

ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE AGRIENSIS

NOVA SERIES TOM. XXXIII.

SECTIO SCIENTIARUM MEDIALIUM

REDIGIT
GÉZA BUZINKAY

EGER, 2006

**AZ ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI**

ÚJ SOROZAT XXXIII. KÖTET

**TANULMÁNYOK
A MÉDIATUDOMÁNYOK
KÖRÉBŐL**

SZERKESZTI
BUZINKAY GÉZA

EGER, 2006

**ACTA
ACADEMIAE PAEDAGOGICAE
AGRIENSIS**

NOVA SERIES TOM. XXXIII.

**SECTIO
SCIENTIARUM MEDIALIUM**

A magyar újságíró múltja és jelene

*Tudományos konferencia
az Eszterházy Károly Főiskola
Médiatudományi Tanszékének
rendezésében*

2005. május 6—7.

REDIGIT
GÉZA BUZINKAY

EGER, 2006

ISSN: 1788-1358

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Liceum Kiadó gondozásában
Igazgató: Kis-Tóth Lajos
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné

Megjelent: 2006. július   Példányszám: 100
Készítette: Diamond Digitális Nyomda, Eger
Ügyvezető: Hangácsi József

ELŐSZÓ

A magyar újságíró múltjával, jelenével és jövőjével foglalkozó konferencia a média főszereplőjét közelítette meg sokféle nézőponttal: az újságíró, a médiakutató, a történész vagy az irodalomtörténész szemszögéből. Kétségtelenül erős volt ugyan a konferencia sajtótörténeti vonulata, ez azonban mégsem jelentette a történeti szempont kizárólagosságát.

A konferencia megtervezésének időszakában sokféle téma és megközelítés számára kívántunk lehetőséget nyújtani, ezért ilyen lehetséges szekciótémákat neveztük meg:

- A társadalom képe az újságíróról
- Az újságírók létfeltételei (keresetek, létbiztonság, szerződési feltételek stb.)
- Jelentékeny publicista életművek
- Újságírói szerepfelfogások („az igazság bajnoka”, propagandista stb.)
- Kollegiális viszony és szakmai szervezkedések
- A magyar újságíró-társadalom (szerkezete, belső erőviszonyai stb.)
- Az újságírói korrupció (zugújságírók, zsarolás, álhírlapírók stb.).
- Az újságíró jövője a tömegmédia korában.

Végül is a témaköri csoportok szűkebb kört öleltek fel, ami által egységesebbé, homogénebbé vált a konferencia.

Az újságírói szerepfelfogásokról szóló előadások gyakran a mai állapotból indultak ki, és az újságíró jövőjének képét próbálták felvázolni. Az újságíró-előadók, eltérő kiindulópontjuk ellenére, azt a meggyőződésüket fejtették ki, hogy az „élő” újságíró nem pótolható, bármilyen technikai vagy strukturális változások elé néz is a médiavilág (*Bernáth László, Martin József*). Néhány előadás olyan újságírói pályaképet rajzolt meg, amelyet akár e meggyőződés alátámasztásaként is felfoghatunk: egyediségüknél fogva hangsúlyozták az egyéniség meghatározó szerepét az újságírói pályán (*Ujvári Hedvig, Barna Béla*). De ezzel éppen ellentétes megközelítés is jogos lehet: a média „üzemszerű működése” vagy az egyéniség felől közelítve értelmezhető-e a média és az újságíró kapcsolata, tekinthető-e az egy olyan szervezet dominanciájának, amely a neki megfelelő egyéniségeket kifejleszti, a rendhagyó – a maga szempontjából szükségtelen – tehetségeket viszont eltapossa?

A hazai közszellem jó tükréként a múltból kiinduló újságírói szerepfelfogások felvázolása (*Földes Anna*) ugyanúgy a politikához-ideológiához való viszony szerint csoportosította az újságírói önképeket, mint a jelen idejű,

szociografikus vizsgálódás (*Zöldi László*). Ez a politika-központúság elsősorban az eszmélő publicista világképét és munkahipotézisét jellemzi, bár az ennél tágabb, morális, jogállami és minőségi-intellektuális dilemmák iránti érdeklődés is megvan a társadalomban.

Az újságíró és a társadalom viszonya szerteágazó és atomizált formában jelent meg, szinte minden téma legalábbis érintette. Ha áttételesen is, de erről a tárgykörrel szoltak az újságírói szerepfelfogással foglalkozó előadások, célzott formában pedig *Gyáni Gábor* a két világháború közötti újságíró-társadalom elitjéről és *Sipos Balázs* Rákosi Jenő kultuszának történetéről tartott előadásai szoltak. *Gyáni Gábor* egy másik, itt közölt előadása a média és az újságíró történeti fellépése társadalomtörténeti összefoglalása, egyúttal programja.

Az újságírói szerepek megszületéséről szólva szinte kézenfekvő, hogy a riporter szakma kialakulása több előadót is vonzott (*Tomsics Emőke*, *Buzinkay Géza*). Többé-kevésbé ehhez kapcsolódva, a riporter életforma és információgyűjtés legfőbb helyszínét, a kávéházat sajtótörténeti jelentőségének megfelelően vette górcső alá *Saly Noémi*.

A konferencia több témaköri csoportján átívelő nézetcsere alakult ki az országos (jobb terminológia híján „minőséginek” nevezett) napilapok és a bulvár sajtó versengéséből kiindulva. A bulvárosodásról, következményeiről és kilátásairól szociológiailag és leíró igénnyel beszélt – igaz, külföldi példák alapján – *Bajomi-Lázár Péter*. A jelenségről, folyamatáról többen etikai megközelítéssel szoltak. Az előadásokat követő vitában *Zöldi László* arra nézve vonultatott fel érveket, hogy a valóság már túlhaladt ezen a versenyen: példányszámukat, hatókörüket tekintve a kettő közül egy harmadik, a megyei napilapok győztek. *Hekeli Sándor* hozzászólásában ezt azzal toldotta meg, hogy már a megyei napilapok példányszáma is csökkenésnek indult. Egy másik előadás viszont a helyi, lokális sajtó tényleges, és eddig figyelemre alig méltatott dimenzióira hívta fel a figyelmet, egy olyan laptípusra, amely a lakosság többségének kizárólagos olvasmánya (*Bajnai Zsolt*).

Az újságírói etika kérdésköre önálló előadások (*Koltay András*, *Nagy Zoltán*), újságírói életmű értelmezése (*Vitéz Ferenc*) és egyetlen eset mikrotörténeti feldolgozása (*Fazekas Csaba*) formájában éppúgy megjelent, mint média szakirányos főiskolai hallgatók értékelveinek áttekintésében (*Herzog Csilla*), sőt változatos témák, vitaanyagok egyik viszonyítási pontjaként is.

A konferencián általában három előadásból álló blokkokat követett vita, amelyeknek élénksége bizonyította a megszólaltatott témák jelentőségét. A vitatémák néhány csomópont köré szerveződtek, ezek: az újságírói etika, és ezen belül is elsősorban az újságíró és a politika viszonya; a bulvárosodás

jelensége és súlya; illetve az országos, a regionális és a helyi sajtó viszonyainak összehasonlítása.

Az ebben a kötetben megjelenő szövegek néhány esetben az elhangzott előadásoknak bővebb tanulmánnyá formált változatai, de sorrendjük, a fejezetek címei megegyeznek a konferencián megjelent formával.

A szerkesztő

**ÚJSÁGÍRÓI SZEREPELFELFOGÁSOK
MA ÉS HOLNAP**

ÚJSÁGÍRÓI SZEREPELFOGÁSOK VÁLTOZÁSA

Újdondász, firkász, pennakoptató – újságírással hivatásszerűen foglalkozó személy. A társadalom szószólója, lelkiismerete és bírálója. *Kosztolányi* szerint a perc művésze. *Móra Ferenc* „fajtam írnokának” vallja magát. *Juhász Gyula* verse szerint az újságíró a toll katonája, *Bálint György* ironikus megfogalmazásában a lélek cukrásza. Mikor „A nap lovagja”, máskor a sajtó parazitája. Legutóbb *Oriana Fallacinál* azt olvastam, hogy tücsök a hangyák világában...

De sorolhatnánk szinte a végtelenségig hogyan él a köztudatban, ki, illetve mi az újságíró. Rosszkedvünkben néha mi magunk is *Bismarckra* hivatkozunk, aki szerint az újságíró többre-másra nem alkalmas, félbemaradt egzisztencia. Csakhogy *Bismarck* ehhez tárgyilagosan hozzáteszi azt is, hogy azért egy jó újságíró még mindig többet ér, mint egy középszerű miniszteri tanácsos, mert a jó újságíró mindig be tudná tölteni a miniszteri tanácsos helyét, de az igen ritkán tudna becsületesen megírni egy riportot.

A szakmabeliek erényeit és hibáit mérlegelve, időnként *Madách* szavával vigasztalódunk, mondván hogy nemcsak a nő, az újságíró „bűne [is] a koré, mely szülte őt, erénye sajátja csak.” Csakhogy ez sem egészen igaz... Nem rekedhetünk meg itt, már csak azért sem, mert tanácskozásunk célja nem tegnapi és mai pályatársaink erkölcsi, lélektani vagy szakmai jellemzése, hanem az újságíró *a társadalomban betöltött szerepének vizsgálata*. Ez a szerep, akárcsak a toll munkásainak rangja, megbecsülése, magatartása, folyamatosan változik. Elődeinket – akárcsak kortársainkat – valódi és hamis glória koronázza, de még több a sajtó körül az elosztatásra váró előítélet. Koronként, nemzetek és társadalmi csoportok, ideológiák szerint vizsgálható e szerepek politikai és szakmai vetülete. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a kirótt vagy önként vállalt szerep minden szakmabeli legszemélyesebb, egzisztenciális és lelkiismereti problémája is. Mint minden szerep, az újságíróé is meghatározza a szó színpadán vagy a képernyőn a jelmezt, a stílust, a mindenkor elvárható domináns magatartást és gesztusrendszert. *Camille Desmoulins*-ről például alig felejtethető, hogy bár „a XVIII. század messzeségében csiklandozta, ostromozta véres és rakoncátlan kortársait”, mégis amikor szobrát felavatták, *Kosztolányi* az első vérbeli újságírónak tisztelte.

Sem helyem, sem időm, hogy a régmúltba tekintve, felidézzem a XIII. századi angliai hírszolgálat kézzel írott küldeményeit célba juttató lovas

futárait, levélhordó kufárait. De megemlítem, hogy a hírközlés már századokkal ezelőtt is némi erkölcsi, szakmai felelősséggel járt: már 1275-ben királyi rendelet tiltotta a hamis hírek közlését. Elődeink a kéziratos sajtó termékeit megfogalmazó és előállító krónikások, és a nevezetes vásárokról később nyomtatott újságlevelekben hírt adó tudósítók, de még a közleményeket célba juttató postamesterek is. Név szerint azonban csak a könyvnyomtatás elterjedésével meghonosodott, a felvilágosodás eszméit is hirdető folyóirat- és hírlapirodalom munkásait, hivatásos szerkesztőit tartja számon az utókor.

Kezdhetném tehát az irodalom- és sajtótörténet lapjain megőrzött újságírói szerepek leltárát és elemzését, akár a Robinsonjáról elhíresült klasszikusnál, a népszerű morális hetilapot szerkesztő *Daniel Defoe*-nál. Közelebbre tekintve szólhatnék *Ráday Pál*-ról, a kuruc diplomácia legfőbb vezetőjéről, II. Rákóczi Ferencnek a latin nyelvben is fölöttébb jártas személyi titkáráról, aki a *Mercurius Hungaricus* és a *Mercurius Veridicus* szerkesztőjeként egyik korai főszereplője a magyar sajtó történetének. A világirodalomban sincs rá sok példa, hogy valaki – bármilyen jeles mester – újságíróként jusson főszerephez a történelemben. *Zola* rangját, hírét regényeinek, a *Nanának* és a *Germinálnak*, az igazság bajnokának auráját, hiteles legendáját a *Dreyfus* kapitány védelmében írott újságcikkével, a *J'accuse*-nek köszönheti. Amikor, felelősséget és kockázatot vállalva, beleszólt a történelembe. De a magyar irodalom több klasszikusának még monográfiájába sem került bele, hogy állt ki újságíróként, tudósítóként a hírhedt tiszaszlári vérvád ártatlan vádlottjai mellett.

De érdemes lenne kitágítani az újságírói szerepfelfogások vizsgálatát az irodalom hírlapíró hőseinek jellemrajzával is. Még akkor is, ha nem éppen örömteli feladat kollégáink rosszhírét terjeszteni. De tény, hogy a legnevezetesebbek, a *Balzac*-i tablón tündöklő, tollát sikeresen áruba bocsátó *Lucien Rubempré*-től *Maupassant* hírhedt *Bel Ami*-jáig többen is kiábrándítóan bizonyítják az áruló írástudók karrierjének árát, sorsuk tragédiáját. Ha nem is tanulságosabb, mindenképpen vonzóbb a magyar irodalom klasszikus újságíró figuráinak az a különös sora, amelybe *Petőfi Sándor* Apostol-a és *Bródy Sándor* több kortárs regényhőse egyaránt bele tartozik. *Petőfi* Szilvesztere népboldogítónak született, de tudjuk róla, hogy lelke sugallta szabadságeszméi nem jutottak el azokhoz, akiknek szánta. Tervezett remekművei fennakadtak a cenzúra rostáján, és „az igazságot, a magot kicsépelte belőle a hatalom gépezete”. Így kényszerült arra, hogy az igazság szolgálatára szánt, az azt hirdető eszméket – anakronisztikus megfogalmazással – titkos nyomdában, szamizdat szerzőként terjessze.

Bródy Sándor nagyalma újságíró hősei is kezdettől vesztesre álltak az igazságért és erkölcsért meghirdetett csatában. „A Nap lovagja” és az ugyan-

csak *Bródy* jegyezte „Színészvér” a századforduló magyar újságíróinak jellemző erkölcsi dilemmáival szembesít. A szerkesztőség, amely a vidékről Pestre került ifjú hírlapíróknak vékonyka kenyeret ad, nem nagy célok megvalósításáért küzdő alkotóműhely, hanem cikkeket termelő nagyüzem. És ahol a költők tehetsége és a kritikusok véleménye egyaránt megvásárolható, ott az újságírói szerepre súlyos, sötét árnyék vetődik.

Önkényesen választott szerepek és játékosok után szólni szeretnék az újságírói szerep egyik legizgalmasabb, máig időszerű vitájáról, amit a *Huszádik Század* hasábjain indított el *Jászi Oszkár*, és amelyben az újságírói becsületnek a gyakorlatban érvényesülő normáiról szóltak a korszak neves publicistái. A majd száz éve feltett kérdések már akkor válaszüt elé állították a kenyerüket tollukkal keresőket. Összeférhetőnek tartják-e a (politikai) tisztességgel, hogy a munkaerejét áruba bocsátó hírlapíró pénzért, írásban – akár névtelenül is – elveivel ellenkező eszméket hirdessen. *Bíró Lajos*, *Ignotus* és mások a helytállás normáit fellazító kötéltáncához képest *Ady Endre* egyértelmű parancsai képviselték azt a kompromisszum nélküli morális szigort, ami őt – „a Szentlélek lovagját” – nemcsak költőként, hanem publicistaként is vezérelte.

Az ezután következő korszak – a polgári és bulvár újságírás virágkora – új szereppel szembesíti az újságírókat. Az értelmiségi hivatástudat vezérelte tollforgatók helyett és mellett elfoglalják a szerkesztőségi (és kávéházi) asztalokat a szakma jobban-rosszabbul fizetett hivatalnokai, a robotos hírlapírók. Akik azután, hol tehetségük morzsáiból élnek, és így is elboldogulnak, hol fásultan tengetik életüket a sajtó „betanított munkásaiként”. *Ady Endre* bátor szerepvállalása emlék és minden tiszteletet megérdemlő kivétel, míg *Heltai Jenő* pályatársai és „Jaguár” című regényének hősei a bohémság álarcát magukra öltve joviális humorral sugározzák be a Krajcáros Igazság műhelyét, azt a lépten nyomon csőd fenyegette cikkgyárat, amelyben kispolgári megélhetésük szerény költségeit előteremtik.

Az utókor később, már a két háború között, fölényes elutasítással és megszépítő nosztalgiával tekintett vissza a szakmának erre a sok színből, szálból kialakult szöttesére. A szerep, amit a politikai pressziótól sem mentes bulvársajtó az újságírókra kényszerített, egyszerre volt színes és megalázó. (Erről a szerkesztőségi világról ad sokrétű és hiteles képet az ugyancsak újságíró *Bodó Béla* „Lapzárta után” című regénye.)

A fasiszmus hatalomra kerülése után a sajtópaletta is elszürkült, a színek kiszorultak, a megaláztatás terrorrá torzult. A hatalom cinkossá tette vagy áldozattá nyomorította az újságírókat is. Kevesen voltak, akik vállalták az ellenállás kockázatát. Többen, akik kiszorultak a pályáról, akiket meghurcoltak, megöltek. A toll mártírjainak névsorát őrző antológia nemcsak tragikus újságírói szerepek lenyomata, de nemzeti tragédiánk nyomtatott emlékműve is.

1945, illetve 1948, a fordulat éve után a pártsajtó dogmatikus követelményrendszere egészen másfajta szereppel szembesítette a sajtó munkásait. Még az én pályakezdésem idején – tehát az 50-es évek elején is – arra tanítottak bennünket, hogy az újságíró *propagandista, kollektív szervező és agitátor*. A marxizmus-leninizmus klasszikusaira és a munkásmozgalom hagyományára hivatkozva, még tőlünk, diákújságíróktól is elvárták, hogy írásainkkal gyakorlati, szervezeti segítséget nyújtsunk az ifjúsági mozgalomnak, a „Tanulj jobban” köröknek és az MHK zászlói alatt szervezett sportakcióknak. A politikai újságíróktól a szempontok köré kerekített vezércikkekben aktuális jelszavak hangoztatását, a riportokban a valóság égi mását, az adott társadalmi viszonyok dicséretét, apológiáját követelték. A nagyritkán, félve, halványan ábrázolt konfliktushelyzetekben kötelező volt, illetve lett volna, a hibák kijavításának módját is megmutatni. Az újságíró szerephez hozzátartozott az elkötelezettség és pártosság vállalása, az éppen időszerről politikai vonal hirdetése és propagálása, a magát szocializmusnak nevező politikai hatalom fenntartás nélküli szolgálata.

Amikor el kellett hinni, sőt hirdetni is illet, hogy a végtelen tengerben édes limonádé van, felfedező, lázadó bátorság kellett ahhoz, hogy egy lázadó lengyel költő (s nyomában egy magyar újságíró) kimondja, hogy „A tenger-víz sós.” Nem véletlenül választotta a cikkíró, *Tardos Tibor*, többéves börtönbüntetés után kiadott emlékezésének élére is ezt a látszólag triviális megállapítást.

Az újságírói szerep értelmiségi tartalmától való megfosztása ellen [is] tiltakoztak azok az írástudók, akik először fogalmazták meg, hogy a tollukat gúzsba kötő szempontok gátolják az alkotást és a haladást, de még a valóságban való eligazodást is. *Örkény István* meghasonlásának először 1953-ban, egy írószövetségi vitán, majd az *Irodalmi Újságban* adott hangot. Az újságírói szerep átértékelődésének lényegévé lett a valóság újra felfedezése, a hiteles ábrázolás eszménye. A korábban hangoztatott vátesz-szereppel szemben az újságíró társadalom kollektív felelősségtudatának felébredése. Az egyént bénító, „akart vaksággal” szemben a törekvés a tisztánlátásra.

A korszak krónikásai – köztük én magam is, mint az *Irodalmi Újság* egykori ifjú munkatársa – egyre nagyobb súllyal szóltak, szóltunk a magyar társadalom valóságos gondjairól. Ebben az időben erősödött meg az irodalom és az újságírás szövetsége. De itt és most, amikor az újságírói szerepfelfogás változását vizsgáljuk, elkerülhetetlen kurtán kitekinteni a híres Petőfiköri sajtóvitára, ahol a jeles magyar írók után, velük együtt a sajtó hivatott képviselői, a legjobb újságírók, aktív és leváltott szerkesztők is sorra felléptek a történelem színpadára. A korszak sajtójának a vitán megvont mérlege, az újságírás területéről kiszorított érdemdús pályatársak névsora, a hazugság-

erdőt oszlató frontális támadás, ma már tudjuk, jelentős lépés volt az 1956-os forradalom felé vezető úton.

A forradalom tizenhárom napja alatti újságírói szerepvállalás természetéről és jelentőségéről, szellemi, fizikai és egzisztenciális következményeiről, az írástudók helytállásáról és meghurcolásáról érdemben a többi közt az Angliába került *Szász Béla* és a köztünk élő *Eörsi István* saját tapasztalataikat általánosítva, hitelesen szóltak.

A forradalom veresége után a helytállás, a reménytelennek tűnő körülmények között is vállalt szellemi ellenállás, a mind életképeesebb hazai szamizdat létrehozása és életben tartása a 70-es, 80-as években olyan újságírói szerepeket és szerepváltoztatokat kínált, amit csak kevesen tudtak, mertek vállalni. A sajtó és főként a média főáramlata a konszolidáció és a puhuló diktatúra idején a túlélésre berendezkedő többség korlátok közé szorított nézeteit tükrözte. A megkötött kompromisszumban való részvétel nem érdem, de nem is azonosítható a sajtó karrierlovagjainak önérvényesítő újságírói tevékenységével, ami sokakat erkölcsi tévutakra, nem egyszer szakadékba sodort. Témánk fókuszában ehelyütt voltaképpen a *kompromisszum etikájának* kellene állni.

Ha nagy ugrásokkal és történelmi zökkenőkkel is, de a *jelen küszöbére* értünk.

A rendszerváltozás után az átmeneti eufóriát követően az újságíró-társadalom váratlanul új helyzettel és új szerepkonfliktusokkal szembesült. Érdemes kimondani, hogy a várva várt és megvalósult sajtószabadság számunkra nemcsak állampolgári jogot, hanem szakmai lehetőséget is jelentett. Csakhogy, a szabadság mámorából kijózanodva meg kellett ismerkednünk a hazai és külföldi médiaipar elvárásával. A sajtó, a média, s az ebben való mindennemű részvétel, a profittermelésben részt vállaló üzleti tevékenységnek minősített. Új normák és követelmények korlátozták és korlátozzák ma is, nemcsak az önmegvalósító tehetségeket, de a közös nagy célokért küzdő írástudókat is. Akik közül nem mindenki törődött bele abba, hogy a társadalom által ránk kirótt megtisztelő feladatot háttérbe szorítsa az a tájékoztatást szórakoztatássá alakító infotainment termékeinek és eszközeinek minél szakszerűbb előállítás, vagy éppen (szerkesztő kollegánk szavával élve) a „sajtóhamburger” tömeggyártása.

A szereposztás folyamatos, a szereplők egy része alkalmazkodik, más része berzenkedik. Mi, akik nemcsak újságírók vagyunk, de a szakma jövőjéért, az utánpótlásért is felelősséget érzünk, sokszor tanácstalanul keressük a kiutat. Hogy lehet a kiosztott szerepek eljátszására alkalmas „piacképes” újságírókat szállítani a médiának, és ugyanakkor a minőségi sajtó tovább élő hagyományait őrizve, az egyre bonyolultabb, modern világban eligazodni és eligazítani képes, felelős írástudókat nevelni. A megváltozott újságírói sze-

rep folyamatosan változó követelményei a korszerűség és értékőrzés dilemmáival szembesítik az újságírókat, a szakmát és az oktatókat is.

Felhasznált irodalom

ADY ENDRE: A sajtó parazitái. *Nagyvárad Napló*, 1901. nov. 14.

FÖLDES ANNA: *Az Irodalmi Újság könyve*. Bp. 2000.

FÖLDES ANNA: *Irodalom és újságírás*. Kaposvár, 2004.

HORVÁTH ZOLTÁN: *Magyar századforduló*. Bp. 1961.

KÓKAY GYÖRGY–BUZINKAY GÉZA–MURÁNYI GÁBOR: *A magyar sajtó története*. Bp. 1994.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *Álom és ólom*. Szerk.: Réz Pál. Bp. 1969.

RAINER M. JÁNOS: *Az író helye. Viták a magyar irodalmi sajtóban, 1953–1956*. Bp. 1990.

TARDOS TIBOR: *A tengervíz sós*. Bp. 1994.

UNGVÁRI TAMÁS: Irodalom és újságírás. (*Élet és Irodalom*, 1961. máj. 5.)

VÁSÁRHELYI MIKLÓS: *A bilincsbe vert beszéd*. Sajtó alá rendezte: Murányi Gábor. Bp. 2002.

POLITIKAI BEFOLYÁSOLÁS ÉS GAZDASÁGI PRÉS A MAI MAGYAR ÚJSÁGÍRÁSBAN

Politikai és politológiai közhely, hogy a sajtónak, mint intézményrendszernek, s a tömegtájékoztatásnak, mint a befolyásolás egyik legfontosabb eszközének a hatása és hatalma fokozatosan növekedett a polgári társadalom kialakulása folyamán. A polgári kor hajnalán a sajtószabadság alapvető politikai céllá és jelszóvá lépett elő; jól érzékelteti ezt, amit *Thomas Jefferson*, a harmadik amerikai elnök 1787-ben mondott: „Ha rajtam állna, hogy eldöntsem: kormányunk legyen-e újságok nélkül, vagy újságok kormány nélkül, egy pillanatig sem haboznék az utóbbit választani.” (*Keane* 1999:11) E folyamattal párhuzamosan, a tömegsajtó kiépülésével egy időben egyre többen mind nagyobb hatalmat tulajdonítottak a sajtónak. Egy kiváló magyar író, sok más mellett a tárcáírás mestere, *Ambrus Zoltán* 1906-ban ezt írta: „... a sajtó nem a nagyhatalmak egyike... hanem: a legnagyobb hatalom a világon. Hatalmasabb, mint a dinasztíák, a kormányok és a törvényhozó testületek, hatalmasabb, mint a templomi szószék, mint a tudomány és a művészet, hatalmasabb, mint a múlt és a jelen legnagyobb szellemei, hatalmasabb a tőkénél, még a nagy tömegnél is hatalmasabb.” (*Horváth* 1974: 334) Valószínű, hogy ez már a századforduló idején is erős túlzás volt, bár *Horváth* szerint kétségtelen, hogy sokan féltek a sajtótól (l. uo.). Az akkor tapasztalt ellentmondásba máig gyakran beleütközünk: a kormányzatra nem volt ugyan túl nagy befolyással a sajtó, de ettől még a kor egyik igen fontos politikai kérdésében, az általános és titkos választójog dolgában konstruktív álláspontra helyezkedett, a lapok többsége támogatta azt. A sajtónak százszázötven évvel ezelőtt tulajdonított – vélt vagy valós – hatalmat a politikai köznyelv és a szakirodalom egy része olykor úgy fordítja le, hogy a sajtó a „negyedik hatalmi ág” vagy a „negyedik rend”; ez utóbbiról két brit sajtókutató ezt írta: „Nagy-Britanniában a londoni *The Times* volt a sajtó leghatalmasabb orgánuma, amelyet önmagában is ’negyedik rendnek’ tekintettek.” (*Briggs-Burke* 2004: 185) Anélkül, hogy a hatalmi ágak definíciójából kiindulva e besorolást részletesen elemezném – esetleg vitatnám –, csupán két megjegyzésre szorítkozom. Az egyik szerzője olyan világhírű szaktekintély, aki elfogadja ezt a terminus technicust. *Umberto Eco* úgy látja, „a negyedik hatalomnak természetesen az a feladata, hogy ellenőrizze és bírálja a másik három hagyományosat (a gazdasági, illetve a pártok és a szakszervezetek által képviselt hatalommal együtt), de egy szabad országban megteheti, mert

kritikájának nincs elnyomó szerepe: a tömegtájékoztatás csak véleményalkotással befolyásolhatja az ország politikai életét. A hagyományos hatalmak viszont nem ellenőrizhetik és bírálhatják a médiát, hacsak nem önmagán keresztül; máskülönben közbeavatkozásuk végrehajtói, törvényhozói vagy bírói szankcióvá válik – és ehhez csak akkor folyamodhatnak, ha a médiák bűntettet követnek, illetve politikai vagy intézményes részrehajlást mutatnak.” (Eco 1995: 49) Mint látni fogjuk, Eco több megállapítása releváns témánk szempontjából; egy másik, talán kevésbé jól hangzó véleményt is érdemes idézni, mert ez minden elméleti megfontolás nélkül könnyedén elfogadható, hiszen a polgárok – mindannyiunk – tapasztalati észlelésén alapul: „Valamennyien, akik nyugati típusú fejlett ipari társadalomban élünk, olyan kultúrának és társadalomnak vagyunk a tagjai, amelyet teljesen áthat a média, a tömegkommunikációs rendszerek sokasága, amelyet tehát a médiával való átitatottság jellemez.” (O’Sullivan-Dutton-Rayner 2002: 25)

Most azonban nem az a cél, hogy a médiának a modern társadalomban elfoglalt helyét elemezzem, hanem inkább az, hogy a mai magyar újságírás néhány olyan – megítélésem szerint káros, talán veszélyes – jelenségére összpontosítsak, amely éppenséggel nem látszik alátámasztani a „nagyhatalom” jelleget, mi több, olykor már feltűnő módon akadályozza, hogy eredeti, az *Umberto Eco* által is emlegetett funkcióit gyakorolja a sajtó, vagyis a lehető legkevesebb függőségtől terhelten figyelje és ellenőrizze a hatalmi ágak főszereplőit, elfogulatlanul közvetítse és képviselje a polgárok érdekeit és véleményét. Mielőtt ezekre a részben nagyon ismert, részben kevésbé tudatosult jelenségekre rátérnék, szeretném elkerülni annak a látszatát, hogy csatlakozom azokhoz, akik a médiát általában véve – tértől és időtől, orgánumoktól és újságíróktól függetlenül – lebecsülik, teljesítményeit nem értékelik, esetleg szidalmazzák. Mivel a mai magyar sajtóviszonyok – amint a harmadik magyar köztársaság teljes intézményrendszere – alapvetően a 89–90-es változások idején, s azok nyomán alakultak ki, vessünk egy röpke pillantást a rendszerváltozás időszakára. Emlékeztetnék arra, hogy ’89 előtt progresszív, a változásokat előmozdító szerepe volt a sajtó jobbik és nagyobbik részének. Szerencsére, jó sokan vagyunk még, akik akkor különböző posztokon dolgoztunk; egy nívós magyar folyóirat, a *Médiakutató* meg is kezdte a szemtanúk emlékezéseinek közreadását. Tudjuk: a Magyar Rádió egyes műsorai, a *Világgazdaság*, a *Magyar Nemzet* – amelynek a működésében részt vehettem –, a *Magyarország* című hetilap, a *Heti Világgazdaság*, valószínűleg felsorolhatatlanul sok orgánum, cikk vagy cikksorozat, műsor vállalt részt az egypárti diktatúra lebontásában, az 56-os forradalom rehabilitálásában, a kimondott szó erejének és igazságának újra felismertetésében, a demokratikus alapértékek visszahozatalában. Abban, hogy a sajtó jobbik része ilyen szerepet tudott, akart és mert játszani, persze része van annak is,

hogy az egykori állampárt több fontos áramlata és vezető személyisége a változások mellé állt.

De az is igaz, hogy a szereptévesztés sokakat megkísértett, sokan elfelejtkezni látszottak arról, hogy – egy klasszikust kissé kifordítva idézek – mindannyian Gorbacsov köpönyege alól bújtunk ki. *Zsolt Péter* említ több kutatót, politológust (*Zsolt* 2004: 64.), akik szerint az értelmiségi szerephez való vonzódás jellemezte a szakma művelőinek jó részét. Ebből egyfajta meg hasonlítás adódott, amelyet *Körösi András* úgy jellemez, hogy egyik énünkkel pártfunkcionáriusként vagy politikai publicistaként részesei a politikai küzdelmeknek, másik énünkkel viszont ítélkeznek az intézményesített demokrácia szereplői fölött. Bár a jelzett időszakon – tehát a kilencvenes évtized legelején, amikor a többpárti demokráciát megalapozták – már jócskán túl vagyunk, a személyiségnek ez a megkettőződése nem egy esetben ma is megfigyelhető, bár talán ritkábban, mint annak idején. A sajtótörténet persze ismer olyan korszakot, amelyben egyáltalán nem volt kivételes jelenség, hogy az újságíró egyszersmind képviselő, a pártpolitika aktív résztvevője. Ezt azonban akkoriban tudták róluk, ám mai utódaik politikus énjüket gyakorta elrejtik, a nyilvánosság előtt viszont elfogulatlan, független szereplőként, ítésként lépnek föl.

Csak futólag jegyzem meg, hogy a rendszerváltozás időszaka egészen kivételes periódus volt a sajtóban: *Kéri László*nak valószínűleg igaza van abban, hogy „1988 őszétől 1991 őszéig tartott az újkori magyar sajtószabadság aranykora” (*Balázs, Debreceni, Kéri* 2004: 22). Ezt az aranykort robbanásszerű lapalapítás, majd az új alapítású újságok gyors hanyatlása jellemezte, másfelől számottevő műfaji változások formálták át a lapokat (a hírműfajok fölértékelődtek, a vezércikk jobbra kiszorult az első oldalakról, a politikai interjú szinte sztárműfajjá lépett elő, stb.). Mindamellet az aranykornak abból a szempontból is hamar vége szakadt, hogy a tömegtájékoztatás intézményrendszere, a sajtó tekintélye – több, itt most nem részletezendő okból – hamarosan csökkenni kezdett, s akár azt is mondhatnánk, hogy azóta egyfolytában cáfoljuk *Ambrus Zoltánt*, vagyis a tömegtájékoztatás nagyhatalmáról szóló állítást.

Megjegyezném még azt is, hogy mondandóm alapjául elsősorban a gyakorlat szolgál, nem támasztja alá elméleti vagy tudományos vizsgálódás, tehát akár el is vethető, mint esetleges és egyedi tapasztalat. Ám úgy gondolom, hogy akik járatosak a tömegtájékoztatás dolgaiban, igazolhatják az alább felsorolandó jelenségek létét. Közelről figyelve a sajtó működését, úgy látom, hogy a nyugati világban tapasztaltnál nagyobb a politikai pártok és a végrehajtó hatalom nyomása a tájékoztatásra, a sajtóra, de talán még ennél is nagyobb veszély az infomercial térhódítása, vagyis gyakran elmosódik a határ az újságírói munka és a hirdetés, a PR-cikk között. Csak futólag emlí-

tem az elektronikus médiát, mert ez a legközismertebb, hiszen a közszolgálati televízió és rádió körül dúló politikai csatározások állandósultak az elmúlt másfél évtizedben, ami persze nem csupán közép-európai jelenség: „Továbbra is nyitott a kérdés: hogyan festene a gyakorlatban egy közszolgálati kommunikációs rendszer? Hogyan finanszíroznák? Milyen politikai és jogi stratégiákkal tudnák fejleszteni?” (Keane 1999: 94) Ám az, hogy a közszolgálat jelen és jövője egész Nyugat-Európában vitatott, sovány vigasz a számunkra, akik látjuk, hogy a magyar pártpolitikai elit túl közel került a televíziókhoz és a rádiókhoz, amelyek – a törvényi garanciák vagy garanciakísérletek ellenére – továbbra is szembetalálják magukat a különböző típusú függőség minden következményével. Csak utalok arra, hogy a közszolgálati televízió 1996 óta öt elnököt „fogyasztott el”; hogy a Duna Televízió fél évig volt elnök nélkül, csak azért, mert a pártok delegáltjai nem tudtak megegyezni; hogy egy elbocsátott szerkesztő állítása szerint „...a Magyar Rádió álkereskedelmi alapokra épített álközszolgálati intézmény. A politika által olyan mértékig megkötözve, hogy már a kisujját sem tudja mozditani.” (Martin 2005: 63) Akár túloz az elbocsátott szerkesztő, akár nem, a jelenség létezése, vagyis a pártpolitika túlzott „média-étvágya” aligha vitatható. Egyszer, bő tíz éve egy finn kolléga mondta nekem, nem tudna annál rosszabbat elképzelni, mint hogy a finn távirati iroda elnöke aszerint változzék, amilyen a kormány. Nálunk a közszolgálati szférában ehhez hasonló helyzet alakult ki. Ezért – úgy gondolom – nagyrészt a pártpolitikai meggyőződésében sokszor kérlelhetetlen, értelmes kompromisszumra ritkán hajló politikai elit felelős.

De hiba lenne, ha nem látnánk, hogy maga a szakma is vétkes: úgy vélem, hogy a megosztott és túlzott elköteleződésre könnyen hajló sajtómunkatársak az említett függőséget inkább erősítik, ahelyett, hogy – hivatásukból fakadóan – inkább gyengítenék. Ezt a megosztottságot elemezte Sajtóklubos Magyarország? című cikkében Zsolt Péter (*Élet és Irodalom* 2002. okt. 11., 10.), s ha nem szabad is túlzott jelentőséget tulajdonítani a „sajtókluboknak”, mert léteznek erős szakmai és etikai találkozási pontok a különböző felfogású szakmai áramlatok között, az azonban kétségtelen, hogy az olasz modell mindig visszatérő kísértését le kellene győzni: ne legyen – a színek nyelvén szólva – kék meg piros média.

A politikai befolyásolás mellett a gazdasági prés is olyan tényező, amely folyamatosan erodálja a sajtó korábban kivívott tekintélyét, veszélyezteti az elfogulatlan hírfeldolgozást, a részrehajlásmentes oknyomozást és elemzést. A kialakult és a javulás jeleit egyelőre nem mutató helyzetért – talán sokakkal ellentétben – felelősséget látok a külföldi tulajdonosok oldalán is. Kutatók és gyakorló újságírók egyaránt tudják, hogy a minőségi sajtó világszerte gyengül, a lapok anyagi helyzete rosszabbodik, a rádió és a televízió után a minőségi lapoknak az internetes lapokkal kell állnia a versenyt, ha nem akar

egyre mélyebbre kerülni az olvasó- és hirdetésvesztés egymást erősítő negatív spirálján. Megint csak nem pusztán magyar jelenségről van szó: a világ egyik legtekintélyesebb napilapjának nyugalmazott szerkesztője mondta a minap, nem biztos abban, hogy újságja két évtized múlva is abban a formában létezik majd, mint ma. Ennek a nagy múltú lapnak a professzionalizmusához nem férhet kétség, szakmai és üzleti szempontból – csaknem húsz külföldi tudósítójával – egyaránt messze felülmúlja magyarországi társait. De ez megint csak sovány vigasz: a gazdaságilag sarokba szorított helyzetből fakad, hogy a hazai lapok vezetői mindent megtesznek a pénzszerezésért, s ennek következtében nem egyszer tanúi lehetünk a műfaji határok elhalványulásának, a hirdetés és a szerkesztőségi-újságírói produktum közötti különbség elmosódásának, ami éppen a lapok szakmaiságának árt, s az újságírásnak mint szakmának a tekintélyét rongálja. Hogyan?

Példáimat a mai magyar sajtógyakorlatból veszem, de olykor nem pontosan nevezem meg a szereplőket, ami – úgy gondolom – érthető, hiszen maga a jelenség fontos és egyben aggasztó, ehhez képest alárendelt fontosságú, hogy egészen pontosan kikről vagy mely orgánumokról van szó. Be kell látnunk egyébként, hogy nagyon sokakról szó l e h e t, s minimális azoknak a lapoknak a száma, amelyek teljesen szilárd anyagi alapokon állnak, következésképpen nem szorulnak rá a pótlólagos pénzszerezési manőverekre.

Ez utóbbiak közé tartoznak a mellékletek. Nem ismeretlen az a gyakorlat, hogy egy nagy cég – mondjuk, például a Magyar Posta – támogatást ad mellékletek elkészítésére; ebben az esetben az újság munkatársai írják és szerkesztik az oldal(aka)t, s a tulajdonos örül, mert némi többlet bevételhez jut. De nem nehéz kitalálni, mennyire lesz pártatlan és kritikus az az írás, amely éppen a finanszírozóról, az anyagi támogatóról szól. A közelmúltban egy nagy állami cég modernizálása heteken át súlyos zavarokat és így a közönségnek sok bosszúságot okozott, de a lapok többsége csak igen visszafogottan emlegette – ha egyáltalán – az adott cég visszásságait. Ennél még rosszabb is lehet a helyzet; előfordul, hogy például a *fogpiszkálógyártó* cég jó sok hirdetést ad, annyit, hogy a lapmenedzsment úgy dönt, semmiképpen nem szabad a céget „bántani”. Van olyan gyakorlat is, hogy a cég a lap újságíróival íratja meg a hirdetést, amely egyszersmind a hagyományos újságírói műfaj valamelyikének – mondjuk: a hírműfaj – igényeit is kielégíti, tájékoztat tehát, ám az információs és üzleti-kereskedelmi szempontok (infomercial) összeolvadnak, keverednek. Lássunk egy élő – bár álcázott – példát: a hírlapíró a Kutypiszkot Eltakarító Szupercég (KESZ) megbízásából megírja, hogy immár 850 utcában új módszerrel veszik fel a harcot a nem kívánatos állati maradványokkal. Ha meggondoljuk, ez akár hír is lehetne a híradások és tudósítások között, netán ellenőrizni kellene a forrást – a klasszikus szabályok szerint –, akár a házmesterek, akár a kutyabarátok,

akár az eb-tartást ellenzők körében. Ehelyett ott a hír a hirdetésben, amelyet természetesen a KESZ igényei szerint formálunk, hiszen – ugye – aki pénzt ad, az fülének tetsző, ízlésének megfelelő muzsikát rendelhet...

Az anyagi beszorítottság miatt a hirdetési bevétel túllép eredeti „hatáskörén”, nem pusztán pénzt hoz a konyhára, de olykor befolyásolja és korlátozza az önálló újságírói munkát. Mert élő és valóságos példa az is, hogy a Nagy Cég – inkább állami, mint magán – előfizeti a lapot, még hozzá olyan mennyiségben, hogy az már az adott újság „forrás” oldalát érezhetően befolyásolja. Ha az orgánum teljesen biztos anyagi alapokon nyugodnék, akkor a Nagy Cégről zavartalanul közölhetne akár kritikus beszámolókat is, hiszen mi történhet: a Nagy Cég legfőljebb megsértődik és lemondja az előfizetést. Hát éppen ezt nem engedhetik meg maguknak a minőségi sajtó világában. A többi már nyilvánvaló: kezdődik, pontosabban folytatódik a tojástánc a szakmai igények és a Nagy Cég rendszerint önmagát fényező, a valóságosnál kedvezőbb színben feltüntető kíváncsiak között.

Nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy mindez mennyire árt a minőségi újságírásnak, mennyire rontja-rongálja a hitelét. A minőségi sajtó rossz anyagi helyzete nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy a piac nem bír el annyi minőségi újságot, amennyi meg szeretne élni. A kiadások csökkentésére a tulajdonosok olyan intézkedéseket hoznak, amelyek tovább nehezítik az elvárható szakmai igények magas szintű kielégítését, s olykor éles ellentétben állnak az ország általános irányzatával. Ilyen például a külföldi kapcsolatok tudatos és folyamatos leépítése, a tudósítói hálózatok zsugorítása vagy felszámolása éppen akkor, amikor minden korábbinál határozottabban integrálódunk a világ gazdaságba, az európai közösségbe. Hallani olykor olyan tulajdonosi vélekedéseket is, amelyek egészen nyilvánvalóan a takarékosági szempontokat helyezik előtérbe, a minőségi rovására: legyen az újságírónak autója és fényképezőgépe, a többi nem is olyan fontos, a botladozó mondatokat majd rendbe teszi a szerkesztő; ha tehát nem tud írni az újságíró, az sem olyan nagy baj. Tudjuk azt is, hogy a sajtó sokszínűségét is csökkenti az a gyakorlat, amelynek során visszatér az ántivilágból ismert „központi” oldal, vagyis az egy kézben lévő megyei lapok néhány oldala „központi” szerkesztőségben készül, hogy az egész lapot minél olcsóbban lehessen előállítani. A jelek arra vallanak, hogy a lapbirodalmak vezérei minden lapot, orgánumot önmagában is nyereségesnek akarnak tudni, többnyire nem kedvelik a források legalábbis részleges átszivattyúzását (például egy bulvárból minőségibe).

Igaza lenne hát *Esterháznak*, aki a rendszerváltozás tájékán írta: eddig a hatalom kísértett, most viszont a pénz kísért; egykori megállapítása ma is érvényes: „Most bizonyos politikai korlátok megszűnni látszanak, és például lapot lehet gründolni. De ez csak félig igaz. Mert ebben a furcsa, ránk sza-

kadt szabadságban legfőljebb *eladható* lapot lehet csinálni, posztermelléklettel.” (Esterházy 1994: 366) A megállapítás második fele ma már egészen és teljesen igaz, s ha a politikai befolyásolás szándéka akkora, amekkora, a gazdasági prës pedig nem enyhül, akkor ez kérdéssé teheti, hogy az újságíró teljesíteni tudja-e a szakma, a hivatás eredeti igényeit, követelményrendszerét. Figyeljünk csak arra, mit írt a 33 éves *Márai* az *Újság* 1933. december 1-jei számában: „Az újságíró valóban csak addig hatalom, amíg tisztességes szemlélettel, megfelelő felkészültséggel szabadon kifejezheti gondolatait. Abban a pillanatban, amikor az újságíró, ha fogcsikorgatva is, kénytelen alkalmazkodni a sugallatokhoz és korlátokhoz, melyek feladatának határt szabnak, csakugyan nem több és más, mint sajtókuli.” (Méhes 2004:22)

Több mint hét évtized múltán sincs mit ehhez hozzátenni. Természetesen nem tudok receptet arra, hogy megóvjuk magunkat a sajtókuli-lét elburjánzásától. Hosszabb távon a magyar politikai elit változása és a piacgazdasági viszonyok megerősödése hozhat javulást, de nem lenne szabad addig tétlenül várni. Szóba jöhet – minden ellenérvet is figyelembe véve – a sajtóalap felállítása, amire jócskán akadnak nyugat-európai példák, modellek, amint ezt *Bajomi-Lázár Péter* A sajtótámogatás védelmében című cikkében kifejtette. (*Élet és Irodalom*, 2005. jan. 28., 10.) Vagyis ha a piac nem korrigálja önmagát, akkor ezt az államnak, tehát a parlamentnek kellene megtennie költségvetési forrásokból, hogy lazítsa, mérsékelje a minőségi sajtót nyomasztó függőségeket.

Így jutunk vissza a politika, a politikai elit felelősségéhez.

Felhasznált irodalom

- BALÁZS ISTVÁN (2004) (összeáll.): *Már megint egy új lap*. Bp. Animus.
 BRIGGS, ASA – BURKE, PETER (2004): *A média társadalomtörténete*. Bp. Napvilág Kiadó.
 ECO, UMBERTO (1995) : *Öt írás az erkölcsről*. Bp. Európa.
 ESTERHÁZY PÉTER (1994): *Írások*. Bp. Magvető Könyvkiadó.
 HORVÁTH ZOLTÁN (1974): *Magyar századforduló*. Bp. Gondolat.
 KEANE, JOHN (1999): *Média és demokrácia*. Bp. Helikon Kiadó.
 MARTIN JÓZSEF (2005) szerk.: *Idősíkok ellenfényben*. Bp. Mundus Kiadó.
 MÉHES LÁSZLÓ (2004) szerk.: *Márai beszél*. Miskolc. Bíbor Kiadó.
 O’ SULLIVAN, TIM–DUTTON, BRIAN–RAYNER, PHILIP (2002): *Médiaismeret*. Bp. Korona Kiadó.
 ZSOLT PÉTER (2005): *Médiaháromszög*. Vác. EU-Synergion Kft.

HOLDUDVARONC VAGY KÖZVETÍTŐ?

A magyar újságírók változó szerepfelfogása a mediatizálódott politika korában

Vajon természetes-e, hogy napjainkban a politika mediatizálódott?

Erről mostanában elég sok cikk jelent meg, közülük az elméletileg legalaposabb Bajomi-Lázár Péter elemzése a *Médiakutató* című szaklap hasábjain.¹ Ahhoz, hogy erre a kérdésre érdemben válaszolhassunk, vissza kell hátrálni a régmúlt századokba.

Vajon annak idején az újságírásnak természetes állapota volt-e, hogy alárendelődjék a politikának? A válaszom az, hogy igen.

Ha nem is természetes, de eredendő állapota az újságírásnak, hogy alárendeltessék a politikának. Emlékeztetni szeretnék a *Winston Churchill* nagyszabású művében, *Az angol ajkú népek történetében*² elismeréssel emlegetett *Robert Harley*-re. A kezdetben whig, tehát liberális politikus a parlamenti kisebbség legjobb szónokának számított, akit azonban idegesített, hogy sziporkái csupán az országház falain belül visszhangoznak, a parlamenten kívül nem szereznek tudomást róluk. Szerződtette hát a londoni kávéházak ünnepelt pamflet-szerzőjét, *Daniel Defoe*-t, hogy szerkesszen egy újságot. A *The Review* hasábjain próbálja tömegméretekben is fogyaszthatóvá tenni az ő politikai elképzeléseit.

Defoe vállalta a megbízatást, amelyet azért nem tekintett vazallusi tevékenységnek, mert világnézetileg egy húron pendült az ellenzéki politikussal. Miközben megszervezte az első mai értelemben vett újságot, miközben megtestesítette az első mai értelemben vett újságírót, alárendelte magát egy politikusnak, egy politikai irányzatnak. Nem követte azonban a gazdáját, amikor *Harley* átállt a torykhoz, sőt bársonyszéket kapott a konzervatív kormány-

¹ BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: A politika mediatizálódása és a média politizálódása. *Médiakutató*, 2005. tavasz. Említésre méltó cikkek még a napi sajtóban: SZILÁGYI ÁKOS: A Szépfjedelem. *Népszava*, 2001. június 16.; MÉSZÁROS TAMÁS: Templom vagy talkshow? *Népszava*, 2005. január 15.; MANDUR LÁSZLÓ: Bulvárosodó közéletre játszanak rá a politikusok (Pungor András interjúja). *Népszava*, 2005. február. 18.; BRUCK GÁBOR: A szavazó szolgálja. *Népszabadság*, 2005. március 19.; SZILÁGYI ÁKOS: Leleplezők leleplezése. *Népszabadság*, 2005. március 26.

² CHURCHILL, WINSTON S.: *Az angol ajkú népek története*. Bp. 2004. Európa

ban. Szakított a köpönyegforgató politikussal, de szakított az újságírással is. Kiábrándultságában visszahúzódott a vidéki magányba, és több évnyi munkával megírta a *Robinson Crusoe* című regényt, a világirodalom ma is élvezhető remekét.

Már e háromszáz év előtti politikus-újságíró kapcsolatban is felbukkan két olyan mozzanat, amely méltó a huszonegyedik században élők érdeklődésére. Az egyik az, hogy egy parlamenti politikus szerette volna, ha szavai az országház falain kívül is visszhangoznak. A közvetítésre fölkerült egy szakembert. Innen már „csak” egy hosszú lépés, hogy a sajtóbeli közvetítés intézményesüljön, és a huszadik század közepétől a politikus meg a választópolgár közé iktatódjék a média. A másik mozzanat, hogy már ebből a háromszáz év előtti munkakapcsolatból is kisejlik az intranzigencia, a szellemi függetlenség vágya. *Defoe* addig váltotta aprópénzre a gazdája és elvtársa gondolatait, amíg szolgálata egybeesett a világnézeti meggyőződésével.

Aztán a XVIII. század közepén egy angol kisváros újságjában megjelent az első apróhirdetés, egyébként egy vénkisasszony keresett férjet magának. A hirdetési bevételek jótékonyan egészítették ki azt a jövedelmet, amelyet a lapkiadó húzott a politikától. Majd újabb fél évszázad múlva a brit sajtóban napvilágot látott az első reklám, amelyben egy manufaktúra-tulajdonos hirdette a raktárában elfekvő ipari tömegcikket. Az angolszász sajtó lassanként, fokozatosan gazdasági vállalkozássá nőtte ki magát. Ám ahhoz, hogy függetlenedjen a politikától, nemcsak hirdetési bevételekre, nemcsak nyereségre volt szüksége. Arra is, hogy a brit korona alattvalói megkapják az általános választójogot. A politikusok szemében így és ezért értékelődött fel a sajtó, majd később a média.

Ugyanez a folyamat merőben másként játszódott le az Elbától keletre. Kelet-Európában az újságíró és a politika kapcsolata maradt az eredeti állapotában. A mi tájainkon politikai vállalkozás maradt a sajtó, veszteségeit a politikusok pótolták.

Antall István fejtegeti nemrégiben kiadott emlékiratában³, hogy 1932 őszén a kormányfő-váltás mit jelentett sok magyar újságíró és szerkesztő számára. *Gömbös Gyula* saját újságot akart, ezért a miniszterelnöki hivatal visszavonta az apanázst számtalan szerkesztőségtől és főszerkesztőtől. A miniszterelnöki sajtófőnök *Antal* ebből a pénzből alapította meg a *Függetlenség* című olcsó, elsősorban a vidéki Magyarországon terjesztett, ráadásul *Gömbös*-párti napilapot.

A politikát kiszolgáló újságírásnak hagyományai vannak a hazai sajtóban. Nemcsak a kormány, hanem az ellenzék oldalán is. *Buzinkay Géza* és a száz

---

³ ANTAL ISTVÁN: *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932–1936*. Bp. 2004. Palatinus

ével ezelőtti sajtó többi kutatója órákat mesélhetne arról, hogy Budapest, Pozsony és Temesvár kivételével a magyar szociáldemokratáknak hiányoztak a vidéki alapszervezetei. A nagyobb városokban szocdem irányultságú újságokat hoztak hát létre, amelyek köré rokonszenvező előfizetők tucatjai, legföljebb százai tömörültek. Közülük kerültek ki később a szociáldemokrata szervezet tagjai.

Napjainkban sokan – például én is – azon az állásponton vannak, hogy a *Népszava* az MSZP szolgálatában ugyanazt a szerepet tölti be, mint a *Magyar Nemzet* a Fidesz szolgálatában. Mintha mindkét szerkesztőség kampány-forgatókönyv szerint működne: az oknyomozó újságírás érdes eszközeivel a másik oldalon lévőket leplezi le.⁴ Csakhogy ha előadok erről a jelenségről, sosem felejttem el hozzátenni, hogy a *Népszavának* százharminchárom éves pártlap-hagyománya van. Az, hogy kiszolgálja ezt vagy azt a baloldali pártot, a szerkesztőségi örökség része. Ha úgy tetszik: a *Népszava* munkatársai az SZDP, az MDP, az MSZMP és az MSZP holdudvarában nőttek föl.

Itt jutunk el az újságírók változó félben lévő szerepfelfogásához. Mert mit is szoktak meg a magyar újságírók? Hogyan is szocializálódtak?

A politikának való alávetettséget szokták meg, és kvázi propagandistaként szocializálódtak. Ha a korlátozott szereplehetőséget a színházi munka részeként képzeljük el, akkor a magyar újságírók lehettek lakájok az előadásban, de lehettek olyan epizodisták is, akiknek jelenlétére a nézők felkapták a fejüket. Lehettek rezonőrök, akik alig mondtak valamit, mégis nyomatékosan voltak jelen a színpadon. Sőt átmenetileg lehettek főszereplők is, ez már szerepkörváltási kísérlet volt a rendszerváltás folyamatában.

Az istenek békéje, a politikai rendszerváltás előtti és utáni kegyelmi állapot nagyjából 1989 közepétől 1990 közepéig tartott. Amikor a régi gazda (az MSZMP) már kiengedte kezéből a gyeplőt, az új gazdák (a rendszerváltó pártok politikusai) pedig még nem ragadták meg. A közvélemény szemében ekkor a legmagasabb az újságírók presztízse, amely azóta a középmezőnybe süllyedt, a rendőrök szintjére. Igaz, még így is jócskán megelőzi a politikusokét. Ebből az átmeneti korszakból származik egy szakmai körökben elterjedt tévképzet, amely szerint az újságírók csinálják a politikát és a politikusokat. Ezt lefordítom a teória nyelvére: a média a negyedik hatalmi ágazat.

Ennek a felfogásnak több mint kétszáz éves múltja van. *Edmund Burke* ír filozófus fölnézett a sajtókarzatra a brit parlament alsóházában, és ezt mond-

---

⁴ Ezt a gondolatmenetet részletesebben fejtettem ki 2005. március 5-én, a Fehérvár-Csurgón megrendezett nemzetközi tanácskozáson, amely a Média és etika címet kapta. Az Oknyomozó újságírás című előadás a *Fejér Megyei Hírlap* 2005. március 14-i számában látott napvilágot.

ta: „Amott ül a negyedik rend, s mind közt ez a legfontosabb.”⁵ Ezzel szemben a huszadik század közepén egy német szociológus, *Jürgen Habermas* végiggondolt egy másik felfogást⁶, amely szerint nem a média a negyedik hatalmi ágazat, hanem a nyilvánosság. Egy médium a polgári nyilvánosság egyik eszköze, a média a nyilvánosság eszközrendszere, a média munkatársai pedig a nyilvánosság alkalmazott szakemberei.⁷

A második felfogást vallom, elismerem azonban, hogy van egy harmadik felfogás is, amely Magyarországon *Kéri László* politológus nevéhez fűződik.⁸ Szerinte a politika annyira mediatizálódott, hogy szinte már az a kérdés, vajon a média leereszkedik-e a politikusokhoz. Vajon az újságíró-sztárok szóba állnak-e a politikusokkal, akik egy-egy reggeli tévéműsorban sorban járulnak a riporter színe elé. Az okfejtésből annyi kétségtől igaz, hogy befellegzett azoknak a politikusoknak, akik idegenül mozognak a média közegében. Nemcsak életkori okból hullanak ki a közéletből a *Kádár*-korszakban szocializálódott politikusok, *Horn Gyulától* kezdve *Boross Péter*-en át *Medgyessy Péter*ig. Azért is, mert a *Kádár*-korszakban azt tanulták meg, hogy a gondolataikat miként titkolhatják el a nyilvánosság elől.

Velük szemben vannak előnyben azok a politikusok, akik az utóbbi két évtizedben azt sajátították el, hogy miként fejthetik ki gondolataikat a nyilvánosság előtt (vagy miként hitethetik el a közvéleménnyel, hogy nekik gondolataik vannak). Ez már két rendszerváltás utáni miniszterelnök, a múlt század hatvanas éveiben született *Orbán Viktor* és *Gyurcsány Ferenc* nemzedéke, a bulvár iránti hajlandóságával. Mégsem ők lesznek a politikai kommunikáció megújítói, hanem a mai tizenévesek. Az úgynevezett SMS-nemzedék, a százhatvan karakteresek, akiknek vérévé vált a rövid, bár felületes információcsere. Ha egyszer a közéletiségre adják a fejüket, ők lesznek a harminc másodperces politikusok, akik a híradó kamerája vagy a rádió mikrofonja előtt éppen annyit mondanak, amennyit a hír-műfaj igényel tőlük.

Mi, egyetemi és főiskolai oktatók már találkozunk velük. Noha az igazi áttörésre még várni kell, amíg el nem végzi a középiskolát az a generáció, amelynek tagjai kötelező tantárgy keretében tanulják a mozgókép- és médiaismeretet. Ez 2005 szeptemberétől körülbelül kétszázötvenezer diákot érint. 2010-ig pedig egymillió hetedikes, nyolcadikos általános iskolás és első

⁵ Az első rend a nemeseké, a második a papoké, a harmadikat pedig a közrend képviselői alkották.

⁶ HABERMAS, JÜRGEN: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása. Bp. 1999. Osiris

⁷ Az okfejtést pontosan foglalja össze BODOR PÁL veterán szerkesztő és közíró: „Nem a médiának van hatalma, hanem a segítségével megteremtett nyilvánosságnak.” *A kíváncsiság mestersége*. Bp. 2004. HQD

⁸ KÉRI LÁSZLÓ: A Medgyessy-kormány és a médiapolitika. *Médiafüzetek*, 2004. 1. sz.

osztályos gimnazista lesz túl a rendszerezett médiaismereteiken.⁹ Ennek következményei egyelőre beláthatatlanok a felsőfokú médiaoktatásban, a majdani kommunikátorok tevékenységében, a magyar médiarendszer hatásmechanizmusában.

A politika egyébként azért mediatizálódott, mert a politikusok egyre kevésbé képesek személyesen eljutni a választópolgárokhoz. Márpedig a rádiós, de különösen a képernyős szereplés a közvetlenség látszatával kecsegteti a hallgatókat és a nézőket. A köznapi tudat szférájában élő emberek úgy érzik, mintha a közéleti személyiség csakugyan személyes ismerősük volna. Nos, a politika így mediatizálódott világában szakmai ellentmondással küszködünk. A *Kádár*-korszakban szocializálódott újságírók ugyanis alkalmazkodnak a huszonegyedik századi politikához és a politikusokhoz – nem esik nehezükre, korábban is a politikának való alávetettségből éltek –, az utánpótlást jelentő kommunikáció szakos főiskolások és egyetemisták viszont utálják a politikát.

A harmadévben esedékes médiapolitikai kollokvium után is csak annyit hajlandók elismerni: oktatóként bebizonyítottam ugyan, hogy a politika nem föltétlenül jelenti azt a marakodást, amelyet a médiumok politika gyanánt közvetítenek, de csupán azt a következtetést vonják el, hogy a politikai összefüggések ismerete nélkül aligha lehet az újságírást művelni. A leendő média-munkatársak úgy határolódnak el a politikától, hogy közben a pártok kialakítják a maguk médiahálózatát. Az országos média ugyanis politikailag tömbösödött.

A *Népszava*, a Gazdasági Rádió, a Magyar ATV és a Magyar Televízió hírszolgálat a vezető kormánypárthoz kötődik, a *Magyar Nemzet*, az InfoRádió, a Magyar Rádió hírszolgálat és a HírTelevízió pedig a vezető ellenzéki párthoz. A pénz ellenőrizetlen forrásokból áramlik a politikailag elkötelezett médiumokhoz, amelyek egyelőre nem szűkölködnek munkatársakban. Odáig fajult a helyzet, hogy az újságírók már nemcsak vitákat moderálnak a választási kampányban, hanem szerepet is cserélnek a politikusokkal.

2002 elején például Balmazújvárosban *Vágó István* tévés műsorvezetővel beszélgetett a szabaddemokrata politikus *Kuncze Gábor*, Csornán pedig *Lovas István* újságíróval, a Sajtóklub vezetőjével beszélgetett a Fidesz-politikus *Áder János*. Vagyis a politikusok talk-show-jában szerepeltek az újságírók. A hasonló példákat tucatjával említhetném. A közvélemény-hangadók mediában szerzett tekintélyüket kölcsönözték és kölcsönzik a politikának. Ezzel magyarázható, hogy a legutóbbi választások előtt az egyik magyar rádió

---

⁹ Erről a jelenségről részletesebben *Zeusz sétál* című dolgozatomban számoltam be (*Magyarország médiakönyve*, Bp. 2003. Enamiké)

amerikai tulajdonosa még azt is megtiltotta, hogy a program hangja elhasználódjék két kampányoló politikus vitájában.

Vajon ebben a helyzetben mire számíthat az a kommunikáció szakos diák, aki komolyan veszi például e sorok íróját? Médiatörténeti előadóként feltárom a politikának alávetett újságírás hagyományait, de csak azért, hogy azt sugalljam: a szellemi függetlenségre törekvő, az intranzigens újságíróé lehet a jövő. A politika iránt közönyös – vagy legalábbis a politikusoktól távolságot tartó – főiskolás és egyetemista várja, hogy felvirradjon a napja. Várja, hogy végre igaza legyen *Wessely Gábor* szekszárdi újságírónak, aki ezt találta mondani: „Sajtószabadság akkor lesz Magyarországon, ha az el nem kötelezettségből legalább olyan jól meg lehet élni, mint a székértőlásból.”¹⁰

---

¹⁰ *Magyar Sajtó*, 2000. 5. sz.

AZ ÚJSÁGÍRÁS JÖVŐJE

Igyekeztem – amennyire csak lehetett – felkészülni erre a mai előadásra és nagy öröömre, találtam is egy kiadványt „A média jövője” címmel. Szó esik ebben sok mindenről, a médiatörvénytől a reklámokig, általában a jogi környezettől a konvergenciaelméletig. Még leginkább a *Népszabadság* korábbi washingtoni tudósítója, *Miklós Gábor* próbál a jövőre utaló tanulságokat levonni A helyi média és az Internet Amerikában című írásában. Kicsit elfeledkezve arról, hogy a „helyi” az egészen mást jelent egy kontinensnyi földrészén, mint mondjuk mifelénk a „vidék”.

Sok hasznos tanácsot, ötletet azért sem várhattam ettől a könyvtől, mert 1999-ben adták ki, és mint most majd bizonyítani próbálok: 6 év túl sok ahhoz, hogy valaki pontos körvonalaít ismerje fel a jövőnek. Ma már azt is tudom, hogy ez nem véletlen gyengeség, hanem a káoszelmélet „folyománya”, ha szabad ezzel a szóval élnem. Ennek az egyik igen fontos megállapítása, hogy minden párhuzamosságban, minden, látszólag teljesen azonos osztódásban is, vannak szinte észrevétlen eltérések, amelyek hosszú távon kiszámíthatatlan következményekkel járnak. Ezért használhatatlan a jövőkutatásnak minden, a jelen trendjeinek meghosszabításán alapuló elképzelése. Példaként elég talán *Neumann János* első, teremmetű számítógépére gondolni, jó hatvan évvel ezelőtt, amikor nem akadt ember a földön, aki meg tudta volna jósolni, hogy ez az „apróság” fél évszázad múlva információrobbanáshoz vezet.

Az első megállapításom tehát az, hogy amiként a világban – a politikában, a gazdaságban, a technikában –, sem lehet hosszú távra előre jelezni, ugyanez a helyzet a médiával, s benne az újságírással. Legfeljebb öt esztendő változásai prognosztizálhatóak, inkább kevesebb, mint több valószínűséggel, és talán tíz év távlati látszanak még előre, igen homályos foltokban.

A második megállapításom, szemben éppen a média egyes munkásainak feltételezésével, nem hiszem, hogy kihalnak a szerkesztőségek. Vannak, akik azért gondolnak erre, mert már ma is vannak olyan online újságok, ahol a munkatársak a földgolyó legkülönbözőbb helyein élnek és dolgoznak – mellesleg korábban is voltak ilyenek, csak akkor még telefonon küldték az anyagokat -, és azért sem kell szerkesztőség, mert minden fogyasztó maga keresi meg az interneten a számára szükséges információkat. Ezzel szemben én úgy gondolom, hogy a személyes jelenlét és kontaktus – lehet, hogy a mainál ritkábban – olyan elemi igény, amiről nem fog, nem tud leszokni az

emberiség. A közvetlen kommunikációnak olyan előnyei vannak, amelyek soha nem pótolhatóak teljesen távértékezetekkel és hasonlóakkal.

Ami a válogatást illeti, az újságíró ma is válogat, persze nem csak úgy vaktában, hanem azokat – a rendszerint – szerkesztett hírforrásokat keresi meg, amelyek számára fontosak. Vélhetően sokan már ma is, s a jövőben majd így járnak el – szakmai kérdésekben. Ezért nagyon megnő a szak-online újságok szerepe. Magánemberként pedig úgyszintén azokat a forrásokat keresi, amelyek számára a legfontosabb, legérdekesebb – összegyűjtött és szerkesztett információkat – szolgáltatják. Nem félek tehát attól, hogy a következő öt, de akár tíz évben feleslegesek lesznek a szerkesztőségek. (Szeretnék figyelmeztetni arra, hogy ismert amerikai filmmogulok mekkorát buktak anyagilag is, amikor azt hitték, hogy majd a nézők által összebarkácsolts műveké lesz a jövő.)

A harmadik megállapításom, s ez ismét talán a távolabbi, tíz éves határidőre érvényes, a minőségi lapok jövője. Sokan azt hiszik, ez a fajta sajtó – különösen nyomtatásban – hamarosan kimúlik. (Ha tíz év múlva a technika produkálni tud a papírhoz hasonlóan funkcionáló, változatos méretű képernyőt, akkor ez igaz lehet, de akkor meg nincs jelentősége az információ „kiszerezésének”.) Én azonban azt hiszem, hogy ez a távolabbi jövő éppen a nyomtatott bulvárlapokat rostálja meg. A képernyőn, akár fél órával az esemény után – még hozzá mozgóképes – összeállítást láthatok a focista *Beckham* és *Viktória* nevű felesége esetleges válásáról, míg ez nyomtatásban leghamarabb 6–8, de inkább 12, vagy 24 óra késéssel hozható nyilvánosságra. Annak viszont már ma vannak nyomai, hogy a bulvár a képernyőn és a papíron kiegészíti egymást.

Végül a bulvár és a sajtóerkölcs viszonyáról. A kíváncsiság létfontosságú mindannyiunk számára, e nélkül nem járnánk a Holdon, vagy nem találtuk volna meg a gyermekbénulás ellenszerét. *Bodor Pál* egyenesen a „kíváncsiság mesterségének” nevezi az újságírást. Igaz *Ady* még a „Szentlélek lovagjainak” tartotta kollégáit. Azt hiszem mind a kettő kicsit kerekíti a valóságon, ami összetettebb. Az a kérdés: mire jogosítja fel a sajtót a kíváncsiság? Vane abban bármi közérdek, hogy bekukucskáljunk a Big Brother házban a lepedő alá, ahonnan csak egy papucsos nő lábmozgása jelzi, mi történik alatta. Vagy fontos-e tudnunk, hogy mi történt az amerikai elnök ovális irodájában orális sex ügyében?

Nem hiszek abban, hogy az ilyenfajta kíváncsiság teljesen visszaszorul, de abban igen, hogy korlátokat kap. A mérce itt a közvélekedés lehet, de éppen a média tágitgatja rohamtempóban a határokat. Valószínűleg mégis kialakulhat bizonyos fajta védekezés – akár törvénnyel -, megerősített határokkal. Ha helyesnek tartjuk, hogy a köz egészsége érdekében piros cédulát rakjanak a fertőző személy lakásának ajtajára, akkor miért nem elképzelhető

a szellemi fertőzés elleni védekezés? Amelynek azért már ma is vannak korlátai: például a pedofil képek, vagy szodómia – az állatokkal való üzekedés -, valamint a gyűlöletkeltés, a rasszizmus, és különböző országokban különböző képanyagok és szövegek megjelenítésének tilalma. Tudom, a tiltás – még a halálbüntetés – visszatartó ereje sem ad teljes biztonságot, mégis, egyszer érdemes végiggondolni, mi lenne, ha a gyilkosságot nem a legszigorúbban büntetnék. Az emberiség már csak így működik, és én hiszek a média – ésszerű – etikai korlátozásának eszményében, és ezt nem tartom a sajtószabadság megsértésének.

Örülnék, ha életkorom engedi, tíz év múlva, fejemre olvasnák: hol tévedtem.

SZEREPEK SZÜLETÉSE

A BŰNÜGY ÉS AZ ÚJSÁGÍRÓ: A RIPORTER SZÜLETÉSE

A riporter újságírástörténeti jelentőségének kiemelése egy egyetemes jelenség hazai megjelenésének hangsúlyozása. Létező sajtótörténeteink azonban nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget a riporternek, ha csak nem „*a polgári sajtó teljes züllése*” jelképeként.¹ Ennek számos oka között az egyik fontos az, hogy a riporter megjelenése egyúttal a sajtó nemzeti hivatásának elmúlására figyelmeztetett; megfakíthatja a hagyományosan legértékesebb újságírói műfajok művelőinek, a publicistáknak és tárcáíróknak a babérkoszorúját, amelyet legalább másfél század óta viseltek. Mert a riporter nem népnevelő, nem politikus és nem szépíró (belletrista) volt, hanem „csak” újságíró és semmi más. Számára a riporter munka minden részletével együtt maga a cél, nem pedig eszköz, és nem is pótlék.

„Az újságnak legfontosabb része és az újságírásnak tulajdonképpeni formája a riport. Enélkül nincs újság és enélkül nem lehet újságíró”² – ez a tömör kijelentés 1902-ben, a sajtóra és az újságíróra vonatkozó ismeretek kézikönyvében jelent meg.

Az, hogy a riporter az igazi, a „par excellence” újságíró, már másfél évtizeddel korábban emlegetett megfogalmazás volt. Ám a riporter fogalma megjelenésétől kezdve a 20. század elejéig a rendőrségi tudósítót jelentette.³ A rendőrséggel való összeköttetése, vagyis a bűnnel való foglalkozása már azelőtt rávetült a riporter társadalmi megítélésére, mielőtt megszaporodtak volna a vele kapcsolatos visszaélések és gyanúk. „*Újságíró van a kertben*” – parafrázálta az 1880-as évek végén a „kutya van a kertben” közmondást a *Borsszem Jankó*,⁴ összekötve a riportert jelentő újságíróval a „*valami veszély fenyeget*”, „*valaki leselkedik a közelben*” közkeletű jelentéstartalmakat.⁵ Másrészt viszont azt is joggal mondhatjuk, hogy a rendőr és a riporter kapcsolatában, a rendőrség által őrzött ismeretek nyilvánosságának kikényszerítésében, egy több évtizedes küzdelemben formálódott ki a modern újságíró alakja, egyénisége és a 20. századi magyar hírlap arculata.

¹ DEZSÉNYI BÉLA – NEMES GYÖRGY: *A magyar sajtó 250 éve*. Bp. 1954. 240-245. p.

² SAJÓ ALADÁR – RÓNA LAJOS: *Az újság. Újságírás – újságkiadás*. Bp. 1902. 129. p.

³ VÁRKONYI DEZSŐ: A reporter. *Magyar Salon* 1888. VIII. Köt. 1. sz. 430. p.

⁴ *Borsszem Jankó* 1888. december 23. 5. p.

⁵ O. NAGY GÁBOR: *Magyar szólások és közmondások*. Bp. 1966. 2122. (402. p.)

Magyarországon, pontosabban Budapesten a riport mint sajtóműfaj közel másfél évtizeddel a kiegyezés után jelent meg, néhány évtizeddel követve a nyugat-európai sajtót. Beszivárgása, majd térhódítása a hírlapokban azzal a folyamattal függött össze, amint a pártokhoz kötődő, a napi politizálásban megrekedő hírlapokat fokozatosan felváltották a politikailag függetlenné váló, üzleti alapon működtetett hírlapok, amelyek a korábbi nevelő-vezető szerep helyett az olvasók kiszolgálását tűzték ki célul. Következményei felől tekintve az „olvasó kiszolgálása” sokrétű fogalom volt, átrendezte a hírlapokban megjelenő cikkek, a sajtóműfajok szerkezetét, fontossági sorrendjét.

Természetesen a régebbi politikai hírlapokban is volt bűnügyi tudósítás, híryanag, de leginkább a hátsó oldalakon, „Aktuális”, „Ujdonságok”, „Különlélek” és más hasonló rovat-megjelölések alatt, önálló címek nélkül. Tekinthetnénk ezeket a vegyes tartalmú és terjedelmű írásokat az információnyújtás egyik változatának – ám célkitűzésük különbözött attól.

Az újságolvasót a tőle nagyon távoli különlegességek mellett a közönséges napi események, amelyek akár vele is megtörténhetek volna, amelyeknek szereplői között élt és talán ismerhette is őket, amelyek a világ eseményeinek ő vele azonos léptékű benyomását sugallták és így az otthonosság érzetét kelthették, és amelyeken egyszerre szörnyülködhetett, de meg is nyugodhatott saját rendezett életformája miatt - ezek sokkal jobban vonzották, mint amikor nevelni és vezetni akarták őt, mint amikor kizárólag állampolgárként és választóként tekintettek rá, és mint amikor kultúrával tömték a fejét. Az újságolvasó vezetése helyett a kiszolgálása ezért is döntő szemléleti fordulat megjelenése volt: a legtágabban értett szórakoztatás került a sajtóműfajok hierarchiájának élére, s ezzel megnyílt az út a tömegsajtó kialakulása előtt. Ezt nevezhetnénk Pulitzer fordulatnak⁶ az amerikai, mint a legnagyobb szabású és a legjelentősebb újságpiacon végrehajtott átalakítás alapján. Az újság, mint vélemények és információk tárháza után a riportterrel megjelent az újság mint szórakozás.⁷

Szinte a kezdetektől fogva az újság szerves részei közé tartoztak azok az írások, amelyeknek előadásmódját és a lapon belüli elhelyezését modernizálva, alkalmassá tehetők voltak arra, hogy a tömegsajtó körük épüljön. Az olyan bűnügyi esetek leírása, hírként történő közlése, amelyek rendőrségi ügyek voltak (vagy lehettek volna), a hírlapok törzsanyagához tartoztak.

---

⁶ M. Schudson kettős modellt állított fel az 1890-es években végbement amerikai sajtóforradalom értelmezésére: „Journalism as Entertainment: Joseph Pulitzer and the New York World”, illetve a „Journalism as Information: The Rise of the New York Times” típusait. SCHUDSON, MICHAEL: *Discovering the News. A Social History of American Newspapers*. New York, 1973, Chapter 3

⁷ Ebben az összefüggésben mutatja be - az egyébként a magyar tömegsajtónak is mintaképpül szolgáló — J. Pulitzer jelentőségét MICHAEL SCHUDSON: i.m. 88-120. p.

Megjelenésük módjának alakulására nézve álljon itt néhány jellemző példa. 1811-ben már a jóval későbbi tömegsajtóra jellemző hírre lehetett bukkanni a *Hazai Tudósítások* c. hírlapban. Itt a hír nem irodalmi alapanyag és erkölcsnevelési ürügy volt már, mint a korábbi, felvilágosodás kori sajtóban, hanem az esemény önmagában lett közlésre érdemes. Pontosabban megfogalmazva: a közönséges, sajátosság nélküli eseményt a hír megfogalmazása, a jelzők használata teszi a sajtóban megjelentethető hírré, azaz egyedivé.

*„Rettenetes történet rémítette el az emberiségből ki nem vetkezett szíveket. Mert valamely magános szobában lakó leányzó önnön lakásán megtámadtatott, és több halálos sebek ejtve rajta, megölettetett. Ezen szörnyű cselekedetnek végbevívójét nem látszik, hogy egyedül bosszúság indította volna; mivel a védelem nélkül való gyenge személynek halálával meg nem elégedett, hanem aranyláncait, igazgyöngyeit, és drága gyűrűit is elrablotta. Vérben fetrengő testét leánybarátja estve 7 órakor látogatására jövén a szoba közepén találta, mely iszonyatos látásra lármát ütve a történet ugyan kinyilatkozott, de gonosztévője máj napig homályban maradt: hanem ma világosságra jött.”*⁸

Ezt követően azonban, a reformkorban elsősorban a politikára hegyeződött ki a magyar sajtó figyelme, a lapok vonzerejét a publicisztika, majd Kossuth működése nyomán a vezércikkek jelentették. A közéleti reformerek irányítása alatt álló sajtó a nemzeti küldetés teljesítésének hitében működött, amihez nem illett a szórakoztató szándék. Bűnügyi hír legfeljebb úgy kaphatott helyet a Kossuth által szerkesztett *Pesti Hírlapban*, ha annak politikai vetülete lehetett, illetve ha az a nyilvánosság körüli harc közvetlen részese volt. Úgy látszik, hogy a történelmi értékelés szerint jelentéktelenebb, az eszmék terén konzervatív sajtó fontosabb szerepet játszott azoknak a hagyományoknak a megőrzésében, amelyek az olvasói érdeklődést figyelő polgári sajtóhoz, majd a tömegsajtó kialakulásához vezettek. A *Budapesti Hírlapban* az 1840-es évek közepén a színműíróként és költőként is alkotó Nagy Ignác már kifejezetten az olyan híreket gyűjtötte össze és írta meg Budapesti Hírharang elnevezésű rovatában, amelyeket ma „bulvár híreknek” neveznénk. Alkalmanként az eseményt közlő hír háttérét is megrajzolta, öntudatlanul, nem szándékoltan, mégis már többé-kevésbé riporterinek nevezhető munkát végezve. 1847. július közepén több napon át jelentek meg ezek a hírei:

„Júl. 9-én a Rókus-templom mögötti kőhalmaz közt egy levágott néemberfejet találtak, mely orvosok állítása szerint oly ügyesen van a nyakról le-metszve, hogy e műtétel bármely kitanult bakónak is becsületére válhatnék. Testét a leggondosb kutatások dacára sem lehetne föltalálni. E talált fejen a

---

⁸ *Hazai Tudósítások* 1811. június 23.

haj fekete, száj kicsin, s arc gömbölyű. A rendőrség nagy gonddal nyomozza e gyilkosság elkövetőit.

*

Azon lányfejnek, melyről már emlékezünk, testét is meglelék a Józsefvárosban, s most közszemlére van kiállítva. Csinos ugyan, de a középosztály alsóbb részéhez tartozni látszik, s így nehezen azon h-i gyógyszeres lánya, ki elveszett, vagyis elorzott gyermekét hírlapok útján nyomozta.

*

Azon lemetszett fejhez, melyről már kétszer tévénk említést, mégsem találtak holttestet; ha eleven fej nélküli testet keresne a hatóság, úgy alkalmasint igen sokat talált volna már.

*

Azon talált fejet, melyről már többször szóltunk, még egyszer meg kell említenünk. A nagyszerű eseményből csak parányi egér lett. Egy orvosnő-vendék ugyanis két húszason vette azon fejet boncolás végett egy kórházi szolgától, ki a közel kórakásba rejté a fejet, hogy este átadhassa, hol aztán játszó gyermekek találták meg, és ez lázítá fel a fél várost! Két húszas egy holt fejért kevésnek látszik ugyan első tekintetre, de mégis soknak kell azt mondanunk, mert van elég eleven fej, miknek párja sem ér két garast... ”⁹

A hírek útján történő szórakoztatás, ennek minél sokoldalúbb hírlapi kiaknázása terén a 19. század közepi magyar sajtóban évtizedekig nem történt előrelépés. Az 1880 körüli időig a bűnügyi hírek jellege, a hírlapokon belüli súlyuk és terjedelmük nagyrészt változatlan maradt. Ezután megnőtt a számuk, és észrevehetően mind fontosabb tartalmi elemmé váltak. Ezt a politikai élet stabilizálódásából, Budapest nagyvárossá fejlődéséből és a bűnözés azzal együtt járó növekedéséből éppúgy meg lehet magyarázni, mint a modern közigazgatás kiépüléséből, amelybe beletartozott a rendőrség szerveztének kiépülése is.

Az újságírói magyarázat szerint a riporter csupán a közönség igényeit elégíti ki. „Ma, amikor az események korszakát éljük és a szenzációk kaleidoszkópszerű tarkaságban izgatják gyors egymásutánban a kedélyeket, az újságolvasó közönség különös érdeklődést mutat a riport iránt – írta 1907-ben Balla Jenő, a Budapest riportere. – A publikum szereti a szenzációt és minél részletesebben, minél kimerítőbben követeli az események ismertetését. Az újságolvasók szenzációhajszája kényszerítette rá a magyar lapokat is a szenzációk széles mederben való tárgyalására és ennek a következménye az, hogy a riport tíz esztendő alatt hihetetlen mértékben kifejlődött és tökéletesedett. Ma már a riport képezi az újságcsinálás gerincét és az újságolvasók

---

⁹ NAGY IGNÁC: Budapesti Hírharang. Budapesti Hiradó 1845. július 13, 15, 17, 20.

nagy részét nem is érdekli más, csak a riport.”¹⁰ Valójában, persze, a riport (és a riporter) megszületése ennél összetettebb folyamat eredménye volt, amelyben nem annyira a közönség követelte meg az új sajtóműfaj létrehozását, mint inkább az újságírók által nyújtott új kínálatra jól válaszolt, vagyis fokozta fogyasztását, s ezzel érzékelhető hasznót hajtott a laptulajdonosnak. Természetesen ez a közönségreagálás döntő állomás volt, amely nélkül nem terjedhetett volna el a riport műfaja.

Ahhoz, hogy riportok szülessenek, a magyar sajtó hagyományos szereplőitől eltérő újságírói egyéniségekre is szükség volt. Megjelenésüket a kiegyezés évének utolsó törvénye teremtette meg, amely az ország zsidó vallású polgárait „a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak” nyilvánította (1867:XVII. tc. 1. §). Az emancipációnak hatását a sajtó területén szemléletesen ábrázolta az író-újságíró Cholnoky László. „...Aztán kezdtek megjelenni a zsidók és velük együtt élet és nyüzsgés költözött a szerkesztőségekbe. Amíg mi keresztények azelőtt ravaszul egymásra akartuk tölteni a riportot meg a politikát, és mindnyájan csak a kényelmes irodalomra vagy az elegáns színházi kritikára aspiráltunk és egy világért ki nem mozdultunk volna megszokott körünkéből, addig a fiatal zsidógyerekek lázasan szaladgáltak a városban fel-alá, ott voltak mindenütt, tudtak mindent, a politikai rovat vezetője szinte egész életét a parlamentben és a pártkörökben töltötte, megteremtették az úgynevezett interjút, amit azelőtt csak külföldi lapokból ismertünk, a közgazdasági rovatot, amit azelőtt még immel-ámmal összenyirbálni sem volt érdemes, mert úgy sem olvasta senki, a lap legfontosabb rovatává emelték [...] A zsidók kezdték meg a külföldre járást, ők teremtették meg a sajtó internacionális kapcsolatait [...], szóval a magyar sajtót belekapcsolták az európai sajtóba. Vészi József, Barna Izidor, Braun Sándor, mind a három zsidó ember, voltak az új magyar sajtó megteremtői...”¹¹ És fűzzük hozzá: 1860 körül születtek, és mindhárman 20 éves koruk körül riporterként kezdték pályájukat: Vészi József a budapesti német sajtóban; Barna Izidor az Egyetértés, majd a Budapesti Hírlap belmunkatársaként, majd az ő szerkesztésében indult meg az első magyar valódi bulvárlap, az Esti Újság (1896); és Braun Sándor, aki a Pesti Napló riporteréből lett utóbb a szenzációsajtó első magyar példájaként számontartott A Nap alapító szerkesztője (1904).¹²

¹⁰ BALLA JENŐ: A rendőri riport. In: *Harminc év 1877-1907. A „Budapest” jubileumi Albuma*. Bp. 1907. 134. p.

¹¹ CHOLNOKY LÁSZLÓ: *A magyar irodalom és a zsidóság. Mi az igazság?* Bp. 1920. 7. p. Idézi: ZEKE GYULA: A nagyvárosi kultúra új formái és a zsidóság. *Budapesti Negyed* 8. (1995/2.), 98–99. p.

¹² Vészi Józsefre (1858-1940) ld.: *Magyar Életrajzi Lexikon* II. köt. Bp. 1969. Akadémiai, 993–994. pp; SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. XIV. köt. Bp. 1914, 1173–

Az 1880-90-es években több tucat fiatalember jelent meg az újságírói pályán, és néhányukban álomként élt az a hivatásválasztás, amit a 20. század elejének egyik legnépszerűbb riportere, *Tarján Vilmos* így fogalmazott meg, kamaszkorára visszaemlékezve: „... szerelmesen vágtattam az éjszakában, folyton arra gondolva a misztikus csendben, hogy eljön még az idő, híres riporter leszek, én fogok vigyázni a pesti uccák éjszakájának rendjére...”¹³

A hivatástudatot azonban nem szabad általános jellemzőnek tekintenünk. A megszállott hivatástudatútól a bűnözőnek tekinthető zsarolóig tagolt skálán helyezkedtek el a riporterek. Volt akit csak a lendülete ragadott el, mint *Tarján Vilmost*, aki olykor ténylegesen zsarolt, még ha a nyomozás érdekében tette is. Ő maga írta le egyik esetét. „*A bankár határozottan kijelentette, hogy ő nem beszél semmit. Én erre a következő ultimátumot közöltem vele:*

– *Adok hat óra gondokozási időt. Vagy elmondja a dolgokat és akkor nem jelenik meg a neve a lapban, vagy nem mondja el és akkor kiírom.*

Hat óra múlva találkoztunk. Róth mindent a legrészletesebben elmondott.”¹⁴

Ennél ártatlanabb esetekről írta *Várkonyi Dezső*, az *Egyetértés* riportere: „*Utánjárás: ebben az egy szóban van kifejezve a reporter kötelességének fő- és legnehezebb része. Mikor aztán ebben egyik-másik ifjoncz, túlbuzgó reporter túlhajtja az élelmességet és erősen megközelíti a szerénység ellenkezőjének a fogalmát: akkor csinálja meg rendszerint a közönségben az e foglalkozás iránt nyilvánuló ellenszenv, balvélemény alapját.*”¹⁵

És aztán voltak nem kevesen olyanok is, akik kifejezetten visszaéltek a megszerzett információval, üzletet kívántak csinálni belőle, és zsarolásra is felhasználták. Ez a visszaélés szülte meg Magyarországon is a „revolveres újságíró” fogalmát, a vicclapok kevésbé hízelgő újságíró figuráit Szimathy Sebestyéntől Betörnöki Zs.-Ivánon át (mindkettő az *Ústökösben*) Alboráig (a *Mátyás Diákban*), és eredményezte azt, hogy az ilyen magatartás a sajtóvétségek közé került az 1914. évi sajtótörvényben.¹⁶

Eleinte a riporterek kevésbé megbecsült munkatársai voltak a szerkesztőségeknek, általában a belmunkatársak legalsó fizetési sávjába tartoztak, hiszen ők voltak a legfiatalabb munkatársak.¹⁷ Vidéken még a munkájuk is

---

1175. pp.; *Barna Izidorra* (1860–1911) ld.: SZINNYEI i. m. I. köt. Bp. 1891. 596-597. pp.; *Magyar Zsidó Lexikon*. Bp. 1929. 90. p.; *Braun Sándorra* (1866–1920) ld.: *Magyar Zsidó Lexikon* i. m. 138. p.

¹³ TARJÁN VILMOS: *(t.v.)-től a Tarjánig*. Bp. (1940.), 23. p.

¹⁴ TARJÁN i. m. 80–81. p.

¹⁵ VÁRKONYI DEZSŐ i. m. 432. p.

¹⁶ 1914:XIV. tv. 24. § 6. pont

¹⁷ A 19-20. sz. fordulóján havi 100 forintos fizetése volt a riporternek egy átlagos napilapnál (*Fővárosi Lapok*), ahol a fizetések 100-200 forint között mozogtak (a kiugróan magas fele-

több volt. Például a 21 éves *Ady Endre* Debrecenben alig elképzelhető feladatmennyiség ellátására volt kötelezve. „»Korán délelőtt felment a rendőrségre, végigérdeklődte az összes rendőrfoglalmazókat, minden apróságot – tyúklopást, csendzavarást – szorgosan feljegyzett. Azután átsietett a törvényszékre, belekukkantott a tárgyalótermekbe, a jóismerős szolgáknál hirtelenében informálódott, s ha érdekesebb ügy volt soron, végighallgatta, jegyzeteket csinált. Ezután felszaladt a városházára, és kérdezősködött ott is, s ha történetesen ülésezett a városi tanács, beült húsz percre a tanácskozóterem sajtóasztalához, itt is feljegyzett egyetmást kövezetjavításról, gázvilágításról, fakitermelésről... Rögtön rá sietett be a szerkesztőségbe, ahol már bizony türelmetlenül várták, mert a nyomda kéziratra éhes...Ekkor aztán nekiesni az anyag feldolgozásának, gőzerővel szántani a sorokat, lélegzet, pihenés nélkül...Másfél órai hajsza után kifogy a jegyzet, a lap negyed része még üres. Elő a fővárosi lapokkal...Némi igazítás a kiálló cikkeken, s az újságíró elvégezte napi munkáját.« [...]Valóban nemegyszer teleírta a lapot a vezércikktől a szerkesztői üzenetekig. Emellett még maradt ideje helyszíni riportra is, és csaknem minden este ott ült a színházban, hogy az előadásról kritikát írhasson. Színház után pedig az újságíró és színész cimborákkal töltötte az időt sokszor reggelig.»¹⁸

A századfordulóra azonban a neves pesti riporterek fizetése már személyre szabottan igen magas is lehetett, hiszen ekkorra az újságíró pálya olyan kiemelkedő egyéniségei működtek riporterként, mint *Fröhlich János*, a *Nemzet* majd *Az Ujság* rendőri tudósítója, később a Rendőri Rovatvezetők Szindikátusának elnöke, illetve a Kinoripport nevű dokumentum- és riportfilm készítő vállalat alapítója az első világháború alatt¹⁹; Balla Jenő, a *Budapest*, a *Kis Ujság*, *Az Est* és *Az Ujság* riportere és az 1920-as évek közepén a *Magyar Detektív* c. lap szerkesztője; és csupán felsorolásként még néhány olyan név, akiknek működéséről is tudunk: *Lenkey Gusztáv* (*Magyar Hírlap*, utóbb a *Pesti Hírlap* szerkesztője), *Clair Vilmos* (*Budapesti Hírlap*, egyébként a *Párbajkódex* szerzője is), *Szenes Béla* (*A Nap*). Az 1910-es években: *Hetényi Imre* (később budapesti főkapitány-helyettes), *Tábori Kornél* (*Pesti Napló*), *Nádas Sándor* (*A Nap*), *Szamosi Armand* (*Az Ujság*), *Garay Ferenc* (*Tolnai Világlapja*, *Pesti Hírlap*), *Göndör Ferenc* (*Népszava*), *Tarján Vilmos* (*Magyar Hírlap*, majd *Az Est*, 1920-tól pedig a New York kávéház bérelője), és

---

lős szerkesztői fizetésén kívül), és ugyanennyi volt az „átlagos” riporternak egy nagy lapnál is, mint amilyen a *Pesti Napló* volt, míg egy *Tábori Róbert* rangúnak már 165 forint, ami a skála közepén helyezkedett el. MOL – Z – 1508, 3. cs. 380 i.sz.; Z-240, 100. cs. 1772. i.sz.

¹⁸ VEZÉR ERZSÉBET: *Ady Endre élete és pályája*. Bp. 1997. 29. p. Az idézetet KARDOS LÁSZLÓ: *A 21 éves Ady Endre*. Gyoma, 1922. c. művéből vette

¹⁹ *Magyar Életrajzi Lexikon*, I. Köt. Bp. 1967. 547.p.; NEMESKÜRTY ISTVÁN: *A mozgóképtől a filmművészetig*. Bp. 1961. 378–379. p.

Az *Est* többi riportere: Adorján Andor, Kéri Pál, Fényes László, Seres László, Szabó László és Pásztor Árpád. Ez a csoport azonban a kivételeké, mert a riporteri munkán túli teljesítményük megőrizte az emléküket: könyveket is írtak, vagy egyikük-másikuk lapszerkesztő lett. A riporterek többségének gyors elfelejtés lett a sorsa.

A riporterek, akik az 1880-as években még a társadalmi gyanakvás mellett lenézett tagjai is voltak az újságíró-társadalomnak, két évtizeddel később a nyilvánosság olyan fontos szereplői lettek, akikkel számolni kellett, néha intézkedéseket kellett hozni agresszivitásuk ellen, sokan rettegetek tőlük, sokan mások a publicista elfajulását látták bennük – de egyet nem lehetett tenni velük, tudomást sem venni róluk, mint korábban. „*Őnök, tisztelt olvasók – írta a népszerű író-újságíró, Szomaházy István –, akik a legpompásabb gyilkosságokat és a legízletesebb sikkasztásokat készen kapják meg reggelenként az újságokból, nem is sejtetik, micsoda örökös küzdelmek folynak le a szegény rendőri fogalmazó és e szomjazó fiatal emberek [a riporterek – B.G.] közt, akik mindenáron érdekes dolgokat akarnak hazavinni a lapjuk részére.*” A rendőrség, a nyomozás érdekei miatt, gyakran csak részinformációkat adhatott. „*Néha – folytatta Szomaházy –, mikor százezres sikkasztások hullámanak a levegőben, a sajtóiroda csupán a szegény tótot szolgáltatja ki az éhes riportereknek, aki már annyi sokszor zuhant le a háromemeletes építkezési állványról.*”²⁰

A kisebb trükkök és a folyamatos félrevezetési kísérletek ellenére 1907-re már az együttműködést szabályozó főkapitányi rendelet is a rendőrség és a sajtó egymásra utaltságának gondolatából indult ki.²¹ Együttműködésükben eleinte feltűnhettek a nyomozói és riporteri alkuk, például olyan formán, hogy az újságíró vállalja: nem nehezíti, sőt összeköttetései, a rendőrség számára elérhetetlen hírforrásai révén segíti a rendőrség munkáját azzal a feltétellel, hogy a nyomozás eredményéről és a részletekről őt értesítik először.²² Ez az etikailag ma már elfogadhatatlan alkudozás szinte a természetesség jellegével tartozott hozzá a rendőri és az újságírói munkához. Mégis egymás sakkban tartása helyett az érdekek alapján való kompromisszumos együttműködés is kialakult az 1920-as évektől. A sajtó oldaláról két fontos esemény játszott fontos szerepet az önkéntes együttműködés lehetővé válásában. A riporteri szerepfelfogás a 20. sz. első éveiben kezdett kiterjedni a teljes újságírói pályára, s ez azt jelentette, hogy a riportert kiszabadulhatott a rendőrségi tudósító több fenntartást mint elismerést élvező kasztjából. 1902-ben még az élő közfelfogással szemben kellett leszögezni, hogy annyiféle

²⁰ SZOMAHÁZY ISTVÁN: *Az újság. A hirlapírás műhelyéből.* Bp. 1893. 88–89. p.

²¹ 8939/fk/1907. sz. Rendelet, teljes szövegét közli *Szindikátus i.m.* 10–12. p.

²² TARJÁN i. m 94–97. p.

riporter van, ahány rovat a hírlapban,²³ 1910 tavaszán viszont már meg is jelent ennek az új felfogásnak a megvalósulása a korszak legsikeresebb lapjaként. Ez volt a riporterek által írt *Az Est*.

---

²³ SAJÓ ALADÁR – RÓNA LAJOS: *Az ujság. Ujságírás – ujságkiadás*. Bp. 1902. 134. p.

ÚJSÁGÍRÓ ÁLRUHÁBAN A tényfeltáró riport kezdetei Magyarországon

„Mindenki észrevette azt a nagy változást, amely az utóbbi években a magyar napisajtóban végbement: a riportnak eladdig ismeretlen méretekben való térfoglalását. [...] Van ebben a riport-hajszában, melyet leginkább a boulevard-lapok elszaporodása hozott létre, túltengés is, van sok ízetlenség, sok haszontalan szószaporítás, a közönség ízetlenségére való spekulálás, de van egy nagyon jó oldal is: megvilágítja, nyilvánossá teszi a főváros életének olyan részleteit is, amelyek sokáig teljes homályban voltak, amelyekről nem is tudtunk és megismertet azzal a környezettel, amelyben élünk.”¹

A fenti idézet állításait szemlélteti a következő két történet. Mindkettő középpontjában a nagyvárosi szegénység áll, az újságírók módszere is hasonló, mégis egészen eltérő újságírói mentalitást tükröznek.

1897 húsvét vasárnapján a *Függetlenség* két rendőrségi tudósítója, *Révész Gyula* és *Molnár Márton* koldusruhát öltött. *Révész* a Belvárosi-, *Molnár* a Mátyás-templomban töltötte a napot, majd hosszú cikkekben számoltak be tapasztalataikról.² A lap nagy szenzációnak szánta munkatársai bravúráját, az egész számot e két írásnak szentelték. A címlapot szokatlan módon a két újságíró képei töltötték be: az egyik felvételen civilben, a másikon koldusnak maszkírozva láthatók.

A két riporter a rendőrség és a Népszínház segítségét is igénybe vette terve megvalósításához. A főkapitánysággal feltehetőleg amúgy is jó kapcsolatokat ápoló *Révész* és *Molnár* a főkapitánytól írásos engedélyt kért és kapott terve végrehajtásához. „Igazolvány Révész Gyula/Molnár Márton hírlapíró úr részére. Szóbeli bejelentésére tudomásul veszem, hogy a budapesti koldusélet tanulmányozása céljából maszkban jelenik meg a templomok ajtajában és felhívom a rendőri közegeket, hogy fentnevezett urat ezen tanulmányában ne háborgassák. Budapest, 1897. április 10-én.” Aláírás: *Rudnay Béla* főkapitány.

A „fellépésre” való készülődés, mint a kor népszerű társasági játéka, az amatőr színjátszás, kellemes mulatság volt a szerkesztőségben. Este megér-

¹ A palotákon túl. In: *Vasárnapi Újság* 1913. 520. p. Idézet Antal Gézánné *Túl a palotákon* című, a külvárosi nyomorról szóló riportkönyvének recenziójából.

² Újságírók koldusruhában. Álrühában a Mátyás-templom és a belvárosi plébániatemplom koldusai közt. *Függetlenség*, 1897. április 18. (A továbbiakban: Újságírók koldusruhában)

keztek a Népszínháztól a ruhák, éjjel 11-re a színház két fodrásza, akik előírászerű koldussá formálták a sajtó két elszánt munkását. A rongyokon kívül torzonborz haj és az egyik szemet takaró fekete kendő hitelesítette a koldusképet. „Megálltam a tükör előtt és utoljára rendezgettem a mankómat. A bohém társaság kacagva nézett és ötleteivel még jobban fölvidított” – számol be az átváltozásról és hatásáról *Molnár Márton*. *Révész Gyula* a műgonddal kialakított külső mellé romantikus felfogásban személyiséget is alkotott. Egyszerű öreg koldusként jellemzi magát, „rövidlátó, pápaszemes, fehérhajú aggastyán, akinek reszket a keze, aki nem evett már három napja és akit otthon öt nevetlen, apátlan-anyátlan unokája vár.” A tréfálkozások közepette átvirrasztott éjszaka után *Révész* és *Molnár* hajnali ötkor, „roskadozó, öreg léptekkel” hagyták el a szerkesztőséget és fiákeren hajtottak a templomokhoz. A két fiákerest beavatták a kalandba, ennek köszönhetően egyikük figyelmeztetni tudta a kocsiból kiszálló *Révészt*, hogy dobja el a szivarját.

A templomban átélt kalandok főszereplői maguk az újságírók. Írásaik központi témája – különösen *Révésznél* – saját szenvedéseiknek ecsetelése. Mindketten kényelmetlenül feszengtek az önként vállalt szerepben. Megérkezéséről *Révész* így írt: „Kínos volt a helyzetem. Már ekkor sokan jártak az Eskü téren. Óh röntgen-sugár, jöjjön el a te országod, mert te láthatatlan vagy.” Melege van, a kocsmába kívánczik sört inni, szégyenkezik, és fáj a térde a térdepléstől. *Molnár* egyenesen menekül az „előadás” végeztével. Úgy rohan a várakozó fiákerhez, hogy még arról is megfélemedezik, hogy öregesen bicegni kell. Az adakozók és a koldusok a cikkek mellékszereplői voltak. Az előbbiekről *Molnár* hosszabban és árnyaltabban, bár teljesen közhelyszerűen ír: „Némelyek lelki szükségből adták az alamizsnát, másokról lerítt a bigottság, egyesek hiúságból dobtak, feltűnően, hogy mások is lássák, de az adakozók legtöbbször a könyörület, a szájalom indította.” A koldusokról festett kép mindkettőjükénél negatív. *Révész* így fejezi be cikkét: „A kétórás koldusélet eredménye harminchét krajcár és egy tapasztalás, amelyet az allegorikus festőknek ajánlok figyelmébe: az irigységet ne fessék zöldszemű szörnyetegnek, hanem öreg, vak koldusnak.”

Ezt a kísérletet veszélyes bravúrnak és bohém újságírói csínynek szánták, hogy megborzongassák és ezáltal szórakoztassák az olvasót. Erős ellenszenv és viszolygás érződik a társadalom e páriáival szemben mindkettejük cikkében, de különösen *Révésznél*. Az irodalmi színezet érdekében írásaikba valószínűleg fantázia szülte elemeket is kevertek, s *Révész Gyula* még szerelmi motívumot is beleszórt a történetbe. A nagyobb lapok közül egyedül az *Új Idők* szentelt vállalkozásuknak egy kolumnát. A beszámoló az amerikai

merészséget emelte ki s azt, hogy a két újságíró olyan tökéletesen volt maszkírozva, hogy senki sem ismerte fel őket.³

Ez az attitűd abba az újságíróról kialakult felfogásba illeszkedik, amit ugyanabban az évben a Vidéki Hírlapírók Egyesületének ünnepén Győrben rendezett élőkép és a hozzá írt, a „Hírlapíró” című verses prológ is tükröz a „Közvélemény” szájába adva a következő szavakat:

„Napszámos és apostol egy személyben.
Sokszor követ el csínyt az én nevemben.”⁴

Révészék a cikkeik elé írt bevezetőben egy francia újságíró tíz évvel korábbi riportjára utalnak, aki szintén álruhában járt a koldusok között. A francia példával kapcsolatban nem találtam adatot. Pontosan tíz évvel azelőtt írta azonban híres cikksorozatát a Blackwell Island-i elmeegógyintézetéről *Nellie Bly*, a *New York World* riportere, aki úgy szerzett tapasztalatokat arról, hogyan bánnak a betegekkel, hogy maga is elmebetegnek tetette magát, és tíz napot ápoltként töltött az intézetben. Cikksorozata könyv formában is megjelent, „Ten Days in a Mad House” címmel. Ugyanezzel a módszerrel ismertette egy női börtön életviszonyait, leplezte le az embertelen bánásmódot. A szegények lakásviszonyait, munkakörülményeit feltáró, gyakran álruhában készített riportjai egy új műfaj, a tényfeltáró újságírás (*investigative journalism, undercover journalism*) megteremtői voltak, mely fontos eleme volt a Pulitzer által létrehozott, tömegekre alapozó, emberközpontú, szenzációt kínáló „új újságírásnak” (*new journalism*).

A Révészékétől egészen eltérő újságírói mentalitással találkozunk a szintén elsősorban rendőri riportjairól ismert *Tábori Kornélnál*. 1910-ben könyvet adott ki *Pesti élet* címmel.⁵ A kötet egyik írása a Nyomor és bűn címet viseli. Ebben bevezeti az olvasót egy a „tisztes polgári társadalom” előtt ismeretlen világba, a nyomorgók és a bűnözők közé. „Ugorjuk át azt a keskeny pallót, amely a nyomort a bűntől elválasztja. (Vagy talán összeköti a kettőt?) Hogyan kerül a nyomorgó a börtönbe? Pingáljuk le röviden, személyes tapasztalás alapján” – írja.⁶ Kopott álruhát, parókát és szakállt ölt. Az átalakuláshoz ő is színházi segítséget, a Magyar Színház fodrászának szakértelmét vesz igénybe. Nem kér azonban támogatást a rendőrségtől, hisz célja

³ Újságíró mint koldus. In: *Új Idők*, 1897. I. köt. 441. p. (A továbbiakban: Újságíró mint koldus)

⁴ A verset Szávay Gyula írta. Hírlapíró ünnep Győrött. In: *Vasárnapi Ujság*, 1897. 253. p.

⁵ TÁBORI KORNÉL: *Pesti élet. Képes riportkönyv*. Bp. 1910. (A továbbiakban: Pesti élet)

⁶ Uo. 113. p.

éppen az, hogy ugyanazt az utat járja végig, mint mindenki, aki a rendőri őrszobán és a fogdában végzi.

A kötetben szereplő írások nem egy időben keletkeztek.⁷ A szóban forgó riport első fele a könyv megjelenésének évében már olvasható volt a *Tolnai Világlapjában*⁸, az álrúgás történet azonban nem szerepel a cikkben. Ezt *Tábori* feltehetően 1904 táján írta, azután, hogy a főkapitánytól engedélyt kapott a pesti börtönök végiglátogatására. „A börtönt hivatalos kalauzolás útján nem lehet igazán megismerni. Próbát tettem hát, hogy mint fogoly fürkészem ki.”⁹ A börtön világának megismertetésén kívül igazi nyomozó munkát is végez. Egy letartóztatott bűnözőtől reméli ilyen módszerrel meg tudni társai nevét.

Tábori otthonosan mozog ebben a világban. Az 1900-as évek eleje óta rendszeresen járt razziákra. Az 1909-ben írt „A bűn és nyomor tanyái” című cikkének tanúsága szerint a megelőző tíz év alatt 50–60 rendőrségi rajtaütéssel vett részt¹⁰ és magánrazziákat tartott.¹¹ Az évek folyamán riporteri hozzáállása és módszere is fejlődött, s maga is újnak tekinti, azt a módot, ahogy a társadalom periferiájára szorultakról ír. Ezt ugyanabban az írásában maga is szóvá teszi: „A budapesti szegénység és gazság fészkeit közönségünk jóformán csak azokból az újságcikkekből ismeri, amelyeket egy-egy ’dísz-razzia’ nyomán kezdő riporterek írnak érzelmős jelzőkkel tarkítottan.”¹² Az újságolvasó társadalom számára is szokatlan volt a nyomorral való kegyetlenül őszinte szembesítés. *Szántó I. Bélával* közösen írt, a pesti gyermeknyomort feltáró könyvében¹³ a kiváló riportert, *Barna Izidor* pár évvel korábbi cikkére utal, ami arról szólt, hogy a gyárak környékén a nyomorgók a csatornák vizében melegednek. „A tudósításra iszonyodás és tamáskodás mutatkozott.”¹⁴

Ő mindkét reakciót el akarta kerülni. A hiteles ábrázolás érdekében szövegei tárgyszerűek voltak, és mondanivalóját fényképekkel támasztotta alá.

⁷ A szerelmes Budapest című pl. már megjelent 1905-ben a *Tolnai Világlapjában*. (1517. p.)

⁸ Nyomor és bűn. (A budapesti rendőrség képeivel) In: *Tolnai Világlapja*, 1910. 3039. p. (A továbbiakban: Nyomor és bűn)

⁹ Pesti élet, 114. p.

¹⁰ „A zöld láng” című, 1913-ban megjelent írásában már több száz razziáról és patronázskörűről ír. *Érdekes Újság*, 1913. 40. szám, 14. p.

¹¹ „Befejezzük a magnéziumos fényképezést, elbúcsúzunk a detektívektől és magánrazzián bolyongunk tovább.” Razzia a Belvárosban. OSZK Kézirattár Tábori Kornél hagyaték (a továbbiakban T.K. h.) Fond 160/76. 193. p.

¹² A társadalom vezeklése. In: *Új Idők*, 1911. II. kötet, 467. p.

¹³ TÁBORI KORNÉL – SZÉKELY VLADIMIR: *Nyomor és bűn a gyermekvilágban*. Bp. 1908. A Nap kiadása

¹⁴ Uo. 1. p.

Egyik írásában a túlsúfolt nyomortanya borzalmainak ecsetelését e szavakkal hagyja abba: „A részletezést nem lehet folytatni anélkül, hogy visszataszító, undortkeltő ne legyen az írás is.”¹⁵

A fotográfia szerepéről így vélekedett: „Tessék csak megnézni a szöveget tarkító képeket. Itt nem csak elméleti fejtegetés következik, aminő sokszor és hiába elhangzott már, hanem a fényképezőgép objektív, kegyetlenül őszinte és semmivel nem szépíthető bizonyosságai sorakoznak elénk. Epizódok, jelenetek a pesti élet mélységeiből, csupa döbbenetes kommentár, amely *főlösseggé teszi az írásművészetet*, (kiemelés tőlem –T.E.) sőt olykor tiltó-táblát is állít elébe.”¹⁶ 1920-ban készült, „Egy halálraítelt ország borzalmaiból” című kötetében a fénykép egyenrangú a szigorúan tényközlő, rövid szöveggel.¹⁷

A „Pesti élet” bevezetőjében mely a Riport és fotográfia címet viseli, fogalmazza meg riporter ars poeticáját. „Az elsőség a fő. Meg a gyorsaság. Meg az információ teljessége. Meg az, hogy képet nyújtson a tárgyról, ahelyett, hogy akár a pszichológusnak, akár a szociológusnak boncoló késével aprózná, elemezné. Az újságírónak meglátónak kell lennie, észrevevőnek, kérdezőnek. [...] Annak, amit látok, nem keresem itt a biológiai, szociológiai és etikai magyarázatait, hanem beérem vele, hogy a látottakat egyszerűen megrögzítsem, szóval és képpel.” Ez utóbbi egyre nagyobb szerepet kapott *Tábori* munkásságában.

Cikkei illusztrálására gyakran vett igénybe rendőrségi fényképeket,¹⁸ hivatásos fotográfusokkal dolgozott együtt,¹⁹ s maga is a fényképezőgéphez

¹⁵ A bűn és nyomor tanyái. In: *Vasárnapi Ujság* 1911. 697. p. (a továbbiakban: A bűn és nyomor)

Hasonlóan ír egy angyalföldi tömeglakással kapcsolatban is: „És a részletezést ne lehet folytatni anélkül, hogy megbotránkoztató és visszataszító ne legyen az írás.” A nyomor tanyái. Budapesti borzalmak. *Tolnai Világlapja*, 1913. február 16. 15. p. (a továbbiakban: A nyomor tanyái)

¹⁶ A nyomor tanyái

¹⁷ *Egy halálra ítélt ország borzalmaiból*. Razzia a budapesti nyomortanyákon. Bp. 1920. A külföldi jótékonyság felébresztésére szánt, francia, angol és olasz nyelvű album Huszár Károly miniszterelnök felkérésére készült. A könyv megjelenését két évig tartó „nyomorakció” követte. A kötethez és a vele együtt készült Uránia előadáshoz 240 razziakép és film is készült. Az első előadást további két reprezentatív, a kormányzó, a kormány és a diplomáciai testület tagjai, valamint neves közéleti személyiségek jelenlétében lezajlott bemutató, valamint 340 külföldi, Svájcban, Belgiumban, Hollandiában stb. tartott előadás követte. OSZK F 160/74. 206. p.

¹⁸ Nyomor és bűn

¹⁹ Több ízben jelentek meg írásai *Szőnyi Lajos* fényképeivel illusztrálva, pl. 1913-ban a *Vasárnapi Ujságban* „Szegény gyermekek” és „Utcái panoráma” címmel. Ugyanabban az évben „A pesti gyermek” és „A zöld láng” című írásait melyek az *Érdekes Újságban* láttak napvilágot, a nagynevű fényképész, *Erdélyi Mór* képei kísérték.

nyúlt segítségért.²⁰ Munkásságának egyik csúcspontja az Uránia Tudományos Társaság számára készített 50-60 diából álló „Razzia” című vetített előadás, amit 130-szor tűzött műsorra a tudományos színház.²¹ Az 1913. november 7-én bemutatott darabon Székely Vladimírral, a rendőrségi sajtóiroda vezetőjével dolgozott együtt. Feltehetőleg ehhez is felhasználtak rendőrségi képeket, de nem kizárt, hogy a felvételek egy részét Tábori Kornél maga készítette.²² Akár amatőr fényképészként, akár csak azért, hogy a társadalom perifériáira szorult csoportok életének ábrázolásáról szóló riportjainál igényelte és megszervezte a fotográfusok részvételét, jelentős szerepet játszott a magyar dokumentarista fotográfia megszületésében is.

Az elsők között volt – talán a legelső – aki riportjaiban az írott szóval azonos súlyt biztosított a fényképnek – nem csak illusztrációként használva azt – és ezzel nagymértékben járult hozzá a kép hírértékének elfogadásához, ami a sajtófotó felvirágzásának előfeltétele. Felismerte, hogy a fotográfia, ami a valóság ábrázolásának par excellence médiuma, nem csak autentikusabbá teszi mondanivalóját, de biztosítja azt az életszerűséget is, ami a figyelemfelkeltéshez kell. Mert Tábori moralista nézőpontból ábrázolja a sze-

---

²⁰ Tábori Kornél fotográfusi tevékenysége további kutatást igényel. ALBERTINI BÉLA: Budapesti szociofotók – világháborútól világháborúig című tanulmányában (*Budapesti Negyed*, 2002/1-2. szám, 68–83. p.) az első szociofotósok egyikének tekinti Táborit és megemlíti a Jacob Riis munkásságával való párhuzamot is. Táborinak tulajdonítja az Uránia vetített képes előadásának felvételeit és részletesebben ír az *Egy halálraítélt ország borzalmaiból* című kötetről, amelyet szociofotói életműve csúcspontjának tart. A könyv megjelenését megelőző írásában (Razzia a nyomortanyákon. *Vasárnapi Ujság*, 1920. 3. szám, 37. p.) azonban Tábori Kornél a képekkel kapcsolatban Jelfy Gyulának, a folyóirat ismert fotóriporterének nevét említi. Tudomásom szerint egyik nagy múzeum sem, és az OSZK Kézirattárában lévő hagyatéka sem őriz bizonyíthatóan tőle származó fényképet. A sajtóban eddig egy alkalommal találkoztam Tábori Kornél nevével fényképezőként. Az *Érdekes Újság* 1916. 47. számában megjelent „A meggyötört Erdélyből” című cikkének rosszul komponált képei azonban gyakorlatlan fotográfust sejtetnek. Számos esetben hivatkozik ugyan saját képeire, tisztázatlan azonban, hogy ez a kifejezés mit takar. A korabeli gyakorlat szerint jelentheti a saját gyűjteményében lévő felvételeket és olyan fényképeket is, melyeket az ő intenciói alapján készítettek hivatásos fényképészek. A *Pesti Naplónál* a lap budapesti kirakatának berendezése és a fényképeztetés szervezése munkaköri kötelessége volt Táborinak az 1917-ben született szerződés szerint.

²¹ T.K.h. F 160/76. 3. p.

²² A *Vasárnapi Ujság* több fényképpel kísért cikkben számol be Tábori Kornél és Székely Vladimír vállalkozásáról, az Urániabeli előadásról. Az illusztrációul szolgáló felvételek közül két bűnözőtípust, a „javíthatatlant” és „az alkohol áldozatát” ábrázoló fényképek már megjelentek egy évvel korábban a *Tolnai Világlapjában* a Nyomor és bűn című cikkben (ld. 8. sz. jegyzet), mint a rendőrségi fényképgyűjtemény darabjai. Tábori és Székely többször dolgozott együtt. Nyolc könyvet írtak közösen. 1913. január 2-án mutatta be az Uránia színház „Az utca bűnei és erényei” című, 80 előadást megért, vetített képes bemutatójukat. T.K.h. F 160/76. 3. p.

génységet. Kulcsszava az objektivitás, célja az, hogy a valóság hiteles ábrázolása által szembesítse a társadalmat a szociális problémákkal és azok megoldására sarkalljon. „Nem szimpla látványosság kerekedik az efféléből – írja az Urániabeli előadást beharangozó cikkében –, „hanem tán szociális jelentőségű iniciativa is, amely fölrázhatja egy kicsit a társadalom lelkiismeretét.”²³ „Razziákon, nyomortanyákon jártunkban sokszor arra kellett gondolnunk, hogy mekkora szükség van a másik, grandiózus razziára, amelyet a társadalom rendezzen gyakorta a maga lelkiismeretére” – írta máshol ugyanabban az évben.²⁴

A korábban említetten kívül egy másik, szintén amerikai példa, lehetett hatással *Tábori Kornél* munkásságára: a dán származású *Jacob Riis*-é, akit az első újságíró-fotográfusként tart számon az amerikai sajtótörténet. *Riis* szintén rendőrségi újságíróként kezdte pályáját, akár Révészék és *Tábori*. Két amatőr fotográfus társával együtt végigjárta a New-York-i East-Side nyomortanyáit és – elsőként használva villanófényt – váratlan, megdöbbentő felvételeket készített az ottani állapotokról. Fényképeikből diavetítéssel kísért előadást állítottak össze, hogy *Riis* szavaival élve megmutassák „azt a nyomort és bűnt, amit tíz év alatt tapasztaltak, s amire semmilyen pusztaleírás nem képes”. A képek közül tizenkettő megjelent „Villanások a nyomornegyedből” címmel 1888-ban a *New York Sun*-ban, majd 1890-ben „How the Other Half Lives” címmel egy kötetben is.²⁵ Feltehetőleg ezt a mintát követte az osztrák *Emil Kläger* és *Hermann Drawe* is, mikor 1908-ban megjelentették a bécsi nyomortanyákról szóló könyvüket. *Kläger* szövegének tónusa nagyon emlékeztet *Tábori* objektív, leíró stílusára.²⁶

Amerika a sajtó érdeklődésének homlokterében állt a 19–20. század fordulóján. Az amerikai gazdasági fejlődés gyorsasága, a technikai újítások iránti érdeklődés és nem utolsósorban a tömeges emigráció irányította a távoli kontinensre a figyelmet. Szívesen idéztek a lapok amerikai példákat, így pl. gyakorta hasonlították Budapest fejlődését amerikai nagyvárosokéhoz, elsősorban Chicagóéhoz. A Révészék vállalkozásáról szóló beszámolóban az *Új Idők* is, a hasonló, álruhás amerikai – és nem francia (!) – mintát említve leszögezi: „A jó riporterek hazája Amerika.”²⁷ *Tábori Kornél* beszélt

²³ A bűn és nyomor tanyái. In: *Vasárnapi Újság* 1911. 697. p.

²⁴ A társadalom vezeklése: In: *Új Idők*, 1911. II. kötet 467. p.

²⁵ <http://masters-of-photography.com>

²⁶ EMIL KLÄGER: *Durch die Wiener Quartiere des Elends und Verbechens*. Wien, 1908. K. Mitschke. Kläger szövegéből egy részlet és Drawe egyik képe megjelent: JALSOVSZKY KATALIN–TOMSICS EMÓKE: *Császári Bécs, Királyi Budapest .Fotográfiák a századforduló idejéből*. Bp. 1996. Képzőművészeti Kiadó, 158. p.

²⁷ „Egyik New York-i lap munkatársa megtette azt a bravúros dolgot, hogy tolvajnak csapott fel, csak hogy megismerhesse a tolvajéletet és leleplezhesse a lapjában. Egy másik zsrna-

angolul, fordított is és 1911-ben, a Budapesti Újságírók Egyesületének szavazata alapján kultuszminisztériumi ösztöndíjjal hosszabb időt töltött Európa több nagyvárosában.²⁸ Tájékozottsága, világismerete alapján joggal feltételezzük, hogy mindkét példát ismerhette.²⁹ Tán nem véletlen az sem, hogy akárcsak Riis,³⁰ nagy érdeklődéssel fordult a nyomor áldozataivá lett gyermekek felé, és szintén Riishez hasonlóan, akit kortársai „slum reformernek” neveztek, a tényfeltáró munkája során szerzett tapasztalatát a szociális reformok melletti aktív propagandában hasznosította.³¹

A külföldi példák mellett nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni egy kézenfekvő összefüggést, azt, hogy mind a *Függetlenség* munkatársai, mind *Tábori Kornél* rendőrségi riporterek voltak.³² (A korabeli szóhasználat ezt a terminológiát elsősorban a rendőri ügyekkel foglalkozó újságírók számára tartotta fenn.) „A jó riporter egyben jó detektív is” –írta a *Tolnai Világlapja* egy a budapesti riporterek munkáját ismertető cikkében.³³ Ugyanígy emlékszik vissza a korszak egyik neves zurnalisztája, *Fröhlich János* is: „(...) a jó rendőri riporternek detektívmunkát is kellett mindig végeznie, ha alapos, megbízható referátát akart nyújtani az olvasóközönségnek.”³⁴ A detektívmunka eszköztárának pedig fontos alkotóeleme volt az álcázás tudománya. A lesben álló detektívek „különböző álruhákba öltözködnek, majd női ruhákba öltözködve, mint munkásnő vagy kokott jelennek meg, így átöltözve álruhákban igyekeznek a gyanúsított egyén közelébe férközni”³⁵, hogy a bűncselekvény felderítéséhez szükséges bizonyítékokat beszerezve, a bűnöst leleplezzék és reá a törvény pallosával lecsaphassanak.”³⁶

---

liszta pedig hónapokig járt koldusgúnyában és aztán szenzációs cikkeken írta meg tapasztalatait.” Ld. 3. sz. jegyzet

²⁸ T.K.h. F 160/76. 3. p.

²⁹ Erre enged következtetni az is, hogy 1919-ben indított, rövid életű lapján, mely *Pest, riportíjság* címmel jelent meg, többször visszatér egy nagyfülű, kaján arcú gyerekfigura, ami *Pulitzer New York Worldjének* híressé vált „Yellow Kid”-jét juttatja az olvasó eszébe.

³⁰ *Jacob Riis* második könyve a *Children of the Poor* címet viselte <http://masters-of-photography.com>

³¹ Alapítása óta részt vett a Gyermekvédő Liga munkájában, több gyermekvédelmi könyvet írt és mint a Liga propagandaügyeinek fizetetlen intézője 1930-ban újra lapot indított *Gyermekvédelem* címmel. T.K.h. F 160/74. 206. p.

³² A Budapesti Rendőrségi Rovatvezetők Szindikátusának egyik alapítója és elnöke volt. T.K.h. F 160/76. 3. p.

³³ Budapesti riporterek. In: *Tolnai Világlapja*, 1905. 429. p.

³⁴ *Detektív Krónika*, *Fröhlich János riporternaplója* I. évf. 1. sz. (é.n.), 23. p.

³⁵ *Sárközy Sándor* a *Detektív Szemlében* írja le egyik ilyen álruhás nyomozását az 1900-as évek elején, mikor három hétig csavargónak álcázva élt egy betörőbanda tagjai között. (*Detektív Szemle*, 1923. nov. 20. 10. p.)

³⁶ KRECSÁNYI KÁLMÁN: Detektívek figyelésen. In: *Tolnai világlapja*, 1912. 148. p.

A detektívtestületet sok kritika érte a tárgyalt korszakban, ám kétségtelen, hogy a nagyvárosi bűnözés terjedésével a budapesti rendőri szervezet e legfiatalabb osztályának működése kiemelt figyelmet kapott.³⁷ Az 1885-ben létrehozott detektívosztály (később detektívtestület) *Krecsányi Kálmán* igazgatása alatt, 1902 után indult rohamos fejlődésnek és vált modern eszközökkel dolgozó büntüldöző szervezetté. Rendszeresen jelentek meg beszámolók bravúros nyomozásokról, és egyes sikeres detektívek nevét, mint *Bérczi Bélát*, *Sárközy Sándorét* jól ismerte az újságolvasó közönség. Magas beosztású rendőrtisztviselők rendszeresen írtak a lapokba, mint *Székely Vladimir*, *Hetényi Imre*, *Gegus Dániel* és maga *Krecsányi Kálmán*, a detektívfőnök. A bulvársajtó térhódításának köszönhetően állandó helye volt az újságok lapjain a nemzetközi szélhámosoknak és az őket leleplező „Pinkertonoknak”. A leghíresebb, természettudományos, pszichológiai ismereteiről és átváltozó képességéről nevezetes irodalmi mintadetektív, Scherlock Holmes történeteinek egyik első fordítója éppen *Tábori Kornél* volt.³⁸ A rendőrséggel szoros kapcsolatokat ápoló *Tábori*³⁹ 1920-ban azt írja, hogy ő maga rendezett nyomorrazziákat a „rendőrség avatott asszisztenciájával.”⁴⁰

„Az újság annyi, mint a társadalom, amelyikben él. Aki sajtót mond, társadalmat mond” – írta *Bíró Lajos* 1911-ben.⁴¹ A két álrühás történet közötti különbség nem csupán két újságírói szemléletet tükröz, hanem egy társadalmi integrációs probléma, a szegénység és a bűnözés megközelítésének átalakulási folyamatába enged bepillantani.

Révész és *Molnár* a szegénység egy ismert és hagyományosan kriminalizált formája, a koldusok „veszélyes osztálya” felé fordult, akikkel szemben a társadalmi gondoskodás a normális társadalomba való hatósági visszakényszerítésben merült ki. A nyomornak az iparosodás és nagyvárosiasodás keltette újabb formái, a munkához jutás nehézségeiből adódó pauperizáció a szegényügy intézményi kezelésének egyre kiterjedtebb formáit igényelte, a

³⁷ A detektívosztály létrehozása sarkalatos pontja volt a *Thaisz Eleket* követő új főkapitány, *Török János* rendőrséget modernizáló átszervezésének. Az 1890-es évektől tanfolyamokat rendszeresítettek a detektívek képzésére. A *Tolnai Világlapja* Bűnügyi krónika című rovata pl. rendszeresen ismertette a neves detektívek, *Sárközy*, *Karsay*, *Beck*, *Magyary* vagy a legendás *Bérczi Béla* stb. szenzációs eseteit.

³⁸ *Sherlock Holmes feltámadása és egyéb bűnügyi elbeszélések*. Írta: CONAN DOYLE, fordította: TÁBORI KORNÉL. Bp. 1904. Csendőrségi Könyvtár

³⁹ *Boda Dezső* főkapitány kérésére megírta 1910-ben a budapesti rendőrség történetét, ami a *rendőrségi Almanach*-ban jelent meg. T.K.h. F 160/76. 3. p.

⁴⁰ Razzia a nyomortanyákon. In: *Vasárnapi Újság*, 1920. 32. p. A cikk az *Egy halálra ítélt ország borzalmaiból* c. album (ld. 14. sz. jegyzet) készítésének tapasztalatairól számol be. *Tábori* azt írja, a kötet készítése során tizenegy razziát rendezett.

⁴¹ BÍRÓ LAJOS: *A sajtó*. Bp. 1911. Politzer Zsigmond és Fia kiadása 3. p.

„munkanélküliség feltalálása”⁴² pedig a büntetőügytől független szociálpolitikai gondoskodás rendszerének kialakítását sürgette. A szegények iránt érzett társadalmi felelősség a 19. század folyamán jótékony egyesületek tevékenységében nyilvánult meg.⁴³ A kommunikációs csatornával nem rendelkező csoport, a nagyvárosi térben elkülönülő és így ismeretlen szegénység megismertetése, ezáltal a jótékonyági kedv, a figyelem életben tartása, társadalom biztonsága és mentálhigiénés állapotának megőrzése érdekében létfontosságú volt. *Boda Dezső* főkapitányt számos támadás érte, mert néhány arisztokratának – a jótékony kezdeményezéseiről közismert *Edelsheim-Gyulay Lipót* kezdeményezésére – megengedte, hogy razziákon vegyenek részt.⁴⁴ *Tábori Kornél* határozottan a védelmére kelt.⁴⁵ A szegénység láthatóvá tételében fontos szerepet játszott az a szociografikus újságírói érdeklődés és stílus, amit a szociális reformok iránt elkötelezett *Tábori Kornél* képviselt.

A nagyvárosi szegénység kialakulása, a tömegsajtó, és a bulvársajtó létrejötte a társadalmi valósággal való szembesítés új módját követelte. Két álrúhás példának ezt a folyamatot illusztrálja. *Rudnay* főkapitány *Révészék* ötletét meghallva így kiáltott fel: „Végre egy nagyvárosi eszme!”⁴⁶ Az *Egyetértés* két újságírója valóban jól érzékelte a közönség szenzáció iránti igényét s a nyomor és bűn összefüggésének nagyvárosi problémáját. A heroikus újságírói póz, az irodalmias stílus és az egysíkú ábrázolás azonban csak felemás megoldást hozott.

Tábori Kornél az 1900-as évtized derekán felismerte, milyen jelentősége van a társadalmi erkölcs szempontjából a nagyvárosi szegénység és a deviancia árnyalt ábrázolásának, s hogy ehhez elégtelenek a korábbi újságírói módszerek. Meglátta a fotográfiának a valóság közvetítésében és eladhatóságában játszott fontos szerepét s azt, hogy a valóság megismertetése a tényeket pontosan és gyorsan ismertető, az irodalmitól eltérő írói stílust igényel.⁴⁷ A riportert az újságíró-társadalom felfedezőjeként fogta fel, akinek az a dolga, hogy feltárja a valóság rejtett sokszínűségét. Nem véletlen, hogy a pesti társadalom visszasságait bemutató, általa szerkesztett könyvsorozatnak

⁴² A fogalom kialakulásáról ld. ULICSKA LÁSZLÓ: A munkanélküliség feltalálása Magyarországon. In: *Korall* 2001. 5–6. 37–47. p.

⁴³ A szociális gondoskodás és a szegénység társadalmi megítélésének történetéről ld. GYÁNI GÁBOR: Könyörületesség, fegyelmezés, avagy a szociális gondoskodás genealógiája. In: *Történelmi Szemle* XLI(1999) 1–2. 57–84. p.

⁴⁴ BODA DEZSŐ. In: *Új Idők*, 1909. II. 14. 159. p.

⁴⁵ A pesti nyomor. In: *Új Idők*, 1909. II. 14. 161. p.

⁴⁶ Újságírók koldusruhában

⁴⁷ *Tábori* annyira vonzódott a fotográfiához, hogy egyik ifjúsági könyvét élő emberekről készült fényképekkel illusztrálta. OSZK Kézirattár T.K.h. F 160/77. 5. p.

a „Sánta ördög meséi” címet adta, utalva a francia realizmus 18. századi előfutárának, *Le Sage*-nak híres könyvére, melyben a sánta ördög felemeli a háztetőket, hogy egy salamancai diáknak megmutassa az igazi Madridot.

Táborin kívül számos újságíró foglalkozott a peremhelyzetben élők problémáival. Mások is felhasználták az 1910-es években a fotográfia drámai erejét ahhoz, hogy hűen ábrázolják a szociális elesettséget és reménytelenséget, mint *Kovách Lydia*.⁴⁸ Mások is öltöttek álruhát ahhoz, hogy az újságíróktól idegenkedők között információhoz jussanak. Így *Tonelli Sándor*, aki 1907-ben munkásnak öltözve a fedélközön kelt át az óceánon, hogy végigkísérje a kivándorlók útját vagy *Pásztor Árpád*, aki 1911-ben egy amerikai magyar „burdosházban” lakóinak életkörülményeit tárta fel pincérnek öltözve.⁴⁹ Mindketten saját felvételeikkel dokumentálták írásaikat.

Tábori Kornél esetében azonban olyan morális hozzáállással, valamint a tényfeltáró és reformer újságírás olyan teljes eszköztárával találkozunk, ami véleményem szerint kiemeli kortársai közül és a riport e műfajának hazai úttörőjévé avatja.

---

⁴⁸ KOVÁCH LYDIA: A régi apacsfészek Pest nyomora. In: *Érdekes Újság* 1913. 7. sz. 16. p.

⁴⁹ Magyarok közt a nagy vizen. In: *Vasárnapi Újság*, 1908. 173. p. Tapasztalatait később könyv alakban is megírta: *Ultónia, egy kivándorló hajó története*. Szeged, 1929.; PÁSZTOR ÁRPÁD: *Budapesttől a föld körül Budapestig*. Bp. 1911. Nyugat kiadása

A MI HAZÁNK EGY KEREK ASZTAL...

Néhány bolond poéta-lélek
A kávéházban üldögélünk,
Való-igaz, hogy csúnya élet,
Melyet így álmodozva élünk.

Egyik se kormányozza sorsát
Csöndes, nyugalmas, enyhe révbe,
A mi hazánk egy álmország,
A kávéházak szürkesége.

A mi hazánk egy kerek asztal,
Amelyen ott gőzölg a csája,
S a csüggedésben megvigasztal
A sült galamb teóriája.

Heltai Jenő Reggel a kávéházban című verséből idéztem – a „bolond poéta-lelkek” pedig, nyugodtan mondhatjuk: a századforduló összes budapesti írója, költője, újságírója.

Újságíró és kávéház az 1880-as évektől a második világháborúig elválaszthatatlan fogalmak. Túl a számtalan anekdotán és visszaemlékezésen megpróbállok rendszerezettebb formában – és az újságírókra összpontosítva – választ keresni néhány egyszerűnek látszó kérdésre: **1.** kik ülnek a kávéházban és miért; **2.** mely kávéházakban ülnek és miért pont azokban; **3.** milyen is volt ez a kávéházi életforma?

1. Budapest lakosságának zöme, az asszonyok, s velük a gyerekek jó része is rendszeres kávéház-látogató volt. Ennek sok oka van (lakásviszonyok, társadalmi konvenciók stb.), amelyek közül most csupán egyetlen szolgáltatásra: az újságokra térek ki. *Kiss József* híres mondása – „Különös egy újság A Hét: kávéházban írják, és kávéházban olvassák” – minden korabeli lapra igaz. A kávésök versengve rendelték őket, elképesztő mennyiségben és választékban – a rekord a Newyork 400 újságja, amivel *Harsányiék* 1901-ben büszkélkednek. Hadd említsem, hogy a szegényebb kávéházak kiszolgálására újságkölcsönző vállalatok is szerveződtek, így néhány nap vagy hét késéssel a külváros népe is kézbe kaphatta a drága folyóiratokat, képeslapokat.

Az újságírók számára a kávéház a lapokon túl a szóbeli információk legfontosabb forrása is. A nyomtatott mellett az élő város adta a hírt, a „szenzit”. *Molnár Ferenc* szerint

„A közhangulat gyors kifejlődése, a közitélet hirtelen kialakulása talán a régi Róma Foruma óta nem talált oly kitűnő hajlékot a maga céljaira, mint a pesti kávéházat. Itt egy milliós város férfiai mindennap összetalálkoznak, és végigolvassák a lapokat... Ez óriási ellenőrző hatással volt és van a sajtóra... A kávéházi népet nem lehet sokáig bolonddá tartani. Valami nagy józanság, jóléti érzet, beavatottság jár nyomában ennek az egyébként rút életnek... És amit az egyik kávéház délután kettőkor tud, azt délután ötkor tudja valamennyi. Ez sehol a világon nincs.”¹

A kávéház hírügynökségi szerepének megvilágításához két beszédes történetet érdemes felidézni. Az egyik *Tarján Vilmos* emlékiratából való. Sorozásra kellett mennie, s ott szívélyesen üdvözölték egymást egy éjszakai kávéház frakkos pincérével. Velük várakozott *Az Est* főszerkesztője, *Miklós Andor* is, aki megrökönyödött ezen a konfidencián. *Tarján* megmagyarázta: – Ez az ember a Palermo kávéház főpincére. És ha valaki öngyilkosságot követ el a mosdóban, előbb telefonál nekem, mint a mentőknek...

A másik történet *Szabó László* emlékiratából való. 1914. június, Péter-Pál napja.

„Kirándulásra készültünk, [előtte] természetesen még elmentem a Fiume kávéházba... ahol Lajos, az újságos fiú ezzel a hírrel fogadott:

– Nagyságos úr, a trónörököst és a trónörökösnét Szerajevóban [sic] megölték.

Más azt mondta volna neki, hogy ne bolondozzék. Én azonban tapasztalatból tudtam, hogy Magyarországon nem a politikusok és államférfiak a legjobban informált emberek, hanem a kávéházi pincérek.”

A hírt a Magyar Távirati Iroda kacsának nyilvánította. *Szabó* azonban Lajoskának hitt, és villámgyorsan cselekedett: riasztotta a nyaraló főszerkesztőt, lakatossal feltörette az ünnep miatt bezárt nyomdát, előrángatott két gépirónőt, egy barátját pedig kiküldte a focimeccsre, hogy félidőben mondassa be a hangszóróba: „– *Az Est* minden embere, de leggyorsabban a betűszedő és gépmester urak azonnal vonuljanak be, mert világszenzáció történt és külön kiadás készül a lapból.” Este lett, mire hivatalosan is jelentették a tragédiát, amelyről a Fiume kávéház pincérei órákkal előbb értesültek, mint Magyarország miniszterelnöke. Öt perccel a bejelentés után viszont az utcán

¹ MOLNÁR FERENC: A pesti társaság. In *Pesti napló*. Bp. 1993, Nyilvánosság Klub – Századvég, 98–99. p.

volt *Az Est* délután összerakott különkiadása, s a lap tucatnyi riportere, köztük az épp Abbaziában nyaraló *Tarján Vilmos* – az európai sajtó nagyágyúit lóhosszakkal megelőzve – addigra már javában úton volt Szarajevó felé.²

Az egyes szakmáknak, foglalkozásoknak megvolt a törzskávéházuk, így az újságírók azt is pontosan tudták, milyen információkért hová kell menniük. (A rendőrségi riporterek főhadiszállása a kapitányság melletti Gresham kávéház volt, ahová a rendőrtisztek is jártak.)

2. Lássuk most a híres és kevésbé híres törzshelyeket. Arra a kérdésre, hogy miért válik egy adott kávéház egy-egy polgári asztaltársaság törzshelyévé, nehezebb választ adni, mint arra, hogy az újságírók ilyen döntéseit mi befolyásolta. Két fő szempont biztosan volt: a szerkesztőség és a kiadóhivatal közelsége, illetve a kávé és a főpincér személye.

A József körút 45. szám alatt, a József utca sarkán működött Baross kávéházban 1894-től öt évig tanyázott *Mikszáth Országos Hírlapjának* újságíróasztala (a nyomda a József körút 65-ben volt, nem kellett messzire szalajtani a hordárt a kézirattal). A Baross később a *Nyugat* fiataljainak is kedves helye: ide költözött át a Kálvin téri Bátoriból a híres Balszélfogó asztaltársaság. Szerkesztőségi asztal később is volt, 1913-tól az *Új Nemzedéké*.

Szintén a József körúton, a Bérkocsis utca sarkán működött a MIÉNK kávéház. Itt ültek a szociáldemokrata és szocialista politikusok és újságírók. A *Népszava* munkatársai, *Weltner Jakab*, *Alpári Gyula*, *Landler Ernő* (a későbbi népbiztos, Jenő öccse, Pest legelegánsabb ügyvédje); *Engelmann Pál*, a bécsi munkáslap, az *Arbeiter Zeitung* pesti tudósítója, sőt az első világháború után a Szovjetunióból visszatért *Kun Béla* és elvtársai. A kávészteni *Fried* úr vendégei kedvéért előfizette a *Husadik Századot*, sőt a *Sozialistische Monatsheftét*, a *Neue Zeitung* és a *Mouvement Socialiste*-ot is. 1920-ig itt jártak össze a nemzetiségi politikusok és újságírók: a román asztalnál a házban lakó *Erdélyi János* ügyvéd, *Lascu Demeter*, a volt Eötvös-kollégista *Sulica Szilárd* muzeológus, és Pesten jártában *Octavian Goga*. Mellettük a szlovákok társasága, akikhez rendszeresen ellátogatott a cseh-szlovák szenátus későbbi népszerű elnöke, *František Soukup*.

A szociáldemokrata, szocialista politikusok korábban, az 1890-es években a Hunniába jártak (Vámház körút – Királyi Pál utca sarok). Később *Bíró Lajos*, a Galilei-kör és a *Husadik Század* egyik vezéralakja mintegy jelképesen a Szabadság kávéházban tartotta törzsasztalát.

A Newyork újságíró-tanyává válásához természetesen hozzájárult az épület első emeletén működött újságíróklub, az Otthon-kör, de idézzük föl a filmes sajtó kevésbé közismert emlékét is. A magyar film bölcsője is a

---

² SZABÓ LÁSZLÓ: *Szegény ember gazdag élete*. Bp. 1928, Athenaeum, III. kötet, 19–22. p.

Newyorkban, egészen pontosan a Dohány utcai oldalon ringott. Itt szerkeszti az első magyar filmszaklapot *Lenkei Zsigmond*.³ Itt ül a húszéves *Korda Sándor*, aki eleinte irdatlan szivarokkal hívja fel magára a figyelmet, majd a *Pesti Mozi* szerkesztőjeként rendszeresen közli *Somlyó, Karinthy, Gábor Andor, Kosztolányi* írásait. Az írók ugyanis *Osváthoz* menet kénytelenek elhaladni a moziújságírók asztalai mellett. Ismerik egymást. Köszönnek. Beszélgetnek. *Karinthy* megír egy filmszkeccset, ami óriási sikert hoz neki, a Newyork népe mindjárt rá is ragasztja a „Szkeccspír” becenevet.

A Nagykörút és a Király utca sarkán 1899-ben nyílt *Berger Leó* kávéháza. Első törzsvendégei a Király Színház színészei és közönsége. A művészek hosszú asztalánál *Beöthy László* „prezideált” – meséli *Balla Vilmos* –, s persze csatlakozott hozzájuk a „librettisták, zeneszerzők, újságírók népe”.⁴

A Berzseráj másik nagy asztalánál egy sereg fiatal és kevésbé fiatal újdondász 1910-ben forradalmasítja a magyar újságírást: itt áll össze *Az Est*.

„...Az új lap szerkesztősége szinte éjjel-nappal együtt ült, hogy a Miksa utcában vagy a Berger kávéházban, de sohase hiányosan vagy elválva egymástól, azon tanakodjon, hogyan lehetne még érdekesebbé tenni az újság tartalmát, amely újságyszöveg amúgy is olyanformán hatott az olvasóra, mintha odáig még nem olvasott volna hasonlót... az akkori Budapest legjobb hírlapírói álltak össze szövetségbe...”⁵

A lap gárdája oly népszerű volt, hogy 1911-ben egy szemfüles kávé, *Freidenfeld Adolf* a szerkesztőség mellett, a Miksa utcában megnyitotta a kedvükért *Az Est* kávéházat, amelyet két évvel később a Dohány utcába telepített át. A szerkesztőség tagjai azonban hűek maradtak a *Berger*hez, egészen az első világháború végéig. (Még egy kávéház volt Budapesten, amelyik egy újság nevét tűzte cégérére: az Új Idők a mai Bajcsy-Zsilinszky úton. Kávésa a megnyitóra meghívta az egész szerkesztőséget.)

Az Oktogonon az 1912-ben gazdát váltott és Sorrento névre keresztelt Sztanoj kávéház törzsközönsége részben szintén újságírókból és a szomszédos Hornyánszky-nyomda alkalmazottaiból tevődött össze. A Teréz körút 21-ben volt a *Pesti Napló* szerkesztősége, melynek munkatársai főként a Newyorkba jártak ugyan, de a nyomdagépek megindulását (hajnali 3 óra) egyszerűbb volt a közvetlen szomszédságban kivárni. Asztaltársaik a város legműveltebb nyomdászai: az egész Monarchia számára Hornyánszky nyom-

---

³ *A Kinematográf*, 1907.

⁴ BALLA VILMOS: *A Kávéforrás*. Bp. 1927, a szerző kiadása, 172. p.

⁵ KRÚDY GYULA: Rezeda Kázmér szép élete. *Utazások a vörös postakocsin I.* Bp. 1977, Szépirodalmi, 124. p.

ta a különleges szaktudást igénylő cirill betűs könyveket, bolgár, szerb bibliákat, akadémiai kiadványokat.

Ha már az Oktogonon járunk, nem felejtethjük ki az *Abbaziát*, amely körülbelül 1891-től a demokrata politikusok központja. Az asztalfőn fekete selyemsipkában, csibukkal az agyarán a „Vajda”, *Eötvös Károly* ült haláláig, körülötte pedig igen szép számú és tökéletesen vegyes hallgatóság: újságírók, ügyvédek, politikusok, pesti mitugrázók. *Schweitzer Gábor Krúdyra* és másokra hivatkozva állítja: maga *Eötvös* volt a szerzője az *Egyetértésben* név nélkül, folytatásokban, majd *Eötvös* kiadásában *Gróf Károlyi Gábor följegyzései* címmel megjelent munkának, amelyből egyebek közt az derül ki, hogy az asztaltársaságban szőtt „összeesküvés” vezetett a *Szapáry-kormány* bukásához.⁶ *Eötvös* után *Vázsonyi Vilmos*, a későbbi igazságügy-miniszter lett az asztaltársaság elnöke. (A kávéházi estékről *Vázsonyi* özvegye is színesen beszél *Az én uram* címmel megjelent emlékiratában.) Az *Abbazia* fontos tanyája volt több politikai lap szerkesztőségének: itt ült össze a *Polgár* és a *Pesti Hírlap* törzsasztala, de látogatták *Az Est* és a *Világ* munkatársai is.

A Nyugati pályaudvarral szemben működött a Terminus. Vendégköre vegyes, amilyen csak egy szolid polgári kávéház közönsége lehet. Magas állású köztisztviselők, ügyvédek, bírák, Pestre látogató „megyei urak”, főispánok, polgármesterek. Egy szalonkabátos, kimért urakból álló asztaltársaság: a végrehajtóké, akik a Terminusban tűzik ki az árverési terminusokat. A másik sarokban, távol a huzattól és a legerősebb dohányosoktól, az Operaház művészei és a vígszínháziak csapata. Újságíró nélkül nincs kávéház: a *Pester Lloyd* zurnalisztái, élükön *Weisz Juliánnal*.

A legfontosabb politikus- és újságíró-tanya a *Balaton* kávéház volt. *Róna Lajos* szerint

„a millenniumtól a háboru végéig olyan jelentős helye volt az ország életének ez a kávéház a Rákóczi-ut és a Szentkirályi-utca sarkán, hogy a közvéleményt valósággal a Balaton csinálta, a nagy politikai akciók onnan indultak ki, karrierek lendültek fel és emberek buktak le a magasból a mélybe, kormányokat szerveztek és buktattak... jelentőségét nem tudták megtagadni sem a kormányon, sem az ellenzéken, de még Bécsben és a külföldön sem. Ma már tudjuk: a mindenkori kormányok éppen úgy bizalmiférfiakat tartottak a Balatonban, mint a bécsi közös külügyminisztérium avagy a külföldi követségek. ...a Szentkirályi utcai oldalon egymás mellett állott két hosszú asztal és mellettük a kávéház közepén egy nagy kerek asztal (mert abban az időben még tudták, hogy a kerek asztal a kényelmes és a kellemes forma a

⁶ SCHWEITZER GÁBOR: Lapok az Abbazia kávéház történetéhez. *Budapesti Negyed*, 1996. 2–3., 132. p.

vitatkozó társaságok számára), és a két hosszú asztalnál ültek váltakozva, de a nap minden órájában a nagy politikai napilapok szerkesztői, publicistái és újságírói, a másik asztalnál a képviselők, a kerek asztalnál pedig mindkét csoport együtt. Valóságos klub volt ez, minden alapszabály nélkül, de mégis kötelező szokásokkal és szervezettel, s negyedszázadon át majdhogynem nehezebb dolog volt a bejutás a Balaton asztaltársaságába, mint akár a legexkluzívabb kaszinóba...

A társaság magvát az 1880-as években alakult „szkupcsina”, Bartha Miklós, Ugron Gábor, Pázmándy Dénes, Hoitsy Pál társasága jelentette: az Országos Kaszinó éttermében jártak össze, míg különtermüket a vendéglős figyelmetlenségéből ki nem adta egy esküvőre. Ekkor sértetten átvonultak a Balatonba. Róna Lajos oldalakon át sorolja a kávéház vendégeinek névsorát, mi azonban most ezt nem tehetjük.

Hadd említsek meg néhány budai kávéházat is, ahol szerkesztőségi asztalok működtek, vagy rendszeresen látogatták őket újságírók. A Vérmezővel szemközt Pozsonyban volt a 20-as évek végén a Huszadik Század örököse, a polgári radikális Századunk szerkesztőségi asztala: ide jár Vámbéry Rusztem, Csécsy Imre, Purjesz Imre, Szekeres János, Varró István és – ki hinné, hogy valaha is kitette a lábát a pesti oldal kávéházaiból? – József Attila.

A Döbrentei téri Erzsébet-híd kávéházban találkozott az Élet című katolikus szépirodalmi hetilap szerzőgárdája. Az 1909-től 1944-ig létezett irodalmi újság első munkatársainak sorában ott találjuk Kosztolányi Dezsőt, Juhász Gyulát, Sík Sándort, a méltatlanul elfeledett Harsányi Kálmánt Török Gyulát, Kárpáti Aurélt. „Ugyanakkor minden kedden és szombaton a kávéház dunaparti oldalán, a legfelső széles és hosszú, fehér márvánnyal berakott asztalnál, a nagy falióra alatt... találkozott össze Palágyi Lajos írói társasága.”⁸

Külön história az irodalmi kávéházaké: a század utolsó harmadának legfontosabbjai a Fürdő utcai Kávéforrás, a Hatvani utcai Kammon és a Múzeum körúti Fiume. Időrendben ezeket követi majd a Centrál és a Newyork. Az első kettőben „modern” szerkesztőségi életéről még nemigen beszélhetünk, a Fiumében azonban már élet-halál kérdése volt az újságíróasztal ítélete:

„Tudja, minek van jelentősége, asszonyom, a magyar irodalmi pályán? Megmondom magának röviden. Annak... amikor éjszaka, éjfélkor, a »Fiume« kávéházban, ahol a zsnalaszták és írók összegyülekeznek, valaki a kerek asztalnál felkiált: »Olvastátok Józsiás legújabb elbeszélését a Fővárosi Lapok-ban?« És a pincér, aki ott hallgatózik, mindig a hírlapírók asztala

⁷ RÓNA LAJOS III, 647. skk.

⁸ LENDVAI ISTVÁN: Egy eltűnt budai kávéházzal. Magyar Nemzet, 1940. május 5., 8. p.

körül, sietve elhossa az újságpolicról a Fővárosi Lapok-at, a virrasztók egyenként elolvassák, aztán szótlánul egymásra néznek...”⁹

Kik ezek a „virrasztók”? *Barna Izidor*, a *Rákosi* fivérek, *Jenő* és *Viktor*, azután egy másik testvérpár: *Szomory Dezső* és *Emil*; *Reviczky Gyula*, *Ábrányi Emil*, *Ambrus Zoltán*, *Vay Sarolta-Sándor*, a férfiruhás, szivarozó újságíró. Az asztalfőn a mérges tollú *Tóth Béla*, a *Magyar Anekdota*kincs összegyűjtője elnököl. (Ő olyan hűséges vendége a Fiuménak, hogy végül oltárhoz vezeti a kassza bájos tündérét.)¹⁰ *Rákosi Jenő* vezetésével itt alakult meg 1891-ben az írók és újságírók Otthon Köre, ez a félig klubként, félig érdekvédelmi tömörülésként működő szervezet, amelyből 1897-ben létrejön majd a Budapesti Újságírók Egyesülete is.

A Newyork és a *Nyugat* fénykorában hátul, a Miksa utcai karzaton volt *Osvát* asztala, *Karinthy* szavaival élve „írókézek és újság-írókézek” birodalmának szentélye a „Niuggat-barlang... közepén Adyos, az adióták vallási szektájának bálványa áll, melyet ha-Tvani, a dúsgazdag írókéz faragott. A szertartásokat Os-Vát, a főpap végzi: két hétben egyszer kinyitnak a balszárnyon egy zsilipet, mire harmincegy verset ad.”¹¹

3. Ez a huszonnégy órán át nyitva tartó felnőtt-napközi sajátos időbeosztással működött. *Kosztolányi* megfigyelése szerint „van hivatalnok-idő (reggel héttől nyolcig), ügyvéd-idő (reggel nyolctól fél tízig), orvos-idő (reggel fél tíztől fél tizenegyig), nyárspolgár-idő (félegytől délután háromig), család-idő (délután négytől este hétig), szieszta-idő (este félnyolctól tizenegyig), lump-idő (este tizenegyől éjjel kettőig), művész-idő (éjjel kettőtől fél négyig) és ügynök-idő (mindig).”¹²

Az újságírók – hacsak valami esemény kedvéért nem kellett eltérniük a szokástól – a szerkesztőség és a nyomda ritmusához igazodva, késő délelőttől hajnalig éltek a kávéházban, amely sokféleképpen kényeztette őket. Az információk, a kávé, az enni- és innivalók mellett felszolgáltak tintát és papírost is; a kávéház előtt posztoló „saját” hordár caplatott a nyomdába a kész cikkel; volt lexikon, címtár, szótár, menetrend; amikor elkezdtek bevezetni a telefont, onnan lehetett diktálni, vagy slapajt szalajtani valahová. Működött hajléktalanszállóként: „Bizonyos hitele minden fiatal írónak volt, nem kellett

⁹ KRÚDY GYULA: Hét bagoly In *Aranyidő*, Bp. 1978, Szépirodalmi, 431. p.

¹⁰ Vö. BEVILAQUA BORSODY BÉLA: *Pest-budai kávéházak, kávé és kávésmesterség*. Bp. 1935, a Budapesti Kávés Ipartestület kiadása, II, 721. p.

¹¹ KARINTHY FRIGYES: Jules Verne: A Csömöri úttól egészen a Filatori-gátig. In: *Így írtok ti*. Bp. 1973, Szépirodalmi, II. 96–97. p.

¹² Budapest a kávéváros. *A Hét*, 1914. március 15.

fedél nélkül kóborolnia az éjszakában, ha történetesen nézeteltérése volt a háziasszonyával: sokan aludtak zivataros napokban a kávéház szeparéiban...” – mondja *Krúdy*, a Newyorkról. Fontos szolgáltatás volt végül a kölcsön és a hitel, amit rendszerint a főpincér folyósított, s amit busás borral valóval megfejezve illett törleszteni. Búcsúzzunk az újságírók szárazdajkáitól azzal a nekrológgal, amelyet Szép Ernő írt a Newyork legendás főpincére, *Reisz Gyula* halálára.

[...] Ha nincs Gyulánk, éhezünk volna. Elvadultunk volna. A nevetés ki-pottyant volna a szánkából, örökre talán. [...] Odasétált, kérem az emberhez, mint minden főúr és azt kérdi, minekutána specialista pillantást vetett a betegre: mennyivel szolgálhatok?

Ő. A főúr. Én fogyasztottam, én tartozom. És ő az, aki pénzt fog adni. A fizetőpincér.

Igen. Gyula a szónak az egyenes értelmében fogta fel a fizető szerepét. Fizetett.

A differenciát fizette, ami az illúzióink meg a sorsunk közt volt és ami volt a keresetünk meg a könnyelműségünk közt, és azt a differenciát, amit ő érzett a becsünk meg a megbecsültetésünk közt. [...]

Olyan halkan adott pénzt az embernek, amilyen halkan permetezik most az eső.

Nagyon mulatságos volt. Volt egy sonkám, fröccsöm, tortám, három kenyér, sajt, fekete, konyak... és két forint tíz, az öt forint, tessék. Szóval kaptam két forint tizet, azért a fáradságért, hogy megvacsoráztam a New-Yorkban.

Ezt a metódust Gyula találta fel.

Meg is gazdagodott belőle.

A legeslegdusabb magyar főúr volt.

Gyöngy volt a szeme pillantása, arany volt a hangja, gyémánt a bajusza sodorintása, rádium a gondolata. Holnap este biztos egy csomó csillaggal több lesz az égen. Gyula fizet.

Pszt.”¹³

---

¹³ Egy főúr halálára. In BRÓDY ALEXANDER és NEMÉNYI ZSOLT (összeáll.): *A királynő főztjétől a pincér lábáig*. Bp. 1999, Jövendő, 206–207. p.

PÁLYÁK ÉS KÖZEGEK

MAGYAR ÚJSÁGÍRÓ EURÓPAI KÖZEGBEN: MAX NORDAU PUBLICISZTIKAI TEVÉKENYSÉGE BÉCS, BERLIN ÉS PÁRIZS KÖZÖTT

Max Nordau, a pesti születésű orvos, kultúrkritikus, szépíró és újságíró (1849, Pest – 1923, Párizs) irodalmi és társadalomkritikai művei, valamint kiterjedt cionista tevékenysége révén vált Európa-szerte ismertté. 34 évesen kultúrkritikai bestsellere, a *Konvencionális hazugságok modern kultúréletünkben* című munkája hozta meg számára az európai áttörést, majd egy évtizeddel később az *Elfajulás* című vitairatával végleg beírta magát a Fin de siècle szellem- és fogalomtörténetébe.¹ Művei rövid időn belül több kiadást értek meg és 17 nyelven hozzáférhetők. Noha átfogó *Nordau*-kutatásról nem beszélhetünk, az 1880 után keletkezett művek azok, amelyek – ha szórványosan is – helyet kaptak kortörténeti vagy a konkrét művet tárgyaló tanulmányokban.

Nordau publicisztikai tevékenységéről azonban szinte alig tudunk, noha újságírói pályája sem jelentéktelen. Számos európai újság jegyezte tárcaíróként: többek között 35 évig dolgozott a berlini *Vossische Zeitung*nak, és húsz éven át rendszeresen írt a bécsi *Neue Freie Pressen*nek is. Az újságírói szárnyp próbálgatások azonban a pesti évekre nyúlnak vissza: 1867 és 1876 között a *Pester Lloyd*ban, majd a *Falk Miskával* történet szakítás után 1878-ig a német nyelvű kispolgárság lapjában, a *Neues Pester Journal*ban jelentette meg írásait. Ezek a látszólag jelentéktelen fiatalkori tárcák azonban túlmutatnak önmagukon, ugyanis *Nordau* későbbi kultúrkritikai műveinek ismeretében kimutatható, hogy ezek gondolatisága már a pesti „zsengékben” is megjelent.

Mivel jómagam *Nordau* pesti éveit tanulmányoztam, ezért ennek az időszaknak az újságírói pályáját szeretném vázlatosan bemutatni, majd röviden összegezném *Nordau* párizsi publicisztikai tevékenységét.

---

¹ Eredeti címek: Die conventionellen Lügen der Kulturmenschheit és Entartung. A magyar címekre a Világirodalmi Lexikon *Nordau*-szócikke alapján hivatkozom. In: Világirodalmi Lexikon. Szerk. Király István. 9. kötet. Bp. 1984. Akadémia 390–391. p.

Az első állomás: Bécs

Nordau levelezéséből kiderül, hogy irtózott Pesttől, „Provinzstadt”-nak nevezte, *Falk* lapját, a *Pester Lloyd*ot pedig „Provinzblatt”-nak titulálta, amelyre Bécsben soha nem fognak odafigyelni. E lapnak azonban mégis sokat köszönhetett, mivel *Falk* 1873 áprilisában őt küldte a császárvárosba, hogy tudósítsa a pesti olvasókat a világkiállításról. Év végéig mintegy száz írása jelent meg, legtöbbször a reggeli kiadásban „a vonal alatt”, azaz a tárcarovatban.² (*Falk* irreálisan magas összeget, havi 400 forintot fizetett tudósítójának.³)

Nordau a pesti olvasók érdeklődésének és elvárásainak megfelelően tárcáit részletes leírásokkal töltötte meg, zömmel látszólag érdektelen mindennapi jelenségekről írt. Többek között pontosan beszámolt a kiállításra érkezett kormányfők külső és belső tulajdonságairól, egyenruhájáról, a viselt kítüntetésekről, napi programjukról, kiállítás- és színházlátogatásaikról, de részletes leírást adott a kíséretük tagjairól is. Politikai nézeteltéréseket – ugyancsak a tárca műfajából adódóan – csak marginálisan említ meg, és humoros – satirikus hangnemmel veszi élet.

A bécsi kiállításon látottak összegzése nem sugall optimizmust, inkább kritikai felhang érződik. Több tényező (tőzsdekrach, kedvezőtlen időjárási viszonyok, magas belépőjegyárak, kolerajárvány) közrejátszott abban, hogy a világkiállítás nem a várt gazdasági nyereséggel zárult. *Nordau* csak augusztus végén írja, hogy igazi pompájában valójában csak most látható a

² A tárca műfaji meghatározásához Horst Belke definícióját használtuk. Ennek értelmében egy tárca a témáját az élet minden területéről merítheti, amely az olvasók érdeklődésére számot tarthat, kedveli a látszólag semmitmondó mindennapos jelenségeket. Célja nem csak az olvasó szórakoztatása, hanem nevelése, kritizálása, felvilágosítása és megnyerése is. Leírhat felszínes benyomásokat, megfigyeléseket is. Hangneme játékos, szellemes, humoros-szatirikus, és kedveli az expresszív kifejezéseket. A tárcáíró igyekszik az olvasóhoz bizalmas kapcsolatot kiépíteni. Lásd: Horst Belke: *Gebrauchstexte. = Literarische Gebrauchsformen*. Düsseldorf 1973. 110–112. (= Grundstudium Literaturwissenschaft. Hochschuldidaktische Arbeitsmaterialien Bd. 9) Almut Todorow ezt még azzal egészíti ki, hogy a tárcák témája a szószátyárkodó cikkektől fontos kulturális, művészi, tudományos feladatok közvetítéséig terjedhet. A tárca helyet adhat társadalmi változást bemutató írásoknak, foglalkozhat divattal, vagy éppen a hatalmat érintő kérdésekkel, beszámolhat tapasztalatokról, szólhat ideológiai vagy szociális kérdésekről is. Lásd: Almut Todorow: *Das Feuilleton der „Frankfurter Zeitung” in der Weinmarer Republik. Zur Grundlegung einer rhetorischen Medienforschung*. Tübingen 1996. Főleg 1–82. (=Rhetorik-Forschungen Bd. 8)

³ Lásd: Anna und Max Nordau: *Erinnerungen. Erzählt von ihm selbst und von der Gefährtin seines Lebens*. Lipcse, Bécs 1928. 42, valamint Christoph Schulte: *Psychopathologie des Fin de siècle. Der Kulturkritiker, Arzt und Zionist Max Nordau*. Frankfurt am Main 1997. 57. Mint a lap állandó munkatársa 200 forintot keresett havonta. Bécsben egy első osztályú hotel árát kerülte többé napi két forintnál. Vö.: *Erinnerungen*, 42.

kiállítás. Rosszkedvről, csalódottságról, „erkölcsi macskajáról” ír, mert a világkiállítást megelőző felfokozott várakozás megrekedt a fantázia szintjén. Az illúziók kergetése helyett marad a realitás, a kiállítás deficitje: „Minden jött, csak a külföldi látogatók és a milliók nem akartak jönni.”⁴ Legutolsó bécsi tárcájában azt vizsgálja, mennyiben volt indokolt az expozíció megrendezése. Diagnózisa nem kedvez a világkiállításnak mint rendezvénynek általában, főleg luxusnak nevezi. *Nordau* értelmezésében egy világkiállítás a kortárs kultúra foglalatát kell, hogy adja, de soha nem univerzális és nem teljes. Sem a világkultúráról, sem az egyes országok termelésének mértékéről nem ad teljes képet.⁵

A népeket összekötő szerepének sem tudott eleget tenni az expozíció. *Nordau* a kiállítás ideje alatt naponta több órát töltött a helyszínen, így a kiállított tárgyak szemrevételezése mellett a közönség tanulmányozására is jócskán volt alkalma. *Nordau* szerint a látogatók zöme nem tanulni, informálódni akart a kiállításon. Aki pedig ilyen céllal jött, nem igazán tudott a látottakból okulni.⁶

Keresztül-kasul Európában

A bécsi kiküldetés után *Nordau* még 1873 végén az általa „álomország”-nak nevezett Németország fele vette az útját, ahonnan minden előzetes úti terv nélkül Európa bebarangolását tervezte. Bár a *Pester Lloyd* számára már nem akart írni, mégis a lap tudósítójaként utazott Szentpétervárra és Moszkvába, hogy beszámoljon *Ferenc József II. Sándor* cár 1873-as bécsi vizitjének viszonzásáról. *Nordau* csak azután fogadta el *Falk* ajánlatát, miután meggyőződött arról, hogy a bécsi *Neue Freie Presse* nem őt kívánja küldeni.⁷ A következő állomás Skandinávia volt, ahol az idős és betegeskedő *Hans Christian Andersen* nál is megfordult.⁸ Ezt követően Angliából, majd Párizsból, végül dél-európai körútról jelentkezett. Élményeiről a pesti olvasóknak csak elszórtan számolt be, összefüggő tematikus egységet csak a francia vidékről írt levelek alkotnak. 1875 májusától augusztusig Spanyolországban tartózkodott, és keserűen gondolt az év végi pesti hazatérésre. Ezekben a hónapokban nem is jelentkezett a lap hasábjain, csak novemberben írt spanyolországi élményeiről, majd a *Pester Lloyd* dal történt szakítás után jelentetett meg még néhány tárcát a *Neues Pester Journal*ban.

---

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ SCHULTE, 1997. 66. p.

⁸ Eine Stunde bei Andersen. In: *Pester Lloyd* 1874. május 5. 104. sz. melléklet.

A berlini benyomásokat rögzítő tárcaleveleket olvasva alig hihető, hogy *Nordau* komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Berlint válassza végleges letelepedésének színhelyéül. Az utcákat járva nem tudott másra, mint háborúra és győzelemre gondolni: mindenütt kaszárnyákat, katonai épületeket látott, de önmagában már az egész város elrendezésétől, mértani pontossággal megszerkesztett alaprajzától elborzongott. A Spree melletti császárvárost csak „Kasernopolis”-nak aposztrofálta, amelyben a várost díszítő szobrok és emlékművek is mind a nagy háborúkra és dicsőséges csatákra emlékeztettek. A berliniek önérzetét csak fokozta az egyenruha és a kitüntetések viselése, a legmodernebb gyermekruházatnak is az uniform számított, a gyerekoszobák legkedveltebb játékszerei az apróságok harci ösztöneit voltak hivatottak felébreszteni. *Nordau* maró gúnnyal ír arról is, hogy a németek Sedan után *Bismarck*-ra félistenként, zseniként tekintettek, határtalan csodálat vette körül a személyét, képe nem hiányozhatott egyetlen hű hazafi házából sem. Nevét és tetteit ezerszer megverselték, zeneműveket ihletett, gyermekeket és hajókat neveztek el róla, de a felfokozott kultusz az államférfi környezetére is kiterjedt, komornyikjától kezdve a kocsisán át egészen a kutyájáig.

Nordau útirajzainak egy része könyv formájában is hozzáférhető *A Kremltől az Alhambráig* címmel. Némely írás nem került be a válogatásba, némelyen kisebb-nagyobb tartalmi átalakítást végzett, míg több írás csak a kötetes kiadásban létezik és korábban nem jelent meg napilapban.⁹ A *Ferenc József* oroszországi látogatásáról szóló tárcák esetében nyilvánvaló, hogy a *Pester Lloyd* olvasói számára a császári programok bemutatása élvezett elsőbbséget, míg a könyvben inkább az idegen országban látottakat, a tájat, az autentikus élményeket, a valódi utazásokat állította a középpontba, és a császár személye iránt semmi érdeklődést nem mutatott.

Az „orosz Rómáról”, azaz Moszkváról *Nordau* lesújtóan ír: zavarja az utcák összevisszasága, és az egész várost inkább egy hatalmas falunak nevezi. A hatalmas mennyiségű kincsek ellenére sem sorolható a város a civilizált országok közé,¹⁰ még a franciáskodó, „elfajult” Szentpétervárral szemben is alulmarad a maga ázsiai vonásaival.¹¹

Az oroszországi tárcák érdekessége, hogy *Nordau* az egész utazás során nem tett említést a kortárs orosz irodalomról. Ennek alapján valószínű, hogy *Nordau* Oroszország-képére a nagy orosz írók (*Turgenyev*, *Tolsztoj*, *Dosztojevszkij*) nem gyakoroltak hatást.

⁹ A továbbiakban csak KA jelzéssel, kötetszámmal (I, II) és lapszámmal utalok az aktuális vonatkozásokra.

¹⁰ KA, I, 70–71.

¹¹ Im russischen Rom. In: KA, I, 75.

1874 júliusában *Nordau* Izland felé vette az irányt. Az itt szerzett élményeket tíz tárcalevélben osztotta meg pesti olvasóival. Az izlandi nőket kerdőzetlenül ronda teremtéseknek nevezi, míg a férfiak között még talált „emberformájú fejet és testet”.¹² Hosszasan ír az izlandiak milleniumi előkészületeiről, a király és alattvalói grimmi mesékbe illő közvetlen viszonyáról, egy lóháton megtett utazásról,¹³ az Izlandon belüli utazás nehézségeiről, valamint a természeti csodáról, a gejzírekről. *Nordau* véleménye szerint „az izlandiak szellemileg és erkölcsileg Európa legalacsonyabb szinten álló népcsoportja”.¹⁴

Nordau első franciaországi tartózkodásának irodalmi lecsapódása a Párizsról és a francia vidékről szóló tárcákban figyelhető meg. Kritikusan szemlélte a francia fővárost, és rámutatott a természetes, még romlatlan vidék értékeire. Párizs szerepét mulékonynak látta a nagyobb európai városokkal való összehasonlításban, mert míg a francia metropolisz csupán az európaiak érdeklődéséből élt, addig London, Berlin, Szentpétervár és Bécs szerepe csak mély gazdasági, politikai és társadalmi átalakulások következtében változhatott. Civilizációs kritikájából kitűnik, hogy Párizs egy „kozmetopolita termék”, amelyre az egész civilizált világ hatást gyakorolt. A francia fővárost „bordélyháznak” nevezi, amely az egész világ számára nyitva áll. A dolgozó, nemzeti értéket teremtő Franciaországot azonban nem Párizsban kell keresni: az ország szellemi, lelki és erkölcsi tartaléka a vidéki Franciaországban rejlik, amelynek létéről Párizs mit sem tud.¹⁵ Burgundiában lenyűgözte az ételek, italok kavalkádja, az életmód, valamint az udvariasság, a templomokban csodálta a jámbor tömegeket, a gyóntatószék előtt várakozókat és a mindig friss virágot.¹⁶

Külön tárcában foglalkozik a kommunista törekvésekkel, „ezekkel a sokkal inkább mulatságos, mint veszélyes tanokkal”.¹⁷ *Nordau* szerint a franciák többsége számára életidegen volt a vagyonközösség fogalma, mivel „a jólét, a gyarapodás és az elégedettség” ezt nem kívánta meg, arról nem is beszélve,

---

¹² Isländische Briefe. II. Die Faaröer. In: *Pester Lloyd* L 1874. augusztus 9. 183. sz. 3 és melléklet.

¹³ Isländische Briefe. VII. Das Lager zu Thingvellir. In: *Pester Lloyd* 1874. október 21. 242. sz. 2–3.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Provinzialbriefe aus Frankreich. Durch Burgund. In: *Pester Lloyd* 1875. április 25. 95. sz. 3 és melléklet

¹⁶ Uo.

¹⁷ Provinzialbriefe aus Frankreich. Der Kommunismus in Frankreich. In: *Pester Lloyd* 1875. május 30. 122. sz. melléklet.

hogy ez a francia nemzeti karakternek nagymértékben ellentmond, hiszen majd minden franciában egy kis kapitalista rejtőzik.¹⁸

Nordau számára, aki utazási kedvétől vezérelve bebarangolta egész Európát, volt az utazásban valami kijózanító. A tapasztalat, az átélt dolgok toleranciát indukáltak, a különböző nemzetek jobb megértéséhez vezettek. *Nordau* egyik recenzense szerint¹⁹ útirajzai esetében az országokról és emberekről szóló elmés megfigyelések képezik az alapját a valójában irodalmi erényekkel bíró írásoknak. A recenzens kiemeli, hogy a vándorlás során írt úgymond „tanulmányok” beépülnek mind egy nemzetpszichológiai, mind egy kultúrtörténeti kontextusba. Ez a módszer jellemzi a legjobban szerzőjének írói egyéniségét.

1880 után: Berlin – Bécs – Párizs

1881 januárjában *Nordau* egy irodalmi előadássorozat keretében ismét eljut Berlinbe, ahol barátjánál, az orvos és bakteriológus *Wilhelm Löwenthal*nál (1850-1894)²⁰ szállt meg. Közvetítése révén ismerkedett meg a *Vossische Zeitung* főszerkesztőjével, aki éppen párizsi tudósítót keresett. Hamar megegyeztek, és *Nordau* 1914-ig Berlin legnagyobb hagyományokkal rendelkező és Németország egyik legfontosabb lapjának lesz a párizsi tudósítója. *Nordau* könyvei révén szerezte ugyan vagyonának nagy részét, de a tudósítói állás biztosított számára a következő évtizedekben egy rendszeres havi bevételt.

A tudósítói állás mindenekelőtt egyet jelentett: az állandó jelenlétet, hiszen a tárcaíróval ellentétben naponta számolt be a politikai fejleményekről. A munkaszervezés rendszerességet követelt a tudósítótól: a napilapok reggeli és esti kiadásaihoz igazodva a táviratokat reggel legkésőbb tíz, este pedig hét óráig kellett postára adnia. (1908-tól a telefon könnyebbé tette a napi rutinmunkában.) Ha nem tartózkodott a helyszínen, gondoskodnia kellett megfelelő helyettesítésről, így *Nordau* igencsak Párizshoz volt kötve. Tudósításai név nélkül jelentek meg, de a lapban jelezték (*Paris, eig. Ber.*), hogy a hír ténylegesen az újság tudósítójától, és nem a Wolff-féle távirati irodából származott.

---

¹⁸ Uo.

¹⁹ Dr. ADOLF DUX: Vom Kreml zur Alhambra. In: *Pester Lloyd* 1879. december 23. 352. sz. melléklet. A szerző *Nordau* újságírói tevékenységét már 1867 óta figyelemmel kísérte.

²⁰ *Wilhelm Löwenthal* (1850-1894) Galíciából származó zsidó, aki az ott megtapasztalt zsidó-üldözés következtében az orosz zsidók kivándorlása érdekében emelte fel a szavát. 1890-től egyre többször vetette fel egy Argentínában megvalósítandó mezőgazdasági projekt ötletét, amelyet a párizsi báró *Maurice de Hirsch* kezdeményezett és finanszírozott. SCHULTE 1997, 103f.

Az anyag sorsáról a beérkezése után már a berlini szerkesztőség döntött: jogukban állt a szövegen mind tartalmilag, mind formailag változtatni, hiszen az anonimitás miatt az informátort esetleges politikai bonyodalmak miatt kevesebb felelősség terhelte. A tudósító tényleges feladata az információgyűjtés (francia lapokból vagy személyes jelenlét révén), valamint a nyelvi alap „előállítás” volt. *Nordau* tudomásul vette a napi rutint, és próbált minél kevesebb időt szánni a tudósítói feladatokra, hiszen valódi ambíciói az irodalomnak szóltak. Azonban a napi robotot bármennyire is átkozta, mégiscsak ennek révén vált az évtizedek során a francia politika avatott ismerőjévé, sőt még a külföldi tudósítók klubjának elnöki teendőit is ellátta.

Nordau 1895 és 1914 között évente kb. 25 névvel szignált tárcát jelentetett meg a *Neue Freie Presse*-ben. Ezzel biztos helyet mondhatott magáénak nem csak a német nyelvű, hanem az Európa-szerte ismert és mérvadó publicisták között is. És mint ahogy a lap kiadójának, *Eduard Bacher*nek írt levélből kiderül, *Nordau*nak kimondottan fontos volt, hogy nevét nyomtatásban lássa e lap hasábjain. (Ezeket az írásokat azonban anyagilag rosszabbul honorálták, mint a berlini lapnak küldött tudósításokat.) Párizsból küldött írásait egy kulturális tematikájú tárca számára a lehető legjobb helyen, az első 3-4 oldal „vonal alatti” részében közölte a lap. A karrier azonban majdnem kerékbe tört, mivel 1896 novemberében a lap kiadója olvasói tiltakozás nyomán nem volt hajlandó *Nordau* három részes, *Schiller Don Carlos*-át kritizáló tárcasorozatát tovább közölni.

A *NFP*-ben közölt tárcák tematikájukban részben a húsz évvel korábban, az *Entartung*-ban kibontott kultúrkritikát viszik tovább: *Nordau* ezekben az írásaiban is kivetíti „elfajulás”-elméletét a legújabb színdarabokra, operákra, regényekre, festőszalonokra, képzőművészeti alkotásokra. Másfelől viszont olyan írásokat is publikál, amelyek színes és változatos képet mutatnak a korabeli párizsi kultúréletről; ír a metropolisz hétköznapijairól, szót ejt a divatról, a nők emancipációjáról, a sport jelentőségéről vagy éppen a kriminalitás emelkedéséről. A *NFP*-ben közölt tárcákkal kapcsolatban meg kell említeni *Nordau* éves világtörténelmi összefoglalóit is, amelyek minden évben megjelentek. Művészetkritikájának statikusságával ellentétben ezekben kíváncsiság és érdeklődés tükröződik a politikai és szociális újítások iránt.

E két nagy nevű lap mellett jelentek meg *Nordautól* tárcák a *North American Review*-ben, a *New York World*-ben, a Rio de Janeiro-i *Gazete de Noticias*-ban, valamint a Buenos Aires-i *La Nacion*-ban is.

Nordau utolsó évei

Az első világháború kitörése *Nordaut* Párizsban érte. Sikertől elhagyta az országot, és Madridig jutott. Közben a külföldi újságírókat egyesítő pári-

zsi szervezet kizárta a soraiból a német és osztrák-magyar kollégákat. *Nordau* ekkor olasz, észak-amerikai és argentin lapoknak írt cikkekből tartotta fenn magát és családját, mivel a vagyonát elkobozták (és ezt a háború után sem kapta vissza). 1916-ban, 35 év után, megszakadt minden kapcsolata a *Vossische Zeitung*gal, noha konkrét felmondását élete végéig nem kapta kézhez. A *Neue Freie Presse* számára azonban 1920-tól ismét írt.

MI AZ ÚJSÁGÍRÓ? Móra Ferenc publicista etikája*

A műhely humoros titkaiból

„Akik ismerősek az újságíró-műhely sötét rejtelseivel, ezek azt is tudják, hogy az újságírónak akkor van a legtöbb dolga, mikor a városban nem történik semmi, csöndes a napvilág is, sőt még Szőreg és Dorozsma is” – így kezdte *A világos ablakok* című, 1904 áprilisában az *Újdonságok* rovatban megjelent cikket Móra Ferenc. A lapnak ezen a helyén rendszerint híreket olvashatott a közönség, Móra pedig ebben a finoman ironikus hangú tárcájában arra utalt, hogyan készülnek a hírek – avagy hogyan nem készülnek –, mit talál ki az újságíró a másnapi lapba mint szenzációt.

Hogy korábban sem történt másként a lapcsinálás, jól példázza ezt *A Szegedi Napló huszonöt éve* című esszéjének néhány utalása. Több olyan neves személyiséget megörökített egy-egy anekdotikus mozzanat erejéig, akik meghatározó újságírói lettek a lapnak, s más cikkekben szintén felbukkantak az újságírók. Most csupán a Móra által végletesen szeretett s elfogultan tisztelt *Pósa Lajossal* kapcsolatos későbbi tárcájára hivatkozok, amely 1923-ban a *Világban*, hat évvel utána a *Magyar Hírlapban* is megjelent. A *Pósa*-féle tollpróbával kapcsolatban megfogalmazott iróniája nem bíráló, hanem bájos, humora nem számon kérő, hanem megbocsátó hangú volt.

„Tudtam róla, hogy énelöttem vagy húsz esztendővel ő is riporternek került Szegedre, de ebben a műfajban nem sokra vitte. Azaz hogy semmire se vitte, mert már a *proba calamin* elbukott. Csizmatolvajt fogtak az őszi vásárban, s a szerkesztő az új riporterre bízta, hogy ezt a nevezetes eseményt öt sorban adja át a halhatatlanságnak. *Pósa* nagy orcaverejtékezéssel meg is szerkesztette az öt sort, odaírván a végére, hogy „az ismeretlen tette test Nagy Jánosnak hívják”.

Móra humora egyébként már igen hamar megmutatkozott. Alkalmas teretnek bizonyult cikkei mellett a *Napló* vasárnapi melléklete, a *Hüvelyk Matyi* is, amit *Tömörkény* szerkesztett, s felkérte az ifjú házast, sokat dolgozó, szorító anyagi gondjain elsősorban a még több munkával oldani kívánó

---

* Ez a tanulmány része annak a monográfiának, amelyben a szerző az újságíró Móra Ferencet mutatja be. VITÉZ FERENC: Az igazság szeretete. Móra Ferenc Publicisztikája. Debrecen, 2004.

közigazgatási riportert, hogy szatirikus verseket vagy humoros prózát, élceket írjon a melléklet számára. *Tóth Béla* úgy látta, hogy *Móra* nem klasszikus viccfaragó típus volt, „mert humora nem hegyezhető témákra, ahogy a ceruza, de behinti a legszomorúbb írásait is kedélye aranyporával”, mégis szellemes forgácsokat tett le hetenként a szerkesztő asztalára *A városi közgyűlésből* című új rovatában. Ilyeneket például:

„– A polgármester: a bűzös korcsolyázó tavat pedig az idén sem tudjuk lecsapoltatni.

Egy hang a karzatról:

– De ezt gyorsan szíjja vissza a tanács!”

Az újságírói túlzások, a hatásvadászó zsurnaliszta fogalmazások serkentették egy megjegyzésre *A rém* című, 1910-ben publikált írásában, amely egyébként a koleráról szólt:

„Igazság szerint úgy kellene írnom: *a sárga rém*. Már tudniillik némely újságok igazsága szerint. Másoké szerint meg *fekete rém* volna a díszneve a kolerának. Gondolom, a hatás fokozására valók volnának ezek a jelzők. Újságíró embernek vérében van a túlzás. Ha már kolera, legyen sárga, legyen fekete!”

A hírcsinálás visszásságait illusztrálta rendkívüli humorral az 1932-ben a *Magyar Hírlap* tárcájaként megjelent *Első gazdáim*, az 1923-as, több későbbi cikk forrását is magában rejtő *Mikszáth íróasztalánál*, valamint a *Napló- emlékek* című tárcákban. Felhívom a figyelmet a bevezetés aforisztikus, hétköznapi filozófiát sugalló megfogalmazására: „Az újságnak nem lehetnek emlékei, mert az mindennap meghal. Újra is születik mindennap a Tömörkény-axióma értelmében.” *Tömörkény* egyébként nem idegesítette magát a lapszerkesztés gondjaival, s ha valaki éjjél körül már a pesti tudósító telefon-jelentését sürgette volna, azt így utasította rendre:

„– Maradhass mán, te tökéletlen, hiszön nem kocsma az a szerkesztőség, hogy az embör mindig benne üljön. A Napló pedig mögjelönik tenálad nélkül is, mert az mán annyira mögszokta negyven esztendő alatt a mögjelönést, hogy akkor is ott van röggel minden művelt család asztalán, ha se ki nem nyomtatják, se mög nem írják.”

Tömörkény halála után öt évvel egyébként ugyanennek a habitusnak a komoly értékelését adta hosszabb terjedelmű monografikus portréjában, amikor a szerkesztő- és íróárs, a barát és múzeumi kolléga hozzáállására, munkaerkölcsére hivatkozott. *Móra* ekkor azt mondta, hogy mindenkinél jobban lehetne megfaragni a kötelességteljesítés szobrát arról az emberről, akitől az a közismert mondás származik, hogy „a *Szegedi Naplót* már nem kell írni, mert negyven esztendő alatt úgy megszokta a megjelenést, hogy most már magától is megjelenne minden reggel”.

Elmésségét aztán *Móra* második szegedi esztendejében a kánikulai holt-szezonban ki is próbálta:

„Pihent ésszel sokkal különb szenzációkat találtunk ki, mint amilyeneket az élet produkált. Soha olyan érdekesek nem voltak a szegedi lapok, mint azon a nyáron, mikor telefüllentettük őket, lapközi megállapodás szerint. Mert hogy nagyobb legyen a hitel, minden lapban benne volt ugyanaz a mese, persze más színezéssel.

(...) Szombat este a vasárnapi lapra nem volt egy sor kéziratom se. Márpedig kiégett volna a szemem, ha üres kézzel mentem volna a szerkesztőségbe. Ezegyszer muszáj volt költeni nekem is. Örült mesét találtam ki valami örültről, aki Felsővároson házról házra jár, és azt mondja, hogy ő a patagon király, aki legyet akart ütni a koronájával, s kigurult a kezéből, most azt keresi Szegeden.”

A cikk elkészült, a szerkesztő leadta, másnap a patagon király kéthasábos címmel vonult be a lap történetébe. Hétfőn remegve ment *Móra* a szerkesztőségbe, de a szerkesztő jókedvű volt, még szivarral is megkínálta. Sőt, a patagon király „a keddi számban megint megjelent, de most már háromhasábos címmel. Ezzel: A patagon király most már Alsóvároson is megjelent. Maga a szerkesztő úr írta. Annyira megtetszett neki a patagon király, hogy tovább mesélte, amit én kezdtem el füllenteni.”

A humor persze nemcsak szándékoltan, nemcsak a füllentések nyomán követelt helyet ilyen formán magának a lapokban, hanem a jó szándékú tudatlanságnak köszönhetően is. Erről szintén elmondott *Móra* egy esetet:

Bronzkorbelt temetőt ásatott a szatymazi tanyáknál. Ő maga írta meg róla a tudósítást, s belevette, hogy talált a csontok közt egy szokatlan nagy koponyát is, amit a tudósok tolvajnyelvén *makrocephal*-koponyának hívnak. Éjfél után a kiadó lement a nyomdába, és megakadt a szeme a furcsa szón. A korrektorral együtt találgatták, mit jelenthet. Végül megállapodtak, hogy csak elírásról lehet szó: a *cephalt* cethalra javították, a *macrot* pedig macsóra, így lett a leletből macsócephal koponya.

„Majd megvesztem, mikor reggel megláttam a lapot, s a kiadó elmesélte, hogy milyen okos ember volt ő.

– Magadra vess, Lajos, ha ebből országos nevetség lesz – dohogtam mérgesen.

Ördög lett belőle, nem országos nevetség. Harmadnap múlva minden pesti lapban benne volt, hogy Szatymazon macsócephal koponyát találtak. És kerek Magyarországon senki se kérdezte meg, mi lehet az. Gondolom, ez is kortörténet.”

Mint ahogy kortörténet lehetett az a bizonyos „herepfedény” is, amely címmel *Móra* több tárcát és vezércikket írt – 1903-tól kezdődően több mint két és fél évtized alatt a *Szegedi Naplóban*, a *Szegedben*, a

Délmagyarországban és a *Világ*ban is jelent meg ilyen címmel írása. Ez a kitalált szó természetesen nem jelentett semmit, csak arra szolgált, hogy felhívja a figyelmet valamilyen érthetetlen jelenségre, és az üres szavaknak, az ámításnak volt a szinonimája. *Móra Ferenc* hol nevetett, máskor bosszankodott vagy gúnyolódott azokon, akik kitalálják, de azokon is, akik úgy tesznek, mintha ismernék a szó jelentését. A *Nádi hegedű* című kötetében azt a cikket olvashatjuk, amelyben csokorba szedte a herepfedénnyel kapcsolatos emlékeit, az iskolától kezdve, a választási gyűléseken át a cenzori ellenőrzésekig. *Móra* megharagudott a cenzorra, s vezércikket írt *Herepfedény* címmel.

„Azon kezdődött, hogy ‘hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember, aki olyan ostoba volt, hogy azt se tudta, mi az a herepfedény’ (...) A cikk csakugyan alászálla a poklokra, de a címet meg a két első sort keresztülgedte a vörös plajbászos férfi. Ő meg így adta tudtomra, hogy nem ő az az ostoba ember, aki még azt se tudja, mi az a herepfedény.”

Később ugyanilyen címmel írt tárcát, a „névadó” *Kuncz* tanár úrra emlékezve, s történt, hogy a tárcát angolra is lefordították. „Azt írja most nekem G. I. King úr Cincinattiból, hogy olvasta a *Herepfedényt*, igen tetszett neki, s mivel úgy vette ki a lapjából, hogy az valami játékszer, ha megadnám neki a részletes leírását, hajlandó lenne azt a játékgyárba bevezetni, s érte illő percentet felajánlani, ami jelentősen növekedne akkor, ha az általa előállított herepfedénynek Hungaryban is piacot lehetne csinálni.

Hiszen ha én tudnám, hogy mi az a *herepfedény*! De azt hiszem, azt csak *Kuncz* tanár úr tudta, ámbár abban se vagyok egészen bizonyos. Azt az egyet azonban megírom Kingnek, hogy Hungaryt hagyja békén, van annak annyi herepfedénye, hogy arról koldul.”

A tisztességtelenek és a műveletlenek ellen

Első vezércikkeinek egyikét 1903-ban *A sajtó tisztessége* címmel írta. Mintha a „fáradt olimpusi istenek” vagy a „szentlélek lovagjai” kifejezések *Ady Endréje* villant volna fel egy pillanatra, *Móra Ferenc* – egyfajta lázas küldetéstudattal – az újkor prófétáinak nevezte az újságírókat, s azonnal magyarázatot is fűzött hozzá:

„Intelligens ember, aki nemcsak értelmes, hanem őszinte is, egy szikrát se fog megütközni ezen a tituláláson, mert tisztában van azzal, hogy a próféták, rapszódok, váteszek nagy és fontos feladatai ma a sajtó névtelen munkásaira nehezednek.”

Móra a nagy francia forradalomtól datálta azt a folyamatot, amely során a szabadságeszméket és a politikai haladás gondolatát a sajtó segítségével lehetett a közgondolkodás szerves részévé tenni. Azonban csak féligazsága

volt *Mórának*. Hiszen bár Franciaországban valóban 1789-től lett szabad a sajtó – *Richelieu* bíboros szigorának köszönhetően már az első lap kiadásakor, 1631-ben rátette az államhatalom a kezét az újságokra, s más lap kiadását több mint másfél évszázadon át nem is engedélyezték – Angliában a parlament 1695-ben szüntette meg a cenzúrát, és törvénybe iktatta a sajtószabadságot.

Igaz azonban az is, hogy *Móra* az angliai sajtószabadság gyakorlatában szintén megtalálta azokat a példákat, amelyek a szabad szólást korlátozták. A *North Briton* című cikkében az ugyanezt a címet viselő angol lap egyik újságírójának esete apropóján fogalmazta meg, hogy ha valamit meg- vagy betiltanak, akkor az sokkal népszerűbb lesz a közönség körében, mint előtte volt. A lap *Wilkes* nevű újságírója az ominózus negyvenötödik számmal lett szálka a király, a kormány és a parlament szemében, így az egész ország a negyvenötödik számot akarta olvasni, és valóságos kultusza lett a negyvenötösnek.

Nem publicisztika-kritika volt ez, hanem minden olyan kormány bírálata, amelyik nem tartja tiszteletben a szólás és a véleménynyilvánítás szabadságát. *Móra* hangsúlyozta, hogy a jogtalan bebörtönzést követően indult perben „az angol bíróságnak volt bátorsága kimondani, hogy a kormány és a parlament megsértette a törvényt”, s ehhez azt fűzte hozzá később: „Semmi sem jellemezheti jobban az angol lelket, mint az, hogy a bíróság ítélete egyszerűen törvénytisztelővé tette a kormányt.” Talán azért tulajdonított ennek kiemelt jelentőséget, mert ilyenre a honi környezetben nemigen lehetett példát találni, s még csak nem is reménykedett a politikai és a közjogi kultúra ilyen alakulásában.

Móra Ferenc meghatározó vezércikkének érzem a *Monológ* címűt – ezt 1929-ben publikálta. Egyfajta szerepjátékot játszva, az utolsó újságpéldányt is kiadó nyomdagépnek, illetve magának az újságnak a monológjában állította sorba a sajtó feladatait, értékelte újra a szabad sajtó és a sajtó szabadságát mindig megnyirbálni akaró hatalom viszonyát.

„Az embereket nem megrontotta, hanem megjavította a világosság, amely a szabad sajtóból áramlott ki a világba, és ha az emberek közt még ma is sok az embertelen gonosz, annak nem én vagyok az oka. Hátha azért olyan világatlan a világ, mert engem annyit elárnyékolnak tőle? Az igazi szabad sajtó nagyon keveset röpködött bilincstelen. Minden politika kitépett a tollaiból, megnyirbálta a szárnyait, és köteleket hurkolt rá. Mindig azért, hogy vissza ne élhessen a szabadsággal. Pedig a szabadsággal csak az él vissza, aki úgy tesz, mintha az szabadság volna, és elvesz belőle (...) Nekem csak egy szabadságom van: szabad vesződnöm, kínlódnom, küzdenem, magam összetöretnem és szemétre dobatnom – a mások szabadságáért.”

Persze, a gazdasági válság idején úgy tűnt, fölösleges papolni a sajtó szabadságáról, a sajtószabadságban lévő erőről, hatalomról, amikor enni kell, lakni kell, melegedni kell, öltözködni kell, el kell tartani a családot... *Móra Ferenc* üzenete világos, egyértelmű volt a hírlapolvasó közönség érdektelenségével szemben is; féltette a megvívott szabadságot, és figyelmeztette az embereket, hogy ne engedjék kezükből ezt az erőt, hatalmat:

„Az emberek nem gondolnak arra, hogy a szabad sajtó kosarában van a kenyér, a tüzelő, a ruha, a forgalom, a pénz, az egész élet. Az emberek, mikor még nem tudták, mit ér a béke, megéljenezték a háborút, és nem is igen kellene őket biztatni, hogy megéljenezzék a sajtó statáriális kivégzését.”

Visszatérve *A sajtó tisztességéhez*, kiemelem *Mórának* azt a merész feltételezését, mely szerint a sajtó intézményrendszere önmagában is képes lenne helyettesíteni minden politikai intézményt, akár a parlamentet is, a köztársaságot vagy a monarchiát, valamint a zugújságíróknak a tisztességes zszurnaliszta társadalom tekintélyét és erkölcsi megbízhatóságát aláásó, egyre arcátlanabb viselkedésének éles bírálatát.

A zugújságírókat, a zsaroló zszurnalisztákat a sajtószabadság köpönyegében útonállóskodó csőcseléknek, a hiúság vásárán kupeckedő pribékeknek, olyan, botrányt szimatoló hiénáknak nevezte, akik „undorító gyönyörűséggel rágódnak a kiszemelt áldozatok becsületén”. A revolverező újságírók, a tisztességtelen bulvársajtó hatalmának erősödésében azonban szerinte elsősorban az újságolvasó közönségnek van nagy szerepe, hiszen a publikum bátorítja a sajtónak ezt az általa kalózkodásnak nevezett ágát az erkölcsöt és az íratlan sajtóetikát mindahányszor áthágó botrányújságírással:

„Összetéveszti a sajtót a szemégtöddörrel, az újságírókat a kalózzal. Pedig a tisztességes sajtó, az igazi sajtó sose ösmert atyafiságot ezzel a csőcselék-néppel, amelyet különben éppen a publikum hizlalt erőssé, veszedelmessé, vakmerővé. Az a publikum, amely kapva-kap a botrányon, éhes a piszokra, gyönyörködik a mások tényleges vagy kitalált gyalázatán. (...) Veszedelmes mérveket kezd pedig ölteni ez a mocsokban való utazás. Idáig szűz területek is zsákmányul esnek a revolver-zszurnalisztika vakmerőségének, melyet a köztisztesség ellen való garázdálkodásában éppen a közönség tétlen jajgatása erősít.”

Elérkezett tehát az ideje, hogy a sajtó maga vállalkozzék az igazságszolgáltatásra, ami nem jelent mást, mint hogy meg kell találni az eszközöket arra, hogy a szakma kivethesse testéből ezeket az élősködőket. Egyértelműnek tűnik: tulajdonképpen a cikkét is azért írta meg, hogy üdvözlje az újságírók svájci nemzetközi kongresszusát, „mely egyrészt a közönséget védené vakmerő támadásoktól, másrészt elégtételszerző erkölcsi testülete volna az igazi hírlapírónak, kit az igazságért való küzdelmében sokszor cserbenhagy a bíróság is, az esküdtszék is”.

Nem mulasztotta el kritikával illetni a fővárosi munkatársakat. 1904 novemberében *Bacsányi „Lajos” hamvai* címmel írt hosszabb glosszát a *Szegedi Napló*ba, amelyben az újságírók felületességét, tájékozatlanságát fricskázta. Nem nehéz észrevenni az alkalmazott stilisztikai eszközök révén elért gúnyt mint a túlzással rokon szatirikus kifejezőmódot.

Móra úgy tette nevetségessé a pesti újságírókat, hogy az ellenkezőjét mondta annak, amit gondolt. Látszólag magasztalt, dicsőített, de az igazi jelentést a hangsúly és a szövegösszefüggés teremtette meg, ez utalt arra, hogy a mondottak ellentétére kell gondolnunk. Miután másfél hasábon keresztül mesélt *Bacsányi János* költészetéről, verseinek mai üzenetéről, a költő mártíromságáról és idegen földön ért nyomorúságos haláláról, az utolsó bekezdésben fogalmazta meg a tulajdonképpeni glosszáját:

„Mindegy, ha őt magát nem becsülték meg kortársai, becsüljük meg az emlékét mi. Meg is becsüljük. A fővárosi lapok nagy lelkesedéssel fogadják az eszmét, s igen szépen cirkalmazott cikkeket írnak a nagy idealistáról: *Bacsányi Lajosról*. Mert Lajosnak keresztelte el a költőt négy-öt újság, bizonyára nem azért, mintha jeles, képzett, tanult, fővárosi kollégáink csak most hallották volna először *Bacsányi János* nevét. Ó dehogy, ki merne róluk ilyet tételteni föl! Hanem bizonyára úgy gondolkoztak, hogyha *Kossuth Lajos* is *Lajos* volt, *Batthyány Lajos* is *Lajos* volt, a nyüstjit neki, mért ne lehetne *Lajos Bacsányi János* is, aki – úgy mondják – szintén hazafi volt.

Megint egy adalék a mai magyar sajtó jellemrajzához.”

„Lehet vagy tíz napja, hogy *Az Újságban* hírt olvastam *Diderot* csontjairól” – így kezdte 1913 novemberében a *Holbach bíró* című hosszabb gloszóját, amely a *Bacsányi*-féle cikkhez hasonlóan az újságírói tudatlanságot, műveletlenséget fricskázta.

Móra a lapban olvasott *Diderot csontjai* félhasábos összefoglalását adta, majd idézte azt a mondatot, amely forrása volt a kritizált folyamatnak: *Diderot*-t egyelőre mégsem helyezik a Pantheonba *Voltaire* és *Rousseau* mellé, hagyják eredeti nyughelyén, ahol elég jó társasága van, hiszen ott van eltemetve a lánya is, meg „*Holbach bíró* is, a kitűnő enciklopédista”.

Móra azt feltételezte előbb, hogy a *Holbach bíró* csak sajtóhiba, a szedő rosszul olvasta a báró szót, így eshetett a tévedés. (S nem mulasztotta el, hogy ha már szó esett róla, akkor egy rövid, ismeretterjesztő bekezdést illesszen cikkébe *Holbachról*.) Másnap azonban megint találkozott a hírrel egy másik pesti újságban, csak hogy itt már *Holbach* nem kitűnő enciklopédista volt, hanem „kitűnő bíró”. Néhány nap múlva ismét előbukkant a beszámoló, a korábbiakkal azonos szöveggel, de a következő címmel: „Egy bíró csontjai”.

Ekkor elhatározta, hogy vadászni fog az öreg tudós kalandjaira: „Ma meg is csíptem megint, a negyedik lapban. Itt már a *vegyes* rovatba került, s vég-

érvényesen kistréberkedte a helyéről a Diderot-t. Itt már benne van a neve a címben is: *Holbach bíró csontjai*.

Fogadok a fél fejembe akárkivel, hogy egy héten belül *Holbach bíró combjai* lesz a szegény Diderot csontjaiból.”

Lelkünk üdvössége, majd *Lelkünk üdvé* címmel 1914-ben a *Szegedi Napló*-ban, 1923-ban pedig a *Világ* hasábjain publikálta cikkét, újra és újra a védelmébe véve a hivatásukat komolyan vevő újságírókat. Kellő iróniával fogalmazott *Móra* már a címet illetően is, hiszen eleve kérdés tárgya lehet, hogy van-e egyáltalán lelke az újságírónak. „Ha e tekintetben rendelnének el népszavazást Magyarországon, az alighanem balul ütne ki a sajtóra.” Annak pedig semmi esélye nincsen, hogy a mennyországba bárki is odakerülhet a zsrnaliszták közül. A mennyei topográfia nem szólunk erről, de még *Mark Twain* sem tett rá utalást: „Mark Twain nagy humorista volt, de odáig még az ő humora se ment, hogy újságírókkal találkozott volna a mennyországban.”

Aztán hallott *Móra* még egy esetről, egy amerikai pap imádkozta ki az újságírókat ekként: „– Adj, Uram, örök nyugalmat az újságíró lelkének, amely az örök nyugtalanságban legközelebb van Tehozzád! Adj örök üdvösséget azoknak, akik abban is hasonlóak Tehozzád, hogy mindenütt ott vannak, és mindent tudnak!”

S vajon van-e valaki, aki érte imádkozik? Persze, hogy van. Az a „két egymáshoz lapuló liliomszirom”, kislánya összekulcsolt keze, s valahol, az idők messziségében az édesanyja is az Úr bocsánatáért esedezik a gyámolatlan fiúcska miatt, aki „semmire nem való a világon, csak éppen az írásra”.

És vajon van-e, aki a többiekért, a tintatengeren hánykódó gályatársakért imádkozik? Igen van.

„Csak éppen hogy magyarra fordítják az öreg kvéker imádságát, valahogy ilyenformán:

– Adj, Uram, örök nyugalmat az újságíróknak, de most mindjárt! És ha már Te se mered őket magadhoz venni, legalább tedd őket magadhoz hasonlóvá annyiban, hogy őket se lehessen látni sehol se, és ők se vegyenek tudomást semmiről se, ámen!”

A „láthatatlan újságíró”: Gárdonyi Géza apropóján

Nem lehet véletlen, hogy *Móra Ferenc* akkor kezdett el a sajtó feladatának, tisztességének kérdéseiről véleményt alkotni, amikor olyan megbízatást kapott, amely bizonyos sajtótörténeti tanulmányokat is feltételezett. A *Szegedi Napló huszonöt éve* című, első hosszabb terjedelmű írásának elkészítéséhez a lap minden évfolyamát át kellett néznie, egyaránt figyelembe véve a kor történelmi, társadalmi, politikai és műveltségi viszonyait.

Cikkeinek filológiai hitelessége annak ellenére megkérdőjelezhetetlen volt, hogy közvetlen előadásmódjával, az anekdotikus elemek gyakori használatával, az ironikus fordulatok, a hol líraian, hol köznapi módon képszerű fogalmazások alkalmazásával, az élőbeszédre jellemző narratív eszközök gyakori szövegbe emelésével azt a hatást keltette, mintha éppen akkor jutott volna eszébe egy hasonlat, egy példa, egy morális tanulság, egy profán filozófiai üzenet.

S éppen ellenkezőleg történt mindez: *Móra* alapos kutatásokat végzett, és a háttér munkában nemcsak a Somogyi-könyvtár segítette, hanem maga is késztetést érzett arra, hogy a különböző korok dokumentumait összevetve, a társadalmi viselkedésnormák közötti párhuzamokat és különbségeket is érzékeltetni tudja. S tovább megyek: *Móra Ferenc* eleve kutató és gyűjtögető, az adatokat cédlázó, az alaposságot a szépírásban, a zsurnalisztikában ugyanúgy mércének tekintő karakter volt, mint ahogyan a tudós osztályozza ismereteit, kutatásának adatait a feldolgozáshoz, a rendszeralkotáshoz.

Már az említett, a *Szegedi Napló* két és fél évtizedes működését, eredményeit bemutató, értékelő írásában néhány sort szentelt *Gárdonyi Géza* szegedi újságírói tevékenységének. Feltűnt neki, hogy *Gárdonyi*-nak szinte nyomát sem találni a régi *Napló*-ban, pedig annak egy teljes esztendeig volt a munkatársa. Elgondolkodtató lehetett a két szegedi lapnál is dolgozó szépíró-publicista „hiánya” azért is, mert *Gárdonyi* 1901-ben fejezte be az *Egri csillagokat*, egy év múlva pedig megírta *A láthatatlan embert*.

„Seress Imrének, ennek a szerény, keveset emlegetett, de nagyon érdemes poétának a helyére jött ide 1891-ben a *Szegedi Híradótól*. Riportján kívül is kedvvel és szorgalommal dolgozott az újságba, de csak efemer értékű dolgozat. A *Világjáró angol* című bolondsága, mely a *Napló*-ban jelent meg folytatásos társaképpen, s azóta több kiadást ért a könyvpiacra, képtelen ötleteivel megnevette magát ugyan, de a mai igazi humoristából nem ád ízelítőt, legföllebb, ha Sárközije prototípusa a Kátsa cigánynak.”

A vele egy időben dolgozó újságírók elbeszélése szerint „a riportnak nemigen törte tollát, csak délfelé tekintett szét a torony alatt. Addig tanult otthon, roppant sokat tanult; olvasott, furulyázott, fűrt, faragott, ami egy se valami nagy kenyérkereső foglalkozás ugyan, de megmagyarázza, hogy mért tud *Gárdonyi* mindenhez, és hogy írhatja meg örökbecsű alkotásaival együtt *Az Én Újságom* számára a *Mindentudó Gergely tréfáit*.”

Fontos szempont lehet ebben a közelítésben a tudós újságíró eszménye, amely sok tekintetben rokon a poéta doctus-szal. A *Kosztolányi* által is hangoztatott tudós és művész rímeit leljük fel itt. Hiszen az újságíró kicsit tudós is, költő is. Kérdés azonban az, hogy az újságíró a tudását hogyan kamatoztatja. Vajon az újságműveltség szintjén marad-e vagy valamelyik területen

az utókor számára is maradandót tud alkotni, avagy – szelídebb igényeknek megfelelve – később is felhasználható tudást közvetít-e.

Móra Ferenc szerint *Gárdonyi Géza* ilyen tudós publicista volt, akinek a polihisztor jelleg ellenében jóval erősebben érvényesült a „láthatatlan ember” karaktere. *Móra* saját bevallása szerint egész életében mindössze egyszer találkozott *Gárdonyi Gézával* – egri remete-magányában, halála előtt egy esztendővel –, és egyszer került még félig-meddig személyes kontaktusba vele: egy levélváltás során, amikor *Gárdonyi* arról faggatta *Mórát*, hogy kifizetődő-e, ha elvállalna egy múzeumi tisztelet.

A kevés személyes kontaktus ellenére *Móra* több újságcikkében is megidézte *Gárdonyi* alakját. Ezek között sorolhatjuk *A láthatatlan embernél*, a *Gárdonyi ismeretlen* munkái, a *Don Vigole*, az *Élőfa ünnepén* című munkákat, 1922 és 1933 között a *Világ*, a *Szegedi Napló*, a *Magyar Hírlap* publikációiból. Az ide illeszkedő hivatkozásokat a *Don Vigole* című, a *Magyar Hírlapban* megjelent tárcájából vettem. Ennek az 1928-ban publikált tárcának egy négy évvel korábbi, a *Szegedi Naplóban* közölt *A szegedi Gárdonyi* című tárcasorozata volt az előzménye.

Visszagondolva saját pályakezdésére, rokonságot érezhetett *Gárdonyival* abban a tekintetben, hogy a napi robot gátat szabott mindkettőjük költői elhivatottságának, az írói és poétai tehetség kiteljesítésének. Lelki és alkati rokonságukkal volt talán magyarázható, hogy *Móra* az elhunyt pályatársra emlékezve, újra előszedegette a régi újságokat, hogy egyfajta literátus nyomkeresését folytatva, felmutassa *Gárdonyi* erényeit, nem mulasztva el az alkalmat, hogy az értékeléssel együtt bírálatot is megfogalmazzon az aktuális sajtóállapotokra vonatkozóan.

A rokonság jelzésének allegorikus érvénye mutatkozott meg abban, hogy a párhuzamosság egyben értékmutató jellé vált. *Móra Ferenc* különös figyelmet szentelt azoknak a *Gárdonyi* tollából keltezett, úgynevezett „nyomjelző” írásoknak, amelyek a kiérlelt írói tehetség megnyilatkozásai felé vezető utat szegélyezték. Bemutatta, hogyan vezetett *Gárdonyi* útja a *Szegedi Napló Újdonság* rovatának közigazgatási és törvényszéki színes tudósításaitól – az állandó rovaton és a tárcán át – a novelláig, sőt, egészen a regényig, amely teljesítményekkel végül országos hírt s nevet szerzett magának. És ezt a bensőséges rokonságot nemcsak a pályarajz első állomásainak párhuzamában követhetjük figyelemmel, hanem a példaértékűség abban is megnyilvánult, hogy *Móra* szerint mind a ketten megszenvedték a névtelenség és a többre hivatottság, a szellemi-írói küldetéstudat konfliktusát.

A „névtelenség” kérdése véleményem szerint meghatározó lett ebben a kettős viszonyban. *Móra Ferenc* ugyanis egyfajta országos anonimitásként élte meg azt, hogy bár a *Szegedi Napló*nak igen hamar vezető publicistája lett, és 1913-tól kezdődően az újság szerkesztésének minden felelőssége őt

terhelte, az ország tulajdonképpen nem vett róla tudomást mindaddig, amíg a népszerű napilapokban nem kezdett el publikálni, amíg regényei, illetve publicisztikai kötetei nem jelentek meg.

Tulajdonképpen Mórának nem kellett (újra) megszereznie az országos népszerűséget – hiszen a gyermekközönség szeretetén, a családok érdeklődésén keresztül már akkor országos volt az elismertsége, amikor még nem jelent meg a felnőtteknek szóló prózai írásaival az országos lapokban –, ám maga az író ekkor még nem érzékelte a népszerűség alakulásának, az olvasóközönség kialakításának ezt a fajta lélektanát. Úgy gondolhatta tehát 1924-ben – országos hírnevének jelentőségét még objektív módon értékelni sem képesen –, hogy hosszú éveken át küzdött az elismerésért, névtelenül szegődve rabnak a zsurnalizmus gályájára. Vajda László egyenesen azt a feltételezését fogalmazta meg, hogy Mórában ezek a gyötrő évek „érlelték meg azt a szelíd öngúnyt, mely kiérezhető minden, a saját munkásságára tett nyilatkozatából”. Önironikus megjegyzéseinek jelentős része vonatkozott az újságíró-szépíró kettősségre, a tudós-műkedvelő ellentmondásra, a mesterkismester összehasonlításra.

Nézzük meg tehát a *Gárdonyi Gézá*ról írott jellemzést a *Don Vigole* című írásban, amely akár *Móra* önjellemzésének is tekinthető. Kiderül, hogy *Gárdonyi*-nak *Don Vigole* volt az álneve. „Gárdonyi Géza is egész bátran használhatta volna álnévnek a saját nevét, a kortársaknak egészen mindegy volt.” És „aki Gárdonyi szegedi életéről hiteles adatokat akar szerezni, annak régészeti ásatásokat kell végeznie az akkori szegedi újságokban”.

S újabb párhuzam előkészítését vesszük észre ebben a bekezdésben: *Móra Ferenc* ugyanúgy fontosnak tartotta a dokumentumok ismeretét, az egyes témákhoz kapcsolódó kutatások elvégzését, mint ahogyan *Gárdonyi Géza* is vette a fáradságot, és utánanézett korabeli lapokban, tájékozódott a dokumentumokban egy-egy téma bemutatására készülődve. S amikor *Móra* a *Don Vigole* bőrébe bújt *Gárdonyi Gézá*t jellemezte, egyben az 1920-as évek elejének egyik jellemző újságírói viselkedéséről mondott bírálatot, de a saját publicista kutatói módszerét is megerősítve látta:

„Egészen különös riporter ez a *Don Vigole*, aki a *Hasznos Mulatságok* 1817-es évfolyamából idéz. A riportereknek minden időben az volt a különös ismertetőjelük, hogy a saját lapjukat se olvasták, nemhogy százesztendő újságokat olvastak volna. De más ilyen furcsaságai is voltak e paszulypipás donnak. La Rochefoucauld-t is ismerte, noha ez abban az időben szintén fényűzésszámba ment a vidéki riportereknél. La Rochefoucauld volt a világon a legszellemesebb ember – kezdi egyszer egy cikkét –, de azért ő is belebutult volna, ha mindennap délután öttől hatig kellett volna neki szellemesnek lenni.”

„Félben maradt egzisztencia”

Nemcsak a *Bacsányi*-cikkből láttuk, hanem találunk másik példát is arra, hogy *Móra Ferenc* az ellentétes jelentés eszközét alkalmazta. Egy éve volt a pályán, amikor 1903 tavaszán próbálta ki először ezt a módszert. A *Megkritizált Góliátok* című cikkében a sajtó feladataira vonatkozó hosszabb bekezdésben olyan képet rajzolt fel, amelynek éppen az ellenkezője igaz.

Móra álláspontja egyértelmű és világos volt. Az a sajtó, amelyre a jellemzése szó szerint illik, igénytelen és hazug. Az olyan újság, amelyből hiányzik a kritika, nem tölti be társadalmi feladatát. Ráadásul a tekintélytisztelt nemcsak a hatalomnak való behódolás veszélyét rejt magában, hanem árt az igazságnak is.

„A sajtó ne kritizáljon, csak dicsérjen. Ostor ne legyen az újságíró markában, csak tömjénfüstölő. Keményen ne sercegjen, és ne pattogjon a tolla, mint ahogy acéltermészete kívánja, hanem csak susogjon, édesen, mint a méz, lágyan, mint a rózsalevél. Keserűséggel csak a maga lelkit étesse, a nagyérdemű közönség elé pedig mannát tálaljon és nektárt öntögessen. Fülánkját fordítsa a maga szívének, ellenben selyem legyezővel forgolódjék közéletünk nagyjai körül. Szótárában ne legyen kifejezés a haragra és méltatlankodásra, ellenben húzza alá kétszer a glória, babér, pálma, önzetlenség, kitűnőség, nagyság és hasonló kapós szavakat. A szemire tegyen simlédert, a fülibe vattát, s csak akkor lásson, és akkor halljon, mikor majd kiverik a szemet a közérdekért való önzetlenség görögtüzes fényei, s majd megsüketítik az önistenítés igéi. Ne ismerjen rokkant huszárokat, csak deli bajnokokat, ne liliputiakat, csak Góliátokat.”

Mi volt tehát *Móra* szerint az újságírás egyik legfontosabb, követendő alapelve? A kritika gyakorlása. Tisztában volt azzal, hogy az újság serkentő és büntető ostor is egyben, az olvasókat pedig úgy kell szolgálnia, hogy felhívja a figyelmüket az igazságtalanságra és a gondokra, a konfliktusokra is. Az újságírónak nyitott szemmel és nyitott füllel kell járnia mindenütt, és ha valahol törvénysértést lát vagy igazságtalanságról értesül, akkor – ha döntőbíró nem is tud lenni, de – fel kell tárnia az igazságtalanság okait, a nyilvánossággal is meg kell ismertetnie a törvénysértés tényét. Felismerte, hogy a sajtónak ellenőriznie kell a közéletet, és méltatlankodnia kell, ha sérülve látja a köz érdekeit.

Egyértelmű volt a kritikai hang az 1923-ban megjelent *North Briton* című karcolatában, a hírhedt sajtómunkás, az angol nép szemében szimbólummá emelkedett *Wilkes* elleni parlamenti hadjárat apropóján:

„Hiszen ha most is kitiltották volna a parlamentből, talán királlyá kiáltják ki a londoniak az angol sajtószabadság megalapítóját, akinek emlékét illik

tisztelni mindenütt a föld kerekén, ahol szabad sajtó van. És még jobban illik tisztelni ott, ahol nincs szabad sajtó.”

Wilkes életéről magyarul *Neményi Ambrus* írt – *Móra* is innen szedte az adalékokat –, s a magyar biográfus így foglalta össze az angol küzdelmes életének tanulságait, amit *Móra* mintegy az aktuális honi viszonyok jellemzéseként emelt ki cikkének végén:

„Bizonyos viszonyok közt valamennyi politikai intézményt meg lehet, vagy meg is kell változtatni, talán el is törülni; azonban soha olyan kormánynak jó vége nem volt, amely kezét emelt a modern demokratikus társadalom leghatalmasabb és legpótolhatatlanabb tényezője, a sajtószabadság ellen.”

A sajtó feladataival kapcsolatos véleményét találhatjuk még a *Délmagyarország* hasábjain 1926 márciusában közölt vezércikkben, az *Ünnepnapon* címűben, amelyben egyúttal Petőfi szerepét is értékelni kívánta. A márciusi ifjak és negyvennyolc politikusai *Móra* kritikus hipotézise szerint a következő – kérdező és számon kérő, társadalombíráló – beszédet mondták volna el a március tizenötödiki szónokoknak:

„– Hová tettétek a mi hagyatékunkat, amellyel a nemzetek nábobjává akartuk tenni a magyar népet? Mivé tettétek a jogegyenlőséget, amelybe mi mindenkit befogadtunk, akit az Isten a maga képére teremtett? A jogegyenlőséget a ti nemzedéketek kitörölte a törvénytárból. Mi van a mi kincses hagyatékunknak azzal a kohinoorjával, amely szerint ‘gondolatait sajtó útján *mindenki* szabadon kifejezheti’? Ti gyűlöltétek a sajtószabadságot, ha nem a ti gondolataitokat kürtöli, és ha tehetnétek, ezt a levelet is hóhér kezével tépetnétek ki a szabadságharc törvénykönyvéből. Hová tettétek a mi evangéliumunkat, amely az isteni törvény szellemében tette az újjászületés alapjává a demokráciát? A ti szemetekben a demokrácia félelmetes dögvész, és aki a demokrácia hitvallója, az a ti nemzedéketek szemében destruktív hazaáruló.”

A sajtó mintegy a társadalom élő lelkiismerete – fogalmazta meg a *Mi az újságíró?* című cikkében. *Vajda László* mutatott rá arra, hogy írásai olykor nemcsak az érdekeit sértették, hanem több olyan notabilitás tekintélyét is veszélyeztették, akik Szeged közéletében és politikacsínálásában meghatározó szerepet vállaltak. Természetesen nem maradtak szó nélkül közéleti kritikái, őt is érték viszonttámadások. Egy ilyen, az újságíró általában – és *Mórát* személyében – ért támadásra reflektált az említett cikkben.

Azzal kapcsolatos véleményének, hogy mi az újságíró, az is aktualitást adott még, hogy Párizsban hírlapíró-iskolát nyitottak, s ebből az alkalomból több illusztris író is faggatott az egyik lap e kérdésről. *Móra* a vélemények közül kettőt idézett – nyilvánvalóan válogatását meghatározta saját újságíróképe is. Minden okunk megvan tehát azt feltételezni, hogy az idézett meghatározásokkal *Móra* azonosulni tudott:

„A hírlapíró a világon a legjobb, de legrosszabb is lehet. Jót tesz, de rosszat is tehet, aszerint amint a világosságot terjeszti vagy a tévelygést. Irigyljétek, mert gondolatait szabadon kimondhatja. Szánjátok, mert a legnagyobb erőfeszítéssel dolgozva több erélyt és tehetséget fejt ki, mint amennyi kellené egy örök időkre szóló mű megalkotásához.”

„Tulajdonképpen mindent tudnia kellene, de mindenesetre törekednie kell, hogy mindent megtudjon. Eszmékért küzdve ne törődjön a sértésekkel, melyekkel illetik. Persze rettenetes, hogy az embernek mindennap más eszméje legyen, de éppoly egyszerű, mint helyes az egész életen át egy eszmét követni: igazságosnak lenni.”

Az utóbbi idézettel kapcsolatban érdemes utalnunk a *Szegedi Napló* egykori munkatársának hitvallására az igazság szeretetére vonatkozóan. *Móra* a „híres” *Június-levelek* ismeretlen szerzőjének vallomását idézte, az újság és saját maga ars poétikáját is meghirdetve:

„Az, ami hatalmas súlyt ad a nyomtatott betűnek, s az újságpapírt megkülönbözteti egyéb gyárilag készülő rongytól: a meggyőződés, a hit, az igazság szeretete volt életem eddigi irányítója.”

Másrészt érdekes a párhuzam *Kosztolányi* publicista ars poétikájával, hiszen a kortárs ugyancsak azt fogalmazta meg *Az újságírásról* című, a *Bácskai Hírlap*ban 1906-ban megjelent cikkében, hogy az újságírónak tudnia kell azonosulni az olyan ügyekkel, amelyhez nincsen sok köze azon túl, hogy egy cikkben ő képviseli annak igazságát:

„Az újságolvasásnál az a tudat bűvöl meg, hogy azt, amit olvasok, egy oly valaki írta, ki velem együtt él, sétál a korzón, rendel magának fröccsöt a vendéglőben, és a saját ügyemet mégis ördögös bűvészzel tudja a magáévá tenni. S ez majdnem mindig sikerül neki; sokszor ugyan nehezen megy, de csak addig, míg bele nem melegszik... s ha az első soroknál még kételkedik is az ügy igazságában, melyért lándzsát tör, biztos vagyok, hogy mire befejezi az írását, maga is hisz és kigyullad az arca.”

Móra Ferenc a két francia vélemény után egy szegedi paptanító újságíró ellenességére hivatkozott, úgy foglalva sommásan össze ezt a véleményt, hogy az újságírók minden rendes életpályáról kikopott, elkeseredett, rossz-májú emberek. S maga is utalt *Bismarckra*, akinek szállóige lett az a mondata, hogy az újságírók félben maradt egzisztenciák. (*Bismarck* egyébként még azt is mondta, tette hozzá *Móra*, hogy „egy jó újságíró az ő szemében mindig többet ér, mint egy középserű miniszteri tanácsos, mert a jó újságíró mindig be tudná tölteni a miniszteri tanácsos helyét, de az igen ritkán tudna becsületesen megírni egy riportot”.)

A vita személyes vonatkozásaira pedig a cikknek az a része utalt, amelyben *Móra* kifejtette, hogy a „diplomagóg” rabjai bár lenézik a diplomával nem rendelkező újságírót, ezért is nevezik félbemaradt egzisztenciának. Pe-

dig nem szégyen az, ha a diplomát valaki nem tudja megvásárolni magának, értve ezalatt azt, hogy bizony, az egyetem elvégzéséhez pénz kell. Ám aki szegény, az is lehet tehetséges, jó tollú, becsületes. Hiszen bár ártani nem árt a diploma, de ahhoz, hogy valakiből tisztességes újságíró váljék, elsősorban „írói tehetség, éles szem és becsületes szív” kell.

Egyébként az *Öreg újságíró szilveszter estéje* címmel – a *Délmagyarország*ban 1930. január elsején – közölt újévi tárcájában újraértékelte az újságíró szerepét, vállalásait. Bár korábban elítélte a csupán a megélhetésért kezükbe tollat vevő zurnalisztákat, ebben a cikkben belátta, hogy a megélhetés számára is fontos tényező, erős kényszer volt. Így írt: „Máskor fát, szenet, meleg ruhát, szanatóriumot kellett tárcacikkezni.” De káros szenvedély is volt, a léleknek olyan szükséglete, amelyről lemondani nem lehet. Olyan volt az újságírás, az éjszakába nyúló munka, mint a szivar.

Vajda László szerint *Móra*ra valóban rásütötték félben maradt egzisztenciáját, hiszen kenyérkereső pályára kényszerült, mielőtt a tanári diplomáját megszerezhetné volna. Ezt a támadást ugyan sikerült kivédenie, de egészen élete végéig felemlgette magának is ezt a „szépséghibáját” – a *Szegedi Napló* hasábjain több írásában (*Vajda Tót Jánosék*, illetve *Egy halott* címmel talált példákat 1904-ből és 1907-ből), valamint ez alatt a cím alatt közölte díszdoktorrá avatása alkalmából írt beszédét a *Magyar Hírlap*ban.

Móra ezzel a beszéddel köszönte meg, hogy 1932. december 3-án díszdoktorává avatta a Szegedi Tudományegyetem. A „félben maradt egzisztencia” kifejezést azonban itt nem az újságírásra vagy a tanulmányaira értette, hiszen mint idéztem a könyv első részében: „én akár mint író, akár mint tudós, félben maradt egzisztencia vagyok”. Egyúttal ismét felemlgette azt a „billog” osztogatásban felfedezhető gögőt, amely háttérbe szorította az igazságot. Megfigyelhető, hogy *Móra* jóformán csak a tudományos és a szépírói létet emlegette, s ebből arra is következtethetünk, hogy a pálya végére maga is elismerte: az újságíróból már régen szépíró lett.

Az úgynevezett írástudás azonban ismét csak nem hozhat biztos és teljes egzisztenciát a gondolkodó, írni tudó s tenni akaró ember számára, vélekedett *Móra*. Erre utalhat a *Mikor én telkes gazda voltam* című tárca befejezése, amit később illesztett írásához a szerző. A cikk első változata egyébként szintén gyermekmese volt, és az első közléseire *Az Én Újságomban* bukkantunk (1909-ből, 1911-ből és 1912-ből is, tehát a gyermekeknek írt üzenet három fogalmazásban maradt fenn!), majd 1923-ban a *Szegedben* publikálta *Nem igénylek földet* címmel, mielőtt 1924-ben megjelent volna a kötetbe került változat a *Világ*ban.

Ez a fajta befejezés – a csillag utáni utolsó két és fél sor – már csak a felnőtteknek szóló változatban szerepelt, s *Móra* egyfajta keserű tanulságot

vont le addigi írói és publicista pályafutásának tapasztalataiból, az egyedi élménykörből aforisztikusan tágítva általánossá a mondanivalóját:

„Ez lett életem fátuma. Akkor voltam paraszt, mikor az volt az utolsó mesterség, s akkor vagyok írástudó, mikor csak írástudatlannak érdemes lenni.”

Újságírás és szépirodalom

Móra sokáig úgy látta, hogy az újságírás tántorította el a szépírástól: „az újságírás le is szoktatott az irodalomról”. Mégis részben a hírlapoknak köszönhette írói karrierjét, hiszen lételeme volt az általuk biztosított nyilvánosság, s alkalmat adott a folyamatos önreflexióra. Szépírói létét azonban mindig is költőként képzelte el, s önironikus megjegyzései szintén erre vonatkoztak: „... tökéletesen meghaltam. Olyan tökéletesen, hogy már kezdek népszerű lenni mint lírai költő.” Miután megtalálták egy régebbi honorárium kiutalással, így írt a *Boldogult költő-koromból* című cikkében: „... ebből látható legjobban, milyen komoly fordulatot vett az én lírai költészetem, mihelyst megszűnt.” Majd később, egy hódmezővásárhelyi felolvasást visszaidézve írta: „A műsoron én voltam az első mint költő, tehát nem egészen komoly része a menünek”, aztán így folytatta, amikor a műsor végén visszaptapsolták, hogy olvassa föl még egyszer a versét: „Vagy hogy azért lett volna, mert egyszeri hallásra nem lehetett megérteni?” A *Díszpolgárság* című írásában ugyancsak elvégezte az értékelést, megállapítva: „Úgynevezett népszerűségem akkor kezdődött, mikor a versírásból kiszerettem. Tiszta véletlen volt, hogy aztán meg rávetemedtem a prózára.”

E tekintetben is jó esetben csak az irodalom középvonalába tartozónak tekinti Mórát az irodalomtörténet, ám maga az író is ekként címkézte magát, amikor természetes szerénysége, a hivalkodástól való idegenkedése folytán úgy fogalmazott, hogy „engem túlbecsülnek, én az irodalomnak csak barkácsoló kismestere vagyok”. Vagy másutt, például az *Irodalmi kérdések a Limbusban* címmel 1930-ban közölt tárcájában ezt találjuk: „... nem is nagyon kívánom én irodalomnak vétetni, amit írok”. Ám ugyanitt maga is egyfajta magyarázatot kívánt adni népszerűségére: „Nincs az én írásaimban okosság, mélység, csak érző, szegény, igazi magyar szív van. Valószínűleg ez hozott divatba.” Látszólag kedélyes ez a megállapítás, viszont a sorok mögött éles kritika rejlett, hiszen azt is jelentette a mondat, hogy abban az időben (1929-ben) nem volt divatos az „érző, szegény, igazi magyar szív”.

Ugyanitt mondta, hogy kötelessége volt elfogadni a díszpolgárságot, mégpedig két okból: szolgálatot tett ezzel az irodalomnak és az újságírásnak egyaránt. Ez a két terület tehát mindvégig elválaszthatatlan volt egymástól.

„...akkor, amikor a megbecsülés kezd kimenni a divatból, az én személyemen keresztül megbecsülik a magyar irodalmat és újságírást.”

Móra Ferenc újságcikkeinek minősége, igényessége, írói értéke jóval túlmutat az akkori zsurnalisztika átlagos színvonalát. Vonatkozott ez a *Szegedi Napló* előkelőbb rovataiban megjelent írásokra, úgy mint a vezércikkekre és a tárcákra vagy az állandó rovatokban megjelent cikkekre, mint azokra, amelyek az *Újdonságok* rovat napihíreiként szolgálták a tájékoztatást.

Egyaránt találhatunk példát arra, hogy a szépírói eszközökkel megrajzolt történetét aktualizálta, közéleti tartalommal töltötte fel, és inkább a vezércikk, a politikai kommentár irányába alakította az eredetileg novellisztikus jelenetet, valamint arra is, hogy a publicisztikától, a riporttól a szépirodalmi alkotás, az elbeszélés felé mutat írásainak egy-egy későbbi változata. *Földes Anna* értékelése szerint erre vall nemcsak a cselekmény előtérbe kerülése, hanem a szereplők fokozatos tipizálása is, amelynek során a konkrét napihír hőseket irodalmi hőökké általánosította. „A pusztá nevek mögött mindinkább kialakulnak a jellemek, és a hírlapi krónikából irodalmi alkotássá nemeseedik az írás.”

A típusalkotásnak egy sajátos módja volt a névadásban rejlő általánosítás. Ezzel egy csoportot azonosított, egyfajta gondolkodást, viselkedést, általános karaktert jellemzett. Megfigyelhető továbbá az is, hogy ezzel a módszerrel *Móra* akkor élt, amikor egyúttal a bírálatát is meg kívánta fogalmazni.

Gyulai Pálék – írta egyik kritikai hangú tárcájának a címében. „S hogy miért Gyulai Pálék a címe ennek az írásnak? Mert sok Gyulai Pálja van a mai magyar világnak. Tessék örülni vagy szomorkodni rajta, kinek-kinek a maga gusztusa szerint” – olvashatjuk a befejezésben.

„Tót Piroséknak mondom, de lehetnek Varga Julcséák is, Szabó Örszéék is, Haskó Pannáék is. A mesterségük is igen egyre megy. Akár gyári lányok, akár varrólányok, akár cselédek” – magyarázta a címet (*Mikor Tót Pirosék meghalnak*) a szegénysorú, szerelmi bánatukban vagy az életből más okok miatti kiábrándultságukban öngyilkosságot elkövető lányokról írott cikkének elején.

Másutt beszélt *Móra* Cérna bárónőkről és Pamut grófnőkről, aztán Jánosokról, Györgyökről és Istvánokról vagy Piros, Lila, Zöld és Kék urakról. A kisemberről, akit eredetileg Jánosnak hívtak, de annyira kicsi, árva ez a János, hogy már csak Jánoskának lehet szólítani.

Gyakran emlegetett vezércikke, a *Mári lúgot ivott* című 1913 tavaszáról így kezdődött: „Hát igen, Mári – Tót Mári, veres Mári vagy akármicsoda Mári, mindegy az, a Máriknak éppúgy nem használatos a vezetéknéve, mint a királynéknak.”

A magyar parasztban van egy fontos jelenet, amikor *Móra* a tanyai kisparasztok műveltségéről kívánt képet kapni, egyfajta vizsgát rendezett szá-

mukra, így tájékozódva történelmi, közéleti, kulturális és egyéb aktuális ismereteikről:

„Az a népvizsga, amit én rendeztem, nem volt virágszagú és nem volt napsugaras. Az én Pétereim, Antalaim és Szilvesztereim görnyedthátú, korán öszülő, hamar ráncosodó parasztok, akikről a legtudósabb fiziognómus sem mondja meg, harmincévesek-e vagy ötvenesek. Megátalkodottak, mint a tokányba szorult kaszakő, ahogy ők mondják magukról. Kevésbeszédűek maguk közt is, s bizalmatlanok az úrféléhez, akiről leginkább csak keserű tapasztalataik vannak, s nekik ez a bizalmatlanság a természetadta fegyverük, mint a nyúlnak a futás.

Vajda a *Szilánkok* címmel kiadott, hírlapi cikkeket összegyűjtő kötet utószavában megállapította, hogy az 1920-as évek elején megszerzett országos népszerűséghez vezető két évtizedes szegedi újságírói gyakorlat jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy *Móra* teljes írói fegyverzetében léphessen az ország felnőtt közönsége elé.

Nemcsak abban az értelemben készítette elő az újságírói tevékenység *Móra* szépírói munkásságát, hogy az újságokban megjelent cikkek olykor nyersanyagként, a legtöbbször pedig félkész írástermékként szolgáltak tárcanovelláihoz, elbeszéléseihez, regényeihez, hanem „olyanformán is, hogy sajátos magatartása – világfelfogása és ábrázolásmódja – újságíró korában érlelődött meg”.

Ebben a tekintetben is egyfajta példának tekintette *Tömörkény Istvánt* – 1922-ben *Tömörkény* című nagyportréja önállóan jelent meg füzet formájában Szegeden –, s feltételezhetjük, hogy amit róla mondott, azt valamelyest önmagára nézve is érvényesnek tekintette. Szakmai-művészi sorsuk is számos párhuzamosságot mutatott – az újságírói vállalatokon, régészeti feltárásokon, tudós múzeumi posztokon túl. *Móra* megállapította *Tömörkényről*, hogy haláláig rajongója és rabszolgája maradt az újságírásnak.

„Furcsa, de megszokott jelenség ez, az újságírás éppen olyan eltörölhetetlen jegyet nyom az ember lelkébe, mint az egyházi rend, s *Tömörkénynél* az első szerelem is volt, amelyen nem fogott a rozsdá. Életének, azt hiszem, az újságíróévek voltak a legboldogabb évei, amikor szívében izzott, szemében ragyogott, ajkán piroslott az élet, s nemcsak a jövő reményeire, hanem a jelen sanyarúságaira is tele marokkal szórta az aranyport az ifjúság.”

Móra *Tömörkény István* sajátos polgári józanságának tekintette azt, hogy író társa „komolyabban vette a hétköznapiakat, mint a vasárnapot, és súlyosabb dolognak az újságírást, mint az írásművészetet.” S rövid definíciót is megfogalmazott a szépírás és a zsurnalizmus közötti különbségre vonatkozóan: „Az írásművészet: gyönyörű játék, az újságírás: komoly foglalkozás és rendes életpálya.” Nyoma sincsen tehát az annyiszor hangoztatott bohém-ságnak, sőt: az újságírást vélte alkalmas pályának *Móra* arra, hogy az írói

bohémság megzabolázódjon, s visszaterelődjön a „modus vivendi” hétköznapiak ösvényeire.

S egy motívum erejéig még a *Tömörkény*-párhuzamnál maradva, mintha *Móra* saját szerkesztői elveit tolmácsolta volna, amikor a következő megállapítást tette: „A vonal fölött szintézist csinált mint publicista, a vonal alatt analizált mint kroki-író.” *Móra* minden bizonnyal a szépíró és publicista közötti különbséget kívánta érzékeltetni ebben a példájában, amit magára nézve is érvényesnek tartott. Ezt látszik alátámasztani egy olyan emlék felidézése, amikor egy baráti, intim emberi szituációról írt.

Tömörkény karikatúrákat rajzolt *Móra* esküvőjének napján a vasúti vendéglő asztalán a számológépekre: „Egy ökörfej, hatalmas szarvú, nagy kolomppal a nyakába, aláírva: a publicista. Egy méla szemű bárányfej – nincs szívem, hogy birkának mondjam – a költő. Egy kilógó nyelvvel futkározó pulikutya, aláírva: a riporter.”

Mindenesetre abból a megjegyzéséből, hogy „a magyar irodalom géniusza minden esztendőben virágot vihetne annak a derék kiadónak a sírjára, akinek választása nem *Tömörkény Istvánra* esett, hanem *Békefi Antalra*” Kulinyi Zsigmond után, az derül ki, hogy *Móra* szerint csorbult volna az írói tehetség, ha *Tömörkény* szerkesztő, a napi robotban résztvevő, felelős zsurnaliszta lett volna. Szinte *Krúdy* módjára görgette a szavakat, jelzőket, képeket, gondolatokat és asszociációkat maga előtt *Móra*, amikor tulajdonképpen az egyik legkiválóbb jellemzését adta a század eleji magyar újságíróról. A szépíró szemlélte így az újságírót, s az országos ismertség küszöbén, de még az elismertség előtt *Móra Ferenc* jellemzése vallomás volt egyben – *Tömörkény* örökségét értékelve, önmagával kellett szembenéznie:

„Egy egész életen keresztül vonszolni olyan dicsőségnek az igáját, amelyet hamar elkoptat a megszokás; birtokában lenni olyan hatalomnak, amely láncként csörög a kezén, amelynek élni kell vele; minden nap szünet nélkül új eszméket termelni, s azon pelyhesen kidobálni őket a fészekből, szét a tömeg közé, amely vagy közömbösen eltapossa őket, vagy ha felszedi, nem keresi szülőiket; érezni a bíró felelősségét, aki életet és halált oszt, s szerez a jóssággal barátokat, akik nem maradnak azok, s a szigorral ellenségeket, akik sohasem felejtene; előretörni nagy ideákra szegzett tekintettel, s megbotlani hitvány kis törpék gáncsvetéseiben; embereket emelni a maga vállán, annak tudatában, hogy mentől magasabbra jutnak azok, ő annál mélyebben marad; bírni Prospero varázsvesszejét, és csudát tenni vele mindenütt, csak a maga kifosztogatott lelkében nem, ahol csupa tárgallyakat zörget a gyümölcstelen ősz; szíve utolsó csepp vérével is a lapot szépítgetni, hogy különb legyen a többinél, s aztán, ha elfogyott vér és agyvelő, kiapadtan és kisáradtan zuhanni be a névtelen halottak közé, a felejtés túskebokrai alá: ime, ettől a sorstól

menekedett meg Tömörkény István, mikor a szerencse nem neki kedvezett, és másnak juttatta a szerkesztői nagy ollót.”

Nem szorul magyarázatra e képszerű státuszlelemzés, autentikus publicistarajz, a keserű ízt poétai szóformákba kódoló vallomás. Az tudja csak igazán átérezni ennek a körképnek az érvényességét, aki maga is részese volt a szerkesztőségi robotnak, akinek az életét hosszabb időn keresztül határozta meg a napi újságírás rendje, azaz rendszertelensége. Hogy *Móra Ferenc* rajza mennyire volt telitalálat a maga korában, azt csak az alapján tudom feltételezni, hogy mintegy nyolc évtizeddel a megszületése után is érvényes minden szava ennek a helyzetjellemzésnek. Magam, aki kisebb megszakítással több mint egy évtizedig dolgoztam a napi sajtóban, a legújabb kori újságírásban is ezekkel az emberi és szakmai, erkölcsi és filozófiai, illetve esztétikai konfliktusokkal éltem együtt.

Foglaljuk össze röviden, mit gondolt *Móra Ferenc* az újságíró szerepéről, elismertségéről! Milyen az ember, akitől *Móra* szerint félni nem kell, akit nincsen miért irigyelni, s aki tulajdonképpen szánni való lény?

Az újságíró ki van szolgáltatva saját hatalmának. Tevékenysége a megszokás eszköze, ezért maga is a megszokás, a szürke lét része lesz. Lehetnének bár gondolatai, azok tettekké nem érhetnek, mert nincsen mélység. Talmi barátságokat köt, örök ellenségeket szerez. Ha másokat felemel, azok utóbb majd eltapossák. Mindenkinek segít, csak magának nem tud használni. Minden energiáját a lapnak szenteli, s nem más ő, csupán egy fontos csavar a gépezetben, ám akinek még neve sincsen. Ilyen az újságíró. Pontosabban: ilyen az az újságíró, aki nem szolgál rá a szépen író publicista névre. Ilyen az, akinek az újságírás csak pénzkereset, csupán anyagi egzisztencia, nem pedig egyfajta lelki és szellemi túlélési lehetőség. Ilyen az az újságíró, aki mások műveletlenségét nem megszüntetni, hanem kihasználni akarja. Ilyen az, aki azért nem kíván másokat gondolkodásra bírni, mert még neki sem jutott eszébe soha semmi.

Móra Ferenc egész életében visszatértek ezek, az újságíró feladatára vonatkozó kérdések, és mindig úgy válaszolt rájuk mint szépíró és szépen író zornaliszta. Tisztában volt az összes veszéllyel, találkozott az ellenségeivel, és meg kellett válogatni a barátait, szembe kellett néznie a napi cikkek, az aktualitások múlandóságával, és újra fel kellett emelnie érzéseit, gondolatait a megújuló érvényességbe.

Elképzelhető, hogy a *Móra*-cikkek különböző variációkban vagy változatlan formában való visszatérése – más korszakokból, más lapokban –, az egyes motívumok más-más környezetbe emelése, a régi történetek aktualizálása, a gyermekmesék felnőtteknek szóló tárcákká való átírása, a vezércikkek és kommentárok újabb érvényességet keresése azt is szolgálta, hogy a természeténél fogva elmúlásra ítélt újságcikk mégis megmaradjon, hogy a felejtés-

sel szemben akár ilyen közbenjárással is győzzön az emlékezet. Nem volt hajlandó beismerni a napi cikk napi érvényességét, s bármennyire is más képet festett magáról a nyilvánosság előtt, úgy gondolta, hogy a maga fajta újságíró valóban többre érdemes, munkájának könyvespolcon van a helye, gondolatai nemcsak a jelennek, hanem az utókornak is szólnak...

Móra publicisztikai életműve – *Vajda László, Földes Anna és Péter László* szerint is – állja az időt. „Az olvasás szellemi és gondolati élvezetet szerez, bizonyítva, hogy *Móra* publicisztikája irodalmi értéket képvisel.” Ugyanakkor *Földes Anna* az abból a feltételezéséből adódó hiányérzetét is megfogalmazta, hogy *Móra* újságírói tevékenysége gátolhatta az írói kibontakozást. „Hiszen nem szabadulhatunk a gondolattól, hogy milyen jelentős művek születhettek volna akkor, ha Mórának sikerül valóban elbeszéléssé, regénnyé, drámává formálnia vezércikkhőseinek néhány mondatba vagy bekezdésbe sűrített sorsát.”

Ez a találkozás végül az újságíró és a szépíró között majd csak *Móra* életének utolsó éveiben következett be. Már az 1927-ben megírt *Ének a búzamezőkről* című regényében is azt láttuk, hogy a magyar paraszt tárcáiban, vezércikkeiben megidézett alakja regényhőssé vált. Az 1930-as évek elején írt, az újságcikkek csokrából szemléletével, alakformálásával, terjedelmével egyaránt kiváló munkáival, köztük a *Földhözragadt Jánosék 1932-ben* című monumentális ciklusával vagy az egy évvel később eredetileg valóban regénynek készült, nyolc sorozatból álló *A Sándor körül* című töredékeivel azt bizonyította, hogy az újságíró és a regényíró érdeklődése egyre közelebb került egymáshoz. A riportert a regényíró *Móra* még akkor sem feledhette, amikor *Diocletianus* korába menekülve megírta az *Aranykoporsó* című regényét. A könyvben nem egyszer a vezércikkíró foglalt állást.

A publicista szépíró pedig a *Földhözragadt Jánosék 1932-ben* ciklus záró fejezetében mindkét alkotói minőségére érvényes vallomását ekként fogalmazta meg:

„Ami riportot írtam, annak is irodalmi formát próbáltam adni. Nem azért, hogy nagyobb legyen a hatás, hanem hogy ne legyen olyan kegyetlen a tények brutalitása.”

Felhasznált irodalom

Móra Ferenc műveiből:

Elkallódott riportok – Napok, holdak, elmúlt csillagok. Bp. 1958.

Sokféle – Egy cár, akit várnak. Bp. 1958.

Véreim – Parasztjaim. Bp. 1958.

Georgikon – Nádi hegedű. Bp. 1959.

A vadember és családja – Göröngykeresés és más csöndes történetek. Bp. 1960.

A fele sem tudomány – Utazás a földalatti Magyarországon. Bp. 1960.

Szilánkok. Bp. 1961.
Daru utcától a Móra Ferenc utcáig. Bp. 1962.
Szegedi tulipános láda. Bp. 1964.
Memento. Bp. 1967.

Móra Ferencről:

FAZEKAS ISTVÁN: A parasztábrázolás jelentősége a Móra-életmű értékelésében.
Forrás, 1979/7.
FÖLDES ANNA: *Móra Ferenc.* Bp. 1958.
FÖLDES ANNA: A másik Móra. *Élet és Irodalom*, 1979. július 14.
FÖLDES ANNA: Móra Ferenc, a publicista. *Irodalomtörténet*, 1982/1.
GREZSA FERENC: Irodalmunk „barkácsoló kismestere”. *Köznevelés*, 1979. június 22.
LENGYEL ANDRÁS: A modern médiaszemélyiség. *Irodalomismeret*, 1999/3–4.
LENGYEL ANDRÁS (szerk.): *Ének a szegénységről. In memoriam Móra Ferenc.* Bp. 2003.
PÉTER LÁSZLÓ: *Móra Ferenc.* Kiskunfélegyháza, 1989.
PÉTER LÁSZLÓ: *Móra műhelyében.* Bp. 1999.
RÓNAY MÁRIA: Utolsó interjú Móra Ferencsel. *Literatúra*, 1934. február 15.
TÓTH BÉLA: *Móra Ferenc betűösvényein.* Szeged, 1979.
UJVÁRY ZOLTÁN: *Néprajz Móra Ferenc műveiben.* Kiskunfélegyháza, 2004.
VAJDA LÁSZLÓ: Móra Ferenc társadalomszemlélete. *Tiszatáj*, 1954/ I.
VAJDA LÁSZLÓ: Móra Ferenc, a vezércikkíró. (Különlenyomat). *Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve*, Szeged, 1960.
VÉSZITS ANDREA: *A papa regénye.* Bp. 1989.

**AZ ÚJSÁGÍRÓ,
A JOG ÉS AZ ETIKA**

A SAJTÓ ÖNKORLÁTOZÁSA – ESÉLY ÉS HIÁNY

I.

A sajtó szabadságáért folytatott küzdelem az európai kultúrkör valamenyny államában a mai, demokratikus berendezkedés előfeltételének tekinthető drasztikus társadalmi változások egyik legfontosabb, állandó „kísérőjelensége”, a sajtó által megteremtődött nyilvánosság pedig maga is ezen – olykor forradalmi gyorsaságú, olykor lassabban végbemenő – változások előmozdítója. A sajtószabadság, mint alapvető polgári és politikai jog mögött álló filozófia – a szabadság igényének megfogalmazódása idején fennálló társadalmi rend jellegéből természetszerűleg adódóan – elsődlegesen az államtól való függetlenséget hirdette. A cenzúra tilalmának követelése azonban soha nem öncélként tételeződött: az adott korok közéletének lángelméi és becsületes iparosai szemében a szabad sajtó a társadalom átformálásához, az igazságosabb politikai berendezkedés megvalósításához szükséges eszköz volt.

Kossuth Lajos gyönyörű megfogalmazásában: „...az időszaki sajtó szabad nemzetnél hivatva van, hogy legyen óramutató a nemzet életében; legyen hajnalcsillaga a világosság napjának; legyen a jelennek izzadó munkása, mely a jövőt előkészíti, legyen élesztő fuvalma a rejtekben csillámló szellemszikrának; legyen őre a jogszerűségnek, reményhorga a szenvedőnek, a bűnnek ostora, a szerény érdem koszorúzója; legyen zászló, mely körül szellemi tábort üssenek, kiket egyenlő elvek vezetnek, kinek szívökben egyenlő érzelem ég.”.

E nemes eszmék mellé – azokat nem meghaladva, hanem kiegészítve! – a XIX. század második felében a liberalizmus eszméi által egyre erőteljesebben került hangsúlyozásra az egyéni szabadság fontossága. Az egyéniség kiteljesítéséhez való jog – amelynek nélkülözhetetlen eleme a vélemény- és sajtószabadság – nemcsak az állammal, hanem a többséggel, a közösséggel szemben is megilleti az egyes embert. A közösséggel szemben, de nem ellenében! A szabadság gyakorlásának lehetősége ugyanis véget ér ott, ahol az más, vagy mások jogait (a kellő erővel) sérti.

Az individuális alapú szabadságeszmény leggyakrabban idézett ideológusa, *John Stuart Mill* szerint az egyén szabadságainak biztosítása a társadalom érdekeit is szolgálja. Ha mindenki szabadon szólhat, a sok vélemény között ott lesz az üdvöztető, a helyes is, amely csak akkor tud felülkerekedni a „ha-

misságon”, ha a társadalmi vitában megmérettetve, abból győztesen kerül ki.¹

A magánérdek és a közérdek ezen összefonódását, egymástól való elválaszthatatlanságát a klasszikus liberális filozófusok (*Mill, Constant, Locke, Paine*) írásainak mai interpretációiból alig-alig olvashatjuk ki. Mintha egyöntetű törekvés lenne, hogy neveik védőpajzsot nyújtó tekintélye mögé bújva eszméiket azonosítsuk azok, napjaink társadalmában sikerületlenül és torzultan megvalósult változataival. A liberális szabadságeszmény klasszikus koncepciója aligha kívánta volna elősegíteni a mai – világszerte tapasztalható –, szélsőségekig fokozott individualizmus eszményének egyeduralkodó megvalósulását, amely által mindenféle társadalmi felelősség, közösségi érték veszni látszik. Az ember, az egykori morális lény mára fogyasztói emberré, „gazdasági lényé” vált.²

II.

Természetesen a sajtószabadság fogalmának elferdülése ellenére, sőt éppen ezért foglalkoznunk kell a szabadság határainak meghúzásával, a vitatott határesetek eldöntésével. A magyar jogrend –jelentős társadalmi és tudományos vitákat generáló hiányosságokkal küszködve bár, de – széles körben tartalmaz a sajtó szabadságát behatóról rendelkező rendelkezéseket. A jogszabályi rendelkezéseken túl azonban – akárcsak a társadalom egyéb szegmenseiben is – a sajtó működésében számos, a jog számára érinthetetlen terület akad. A jogtechnikai hiányosságai folytán nem képes bizonyos társadalmi jelenségek szabályozására, a túlszabályozottság pedig amúgy is kerülendő. És bár a jogi és a vele jelentős átfedésben lévő erkölcsi normarendszer közül szükségszerűen mindig az utóbbi a tágabb terjedelmű, mindez nem jelent automatikus mentesülést adott esetben az erkölcsi (de jogilag nem kötelező) parancs végrehajtása alól.

Az önkorlátozás (ezen belül a sajtóé is) két okból történhet: szigorú morális megfontolások alapján, amikor az etikai szempontok és a közösség szolgálata élvez elsőbbséget az egyén kiteljesedésének mindenek felettiségehez képest; illetve jól megfontolt érdekből. A sajtó érdeke lehet az önkorlátozás, hogy pl. ezáltal növelje presztízsét, súlyát, vagy hogy éppenséggel az önkéntes hátrálással megelőzze a szigorúbb törvényi szabályozást.³

¹ *Mill* alapművének legutóbbi magyar kiadásában: JOHN STUART MILL: *A szabadságról*. Bp. 1994. Századvég, 24–64. p.

² GIOVANNI SARTORI: *Demokrácia*. Bp. 1999, Osiris, 208. p.

³ Ahogyan az Nagy-Britanniában történt, ahol az írott sajtó tulajdonosai létrehozták a Press Complaints Commission-t, adott esetben lekötölve annak elmarasztaló határozatát, hogy így megelőzzék a magánszférát hatékonyabban védő vagy a válaszadáshoz való jogot meg-

III.

A sajtó önkorlátozása ma két irányban lenne szükséges: egyfelől a mások jogait védő, olykor rossz, hiányos törvények, másfelől a sajtó társadalmi feladatának végrehajtásával összefüggésben.

A sajtót korlátozó törvények egy része rossz, egy részük pedig olykor különösebb szankció nélkül áthágható.

Az emberi méltósághoz való jog és az általános személyiségi jog elismerése⁴ minden, a személyiséget sértő magatartás ellen lehetővé teszi a fellépést, a legfontosabb személyiségi jogok pedig részletezve szerepelnek a polgári és büntetőjogi jogszabályokban, de a sajtó sokszor számára hátrányos következmény nélkül megsértheti azokat. A *Fehér Miklós* válogatott futballista haldoklása pillanataiban készült fénykép a címlap kétharmadát elfoglaló terjedelemben való közlése alig vitathatóan sérti a képmáshoz való személyiségi jogot. Balesetek áldozatainak fényképei, állítólagosan megromlott házasságokról való híradások is gyakran kerülnek a címlapra. A példákat a végtelenségig sorolhatnánk.

A polgári jogban található sajtó-helyreigazítási szabály nem ad megfelelő helyreállítást jóhírnév megsértése esetén, a személyiségi jogok megsértése esetére szóló kártérítés szabályozása pedig nem jó.

A Sajtótörvény⁵ tiltja a közérkölc megsértését, azonban nem mondja meg, mit is kell érteni ez alatt, illetve nem rendel szankciót a tiltáshoz. A Médiatörvény⁶ ún. időbeli zónázás útján precízen meghatározott közérkölcsvédelmi szabályokat foglal magában, amelyek azonban vagy kijátszhatóak, vagy pedig szankcionálás esetén a kiszabott büntetés mértéke elenyésző a jogsértő magatartással elért profithoz képest.⁷

A fentiekben csak néhány kiragadott példát említettem a létező, ám a sajtóval szemben elégtelen védelmet nyújtó jogszabályok közül. Az etikai alapokon nyugvó sajtó megkérdőjelezhetetlen kötelessége lenne e szabályok „kiterjesztő értelmezése” és (megkockáztatva: szellemének) betartása akkor is, ha könnyűnek látszik a szankcióktól való mentesülés.

---

konstruáló új jogszabályok elfogadását. Ld. GEOFFREY ROBERTSON és ANDREW NICOL: *Media Law*. Penguin Books, 2002. (4th edition). 675–676. p.

⁴ Előbbi alkotmányjogi (ld. Alk. 54. § és 8/1990. (IV. 23.) AB határozat), utóbbi polgári jogi (ld. Ptk. 75. §) kategória.

⁵ 1986. évi II. törvény (Stv.)

⁶ 1996. évi I. törvény (Rtv.)

⁷ A nyíltszíni ad hoc jellegű szeretkezés – az egyik televízióadó „valóságshow”-jában egyenes adásban közvetítve – akkor is közérkölcst sért, ha az paplan alatt történik!

A hagyományosan a sajtóetika körébe utalt területeken, ahol nem is létezik kifejezett, konkrét törvényi tiltás vagy előírás, még nehezebb elvárni a sajtótól a morális hozzáállást.

IV.

A szakirodalomban már-már unalomig ismételtetik a deáki maximát a sajtótörvény egyetlen szükséges paragrafusáról: „hazudni nem szabad”. A cenzúra idejében érvényes bölcsesség és morális parancs azonban mára kiegészült: az igazságot meg kell írni. A sajtó – bár üzleti vállalkozásként magánérdekek képviselője – társadalmi feladattal bír: a demokratikus döntéshozatal elengedhetetlen eszköze, a véleményformálás egyetlen általánosan hatékony elősegítője. Ez a demokratikus misszió pedig felelősséget ró a sajtóra – tulajdonosaira, szerkesztőire, újságíróira egyaránt.

A sajtó nem maradhat pártatlan, morális parancs kötelezi a cselekvésre, ha a demokratikus értékek védelméről van szó.⁸ Minden más kérdésben joga van pártosnak lennie. A társadalom sokszínűsége, pluralizmusa azonban alapvető demokratikus érték. A vélemények sokfélesége, e sokféle vélemény továbbítása, bemutatása a demokrácia működésének előfeltétele.

A pluralizmus – az objektivitással, a hitelességgel egyetemben – a sajtó törvényben előírt kötelezettsége.⁹ Az írott sajtóban azonban – törvényi szankció híján – következmény nélkül maradhat megsértésük, a Média törvény által nyújtott orvoslás pedig szükségszerűen tökéletlen,¹⁰ ráadásképpen egy teljesen átpolitizált struktúrában működik.

Jobb híján többé-kevésbé önként követendő morális parancs marad tehát a demokratikus feladat teljesítése. A „hallgattassék meg a másik fél is” erkölcsi előírásának teljesítése, egy adott társadalmi kérdésben valamennyi releváns és jelentős számban képviselt nézet ütköztetése (a mill-i vélemények piacának megvalósulása), a társadalmi erők és álláspontok sajtóhoz való hozzáférési lehetőségeinek igazságos elosztása¹¹ Magyarországon ma még nagyon távolinak tűnik. Látszik ez abból a felhördülésből is, amely a sajtóban fogadta a „Lex-Répássy” néven elhíresült Ptk.-módosítást. Lehet,

⁸ RAPHAEL COHEN-ALMAGOR: *Speech, media and ethics – the limits of free expression*. Palgrave, 2001. 69–86. p. Az Európa Tanács 1003/1993 sz. határozata az újságírói etikáról is előírja ezt.

⁹ Stv. 2. § és Rtv. 4. §.

¹⁰ Az „objektivitás”, a „kiegyensúlyozottság” nehezen mérhető fogalmak.

¹¹ Természetesen nem a tulajdonhoz való jog megsértése által, hanem a „kiegyensúlyozottság” betartásával. Ez a német terminológia szerint a „külső pluralizmus”, ahol a sajtó egésze képez egy egyensúlyi állapotot az eltérő álláspontok sajtóhoz való méltányos hozzáférése által.

hogy az Alkotmánybíróság által végül is megsemmisített szabály,¹² mely személyiségi jogsértés esetén kötelező válaszadási lehetőséget biztosított volna a sértett félnek, jogi értelemben rossz, alkotmányellenes volt. Azonban a mögötte álló erkölcsi parancsot nem lehet nem észrevenni: akit a nyilvánosság előtt megtámadunk (átlépve a jogsértés küszöbét), kapjon lehetőséget a védekezésre.¹³ Az erkölcsi érvek a törvény körüli sajtóvitában elő sem kerülve tértek vissza a morálfilozófiai tankönyvek lapjaira.

Ebben a minket körülvevő, acsarkodó stílusú, gyűlölködő, a társadalmi élet teljes egészét a végletekig átpolitizált, a nyereséget, anyagi hasznot minden más felettinek gondoló világban a sajtó is beállt a sorba, sokszorosan felerősítve veri vissza az eltérő gondolatok, a saját beállítottságtól különböző értékvilág intoleráns elutasításának hangjait,¹⁴ vagy éppenséggel a közkultúrát züllesztí le iszonyatos sebességgel, a profithajhászás hatékonyságát növeleendő.

Nemes egyszerűséggel kijelenthető, hogy a mai magyar sajtó nem képes ellátni demokratikus feladatát.¹⁵

V.

A sajtó önkorlátozása kapcsán persze azért történtek kisebb-nagyobb lépések. Az első etikai kódexnek tekinthető dokumentumot 1900-ban jegyezték le Svédországban.¹⁶ A magyar kódexek történetében eddigi talán legkomolyabb vállalkozásként az ún. Visegrádi jegyzőkönyv született meg, melyet a brit nagykövetség és a BBC World Service Training Trust segítségével sikerült megalkotni egy médiakonferencia eredményeképpen 1999. decemberében Visegrádon. A jegyzőkönyv nem kész etikai kódex, inkább kiindulópontokat, alapelveket, javaslatokat összefoglaló gyűjtemény, egyben az elfogulatlan, kiegyensúlyozott, független tájékoztatás követelményeit is meghatározza.

---

¹² 57/2001. (XII. 5.) AB határozat.

¹³ Megemlítendő, hogy a maradisággal, a jogi kultúra teljes hiányával nehezen vádolható Franciaországban is létezik válaszadási jog, sőt a Magyar Újságírók Országos Szövetségének etikai kódexe is előírja azt (5. § 2. pont).

¹⁴ Rendszeresen előfordul pl. a keresztény egyházak és a vallási érzület – a véleménynyilvánítás alkotmányos határait persze nem túllépő – megsértése.

¹⁵ A sajtó demokratikus feladatáról és a sajtószabadság „pozitív oldala”-ként jelentkező hozzáférési jogról ld. KOLTAY ANDRÁS: A sajtószabadság két oldala és a tájékozódáshoz való jog. *Jogtudományi Közlöny*, 2004. január. 22-30. p.

¹⁶ LARS BRUUN: The history of written codes of ethics – a chronology of events. In: *Professional codes in journalism*. International Organization of Journalists, 1979. 17. p.

2000 szeptemberében négy magyar újságíró-szervezet, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, a Magyar Újságírók Közössége, a Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége és a Sajtószakszervezet fogadta el a Közös Etikai Alapelveket. Az alapelvek többek között az újságírók erkölcsi kötelezettségévé teszik a sajtószabadság és a nyilvánosság védelmezését; a demokratikus értékek védelmét; az újságírói függetlenség és pártatlanság megőrzését; a hír és a vélemény elkülönítését.

A legnagyobb múltra visszatekintő újságíró-szervezet, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége rendelkezik saját etikai kódexszel, az országos sugárzású televíziós csatornák hírszerkesztősegei is készítettek különféle etikai szabályzatokat. Az írott sajtó egyes szerkesztősegeiben nem jellemző az írott etikai szabályok megléte. Néhol azonban léteznek írásban lefektetett normák, melyek etikai-függetlenségi-szakmai követelményeket vegyesen tartalmaznak (pl. a Heti Világgazdaság statútuma).

Ezen kódexek és alapelvek túl sok látható, érezhető nyomot nem hagynak a sajtó működésén. Ha nincs közvetlen törvényi tiltás és általa meghatározott szankció, a sajtó munkatársai általában, tisztelet a kivételnek, mit sem törődnek holmi etikai szempontokkal. Még az egészen kirívó etikátlan magatartás sem keletkeztet a semmitmondó megrovásnál súlyosabb következményt.

Nem feltétlenül kedvezőbb a kép a sokszor mintaképként citált brit sajtóban sem. Az írott és az elektronikus sajtó etikai „csúcsszervei” (a Press Complaints Commission és a Broadcasting Standards Commission), amelyek döntéseinek az egyes médiumok önkéntesen alávetik magukat, csak korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek a szankcionálásra. Gyakorlatilag az egyetlen eszköz a kezükben elmarasztaló határozatuk közzétételének elrendelése, amely azonban nem elegendő a megsérült reputáció vagy a pártatlanság orvoslására.¹⁷ Az etikus újságírás etalonjaként bálványozott BBC hírneve is csorbát szenvedett az iraki háború kapcsán. Egyre többen fogalmazzák meg a közszolgálati adóval szembeni kritikájukat, annak a kormányzattal szemben tanúsított túlzott lojalitása miatt.

A brit jogszabályok mindezek mellett is azonban jóval hatékonyabban védik az egyes ember jogait, jogos érdekeit a sajtóval szemben, mint a mieink.

VI.

A sajtószabadság fogalmának egyik legfőbb eleme az állami beavatkozás tilalma. Az állam csak mások jogainak védelme érdekében léphet fel a sajtóval szemben. Említésre kerültek a sajtó működésének az előzőekben említett

---

¹⁷ ROBERTSON és NICOL: *op. cit.* 675-710. p. és 788-840. p.

– megvalósítani álmódott – kritériumai (a jogszabályok kiterjesztő értelmezésű betartása és a demokratikus funkció ellátása), valamint az egyes ember jogait biztosító (ha mégoly tökéletlen, de mégiscsak létező) jogszabályi előírások, de ezek mellett is mindenféleképpen maradnak még a jog számára bejárhatatlan területek. Bármelyik kérdéssel találkozunk is, az ember ösztönösen óvakodik attól, hogy az etikai normák betartását valamely állami, központi szervre bízza. Ha azonban komolyan vesszük az etikai normákat, meg kell teremteni a sajtó valós elszámoltathatóságát e kérdésben is.¹⁸

De miért hajtaná a sajtó önként igába a fejét? Miért fogadná el, hogy tulajdonosai magánérdekét (a nyereség maximalizálását) olykor egyeztetnie kell a közérdekkel? A sajtó óriási üzlet. Ahol ma óriási üzlet van, ott vége az etikának. A sajtópiac hangsúlyos szereplői nem fogadják el, hogy bármiféle demokratikus feladatuk lenne. Álságos érvelésükben arra hivatkoznak, hogy maga a közönség a legjobb döntőbíró: a sajtótermékek és műsorok közül szabadon lehet választani. Amelyiket sokan választják, nézik vagy olvassák, az teljesíti leginkább a demokratikus küldetést. Mindeközben nem vesznek tudomást arról, hogy műsoraik nem a közízlés alakulására reflektálnak, hanem maguk alakítják (züllesztik le) azt. A profitnövelés kényszere pedig megszünteti a választási lehetőségeket: egymástól alig megkülönböztethető bugyuta szórakoztató műsorok kavalkádjává válik a demokratikus akaratképzés elősegítésében egykoron oly sokat ígérő televíziózás.

A szembenálló érdekek kiegyensúlyozására már a szabadság őshazájában, az Egyesült Államokban is egyre gyakrabban merül fel az állami beavatkozás szükségessége.¹⁹ A szabadság megvalósítása érdekében a szabadság egykori legnagyobb ellenségét hívnák segítségül!

A jogszabályokon túli etikai normák betartását azonban még ez sem segítené elő. Mai világunkban ott, ahol üzlet, ráadásul nagy üzlet van, az etikának tényleg nincs túl sok esélye. Ha azonban nem sikerül átformálni jogi normarendszerünket, valamint érvényt szerezni az erkölcsi normarendnek, ha a sajtóra a demokratikus berendezkedés által kiosztott feladat ellátatlan marad, úgy mindez egész demokráciánk működését súlyos veszélybe sodorhatja.

---

¹⁸ DAVID FLINT: Media self-regulation. In: Tom Campbell; Wojciech Sadurski (szerk.): *Freedom of communication*. Dartmouth, 1994. 281-285. p.

¹⁹ Liberális szerzők tollából! Ld. Cass R. Sunstein, Owen M. Fiss, Monroe E. Price, Stanley Fish, Lee C. Bollinger műve it.

SZERKESZTŐI SZABADSÁG ÉS ÚJSÁGÍRÓI FELELŐSSÉG

„A magyar médiarendszer radikális válsága közügy: a jelenlegi állapotok nem szolgálják sem a társadalom politikai, sem kulturális érdekeit... Újra kell definiálnunk a médiarendszer politikai és intézményi feltételrendszerait, meg kell vizsgálnunk, hogy milyen változásoknak, és trendeknek kell megfelelnünk... amely segít elérni a releváns társadalmi célokat.” Ezt *György Péter* esztéta írja most megjelent tanulmányában.¹ A gyakorlati újságírásban eltöltött negyedszázados tapasztalatom alapján „kénytelen vagyok” azonosulni a szerző megállapításaival. Az anamnézis, a kórelőzmény és a terápia, a gyógyítás részleteit e helyen mellőzve, teszek gondolat kísérletet néhány adalék felvázolására.

Kis János filozófus szerint „aki ma nem akar együtt üvölni a farkasokkal, az nagyon nehéz helyzetben dolgozik.”² A pszeudoesemények, hamis vagy képzelt világ uralta sajtó „jelszava”: ha nincs hír, majd mi csinálunk. Felröppentünk, kiszivárogtatunk. Igaz, néhol „csúsztatunk”, a tényanyagba hangulati elemeket vegyítünk. Nem vesszük észre, hogy a politikusoktól, a sztároktól mindenki „nekünk”, a sajtónak dolgozik, ha úgy tetszik játszik. Méghozzá szerepet. Hírt akarnak magukból csinálni. Mi pedig aktualitás, popularitás és kuriozitás nélkül „ugrunk” rá. Ki akarjuk szolgálni közönségünket. A végén már azt sem tudjuk, nekünk hazudtak, vagy mi mondunk valótlan. „Minősítünk, anélkül, hogy értelmeznénk. Ötvözzük a műfajokat, összemossuk a vélemény és tényújságírást.”³ (Kiemelés tőlem.)

Mindeközben megfeledekezünk a legnagyobb magyar, gróf *Széchenyi István* Naplójában írt, máig érvényes intelméről: „Szerkeszteni higgadt kebelrel, mérséklettel és illedelemmel, vak gyűlölség nélkül.”⁴ A sajtó hű „kiszolgálója” lett a botrányra éhes, kríziskommunikációt igénylő médiafogyasztónak. Nincs középút. A médiapiacot a direkt politizálás és/vagy a bulvár uralja. Nincs mértékadó forrás, csak bal vagy jobb, szoclib vagy népnemzeti. A kettőből azután vonjon számtani átlagot ha akar, az olvasó, a hallgató, a néző. A szerkesztői szabadság és az újságírói felelősség tárházából kivesetett

¹ *Élet és irodalom*, 2005. április 1.

² *Magyar Narancs*, 1994. február 10.

³ *A rádiózás gyakorlata*, Debrecen, 2005. KFRTKF

⁴ SZÉCHENYI ISTVÁN: *Napló*, Bp. 1982. Gondolat

a közérdek: a szignifikáns információk nyilvánosságra hozatala, a tájékoztatás alapköve, a pártatlanság.

„Az etikai alapvetéseket mellőző hírműsorok az elektronikus médiumokban ideológiák mentén igyekeznek a különböző szekértáborok igényeit kielégíteni. A Médiatörvény preambulumban megfogalmazottak elvértve teljesülnek. A kiegyensúlyozottság, a tárgyilagosság, a függetlenség csak nyomokban érhető tetten.”⁵ (Kiemelés tőlem.) Aránytévesztések jellemzik a lappiacot és a közműsor-szolgáltatást. A rádiók és televíziók, újabban az online újságírást is ideértve, igyekeznek kompetitíve a médiumok sajátosságaiból fakadó előnyüket kihasználni a nyomtatott sajtóval szemben.

A médiarendszerben *Ungvári Tamás*, kritikus, a médiagiccs prófétáiról beszél, mint mondja, „az önreprezentáció tükre radikális rehabilitációra szorul... a politikai korrektség a szellemtudományok preventív öngyilkossága... ami médiabulldózerként nehezedik a nemzeti és egyetemes kultúrára.”⁶ Magam vele értek egyet.

Értelemszerűen másként ítélik meg a helyzetet a kereskedelmi televíziók vezetői. *Kolosi Péter*, az RTL Klub programigazgatója szerint – „a legfontosabb érték a nézettség... – nem gondolom, hogy ízlésbeli kérdésekkel kellene foglalkoznom.” *Sváby András*, producer, a TV2 képviselőjében azt mondja: „a csatorna megtalálta közönségét, s ez fontosabb, mint tűzön-vízen végig vitt győzelem... itt sohasem lehet beleülni a tutiba, ami nem presztízsszempont, hanem kökemény egzisztenciális kérdés.”⁷ Amíg a „királyi” televízió és rádió vezetőinek kezét a mindenkori politikai hatalom köti, addig a kereskedelmi adókat profitérdekek vezérlik. Nincs ez másként a lappiacon sem.

Vitray Tamás, a Magyar Televízió örökös tagja nyilatkozta: „azért kellenek a televíziós műsorok, hogy kitöltsék a reklámok közötti időt.”⁸ Aligha vitatkozhatunk e megállapításával. „Óriási harc folyik a médiapiacon az évi 280 milliárd forintos reklámtorta szeleteiért.”⁹ *Bolla Zsolt*, a Danubius Rádió programigazgatója szerint „az a legértékesebb hallgató, aki hosszú órákat tölt egyetlen műsorfolyam mellett, nem vált más csatornára.”¹⁰ Nyilván ez vonzza a hirdetőt. Csakhogy főleg egy korosztályszegmentált piacon a szakma szabályai alulmaradnak a nyereségérdekeltséggel szemben. A szerkesztő egy rosszul értelmezett közönségigénynek dolgozik.

---

⁵ *Televíziós szakismeretek*, Debrecen, 2005. KFRTKF

⁶ *Élet és Irodalom*, 1999. január 2.

⁷ TV2, Vasárnap reggel, 2005. április 17.

⁸ *Morzsabál*. Budapest – Print, 2003.

⁹ Sonda Ipsos felmérés, 2003

¹⁰ *Rádiós Évkönyv*, Bp. 2004

„Nem tudok cselekményt bonyolítani. De még csak elindítani se tudok. Ezt aztán vállalom kellett... Kötelességszerűen megpróbálkoztam vele, de nem sokra mentem.”¹¹ *Mándy Iván*, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia egykori elnöke ír így fiatalkori, kudarcokkal teli szárnypróbálgatásairól. Lehet-e, kell-e az újságírást tanítani szervezett keretek között vagy a tehetség előbb-utóbb utat tör magának? Ezt már én kérdezem. Nos, nemcsak lehet, kell is! Csakhogy ma Magyarországon nem létezik tiszta profilú, első diplomás zurnaliszta-képzés. Pedig évtizedes oktatói gyakorlatom alapján mondhatom: szükség van az elméleti alapokra. Ezek nélkül nem apellálhatunk újságírói felelősségre.

Egyesek szerint sok az újságíró, mások állítják, kevés. Van, aki reggel televíziós hírmagazint vezet, napközben déli krónikát a rádióban, az esti lapzártáig pedig még lead egy cikket valamelyik lapnak. (Ezek a pótolhatatlan, univerzális, de lehet csak a „munkaalkoholista” újságírók.) A bolognai folyamat ugyan teret enged a minőségi változtatásnak, de kérdés, pl. lesznek-e doktori iskolák médiatudományból? Médiafigyelők a megmondhatóit, tragikus a szakmában dolgozók mesterségbeli tudása, a hírérték megállapításától a szerkesztési alapelveken át, egészen a nyelvi kultúra ápolásáig.

Bodor Pál, közíró, publicista ez utóbbiakat erősítő, fájó igazságra mutat rá. „Sajnos egyik-másik stúdió mikrofonjához meglehetősen könnyen fér hozzá a magyartalan, pongyola, közönséges beszédű, szellemileg környezet-szennyező dilettáns. Hajdan a céhek virágzásakor a foltozóvarga sem lehetett kontár- ma műsorvezető lehet a félalnfabéta-félnótás, ha trivialitását a tulajdonosok pl. üzleti alapon vonzónak vélik.”¹² *Bényei József*, Aranytoll-díjas újságíró, lapszerkesztő egy minap megjelent kritikájában így fogalmaz „...meggyőződéssel hittem és hiszek a gondolat-, vélemény- és szólásszabadságban. Meggondolásra viszont csak azt a véleményt tartom érdemesnek, amelyben megalapozott, tényeken, érveken alapuló nézetek hangzanak el... Mindent nem tudhat az ember, de azt, indoknak felhozni, hogy az újságíró azért nem tud a témában megnyilvánulni, mert akkor ő még nem élt... ilyenkor hegyesedik a ceruzám...”¹³

A „médiamunkásoknál” nem tapasztalható a hivatástudat, a szakmai elkötelezettség. Ahogy *Szilágyi János*, ismert rádiós-televíziós újságíró fogalmazott egyszer egy vele készült interjúban: „Beszélgettem már életemben elég sok olyan emberrel, akit nagyon nem szerettem, és csináltam nagyon jó barátaimmal is interjút. De amikor kérdezgetem őket a mikrofon előtt, akkor nem vagyok erre tekintettel. Ilyenkor semmiféle érzélem nem játszik szerepet

---

¹¹ *Média Hungaria*, 1972. 2.

¹² *Vasárnapi Hírek*, 22. évf. 2005. 15. szám

¹³ *Hajdú-Bihari Napló*, 2005. május 3.

nálam”¹⁴ Vagy ahogy *Vértessy Sándor*, az MTV örökös tagja fogalmaz legújabb könyvében: „Aki egyszer beleszeretett a mikrofonba, azt is jelenti, hogy beleszeretett ebbe az országba és az emberekbe.”¹⁵ Tudomásul kell venni: újságírónak lenni annyit jelent: mint a közjó szolgálatába szegődni. Ezt már én teszem hozzá, még ha sokan nem is értenek egyet vele.

A diagnózis lesújtó, a sajtó jelenlegi állapotát nem túlzás tragikusnak ítélni. A felületi kezelés csupán tüneti, az okokat kell megkeresni a gyógyuláshoz vezető úthoz. A hazai médiarendszer is európaiságunk része. Ha másért nem, ezért elodázhatatlan a paradigmaváltás. „Alig másfél évtized telt el a társadalmi-politikai-gazdasági rendszerváltás óta. A demokratikus parlamentarizmus, a közélet is az útkeresés időszakát éli. Mindez nem lehet magyarázat a hazai sajtó „tévelygéseire”, a manipulatív szándékok érvényre jutására és a hitelvesztésére. Az újságírónak igaz információkat kell közvetíteni, de helyt kell adni az ezzel kapcsolatos véleményeknek is.”¹⁶ (Kiemelés tőlem.)

Ne legyen a sajtó önálló hatalmi ág. Maradjon meg a történetek közvetítőjének. Tartson tükröt a társadalom elé. Ne abban versenyezzünk, hogy melyik orgánum a leghitelesebb hírforrás és melyik a második, mert ezzel önmagunkat is „eláruljuk”, nem mindig szabad nekünk hinni. *Babits Mihály*, az esszéista az ő korában így elmélkedett erről: „Jegyezd meg, csak a jó gondolat harcolhat jó szóval... be tudsz-e valamit bizonyítani, ami nem igaz? Csak a gyengeelműeknek. Rá tudsz-e bírni valamire, ami nem helyes? Csak a gyenge jelleműeket.”¹⁷ Majd *Kölcsey Ferenc*, nemzeti imádságunk szerzőjének szavaira emlékeztetett, *Eötvös József*, egykori vallás és közoktatásügyi miniszter nemes gondolataira vagy *Deák Ferenc*, a haza bölcsének józanságára intett a Nyugat szerkesztője. Úgy hiszem, valami ilyesmiről van szó ma is. Legalább is szellemiségében.

Tudom, a 21. században, a tömegkommunikációnak az információs társadalom más kereteket teremt. Az igaz gondolatok azonban időtállóak. Egy társadalomnak azonban még a globalizálódó világban is az értékteremtés a legfontosabb építőköve. Az újságírótól pedig mi sem álljon távolabb, mint hogy azt higgye: zsebében hordozza a bölcsék követét. Az újságíró csak annyiban más, mint embertársai, hogy neki – megfelelő tudás birtokában – megadatott az események sodrásában lenni és erről másokat is tájékoztatni. Ennyi és nem több. A szakma presztízsének zuhanását sokan ennek elutasításával magyarázzák.

---

¹⁴ *Köszönöm az interjút*, Lapkiadó Vállalat 1985

¹⁵ VÉRTESY SÁNDOR: *A szó elszáll?! Bp. 2004. AXEL-SRINGER*

¹⁶ *Bevezetés a rádiózásba*, Debrecen, 2003. KFRTKF

¹⁷ BABITS MIHÁLY: *Jónás Könyve*, 1938

Horvát János, ismert televíziós személyiség és médiaoktató a televízió mítoszáról könyvében hangoztatja: „...Mindaddig, amíg a választás lehetőségét behatárolják a műsorkínálatot korlátozó szerkesztői normák és megfontolások, addig nehéz a tévé teljes demokratizálódásáról beszélni... Talán az internet elterjedésével válik valóra ez a mítosz és a digitális korszak lesz majd az a kor, ahol a televíziózásnak tulajdonított igazi demokrácia megvalósul.”¹⁸

„Sokan át sem érzik annak súlyát, mekkora teher nehezedik a médiaszerplőkre. Az elfogult, egyoldalú, szolgálkú tájékoztatáspolitikai már bizonyította egy rendszer bukását. És minthogy önhibáján kívül abban is nagy szerepe volt a sajtónak, nem lenne szabad még egyszer ugyanabba a hibába esni. A hiteles információt, az értékteremtő kultúrát nem szabad feláldozni a gazdasági haszonszerzés büvöletében. A média nem szoktathatja le fogyasztóit az igényes és tartalmas médiafogyasztásról.”¹⁹

Ahhoz, hogy mindez jó irányban változzon *Kossuth Lajos*, a nemzet kiemelkedő államférfiának iránymutatása alapján kell cselekednünk: „Gondolat nélkül üres fecsegő az újságíró... jónak csak azon tant vélhetem, mi szerint az ész javolja, mit a szív akar, s a szív akarja, mit az ész javál. Tegyük keveset, de tegyük sokan!”²⁰

---

¹⁸ HORVÁT JÁNOS: *Televíziós ismeretek*, Bp. 2000. Modern Média

¹⁹ *Interjúválogatás – válogatott beszélgetések* Debrecen, 2005. KFRTKF

²⁰ *Országgyűlési Tudósítások*, 1836

**VIDÉKI ÚJSÁGÍRÓ,
HELYI/REGIONÁLIS MÉDIA**

ÚJSÁGÍRÓ-SZERKESZTŐBŐL ANYAGBESZERZŐ: KAPOR ELEMÉR ÚJSÁGÍRÓI PÁLYÁJA

„Aki ismerte, tudta róla, aki szerette, annak elmondta: a sorsa nagy adományának tartja, hogy nemcsak szemlélője, résztvevője, hanem krónikása, és egy kicsit lelkiismerete is lehetett korának – hírlapíróként, jogtudó, közéleti emberként, művészként, s főként egri polgáremberként, patrióta emberpolgárként.”¹

Halmai István²

Kapor (Apor) Elemér egri íróról, költőről több méltatás is megjelent már. Az újságíró-szerkesztőről azonban nagyon kevés. Pályáíve mindössze néhány sort kap Cs. Varga István kötetében is,³ az is pontatlan sajnós. Éppen ezért szükséges, hogy korábbi egri sajtótörténeti kutatásaim kiegészítéseként *Kapor Elemér* újságírói pályáját bemutassam.

1.1. Gyermekkor, iskolák

Dr. Kapor (Apor) Elemér újságíró, szerkesztő 1907. március 19-én született Rimaszombatban (ma: Rimavská Sobota, Szlovákia). A Kapor-család kilencedik gyerekeként látta meg a napvilágot. Apját Rimaszombatból egy kis időre Makóra, majd Egerbe helyezték. Egri gyermekkorára így emlékezett vissza egy interjúban: „A mi családunk is azok közé tartozott, akik megőrizték, mi több, hősiesen tartották a szegénység, a nyomor rogyadozó épületét. Legkisebb gyermekként szinte kiváltságos helyzetem volt a családban, hiszen minden testvérem ruháját megörökölhettem. Táplálkozásunk is nagyon egyszerű volt. Az uzsonna egy szelet kenyér és egy kockacukor volt, amit egy hintaszékben költöttem el nap nap után, a Maklári út 1. szám alatt. A háború előtt egyetemes szegénység alakult ki, melynek mi is részesei voltunk. Ennek részei voltak az akkori divatételek, a tökfőzelék és a krumpli. Ez

---

¹ HALMAI ISTVÁN (2000)

² *Halmai István* (költői nevén Bányász István) 1951. március 25-én született Lábatlanon. Nyergesújfaluban járt középiskolába. 1970-ben költözött Egerbe, ahol 1974-ben magyartörténelem szakon szerzett diplomát. Járt az ELTE filozófia és szociológia szakjaira is. 1978 óta jelentek meg írásai a *Napjaink*, az *Észak-Magyarország* és a *Délsziget* hasábjain. 1994–1999 között a *Heves Megyei Nap* munkatársa volt. *Terek, sorsok, emberek* címmel filmforgatókönyvet írt a 30-as évekbeli Egerről. 2001. február 26-án hunyt el Egerben.

³ CS. VARGA ISTVÁN (1997) 9–36. p.

mindent elárul arról a világról. Tejet akkoriban nem lehetett Egerben kapni, ezért apám minden másnap fogott egy fonott korsót, és elindult Demjénbe tejért. Mindezt gyalog és kézi szállítással. A ruházkodásunk is szinte önellátással történt. A cipőmet például úgy talpaltam, hogy akkoriban lehetett kapni kis bőrdarabkákat, és ha valahol elszakadt a papucs, akkor azt kézzel, saját magunk foldoztuk meg.”⁴

Az egri Líceumban működő elemi iskolába járt kisdíakként, majd az egri ciszterci gimnáziumba járt⁵. Szép énekhangja miatt már második korában a gimnázium országos híré kórusának lett szólistája. Ciszterci tanárai közül nagyra becsülte magyartanárát: dr. Werner Adolfot, a későbbi zirci apátot. Érettségi után az Egeri Jogakadémiára iratkozott be. Hogy miért, arról így vallott: „A jogázhallgatókat mindenhol szívesen látták, mert úgy gondolták, ha elmúlik ez a nagyon rossz, és csak a kicsit rossz következik, akkor a jogásznak mindig lesz megélhetése. A társaságokban is szívesen láttak bennünket. Aki jogász lett, az búcsút mondhatott a szegénységnek, és reménye volt arra, hogy egy polgári jólétbe kerül.”

2.1. Újságírói működés

Kapor Elemér elnyerte a Gárdonyi Társaság irodalmi pályázatának első díját. Sikere ismertté tette nevét a város irodalmi köreibben. Cs. Varga István szerint ennek köszönhetően került 1928-ban az *Egri Újsághoz*. (ez azért sem pontos, mert az *Egri Újság* című lap 1894 és 1919 között jelent meg). Cs. Varga valószínűsíthető, hogy az 1919–1929 között megjelent *Egri Népiújságra* gondolt és annak jogutódjára, 1929–1944 között megjelenő *Eger* című lapra. Eger néven egyébként 1863–1914) között is jelent meg hetilap.

A szegedi egyetemen államjogászdi diplomát szerzett, de ugyancsak Cs. Varga szerint nem a jogász pályát választotta, hanem újságíró lett. „1933-tól az *Egri Újságnak*, majd pedig jogutódjának, az *Eger*-nek, a két háború között a város egyetlen lapjának a szerkesztője volt. (Azért nem „főszerkesztője”, mert a lapot egyedül csinálta.) Egészen 1944. november elejéig végezte munkáját, akkor ugyanis SAS-behívóval elvitték katonának.”⁶

Nos, ezzel szemben *Kapor Elemér* az *Egri Népiújságnak* nem volt szerkesztője, csak szerzője, s ennek jogutódjában, az *Eger* című lapban is eleinte csak mint újságíró dolgozott. Az 1929-es évfolyamban valószínűsíthetően hozzá köthetők a (*por*) szignóval ellátott írások: ezek zömében színházi írá-

---

⁴ Idézi: SZUROMI RITA (2000)

⁵ A cisztereknél osztálytársa volt *Barankovics István*, a későbbi kereszténydemokrata politikus, aki vetélytársa volt az irodalmi tollpróbákon, pályázatokon és az iskolai színjátszásban

⁶ CS. VARGA ISTVÁN (1997) 11. p.

sok, kritikák, vagy irodalomtörténeti adalékok (pl.: Apróságok Mindszenty Gedeonról). Ugyancsak az 1929-es évfolyam karácsonyi számában két verset közöl az *Eger* című lap: az egyiket *Dövényi Nagy Lajostól*, a másikat, immár költői nevén: *Apor Elemértől*. Az irodalom, színház és más kulturális témák egyébként is közel álltak a fiatal, az *Eger* indulásakor még csak 22 éves újságíróhoz; ő volt a titkára az 1920-ban alakult Egri Műkedvelők Körének.⁷ Az itt ténykedő színjátszók a kör fennállásának 21 éve alatt egyébként 47 darabot mutattak be, számos darabban *Kapor Elemér* főszerepet⁸ is játszott. A kör 1931-ben Thália Egri Színjátszó Társaságra változtatta nevét, melynek működésének minden fázisáról beszámolt az *Eger* című lapban *Kapor Elemér*.

1929-től 1933-ig mint újságíró dolgozott az *Eger* című lapnál, *Urbán Gusztáv* főszerkesztősége idején. *Urbán Gusztáv* neve a lap 148. számában, 1933. július 30-án szerepelt utoljára a fejlécen; a következő számban a fejléc már üres volt, s csak a negyedik oldalon található kis impresszumból derült ki: „Felelős szerkesztéssel megbízott: Dr. Kapor Elemér”.

Kapor Elemér így emlékezett erre később vissza: „Miután megkaptam a diplomámat, behívtak a szerkesztőségbe dolgozni. Verseim révén akkor már meglehetősen nevezetes ember voltam Egerben, így kötelezve éreztem magam arra, hogy újságírói pályára lépjek. Volt bennem rengeteg ambíció, hiszen csak tollat kellett forgatni a kezemben. 1933-tól 1944-ig egyedül láttam el egy napilap szerkesztését...”⁹

Minden bizonnyal a lap nagy részét ő írta, feltevésünket azonban csak alapos stíluskritikai vizsgálattal lehetne megerősíteni. *Kapor Elemér* főszerkesztősége idején dolgozott a lapnál a szihalmi születésű *Dövényi Nagy Lajos*,¹⁰ akiről az egri helytörténész *Szecskó Károly* írását idézzük, néhány vonást hozzáadván ezzel *Kapor Elemér* arcképéhez is:

⁷ Az Egri Műkedvelők Körének ugyanekkor, 1929-ben dr. *Óriás Nándor* volt az elnöke.

⁸ *Kapor Elemér* sokszor szerepelt együtt a később Budapestre került *Egri Máriával*, a harmincas évek népszerű filmszínésznőjével, és *Pápai Klárával* (dr. *Buzás Endrénével*), a színművész *Bánffy György* édesanyjával. 1928-ban a *Májusfa*, 1930-ban a *Diákélet*, 1932-ben pedig a *Csongor és Tünde* férfi főszerepét játszotta *Kapor Elemér*. Színre vitték *Ibsen Nóráját* is, 1932-ben pedig *Pápai Klára* rendezésében *A tudós nőket*. Az amatőr kör színvonalát bizonyítja, hogy tagjai közül öt színészt adott a profi magyar színjátszásnak. *Pápai Klára* például a budapesti Nemzeti Színház tagja lett, és több magyar film női főszerepét is eljátszotta. *Bánffy György* egyébként 1931-ben már fellépett Egerben *Herczeg Ferenc Déryné ifjasszony* c. darabjában egy gyermekszerepben.

⁹ SZUROMI RITA (2000)

¹⁰ *Dövényi Nagy Lajos* 1906. december 12-én született Szihalmon. Érettségi után lépett be az *Eger* szerkesztőségébe. Innen 1934-ben Budapestre költözött, ahol 1938-ig az *Új Magyar-ság* munkatársa, majd a szélsőjobboldali *Esti Újság* segédszerkesztője volt 1936-tól 1944-ig. Főleg történelmi tárgyú karcokat, elbeszéléseket írt. 1938-tól rádióbemondó is volt.

„Dövényi Nagy Lajos (1906–1964) az Egri Felsőkereskedelmi Középiskola elvégzése után bejutott az Eger című lap szerkesztőségébe, s ott dolgozott 1934-ig. Kapor Elemér bácsi elmondta nekem, hogy Dövényi nagy tehetségű újságíró volt, de ezzel egyenes arányban állt lustasága. Amikor megbízta azzal, hogy a helyi színházban játszott darabokról írjon kritikát, azt elmulasztotta, s a Pesti Hírlapban már publikált írásokat adott át neki közlésre. Ő azonban mint szerkesztő, rájött kollégája turpisságára, s nem fogadta el tőle a leadott anyagot, s eredeti kritikák megírására sarkallta. Elemér bácsi mondott el nekem egy másik Dövényi-történetet is, amely kollégája gyenge jellemére utal. Egy alkalommal főnökét névnapja alkalmából ezüstdíszekkel lepte meg. A köszöntéskor elcsukló hangon utalt arra, hogy ezek féltve őrzött családi ereklyéi voltak. Ebből azonban egy szó sem volt igaz. Az ezüstműveket Dövényi egy Széchenyi utcai ékszerésztől hitelbe vette, de „elfelejtette” kifizetni. Miután ezt az ékszerész Kapor Elemérnek elmondta, ő mint igazi úriember, kifizette neki az ajándéktárgyak árát. Persze, ezt nem tudatta kollégájával.”¹¹ Dövényi Nagy Lajos 1934-ig dolgozott az Eger szerkesztőségében, amely egyébként a Líceum földszintjén működött. 1934-től szélsőjobboldali eszmék rabja lett, majd elköltözött a fővárosba.

Hogy háttérrel adjak, most nézzük először az *Egri Népiújság* és jogutódja, az *Eger* című lap rövid bemutatását.

2.1.1. Az *Egri Népiújság* (1919–1929)

A Tanácsköztársaság bukása után a lapok nagy része megszűnt. 1919 augusztusában az akkor megjelenő helyi újság ismét felvette az *Egri Népiújság* elnevezést. A lap célkitűzését kifejezik következő sorai: „féltő gonddal vigyáz városunk és vármegyénk mindennapos életére, dicsőséges múltjára és reményteljes jövőjére...” Az *Egri Népiújság* politikai napilap volt, 1919. augusztus 7-én jelent meg az első száma, és tíz évi működés után 1929. február 28-án az utolsó.

1919. októberétől Barsy Károly szerkesztette, 1921-től pedig Breznay Imre. Az ő idején volt a lapnál segédszerkesztő Benkóczy Emil.¹² 1925 január-

---

1944-ben látott napvilágot a *Tarnopolból elindult* című, később nagy vihart kavaráó, antiszemita és uszító hangvételű regénye. A Népbíróság 1945 februárjában politikai tevékenységéért és jobboldali írásaiért halálbüntetéssel sújtotta, de kegyelmet kapott. A börtönből 1960-ban szabadult, 1964-ben halt meg Budapesten.

¹¹ Szecskó Károly (1998)

¹² Benkóczy Emil 1944. június 10-én hunyt el. Az *Eger* című lap nekrológiájában a következő volt olvasható róla: „A szakirodalom és kritikai irodalom mellett az újságíró tollát is avatott kézzel forgatta. 1921-től 1924-ig az Eger segédszerkesztője volt és száznál több cikke jelent meg. Utolsó pillanatáig is hűséges olvasója volt lapunknak, ezt szó szerint kell értelmezni:

jától a matuzsálemi kort, 106 évet megélt *Óriás Nándor* (1886-1992) lett a lap főszerkesztője. Az ő személyével foglalkozunk most kicsit bővebben, *Szecskó Károly* is külön kötetben méltatta életét. Ő írja kötetében *Óriás Nándorról*, hogy „Szervezőképességét a helyi sajtó irányítói is honorálták. 1925 elején az Egri Keresztény Sajtószövetkezet igazgatója felkérte az Egri Népujság főszerkesztői teendőinek ellátására. E funkciót 1925. január 25-től látta el.”¹³ Erről a lap e számában az alábbi tudósítás látott napvilágot: „Dr. Óriás Nándor az Egri Népujság élén. A mai naptól lapunk Óriás Nándor főszerkesztő nevét viseli homlokán. Az új főszerkesztő, akinek neve közismert és kellemesen csengő nemcsak Eger, hanem Heves vármegye határán kívül is, lapunk mai számának vezető helyén közli programját. Az Egri Népujság, amelyet 1924. november 1-jétől Kelemen Andor felelős szerkesztő egészen a mai napig egyedül szerkesztett, Óriás Nándor dr. személyében új és nagy szellemi értéket nyert. Az újjáalakult és a szükséges létszámra emelt szerkesztőség hitünk szerint egyre tartalmasabb és jobb lapot fog nyújtani az Egri Népujság növekvő táborának.”¹⁴

A lap közölte is a főszerkesztő programját, melyről így ír említett könyvében *Szecskó Károly*: „Munkaprogramját a lap 1925. és 1927. évfolyamaiban következetesen megvalósította. Főszerkesztése révén az orgánus a keresztény-nemzeti eszme harcos és következetes szószólója volt. Mint főszerkesztő nyilván etikai okból nem közölt saját cikket a lapba. Programja szellemében a város legfelkészültebb tollforgatóit igyekezett megnyerni az Egri Népujság íróinak. Ebben az időben rendszeresen írtak a lapba Molnár Kálmán, Pálosi Ervin¹⁵, *Urbán Gusztáv* jogakadémiai tanárok. Számos cikket írt *Angyal Lajos* helyi felsőkereskedelmi iskolai tanár, *Temesvári István* egri orvos, *Csepela Lajos* mezőkövesdi római katolikus esperes-plébános, a hazai és keresztény szocialista mozgalom egyik élharcosa. A lap főszerkesztői teendőit 1927. június 19-ig látta el. Utóda e funkcióban *Urbán Gusztáv* jogakadémiai kollégája lett, aki beköszöntőjében nem fogalmazott meg új programot, folytatni akarta az *Óriás Nándor* által 1925-ben megfogalmazott teendőket.”¹⁶ *Urbán Gusztáv* tehát a keresztény nemzeti gondolat és a feltétlen hazafiság szellemében szerkesztette az *Egri Népujságot*, s 1929-től jogutód-

---

az Eger pénteken megjelent példánya hullt ki fáradt kezéből, mikor haláltusája megkezdődött.”

¹³ SZECSKÓ KÁROLY (1998)

¹⁴ *Egri Népujság* 1925. január 25.

¹⁵ *Pálosi Ervin* 1898-ban született Budapesten. 1925-től 1940-ig az egri Érseki Jogakadémia tanára volt. 1925-ben egyik kezdeményezője, majd vezetője lett az ekkor megindult tervszerű várásatásoknak. 1933-ban a létesülőben lévő Városi Múzeum titkára lett. 1940 októberében Kolozsvárra nevezték ki egyetemi tanárnak. 1941-ben hunyt el Kolozsvárott.

¹⁶ SZECSKÓ KÁROLY (1998)

ját, az *Egert. Urbán Gusztáv* főszerkesztőségi ideje alatt kezdett a lapnál dolgozni *Kapor Elemér*.

2.1.2. Az *Eger* (1929–1944)

Az 1930-as évek egri korszakát dr. *Nagy József* úgy jellemzi, hogy „a város sajtója sokkal szegényesebb képet mutat, mint a kiegyezés évtizedében. Lényegében egyetlen állandó politikai napilapja volt a városnak, amely címét időnként változtatta.”¹⁷ Így lett az *Egri Népiújságból* 1929-ben *Eger*, melyet ugyancsak *Urbán Gusztáv*¹⁸ szerkesztett. *Urbán Gusztáv* írta az *Eger* című lap 1929. március 1-jén megjelenő első számában a következő programcikket:

„Jó lapot akarunk adni Eger város és Heves vármegye olvasóközönségének: ez a mai nappal meginduló Egernek legpregnansabbán összesűrített programja.(...) Jó lap az, mely eleven, pontos, megbízható hírszolgálatot nyújt olvasóinak (...) Jó lap az, mely bátor, független és tárgyilagos bírálója a közállapotoknak, a közélet terén szereplők cselekedeteinek. Aki bűvészmutatványokat vár az új laptól, ti. hogy miképpen lehet szenzáció, becsületes levegőjű, ódon patinájú kultúrváros nem sok eseménnyel megzavart tükrű életéből, az csalódni fog, mert lehetetlent kíván. Azt sem számíthatjuk megértő lelkeink közé, aki mindenáron nagyvárosi nivót kíván meg az Eger-től.(...) Az Eger a nagy hírű egri várnak s az egri hírnévnek egyik őrtornya kíván lenni, mely féltő gonddal vigyáz városunk és vármegyénk mindennapos életére, dicsőséges múltjára és reményteljes jövőjére.”¹⁹

Az *Eger* négy oldalon jelent meg naponta, vasárnap hat oldalon. Írt Heves vármegye villamosításáról, közgyűlésekről, a kivándorlásról, balesetekről, de még a hóviszonyokról is; sőt külön Turistaság rovata is volt a lapnak, melynek vezetője *Hubay József*, az MTE Egri Bükk Osztályának titkára volt.

Az *Eger* 1944. október 28-ig²⁰ állt fenn: *Urbán Gusztáv* 1933-ig szerkesztette, tőle *Kapor Elemér* vette át a stafétát.

---

¹⁷ NAGY JÓZSEF (1978) 351. p.

¹⁸ *Urbán Gusztáv* 1893-ban született az Arad melletti Öthalmon (ma Románia, Vladimirescu), gimnáziumi tanulmányait Pancsován végezte, majd a felvidéki Kassán jogot hallgatott. Kolozsváron kapott jogtudományi oklevelet, és 1924-ben lett az egri Jogakadémia a büntetőjog és a jogbölcsélet tanára, s egyik elindítója volt Egerben a szegénygondozásnak. Tagja volt a város képviselőtestületének, s a megyei törvényhatósági bizottságnak. Szakcikkeit főként a *Magyar Jogi Szemlében* és a *Vita Academicában* közölte.

¹⁹ *Eger* 1929. március 1.

²⁰ NAGY JÓZSEF (1978) tévesen 1944. október 14-et említ (351. p.)

A strandháború

S most nézzünk egy érdekességet, mellyel megvilágíthatjuk az *Eger* című lap sajtótörténetben betöltött szerepét. Ez az érdekesség pedig a magyarországi fürdők történetében példa nélkül álló harc, mely akörül folyt, hogy lehet-e az új, modern uszodát férfiak és nők közös strandfürdőjeként üzemeltetni vagy sem. E harcban, mint az a *Sugár István* által szerkesztett *Az egri gyógyvizek és fürdők* című könyvéből megtudható, az *Eger* című lap a strandot ellenző klerikális párt fő hangadója volt, 1933. április 23-án – még *Urbán Gusztáv* főszerkesztőségének idején – így írt például: „Tiltakozunk az ellen, hogy az adófizető polgárok filléreiből s emberszerető lelkek adományaiból összegyűlt pénzeket a strandfürdő hátsó gondolatával fölösleges fürdőbővítésre használja fel. (...) Eger konzervatív józan életű közönsége nem fogja létrehozni a közös strandfürdőt!” Aztán a strandfürdőt mégiscsak megszavazták, mire a klérus véleményét tükröző *Eger* című lap tovább folytatta a támadást a strand ellen a lap 1933. május 6-i számában: „Csak akkor jut az ügy nyugvópontra, ha eltűnik a „Strandfürdő” felirat a Szent Imre térről (a mai Petőfi tér), mert addig Eger katolikus társadalma mindent el fog követni, hogy a meggyőződésén, erkölcsi felfogásán kíméletlenül ejtett csorbát megszüntesse... A kisebbség győzött (?) és most alkalma lesz megtanulni, hogy a többség nem minden esetben áll fejbólogatókból... Nem vették figyelembe, hogy a katolikus tömegek gátja áll előttük, nem gondoltak arra, hogy a közös strandfürdőbe egyetlen elvéhez, erkölcsének tisztaságához és az egyház tanításához ragaszkodó katolikus polgár sem fogja betenni a lábát.”²¹ A *Sugár István* által az „érseki aula lapjának” is nevezett *Eger* jóslata nem jött be, az egriek társadalmi rangjukra, rendjükre és vallásukra való tekintet nélkül igaz örömmel fogadták a megnyílt egri meleg vizű strandfürdőt.

A lap kiadója az Egri Lapkiadó Szövetkezet volt, és az Érseki Liceumi Nyomdában nyomták, ahol *Radil Károly*²² volt a nyomdaigazgató. *Radil* volt a felelős kiadó egészen 1944-ben bekövetkezett haláláig. 1944. május 8-tól *Rakolcai Gábor* volt a kiadója az *Egernek*. Az *Eger* című lap XLIV. évfolyamának 119. száma még normál dátummegjelöléssel jelent meg: „1933. június 10.” A 120. szám viszont már így: „1933. Trianon 14 június 11.” 1933-tól 1938-ig *Eger-Gyöngyösi Újság* címen futott, s a Heves megyei

²¹ Idézi: SUGÁR ISTVÁN (1983) 214. p.

²² *Radil Károly* 1870-ben született Kassán. Hat polgári osztály elvégzése után nyomdásznak tanult. Később hat évig a Szelényi és Társa cég üzletvezetője, majd öt évig cégtársa volt. 1904. július 1-től a Sárospataki Református Főiskola nyomdáját bérelte. 1909. augusztus 1-től haláláig az egri Érseki Liceumi (Szent János) Nyomda igazgatója volt. 1944-ben hunyt el Egerben.

sajtóbibliográfia című könyvvel ellentétben nem 1934. január 1-jétől vette fel e nevet, hanem 1933. november 16-tól, melyről így írt *Török Kálmán*: „vármegyénk két városának és két város nagy vidéke érdekeinek együttes és odaadó szolgálatát jelenti negyvenéves politikai lapunknak, az Egernek összefogása a Gyöngyösi Népújsággal.”²³ E lap is irredenta szellemiségűen folytatta a dátumozást az első számban: „1933 Trianon 14. november 16.”

Az *Eger* című lap 1938-as évfolyama Vármegyei politikai napilap alcímmel jelent meg, hetente négyszer (kedd, csütörtök, szombat, vasárnap). A katolikus szellemiség még inkább erősödött, érzékeltetésül hírcímek az 1938. január elseji lapszámból: Kultúrdélután az Egri Katolikus Legényegyletben, Változás a Szent Kristóf-öregcserkészek fogadalomtételének műsorában, A Cifranegyedi Róm. Kat. Olvasókör, A magyar kat. Püspöki kar pásztorlevele a Szent István év alkalmából. És szinte minden lapszámban olvasható a hirdetés: „A szentévben használjuk az eucharisztikus kongresszus jelvényével ellátott levélpapírt, levelezőkártyát, levelezőlapot – kapható az Egri Keresztény Sajtószövetkezetben.”

Az *Eger* 1944. október 25-i számának címlapján „T. előfizetőinkhez és Olvasóinkhoz!” címmel jelenik meg közlemény: „Lapunk felelős szerkesztője és munkatársai is katonai szolgálatra hivatnak be. Minthogy így a lap megjelenése akadályokba ütközik, kénytelenek voltunk a m. kir. Miniszterelnökség engedélyét kérni ahhoz, hogy a lap megjelenésének ideiglenes szüneteltetését engedélyezze. Addig is, amíg erre sor kerül, csak két oldalon jelenhetünk meg, mivel a szállítási nehézségek miatt újságpapírt közel fél év óta nem kaptunk és készletünk kimerült van...” A lap október 27-én már csak két oldalon jelent meg, s szintén két oldalas volt a lap utolsó, LV. évfolyam. 169. száma is 1944. október 28-án, szombaton.

Kapor Elemér újságírói működésének ideje termékeny időszak volt, Cs. Varga szerint „életének ez volt a legszebb korszaka. Nyomon követte a város fejlődését, szervezte kulturális életét. Újságíróként részt vett az egri vár régészeti feltárásában is.” *Frank Tivadar* felkérésére *Kapor Elemér* készítette Egerről az első hangosfilmet is. 1939 nyarán a fővárosi Kovács és Faludi Filmcég az ő forgatókönyve alapján látott hozzá a város első idegenforgalmi filmjének elkészítéséhez. *Kapor* a filmfelvételek helyszíneinek kiválasztásában is közreműködött.

Egy halvány ecsetvonást még hozzátehetünk ehhez a képhez, ha idézzük *Farkas András*²⁴ visszaemlékezését *Kapor Elemér* két világháború közötti

²³ *Eger-Gyöngyösi Újság* 1933. november 16.

²⁴ *Farkas András* (1919–1997) költő és újságíró. A *Hevesi Szemle* megszűnte után haláláig a *Hevesi Naplót* egyedül szerkesztette, sőt a kiadási költségeket is gyakran saját zsebéből fizette.

szerepére: „Tán ötven éve is van annak, hogy mi, süldő, érettségire készülő diákok olvastuk az akkor újságíró Kapor Elemér verseit, elegáns fogalmazású, minden mondatában megfontolt írásait Egerről, az egri köz- és magán-életéről. Fess és jól ápoltság volt maga is, irigyek voltunk rá, s arra, hogy ő irányította a nyilvánosságot Egerben. Az idők változtak, neki vissza kellett vonulnia a nyilvánosságtól, pedig kevés rátermettebb ember volt itt sokáig arra, hogy mértéket szabjon az asszonyi nyelveken is végigburjánzó egri híreknek.”²⁵

Farkas András kezdő írásai egyébként feltűnnek az *Eger* 1944-es évfolyamában, főleg a Színház rovatban, leggyakrabban (*kas*) szignóval. Rajta kívül még volt néhány ember *Kapor* „csapatában”. Az 1944-es évfolyamban leginkább a szakcikkek voltak aláírva: *Somos Lajos* főleg pedagógiai tárgyú cikksorozatot írt, a szombatonként jelentkező *Vetés* rovatban pedig gyakran írt *Ebergényi Tibor*²⁶, *Arnóti Mihály* és néha *dr. Négyessy Árpád*, illetve *dr. Ringelhann Béla*. Olykor a „toll érsekének” is nevezett *dr. Czapik Gyula* is írt vezércikket a lapba. *Czapik* egri érseket egyébként a katolikus írók és újságírók Országos Pázmány Egyesülete 1944. januárjában elnökévé választotta. S ha már újságíró egyesületi életéről esik szó, meg kell említeni, hogy a Sajtókamarának a háborús időkben volt Haditudósító Osztálya, s ennek pályázatán az egri származású vitéz *Szabó István* második helyezést ért el, egynémely harctéri riportját pedig az *Eger* is közölte. *Kapor Elemér* is több cikket aláírt ezen évfolyamban, hol teljes néven, hol *dr. K. E.* szignóval, hol (*por*) végződéssel. Az *Eger* 1944. február 18-i számának címlapján például egész oldalas nekrológot közölt *Breznay Imréről*.

„Ő irányította a nyilvánosságot Egerben (*Farkas András*), – Nyomon követte a város fejlődését, szervezte kulturális életét (*Cs. Varga István*), – A két háború közötti egri szellemi élet vezére (*Szuromi Rita*): ezeket a méltatásokat lehet *Kapor Elemér*ről olvasni. *Szecskó Károly* azonban vitába száll az egyikkel, s a következőket írja: „Kapor Elemér a két világháború közötti időszakban nem tekinthető az egri szellemi élet „vezérének”. Ha élne, e minősítés ellen szerénysége folytán ő tiltakozna a legjobban. Ő az említett időszakban a helyi kulturális életnek csak egyik vezető egyénisége volt, Pápay Klára, Molnár Ida, Ágoston Júlián ciszterci költő-tanár, Pataki János Vidor

²⁵ FARKAS ANDRÁS (1988)

²⁶ *Ebergényi Tibor* tanár és könyvtáros 1912. december 6-án született Egerben. Magyar-német szakos bölcsészdiplomát a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett. 1939-től a Felsőkereskedelmi Iskolában, majd a Dobó István Gimnáziumban tanított, 1958-ban kinevezték a Heves Megyei Könyvtár igazgatójának, ahol 1974-ig dolgozott. 1987-ben hunyt el Egerben.

ciszterci történész-tanár, Pálosi Ervin, Óriás Nándor jogakadémiai tanárok stb. mellett.”²⁷

Valójában azonban nem az a kérdés, hogy vezére vagy csak egyik vezető egyénisége volt-e a két világháború közötti időben az újságíró *Kapor*, hanem az, hogy 1944-ben a lap az ő szerkesztése alatt milyen szellemiséget képviselt? Mint köztudott, az időszakban a miniszterelnökségi sajtóosztály *Kolosváry-Borcsa Mihály*²⁸ vezetésével a náci szellemiségű sajtóirányítást szolgálta. Magyarország német megszállása (1944. március 19.) után pár nappal a tájékoztatásügyi államtitkár *Kolosváry-Borcsa Mihály* lett, a liberális, független és baloldali sajtót pedig betiltották. Az *Eger* nem tartozott köztük, sőt: 1944. április 21-én a következő, aláíratlan vezércikk látott napvilágot: „Lapokat szüntet be napról napra Kolosváry-Borcsa Mihály, a sajtóügyekkel megbízott kormánybiztos. (...) A betiltott színházi és társadalmi lapok mellett azok az újságok tűntek el a magyar kezekből, amelyek a magyar lélektől idegen gondolatvilág szolgálatában álltak. Nemcsak kifejezetten zsidó, hanem a zsidóság által befolyásolt keresztény lapokra is lesújt az új, magyarabb világ ítélete s azok, akik megtanultak ebben a hazában ezért a hazáért ingyen dolgozni és ingyen nyomorogni, akik tehát gerincben és tömegekben fenntartó erői az országnak, nem hullatják könnyüket utánuk. Ma még talán nem érzik sokan, mennyivel lett tisztább a levegő, de az elkövetkező nemzedékek, amelyeknek szótárából majd hiányzanak a lenge színházi pletykák szavai, vagy a kétséget terjesztő politikai homályoskodások, sokszorosan fogják megköszönni a lapbetiltásokat, mint a nemzet lelki egészségügyének mondhatni legfontosabb intézkedését.”

Kapor lapja közölte a különböző rendeleteket, de szélsőséges hangvételű publicisztikát nem találtam benne; a főszerkesztő által aláírt vezércikkek közül az egyik az angolok ellen, a másik pedig a bombázások ellen háborodott fel.

2.2. Barátsága Kálnokyval

Az újságírói működés időszakára esik még, hogy *Kapor Elemér* közölte elsőként *Kálnoky László*²⁹ ifjúkori verseit, hívta fel ígéretes tehetségére a

---

²⁷ SZECSKÓ KÁROLY (2000)

²⁸ *Kolosváry-Borcsa Mihály* (1896–1946) szélsőjobboldali újságíró, sajtópolitikus. A *Függetlenség* főszerkesztője (1939–44), az Imrédy-kormány sajtófőnöke, 1939-től a Sajtókamara elnöke, 1944-ben a sajtó, a rádió, a könyvkiadás és a külföldi hírszolgálat kormánybiztosa. A Népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

²⁹ *Kálnoky László* költő 1912. szeptember 5-én született Egerben. Gimnáziumi és jogakadémiai tanulmányait szülővárosában végezte. Doktori szigorlatot Pécsen tett. Ezt követően az egri polgármesteri hivatalban, 1940-1950 között a Belügyminisztériumban könyvtárosként

figyelmet. Az egri Liceum kis szerkesztőségi szobájába járt fel hozzá a fiatal *Kálnoky* „hiányos önbizalommal és leküzdhetetlen becsvággal, véleményért, biztatásért”. A kicsiny szerkesztőségi szobában *Apor* beszélgető társa, barátja lett *Kálnokynak*.³⁰

A *Kálnoky*-monográfus *Csűrös Miklós* állapítja meg: „Nemcsak a felfedezés érdeme *Aporé*, hanem a példaadás is, hogy – akkor konzervatívnak mondott – vidéki városban is lehet olvasni, írni, saját kultúrát teremteni, a helyi szellemet az egyetemeshez közelíteni.”³¹

2.3. A derékba tört karrier

Kapor Elemért a világháború elszakította Egertől. „Engem a XIV. gyalogosezred irodájába osztottak be, mondván, hogy a harcképtelen firkászok tartsák az irodai rendet. Ezt az irodát menekítettük mi ki 1944 novemberében Nyugatra” – emlékezett vissza egy interjúban. A XIV. egri gyalogszázad katonájaként egészen Németországig „vonult vissza”, végül szovjet fogságba esett. Hadifogolyként egy Bécestől alig 40 kilométerre levő táborban, óriási istállószerű építményekben húszezer német és ugyanennyi magyar hadifogoly társával várta a háború végét. A háború után gyalog jött Sopronig: ekkor fagyott le a hidegben a lába. Egerbe visszatérve súlyos lábműtétet kellett kórházba: leszedték mind a tíz körmét. Gyógyulása után népbíróság elé állították, egy évi internálótáborra ítélték. „Még a kórházban letartóztattak, és innen át is szállítottak a börtönbe, ahol a népbíróság határozata alapján kirótt egy évet kellett letöltenem. A vád ellenem háborús és népellenes büntetés volt, ami csak egyetlen dologgal magyarázható: magjaiban is ki akarták irtani a háború előtti egri elit még élő tagjait.” Számos vádpont között felrótták neki, hogy pár hónapig a nyilas időkben is tovább szerkesztette az *Eger* című újságot. Ezzel kapcsolatban még egy nyílt levél is megjelent az *Igazság* című lap 1946. júniusi számában. *Róth Gyula* így írt *Kapor Elemér*hez: „Sokat írnak mostanában az írástudók felelősségéről és az írástudók árulásáról. Maga is írástudó újságíró, és ami ennél is nagyobb rang – költő. Jól tudja, hogy mindkét rang kötelez, és egyszer mint írástudónak, felelnie kell. Most ott áll majd bírái előtt, és felel bűneiért az írástudók súlyos, nagy felelősségével. (...) Felelnie kell azoknak a néma, elesett katonáknak, akiket azzal küldött az arcvonalba, hogy a Szovjet leverése napok kérdése. S felelnie kell azoknak a

---

dolgozott. Első verskötetete 1939-ben jelent meg *Árnyak kertje* címmel. Az 1950-es évek elejétől 1956-ig nem publikálhatott, állásából is elbocsátották. Újabb kötetei 1957-től jelentek meg. Mint költő a *Nyugat* úgynevezett harmadik nemzedékéhez tartozott. 1985-ben hunyt el Budapesten.

³⁰ Cs. VARGA ISTVÁN (1997) 17. p.

³¹ Idézi: Cs. VARGA ISTVÁN (1997)

polgároknak, akiket rablásra, gyilkosságra bűjtatott fel a hitleri ideológia jegyében. (...) Vallja be, elárulta a betűt, az írást, a legnagyobb emberi eszméket, a szabadságot, a testvériséget, az egyenlőséget. (...) Ne feledje el, a börtönbüntetés lassan telik. A nap besüt a börtön rácsán, és számoltatja a napokat. Gondoljon erre, és bírái előtt feleljen érte.”³²

A büntetés derékba törte *Apor* újságírói pályafutását. Szabadulását követően Egerben számkivetett, tilalmazott, majd megtűrt emberként élt: különböző alkalmi munkákból tartotta el magát. Erről így vallott: „Szabadulásom után egy jó ideig még társadalmi rab voltam, nem mehettem nyilvános helyre, nem hagyhattam el Eger, és a leveleimet felbontották. Ezért aztán úgy döntöttem, sütőtököt termeszték. Később javult a helyzetem, és bekerültem a kőműves szakmába. A kőműveskalapács állandó véresre törte a kezem, és rá kellett jönnöm, ebből nem tudok megélni. Szerencsére anyósom révén bekerültem a sütőiparba. 1956-ban megint sikerült rossz fát tennem a tűzre, hiszen rövid beszédet mondtam a hősök emlékművénél. Ezután ismét lefokoztak. Sütőipari istálló-mesternek. Ekkor kiabált rám egy egri paraszt: Nézd a nagy Kaport, hogy hányja a ganajt.”

A sütőipar után az EMÁSZ-nál lett anyagbeszerző, innen is ment nyugdíjba 1968-ban. Nyugdíjasként már nem volt tiltott: 1969-től sorra jelentek meg helytörténeti tárgyú cikkei a *Népújság* hasábjain s ugyanez a megyei lap sorozatban közölte *Feje fölött a pallos árnyéka* című regényét Dobó Istvánról.

Igazi felfedezője az általa felfedezett egri származású költőtárs, *Kálnoky László* volt, aki 1982-ben *Adósság* című versével méltón és önjellemzően köszöntötte első mesterét, az irodalmi élet peremére szorult *Apor Elemért*.³⁴ Az 1990-es években a város is újra felfedezte *Kapor Elemért*: díszpolgárrá választották, kötetei jelentek meg. Egy interjúban így vallott erről: „Lelkem minden erejével bíztam, tudtam, hogy a jó kígyó a fejével áttör minden rosszra és sorsom jobbra fordul. Ez így is történt, bizonyos idő eltelte után újra dolgozhattam, szeretett városom pedig 1991-ben díszpolgárrá választott. Egy évre rá pedig megkaptam a Parlamentben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét. Tulajdonképpen kissé elgondolkodtam ezen, hiszen szerintem a nagy dolgokat véghezvivőket illeti meg ez a kitüntetés, én pedig egész életemben csak szerényen munkálkodtam.”³³

Egy fél évig még egy hetilapot is szerkesztett: 85 éves korában, 1992. július 10-től megszűnéséig, 1992 végéig a szerkesztőbizottság elnöke volt az *Egri Újság* című lapnál. Cikket nem írt a lapba.

---

³² *Igazság* 1946. június

³⁴ CS. VARGA ISTVÁN (1997), 9–36. p.

³³ Repka Magdolna (1999)

Kapor Elemér 93 éves korában, 2000-ben hunyt el a Magyar Írószövetség legidősebb tagjaként. Munkássága helyi sajtótörténetünk jelentős fejezetét alkotja. További feladat lesz még újságírói tevékenységének részletesebb feltárása.

Kronológia

- 1907.** március 19-én született Rimaszombatban.
- 1927-től** megszűntéig, 1941-ig volt tagja az Egri Műkedvelők Körének
- 1933.** augusztus 1-jétől az *Eger* című lap felelős szerkesztője
- 1935-ben** jelent meg első verseskötete *Mindenki nagynak születik* címmel a Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadásában.
- 1939** nyarán a fővárosi Kovács és Faludi Filmcég hozzálatott dr. Kapor Elemér szövegkönyve alapján Eger első idegenforgalmi filmjének elkészítéséhez.
- 1944.** október 28-ig szerkeszti az *Eger* című lapot
- 1944.** Besorozták a XIV. egri gyalogszázadba
- 1945.** Hadifogság Bécs mellett.
- 1968-ban** ÉMÁSZ-anyagbeszerzőként ment nyugdíjba
- 1972-ben** a *Népújság* sorozatban közölte *Feje fölött a pallos árnyéka* című regényét Dobó Istvánról.
- 1982.** Kálnoky László, a híressé vált egykori költőtanítvány és jóbarát halálával ajánlotta *Adósság* című versét az akkor 75 éves Apor Elemérnek az *Élet és Irodalom* 1982. március 19-i számában. Ugyancsak az *Élet és Irodalomban* jelent meg Apor Elemér *Isten bárányai* című verse 1982-ben.
- 1988-ban,** 53 évvel az első verseskötete után jelent meg a *Mindenütt téged kerestelek* című második, válogatott verskötete. Ugyancsak ez évben látott napvilágot a *Kisváros a felhők fölött* című, Eger múltjáról szóló írásainak gyűjteményes könyve.
- 1991-ben** Eger város Önkormányzata díszpolgárrá választotta.
- 1992-ben** *Feje fölött a pallos árnyéka* címen adta közre Dobó Istvánról szóló regényes életrajzát. Ugyanebben az évben a Parlamentben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntették ki.
- 1992.** július 10-től annak megszűnéséig, 1992 végéig főszerkeszti az *Egri Újság* című lapot
- 1996-ban** látott napvilágot összegyűjtött verseinek kötete *Pont a semmi falán* címmel.
- 2000.** január 8-án, szombaton éjjel hunyt el Egerben. Az egri Hatvani temetőben nyugszik.

Felhasznált irodalom

- BARNA BÉLA (2001): Eger város rövid sajtótörténete. In: *Poszt*. Kulturális, közéleti és kritikai folyóirat, II. évf. 1. sz. 37–45. p.
- BARNA BÉLA (1999): *Eger város sajtótörténete 1705–1999*. [Szakdolgozat, József Attila Tudományegyetem, Szeged]
- CS. VARGA ISTVÁN (1997): A testvérmúzsák szolgálatában – Pályaképvázlat Apór Elemérről. In: *Hevesi és Borsodi tájházában*. Miskolc, Felsőmagyarországi Kiadó, p. 9–36.
- FARKAS ANDRÁS (1988): Kapor Elemér: Kisváros a felhők fölött. In: *Hevesi Szemle*, XVI. évf. 6. sz. 90–91. p. [könyvrecenzió]
- HALMAI ISTVÁN (2000): Öregek asztaltársasága – Apór Elemér (1907-2000) In: *Poszt*, I. évf. 1. sz.
- Heves megyei sajtóbibliográfia (1838-1970)*. Eger, 1972. [Heves Megyei Könyvtár füzetek, 26.]
- KAPOR ELEMÉR (1975): Fejezet az egri amatőr színjátszás történetéből (Egri Műkedvelők Köre – Thália Színjátszó Társaság 1921-1941) In: *Archivum*. A Heves Megyei Levéltár Közleményei 4.
- KAPOR ELEMÉR (1988): *Kisváros a felhők fölött*. Eger, Dobó István Vármúzeum
- KISS PÉTER (1993): *Arcvonalok Eger művelődéstörténetéből 1944-ig*. Eger, Érseki Gyűjteményi Központ
- NAGY JÓZSEF (1978): *Eger története*. Bp. Gondolat Kiadó
- REPKA MAGDOLNA: Kilencven felett – interjú dr. Kapor Elemér költő, író, szerkesztővel. *Egri Riport*, 1999. január 29.
- SUGÁR ISTVÁN (1983) (szerk.): *Az egri gyógyvizek és fürdők*. Eger
- SZECSKÓ KÁROLY : Egy hiteles Kapor-életrajz érdekében. In: *Heves Megyei Hírlap*, 2000. február 10. 6. p.
- SZECSKÓ KÁROLY (1998): *Óriás Nándor élete és munkássága*. Eger, 38–39. p.
- SZÉPLAKI GYÖRGY: Régmúlt tavaszok mosolya – Apór Elemér összegyűjtött verseiről. In: *Heves Megyei Hírlap*, 1997. április 19.
- SZUROMI RITA: Egy dandy tündöklése a selyemgubóban (Apór Elemérről). In: *Heves Megyei Hírlap*, 2000. január 15. 6. p.

A JÖVŐ ELEKTRONIKUS ÚJSÁGÍRÓINAK ÉRTÉK- ÉS VEZÉRLŐELVEI (Az EKF kommunikáció szakos hallgatóinak attitűdvizsgálata)

Az Eszterházy Károly Főiskola Médiatudományi Tanszékén, több szakirányon folyik a kommunikáció szakos hallgatók képzése. Ezek közül az egyik az elektronikus sajtóval foglalkozik. A kommunikáció szakosok képzésével arra törekszünk, hogy a diákok a lehető legkorszerűbb elméleti és gyakorlati képzést kapják, ezzel segítve a személyiség szakmai szocializációját. Ennek kapcsán több kérdés is felvetődhet: milyen személyiséggel, látásmóddal kerülnek be az egyetemre, főiskolára a diákok? Milyen érték- és vezérlőelvek mozgatják hallgatóinkat, a jövő televíziós-, és rádiós személyiségeit? Kutatásommal ennek vizsgálatára vállalkoztam.

I. Néhány szóban az attitűdről

Az attitűd a szociálpszichológia egyik központi fogalma. A kifejezés alatt tartós beállítódást, értékelő viszonyulást értünk valamilyen tárgy, személy, vagy gondolat irányába.

A szociálpszichológia attitűd-elmélete szerint minden embert sajátos – „személyre szabott” – meggyőződések, attitűdök és értékek összessége jelleméz, amelyek meghatározzák, hogy egy adott ingerre az adott személy milyen válaszreakciót alakít ki.

Az attitűdök elsajátítása a szocializációban megy végbe. Az *attitűdök tanulásának* három útja van:

- alapulhat direkt tapasztalatokon
- megvalósulhat modellkövetés révén
- vagy szoktatják, tanítják rá az egyéneket.

A megfelelő attitűdök kialakítása a nevelés során valósul meg. Adódik a kérdés: a Médiatudományi Tanszék oktatóinak milyen lehetőségek állnak rendelkezésre ahhoz, hogy a hallgatók szakmai attitűdjét fejlesszék, befolyásolják?

I.1. Az attitűdök alakítása szempontjából fontos gyakorlati tevékenységek

Az elektronikus sajtó szakirányon a hagyományosnak számító tanórákon túl, a megfelelően kiválasztott módszertannal a *szoktatásra, a modellkövetésre és a direkt tapasztalatokon alapuló tevékenységekre fordítunk nagy figyelmet.*

Az ötödik félévtől a hallgatók az elméleti képzést jelentő heti hat tanórán túl bekapcsolódnak a *Líceumi WEB Rádió* magazinműsorainak, és a *Líceumi Televízió* műsorainak szerkesztésébe is. Ez a gyakorlati kötelezettségük az államvizsgáig szól.

A hallgatók *team munkában* végzik feladataikat. Rövid időn belül kialakulnak azok a munkacsoportok, akik szívesen dolgoznak együtt a rádiós-, tévés adások előkészítésén.

Tapasztalatunk szerint *a csoportfeladatok végzése kiváló a direkt tapasztalatok szerzésére, átadására.* Ez alatt nem feltétlenül csak a tanár által nyújtott mintákat értem, hanem megvalósul a diákok egymás általi tapasztalatszerzése is. *A hallgatók közül spontán módon válnak ki a terhelhetőbbek, a speciális ismeretekkel, képességekkel rendelkezők. Ők lesznek azok, akiket jó esetben társaik modellként, példaként követnek.* A hallgatók rövid időn belül egymást is bírálják, véleményezik. Így kialakul bennük a csoporttagok iránt érzett *felelősség, a bírálat, a véleményezés készsége.* A rádiós, televíziós szakirányon a diákokat a *valódi szerkesztőági élethez kívánjuk szoktatni,* ahol sokféle emberrel találkoznak. Így ebben a közösségben pl. együttműködő, versengő, de akár rosszindulatú, megbízhatatlan, lusta munkatárssal is kapcsolatba kerülnek. Így lesz igazán *életszerű* az oktatói munkánk.

A technikai gyakorlatok helyszíne a *Líceumi WEB-rádió* és a *Líceum Televízió.*

Egy végzős hallgatóm a következőt írta szakdolgozatában:

„Az elektronikus szakirány nekem sok pluszt adott. Egyrésztől megerősített abban, hogy szeretnék a szakmában dolgozni, másrésztől pedig, olyan rejtett dolgokat tárt fel, melyek eltántorítanak ettől. Itt csupán arra gondolok, hogy mindig is szerettem volna képernyőre kerülni, de mikor élesben kipróbáltam, utána már nem volt hozzá kedvem. Végeredményben tetszik a tévészés, híradózás, de szigorúan csak a technikai munka. Megtanultam vágni, a kamerát kezelni, voltam hangmérnök, feliratozó, s mindez tetszett is, de egyvalamiben biztos vagyok, műsorvezető soha nem lesz belőlem.”

A *direkt alapokon nyugvó tapasztalatszerzést* a következő infrastruktúrával biztosítjuk: a rádiósok számára négy hangvágásra alkalmas számítógép áll rendelkezésre. A televíziós vágószobában 12 munkaállomáson készülnek

az anyagok. Itt csaknem 30 digitális kamerát, és a hozzá tartozó technikai felszereléseket használhatják a diákok. Magazinműsorokhoz stúdiót is rendelkezésre biztosítunk.

I.1.1. Néhány szó még a Líceum Televízióról:

A Líceum Televízió a *közszolgáltatás*ot helyezi előtérbe. Műsorszerkezetében tükrözi a főiskolai hallgatók és oktatók szakmai, kulturális, tudományos, valamint sport életét.

Adásideje 24 órás, műsorai Egerben, és a környező településeken, a UPC kábelhálózatán foghatók. Adáskörzetében közel 100 ezer nézőt tud megszólítani.

I.2. Attitűd-alakítás a műsorkészítés során

A hallgatók az ötödik félévtől fokozatosan ismerik meg a műsorkészítés fortélyait, az anyaggyűjtéstől kezdve a szerkesztésig, az adás összerakásáig. Kipróbálják magukat vágóként, szerkesztőként, illetve akár az operatőri munka elsajátítására is nyílik lehetőségük. Továbbá „a merészebbek” a képernyőre is kerülnek, műsorvezetőként. Kihhasználva a televízió, rádió nyújtotta lehetőséget a *diákok átélik a nyilvánosság elé kerülés nyomását, felelősségét. A begyakorlással* arra igyekszünk szoktatni hallgatóinkat, hogy *minden napos tevékenységként fogják fel a képernyőre kerülést, a megszólalást, a kamera, vagy éppen a mikrofon közelségét.*

A rádióban, vagy a Líceum Televízióban ugyanúgy folyik egy műsor előkészítése, mint más csatornákon. A hallgatók öt-hatfős stábokba rendeződnek. A csoportmunka során működésbe lépnek a következők:

- *közösségi nyomás,*
- *egymás iránti elvárások,*
- *számonkérések,*
- *védik saját és mások érdekeit,*
- *kritikussá válnak.*

Megtanulnak tehát olyan *együtműködési formákat*, melynek valljuk be, nem kedvez a kreditrendszerű felsőoktatás. Ezt ellensúlyozzuk a csoportmunkával.

Elmaradhatatlanok a szerkesztőségi megbeszélések, ahol a stáb a következő adást készíti elő. Itt történik az anyagok kiosztása, az adás-struktúra összeállítása. Az anyagfelvételt komoly szerkesztőségi munka követi, ugyanis ekkor történik a vágás, az összerakás. Minden stábnak van hallgatói fő-

szerkesztője, aki a már meglévő munkákat megnézi, ellenőrzi a hangokat, a képeket, hiszen hibásan egyetlen anyag sem mehet adásba. Az utolsó „kapu” a tanár, aki ellenőrzi az adásba kerülő anyagot. Miután ő is rábólintott kezdődik a műsor összerakása.

A hallgatók feladata a *pontoság, szakszerűség, kreativitás*, ehhez társul a tanári segítségnyújtás. Az itt felsorolt *tulajdonságok* elérésére törekszünk, mert felfogásunk szerint csak együtt vagyunk képesek igényes televíziózásra.

Az Eszterházy Károly Főiskola vezetői lehetővé tették, hogy az elméleti és szakmai képzést magas színvonalú infrastrukturális háttérrel támogassák. Ezzel az intézmény célja az, hogy olyan képzett, diplomás szakembereket engedjünk ki a munkaerőpiacra, akik versenyképes tudásukkal képesek érvényesülni bármely televízióban, rádióban. De melyek azok a tulajdonságok, képességek, amelyek segítik a pályán való elhelyezkedést és megmaradást?

Az újságírókkal kapcsolatos jellembeli elvárások

A szakirodalom szerint az újságíróknak a következő tulajdonságokkal kell rendelkezniük:

- kitartás
- elszántság
- képesség az összefüggések meglátására, és elemzésére
- felelősségérzet
- elkötelezettség az erkölcs személyes és társadalmi normái iránt
- tudjon bizalmat ébreszteni (rendelkezzen empátiakészséggel, figyelemmel)
- a témával kapcsolatosan legyen jártas, és tapasztalt
- képes legyen távolságtartásra a személyes érzelmektől, elfogultságtól
- rendelkezzen a felháborodás alacsony küszöbértékével
- igénye legyen a hatalom elszámoltatására.

A következőkben térek rá a hallgatók attitűdkutatására.

Az attitűdkutatás eredményeinek összegzése

Mintavétel:

A Dr. Franz Schaffhauser által kiadott attitűd-kutatásra alkalmas kérdőívvel az Eszterházy Károly Főiskola elektronikus szakirányt választott, kommunikáció szakos hallgatóit kerestem meg. Célom ezen minta attitűdjeinek feltérképezése. A szubjektív mintavételt („cél tudatos minta”) kiterjesztettem a nappali és a levelező tagozatos diákok csoportjára is.

A levelező hallgatók csoportját ebben a kutatásban kontrollcsoportként is felhasználom. Egy későbbi vizsgálatra előkészülve további 72 főt is megkértem az együttműködésre.

A kérdőívet összesen 120 fő töltötte ki.

1. Értéklista eredményeinek kivonata

Kérdés: Mely érték fontos számomra, mint vezérlő alapelv az életemben?

1.1. A nappali tagozatos hallgatók legfontosabb értékei

A nappali tagozatosok esetében azt a 8 értéket, vezérlőelvet említtem meg, mely a legmagasabb átlagértéket kapta. Ezek a következők:

Legfontosabb értékek	Átlag
Belső harmónia (béke önmagával)	5,96
Szabadság (a tettek, gondolatok szabadsága)	5,88
Családi biztonság (biztonság szeretteinknek)	5,75
Igaz barátság (közeli támogató barátok)	5,63
Kreativitás (egyediség, képzelet)	5,63
Önbizalom (hit önmagában)	5,58
Érett szerelem (mély érzelmi, és szellemi meghittség)	5,38
Öröm (a vágyak kielégítése)	5,13

Elemzés:

A hallgatók azokat az értékeket pontozták jobban, amelyek számukra jelenleg vezérlőelvek, tehát ennek megteremtését tűzték célul maguk elé. A szakmaiság, az újságírói pályával kapcsolatos szükséges jellemvonások közül a szabadságvágy, a kreativitás, és az önbizalom van jelen. Úgy gondolom, ezek nagyon is fontos jellemzői lehetnek egy jó újságírónak.

Mégis, ha az adatokat jól szemügyre vesszük, számszerűségében is feltűnő, hogy a 21 – 23 éves hallgatók körében a fő cél még a harmonikus magánélet megteremtésén van. Nem is nagy baj ez, hiszen ebben a korban kellene, hogy nagyobb eséllyel megtalálják életük párját, megszerezzék azokat az együttélési formákra vonatkozó tapasztalatokat, melyeket további életük folyamán párkapcsolataikban majd hasznosíthatnak. Úgy tűnik, kevesen foglalkoznak még az elhelyezkedéssel, a pályaválasztással, a munkahelyi önmegvalósítással, az életcél meghatározásával.

1.2. A levelező tagozatos hallgatók legfontosabb értékei

Legfontosabb értékek	Átlag
Családi biztonság (biztonság szereteteinknek)	6,04
Igaz barátság (közeli támogató barátok)	5,79
Belső harmónia (béke önmagával)	5,75
Magánélet (jog a privát szférára)	5,29
Szabadság (a tettek, gondolatok szabadsága)	5,21
Szellemi élet (a hangsúly a lelki és nem az anyagi gondokon van)	5,08
Az élet értelme (az élet célja)	5,08
Biztonságérzet (érzés, hogy mások vigyáznak ránk)	5,00

Elemzés:

A levelező tagozatos hallgatók életkoruk, tapasztaltságuk miatt is jó kontrollt nyújtanak a nappali hallgatókhoz. Az ő általuk megjelölt 8 legfontosabb vezérlőelv már inkább a munkával, ideológiával, önmegvalósítással kapcsolatos. Bár az első két helyen a személyre szóló, szubjektív érzelmek dominálnak, a többség a továbbiakban mégis hat olyan vezérlőelvet nevez meg, melyek a mindennapok önértékelésével kapcsolatosak. Fontos helyet kap a privát szféra, a tettek, gondolatok szabadsága, a biztonságérzet, és az élet értelmének, céljának megtalálása. Ezek már olyan jellemvonások, melyek megléte esetén beszélhetünk érett személyiségről, önállóan dolgozni és gondolkodni tudó egyénről.

1.3. A nappali tagozatos hallgatók szélsőséges válaszai az értékek, mint vezérlő elvek kapcsán

Szélsőséges válaszok	Relatív szórás, %
Társas hatalom (kontroll mások felett, dominancia)	139,50
Tekintély (jog a vezetésre és a parancsolásra)	124,61
Jólét (Anyagi javak, pénz)	43,28
Harmónia a természettel (illeszkedés a természetbe)	42,13
Bölcsesség (megfontolt vélekedés az életről)	42,06
Társadalmi ismertség (tisztelet, elismertség mások által)	39,83

Elemzés:

A nappali tagozatos hallgatók esetében azt a hat választ emeltem ki, melyek tekintetében a legnagyobbak voltak az átlagtól való eltérések. Ezekben az esetekben az értékek megítélésében, végletes különbségek, egyet nem értékek adódtak. Nagyok a véleménykülönbségek a társas hatalom, a tekintély és a jólét megítélésében.

1.4. A levelező tagozatos hallgatók szélsőséges válaszai az értékek, mint vezérlő elvek kapcsán

Szélsőséges válaszok	Relatív szórás, %
Társas hatalom (kontroll mások felett, dominancia)	104,21
Tekintély (jog a vezetésre és parancsolásra)	76,97
Izgalmas élet (stimuláló élmények)	48,68
Tradíciók tisztelete (hagyományok és a szokások megőrzése)	39,72
Harmónia a természettel (illeszkedés a természetbe)	38,33
Kalandos élet (tele kihívásokkal, újdonságokkal és változásokkal)	38,33

Elemzés:

Maradjunk továbbra is az átlagtól való eltéréseknél, a szélsőséges válaszoknál. A levelező tagozatosok esetében is a társas hatalom megítélése osztja meg legjobban a kérdezett csoportot. Úgy látszik, egyesek szerint szükséges, mások megkérdőjelezzik ennek fontosságát. A nappali tagozatosok és a levelező hallgatók sorrendje a szélsőséges válaszok második helyén is megegyezik, hiszen náluk is a tekintélyt láthatjuk megjelölve. Újdonságként azonban *három olyan értéket is látunk, melyek megítélésében a hallgatóság megoszlik. Ezek a következők:*

- izgalmas élet (stimuláló élmények)
- tradíciók tisztelete (hagyományok és a szokások megőrzése)
- kalandos élet (tele kihívásokkal, újdonságokkal és változásokkal)

Az adatok kapcsán levonható az a következtetés, hogy az érettebb, tapasztaltabb hallgatók életfelfogásuk, a mindennapokkal kapcsolatos elvárásaik, fordultak, a sokszínű, vagy éppen kiszámítható világra való igényük kapcsán is sokfélék lehetnek.

2.

Értéklista eredményeinek kivonata

A kérdőív során azokat a tulajdonságokat keressük, melyek a cselekedetekben inkább vagy kevésbé jellemző vezérlőelvek.

2.1. A nappali tagozatos hallgatók cselekedetekre vonatkozó vezérlő elvei

Legfontosabb értékek	Átlag
Életcéllal rendelkező (saját célokat választ)	5,50
Egészséges (fizikailag és szellemileg)	5,42
Lojális (hű barátokhoz, valamilyen csoporthoz)	5,33
Becsületes (őszinte, nyílt)	5,33
Intelligens (logikus gondolkodású)	5,33
Szülők, idősek tisztelete (tisztelet kimutatása)	5,29
Sikeres (eléri céljait)	5,13
Felelősséget vállaló (megbízható)	5,08

Elemzés:

A nappali tagozatos hallgatók cselekedetekre vonatkozó vezérlőelveiben a saját életcél megválasztását tartották legfontosabbnak. Itt már kézzel foghatóbban jelentkezik azok a mindennapok során fontosnak tartott attitűdök, melyek elmélyítésén a nevelői munkánk során fáradozunk. Ezen értem a becsületességet, a csoporthoz való hűséget, a tiszteletet, a mások iránt érzett felelősséget, és azt a törekvést is, ami a célok elérésére irányul.

2.2. A levelező tagozatos hallgatók cselekedetekre vonatkozó vezérlő elvei

Legfontosabb értékek	Átlag
Egészséges (fizikailag és szellemileg)	6,08
Becsületes (őszinte, nyílt)	5,88
Lojális (hű barátokhoz, valamilyen csoporthoz)	5,54
Felelősséget vállaló (megbízható)	5,50
Intelligens (logikus gondolkodású)	5,42
Életcéllal rendelkező (saját célokat választ)	5,38
Szülők, idősek tisztelete (tisztelet kimutatása)	5,33
Kötelességtudó (kötelességet vállaló)	5,21

Elemzés:

A levelező tagozatosok esetében az első helyen megjelölt cselekvéssel kapcsolatos vezérlőelv a fizikai és szellemi egészségre való törekvés. Remélhető, hogy az erre irányuló cselekvést, nem csak gondolati, hanem fizikai síkon is megvalósítják hallgatóink, tehát mozognak, sportolnak, egészségesen élnek, étkeznek stb.

A nappali tagozatosokhoz képest újdonságként hat – és mindjárt második helyen szerepel – a becsületesség. Minthogy ezek a hallgatók többnyire munkaviszonyban állnak, így szimpatikus ennek magas presztízse, rangja. Reméljük, a jövő újságírói valóban ezzel a ritka jellembeli tulajdonsággal rendelkezve tudnak maguknak majd rangot, megbecsülést kivívni.

2.3. A nappali tagozatos hallgatók szélsőséges válaszai a cselekedetre vonatkozó vezérlő elvek kapcsán

Szélsőséges válaszok	Relatív szórás %
Társadalmi megítélését féltő (az image védelme)	132
Sorsát elfogadó (életkörülményeit elfogadja)	105
Félrehúzódozó (szerény, alázatos)	103
Hívő (vallásilag elkötelezett)	100
Befolyásos (befolyása van eseményekre és személyekre)	93
Önkényeztető (nem tagad meg semmit önmagától, kellemes dolgokat csinál)	59

Elemzés:

Térjünk át ismét azokra a szélsőséges válaszokra, melyek legjobban eltérnek az átlagtól!

A nappali tagozatosok esetében a következők megítélésében nem egyeznek a hallgatók:

- a társadalmi megítélés féltésében,
- a sors elfogadásában,
- az alázatosságban,
- és a vallási elkötelezettségben.

Ha végignézzük az itt felsoroltakat, azt mondhatjuk, nem lepődtünk meg. Hiszen társadalmunk képe itt rajzolódik ki igazán. A sokszínű családok, együttélési formák, (teljes-, vagy egyszülős családok, a látogató együttélés különböző módzatai), a sokfajta nevelői hatás (szabadelvű, konzervatív,

agresszív, megengedő szülők, nevelők) eredményeként kaphatunk ennyire különböző szélsőséges válaszokat.

2.4. A levelező tagozatos hallgatók szélsőséges válaszai a cselekedetre vonatkozó vezérlő elvek kapcsán

Szélsőséges válaszok	Relatív szórás %
Hívő (vallásilag elkötelezett)	141,82
Társadalmi megítélését féltő (az image védelme)	81,34
Önkényezettő (nem tagad meg semmit önmagától, kellemes dolgokat csinál)	74,18
Félrehúzódozó (szerény, alázatos)	71,50
Merész (Kalandkereső, kockázatot vállaló)	64,56
Higgadt (elkerüli a heves érzelmeket és tetteket)	57,70

Elemzés:

A levelező tagozatosok esetében is jelentkeznek az előbb említett szocializációs hatások. Újdonságként az hathat, hogy a vallási elkötelezettség kapcsán milyen nagy a véleménykülönbség a csoporttagok között. Megjelenik még a merészség, mint kockázatvállalás, és a higgadság, azaz a heves érzelmek kerülésének vágya. Ez a két cselekedetre vonatkozó vezérlő elv szoros kapcsolatban áll egymással, és nincs ellentmondás sem közöttük. Hiszen amennyiben valaki fontosnak tartja vezérlőelvként a kalandkeresést, nyilvánvalóan nem kerüli a tetteket, vagy éppen az érzelmeket.

A kutatás rövid összefoglalása:

A kapott adatokból levonhatók a következők:

- A nappali és levelezős hallgatók esetében is kialakultak azok a jellemvonások, attitűdök, melyek fontosak lehetnek az elektronikus újságírói pályán (becsületesség, életcél, felelősségtudat, sikeresség).
- Jól láthatók a különbségek a nappali és a levelezős hallgatók esetében. A köztük lévő esetleges korkülönbség, az élettapasztalatok megnyilvánulnak a kapott eredményekben is. A nappali tagozatos fiatalok vezérlőelvei még a magánéleti harmónia megteremtésének rendelődnek alá, ezzel szemben a levelező tagozaton a pálya, a szakma iránti elkötelezettség, a munkával kapcsolatos sikerélmények is fontos tényezőknek számítanak.

- A szélsőséges válaszok esetében nincsenek nagy különbségek a nap-pali tagozat és a kontroll csoport között. Ez magyarázható a társadalmi és a szocializációs hatások sokszínűségével.

Felhasznált szakirodalom

- VAJDA ÉVA–WEYER BALÁZS: Kántor nyomoz. Az investigatív újságírásról. In: *A nyilvánosság rendszerváltozása*. Bp. 1998. Új Mandátum.
- ÓSZABÓ ATTILA–VAJDA ATTILA: A valóság nyomában. In.: *Médiakutató* 2001. 2. sz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2001_02_nyar/07_valosag_nyomaban
- RIVERS, WILLIAMS L.–MATHEWS, CLEVE: *Médiaetika*. Bp. 1993. Bagolyvár.
- Szociálpszichológia*. Budapest. 1973. 84-116. p.
- Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe* Szerk.: Falus Iván. Bp. 2000. Műszaki Könyvkiadó
- BÁBOSIK ISTVÁN: *A nevelés elmélete és gyakorlata* Bp. 1999. Nemzeti Tankönyvkiadó

LAPKÉSZÍTŐK A VÉGEKEN

Gondolatok a helyi lapokról

Dolgozatomban arra szeretnék rávilágítani, hogy a zömében 1989 után indult helyi lapok másfél évtizeddel a rendszerváltás után milyen körülmények között látnak napvilágot, szerkesztőik milyen felkészültséggel, micsoda nehézségek leküzdése árán jelentetik meg azokat az újságokat, amelyek a lakosság – elsősorban a vidéken élők – jelentős részének az egyetlen olvasásélményt jelentik. Ha az alábbiakkal csak annyit elérek, hogy egy kicsivel több figyelmet kap a magyar sajtónak ez a méltatlanul háttérbe szorított és elfelejtett szegmense, akkor már nem volt hiábavaló gondolataim összeszedése.

Az elmúlt években szerzett tapasztalataim azt mutatják, a téma tárgyalása előtt nem árt leszögezni, hogy a helyi lap nem egyenlő az önkormányzati – azaz az önkormányzat által kiadott, finanszírozott, felügyelt – újsággal. Azaz: minden önkormányzati lap helyi lap, de nem minden helyi lap önkormányzati lap. Ennek tisztázása és elfogadása nélkülözhetetlen alapfeltétele annak, hogy a helyi lapok helyzete megváltozzon.

Mi a helyi lap?

Helyi lapnak tekintek minden olyan nyomtatott sajtóterméket, amelyet egy jól körülhatárolható földrajzi területen – méreteit tekintve egy település vagy legfeljebb egy kistérség határain belül – lakóhellyel bíró, vagy ott dolgozó, az iránt érdeklődő emberekhez (olvasókhoz) szól, témaválasztásában az adott földrajzi térség hírei, eseményei és ezek szereplői dominálnak.

Nem tekintem helyi lapnak a megyei napilapokat, és szintén nem sorolom ide a főváros határain kívül megjelenő folyóiratokat¹ sem, hiszen ezek olvasóközönsége egy település vagy kistérség határait szándékoltan túllépi. A helyi lapok speciális fajtájának tartom viszont az iskolaújságokat, az egyetemi és főiskolai lapokat, továbbá az egykor vállalati lapokként aposztrofált, azaz egy-egy cég dolgozóihoz – tehát nem ügyfeleihez és partnereihez! – szóló kiadványokat. Ezekről azonban most nem ejtenék szót, mert a sok

---

¹ Például a Szolnokon megjelenő *Eső* vagy a debreceni *Alföld* című lapokat

hasonlóság mellett olyan eltéréseket mutatnak, amelyek ismertetése ennek a dolgozatnak nem témája.

Hány és hányféle?

Egyszerűbb megmondani, hogy hányféle helyi lap van, mint arra választ adni, hány helyi lap jelenik meg ma Magyarországon.

Ennek okai természetesen maguk a helyi lapok – illetve szerkesztőik –, hiszen többségük kis példányszámú, sokszor kezdetleges technikával készül, főszerkesztőjét, szerkesztőgárdáját – de gyakran címét is – gyakran változtatja, ráadásul képzett szakember közreműködését nélkülözi, így a legtöbb esetben már a törvényileg előírt bejelentési kötelezettségnek sem tesz eleget, nemhogy a változás vagy a megszűnés regisztráltatásának². Mindezekből következik, hogy az NKÖM sajtónyilvántartásából – sajnos – nem szerezhető pontos adat a helyi lapok számát illetően.

Hasonló okokkal magyarázható, hogy az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) sem rendelkezik ilyen jellegű teljes adatbázissal, hiszen ahol a lap nyilvántartásba vételről nem gondoskodnak, ott a kötelespéldány³ is ismeretlen fogalom.

A piac információéhsége sem segít a pontos szám megadásában, mivel a helyi lapok többsége maximum az adott település vállalkozóinak érdeklődését – vagy inkább támogató jó szándékát – kelti fel, a nagyobb hirdetőköt hidegen hagyja, így marketing céllal nem érdemes összegyűjteni az adataikat. Ez lehet a magyarázata, hogy a *Média-Ász* című kiadvány legutóbbi számában is alig 400 ilyen sajtóterméket sorolnak fel, és a MÚOSZ Évkönyvek sem vállalkoztak soha teljes lista közlésére.

A Pest Megyei Önkormányzat 2004. novemberében rendezett konferenciáján⁴ elhangzott, hogy nagyjából 1000–1500 helyi lap jelenhet meg az országban. Ha azt vesszük alapul, hogy mintegy 3200 település van az országban, és feltételezzük, hogy ezek legalább felében, de minimum harmadában megjelenik egy helyi lap, és több olyan település lehet, ahol az önkormányzati, vagy a független helyi újság mellett különböző társadalmi szervezetek – pártok, egyesületek, sportkörök – is kiadnak újságokat, akkor talán nem túlzás azt állítani: nagyjából 1800–2000 körül lehet ma a helyi lapok száma Magyarországon.

---

² Egy lap törvényes működésének alapfeltétele, hogy a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumánál (NKÖM) működését engedélyeztessék, ahol a változásokat és a megszűnést is be kellene jelenteni.

³ 60/1998 (III. 27.) Kormány rendelet – A sajtótermékek kötelespéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról

⁴ Média Térkép Konferencia, Pest Megyei Önkormányzat, Budapest, 2004. november

Ugyancsak az említett konferencián hangzott el, hogy a helyi lapok 90%-a önkormányzati lapnak tekinthető, amit nagyjából alátámasztanak a *Média-Ászból* kiolvasható – a kiadókat is jelölő – adatok. Ha kicsit utána számolunk, könnyen beláthatjuk, hogy ennyi helyi lap az önkormányzatokon át folyó közpénz nélkül nem is maradhatna másként életben. Az önkormányzatok és a polgármesterek többsége ugyanis úgy gondolkodik, hogy a tájékoztatási kötelezettség egyben lapkiadási kötelezettséget is jelent. Ez nagyjából olyan hozzáállás, mintha az ellátási kötelezettséget úgy értelmeznék, hogy önkormányzati pékségeket és italboltokat is fenn kell tartani.

Önkormányzati lapnak tekinthetjük azokat a helyi sajtótermékeket, amelyeknek kiadója, fő finanszírozója, a főszerkesztő kiválasztója nyíltan vagy egy-egy alapítványon, közhasznú társaságon keresztül, netán egy vállalkozás mögé bújva az adott település képviselő testülete vagy polgármestere⁵. Ezeknek a lapoknak a többsége saját településén konkurencia nélkül működik, azaz egyedül uralja a helyi tájékoztatás piacát, ami sem a minőségnek, sem a pártatlan tájékoztatásnak nem használ.

A szinte elhanyagolható kisebbséget azok a helyi lapok alkotják, amelyeket a különböző társadalmi szervezetek – pártok, sportkörök, hagyományőrző egyesületek – az önkormányzattól függetlenül, de szintén nem kevés közpénzt felhasználva – elsősorban helyi pályázat útján hozzájutva – adnak ki.

Még kevesebb az olyan helyi lap, amely valódi vállalkozásként lát napvilágot, tehát valakik a saját pénzüket kockáztatják a megjelenés érdekében. Ez utóbbiak száma valószínűleg azért alacsony, mert általában ahol megjelenik egy önkormányzati lap – többségében ingyenesen minden háztartásba eljuttatva, jelentős közpénzt felhasználva, ezekből következően a helyi hirdetési piacra “monstrumként” rátelepedve –, ott egy másik lap nem, vagy csak hatalmas veszteségek, és nagyon hosszú idő alatt tud gyökeret verni⁶. Függetlenül a minőségtől.

A helyi lap jelentősége

Pedig a helyi lapok minőségére – értsük ezalatt a pártatlan tájékoztatást éppúgy, mint az újságírói műfajok helyes használatát – érdemes lenne jóval nagyobb figyelmet fordítani.

Néhány évvel ezelőtt megjelent egy kutatás, amelyből kiderült, hogy az olvasni tudó magyar lakosság fele egyáltalán nem vesz kezébe újságot. A

⁵ Az Önkormányzati Törvény 2000-es módosítása elvileg tiltja, hogy a helyi lap kiadója vagy irányítója a polgármester, illetve a képviselő testület legyen, ám ezt a rendelkezést kevés helyen tartják be, nem egy városban a jegyző vagy a polgármester az újság első embere.

⁶ Ezzel a jelenséggel foglalkozik a *Magyar Narancs* 2005. február 3-i számában megjelent, Az ő házuk, az ő várak című írásom.

fennmaradó 50% fele is csak műsorújságokat forgat, azaz nagyjából 2,2 millió emberhez jutnak el a nyomtatott sajtótermékek.

A felmérés gyaníthatóan nem foglalkozik – mert az adatok fentebb említett hiányossága miatt nem is foglalkozhat – a helyi lapokkal, azonban talán nem túlzás saját tapasztalatok alapján azt állítani, hogy azok, akik megyei vagy országos lapot soha nem vennének a kezükbe, a helyi – többségében ingyenes – hírharsonákat átlapozzák. Azaz, a magyar lakosság jelentős részének – megkockáztatom, hogy akár felének – az egyetlen olvasásélményt a helyi lapok jelentik.

Ebből pedig következik, hogy a helyi lapok szerkesztőinek vállán óriási a felelősség. Az ilyen betűínséges körülmények között a magyar nyelv ápolásának szinte pótolhatatlan láncszemei ezek a lapok, ahogy a helyi demokráciában betöltött szerepük is felmérhetetlen. Ugyanez mondható el a helyi gazdaságban elfoglalt helyükről, hiszen sok településen az egyetlen hirdetési csatornát jelentik, és így módon kitűnő képet adnak a település gazdasági állapotáról.

Mindezek mellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a helyi lapok a túlzottan főváros, illetve megyeszékhely központú magyar sajtópia ellenpontjait is jelentik. Mivel a hír értékét más mércével kezelik, mint az országos vagy regionális médiumok, számtalan olyan eseményt örökítenek meg, amelyekről máshol szó sem esik. Ezért valószínűsíthetjük, hogy a jövő történései számára a helyi lapok olyan igazgyöngyök lesznek, amelyek csírái homokszemként ma kerülnek a kagylók belsejébe.

Miből él egy helyi lap?

A helyi lapok működése és minősége nem érthető meg és nem tárgyalható a finanszírozásuk vizsgálata nélkül.

Ha elfogadjuk, hogy nagyjából 1500–2000 helyi lap működik, amelyek többsége havonta, átlagosan 12 oldal terjedelemben, jellemzően A4-es formátumban jelenik meg, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy ezek előállítására évente minimum 4–5 milliárd, de akár 7–8 milliárd forintba is kerülhet. Ennyi pénz pedig csak úgy teremthető elő, ha az önkormányzatok mélyen a zsebükbe nyúlnak, illetve a helyi vállalkozók hirdetnek ezekben a lapokban. Mindjárt tegyük azt is hozzá, hogy ezeknek a milliárdoknak a jelentős része nem mindig a számviteli törvény szabályai szerint cserél gazdát. Ez és a nagyarányú önkormányzati finanszírozás pedig befolyásolja a szerkesztők szabadságát.

Már-már köztudott, hogy az önkormányzati lapok jelentős részét a polgármesterek vagy a képviselőtestületek a sajtószabadság elemi normáit sért-

ve befolyásolják, felügyelik, sokszor cenzúrázzák⁷. A szerkesztők pedig nem sokat tehetnek, hiszen az diktál, akinél a kassa kulcsa, ráadásul többségük szakmai felkészültsége és egzisztenciális körülményei sem teszik lehetővé, hogy szembeszálljanak az önkénnyel.

Az önkormányzatoktól független helyi lapok esetében sem mindig jobb a helyzet, hiszen kevés, vagy talán nincs is olyan vállalkozás, ahol azt mondhatnánk, a profit és nem valami hátsó szándék áll a lap megjelenítése és finanszírozása mögött. Ilyen körülmények között pedig az újságíróknak szintén nem nagyon lehet ugrálniuk.

Kik a szerkesztők?

A MÚOSZ-ban eltöltött évek alatt⁸, a fentebb említett konferencián, és a DFT Hungária által szervezett tanácskozáson⁹ szerzett tapasztalataim alapján azt mondhatom, hogy a helyi lapok szerkesztőit és újságíróit a következő szempontok szerint csoportosíthatjuk.

A végzettség szerint két külön csoportot alkotnak a valamilyen szinten képzett újságírók, illetve az újságírást, mint szakmát soha, sehol nem tanuló amatőrök. Ez utóbbiak száma különösen a kisebb településeken magas, ahol a helyi lap szerkesztését általában egy önkormányzat által fizetett közalkalmazottra bízák – tanárra, könyvtárosra.

Státuszuk szerint legalább négy csoportba oszthatók a helyi lapkészítők; közülük az egyik az imént említett közalkalmazottaké – akik között természetesen előfordulhat végzett újságíró –, a másik a honi sajtóban elterjedt úgynevezett számlásoké – vállalkozók vagy szellemi szabadfoglalkozásúak –, a harmadik az elhanyagolható számú alkalmazottaké, míg a legnépesebb a törvényen kívülállóké, azaz azoké, akik honorárium nélkül vagy feketén írnak vagy szerkesztenek helyi lapot.

A helyi újságok szerkesztőit érdemes aszerint is csoportosítani, hogy főállásban (ez csak nagyobb településeken fordulhat elő), mellékállásban (közük is különbséget kell tenni a főállásban teljesen mással foglalkozók, illetve

---

⁷ A helyzetet jól szemléltették a Média Térkép konferencián elhangzott hozzászólások, de jelzi az is, hogy a MÚOSZ Helyi Lapok Szakosztályának 2002-es felmérése szerint, az önkormányzati választások után a helyi lapok szerkesztőinek harmadát-felét leváltották. Érdekes példa továbbá a gödi lap szerkesztőinek 2004 tavaszán történt eltávolítása is.

⁸ 1998-tól a Magyar Újságírók Országos Szövetségének (MÚOSZ) szervező titkáráként, 2000–2004-ig pedig a MÚOSZ által kiadott *Magyar Sajtó* című lap főszerkesztőjeként dolgoztam.

⁹ Önkormányzati Médiumok Országos Konferenciája, 2005. április 28., Budapesti Kommunikációs Főiskola

a főállásban egy másik, általában nagyobb lapnál hivatásos újságíróként dolgozók között), illetve hobbi szerkesztőként és újságíróként működnek.

Csoportosíthatjuk őket a honoráriumuk alapján is, ami a legegyszerűbb, mivel valószínűsíthető, hogy elhanyagolható lehet a MÚOSZ Érdekvédelmi Kódexe¹⁰ szerint megfizetettek száma, a többséget az alulfizetett, illetve a semmiféle honoráriumért nem dolgozók alkotják.

A fenti csoportosítások talán a kiszolgáltatottság gyökereire is rávilágítanak, hiszen miként várható el szakmailag felkészült, objektív és pártatlan tájékoztatás egy olyan újságírótól, aki nem ismeri a szakma alapjait, munkájáért nem kap semmiféle honoráriumot, ráadásul egzisztenciáját kockáztatja, ha a helyi hatalom lábára lép. Ez persze a legrosszabb helyzet, de sajnos 2005-ben inkább általános, mintsem egyedi.

Felhasznált irodalom

1. NAGY ANIKÓ: A magyar sajtó tíz éve a rendszerváltás után. In: *Könyvtári Figyelő*, 1999. 1. sz. 13-20 p.
2. BAJNAI ZSOLT: Hány újságunk van? In.: *Magyar Média*, 2000. 3. sz. 81–84. p.
3. *Média-Ász* 2005. március (26. kiadás), S&S Karakter Kft., 2005. Budapest
4. *MÚOSZ Évkönyv 2005.*, Magyar Újságírók Országos Szövetsége, 2004. Budapest (Szerk. Kufár Róbert)
5. Honlapok: www.muosz.hu, www.oszk.hu, www.e-mese.hu

---

¹⁰ A kódex tartalmazza az ajánlott minimum honoráriumokat, friss változata elérhető a www.muosz.hu oldalon

A TÁRSADALOM KÉPE AZ ÚJSÁGÍRÓRÓL

AZ ELSŐ HAZAI ÚJSÁGÍRÓVERÉS NYOMÁBAN*

A cím több szempontból is idézőjelbe kívánczik. Egyrészt, mert jelen közleményünk után is úgy véljük, további sajtótörténeti bűvárkodást igényel, hogy ki is volt az első megvert magyar újságíró. (A sajtó modern történetében, mint tudjuk, nem ritka, hogy újságírók fizikai erőszak áldozatául esnek, és nyilván bőségesen vannak e szomorú tendenciának történeti előzményei.) Másrészt az idézőjel azért is indokolt volna, mert a történet egyik főszerepét játszó újságíró – kései utódaival ellentétben – megverésére legfeljebb csak közvetett módon szolgáltatott okot mindazzal, ami a tolla alól kikerülve, nyilvánosságot kapott. A több mint másfél évszázados eset felidézését nemcsak azért tartjuk fontosnak, mert kétségtelen áthallásai a sajtó hazai történetén át napjainkig ívelnek, hanem azért is, mert a magyar politikai újságírás kiemelkedő egyénisége, *Kossuth Lajos* életének lényegében ismeretlen epizódja.

A történetek röviden az alábbiakban foglalhatók össze. A *Pesti Hírlap* szerkesztőjének Szép utcai lakása közelében rendszeresen gyalázkodó falfirkák jelentek meg, névtelen leveleket kapott ő illetve szállásadója is, s egy idő után *Kossuth*hoz közelállók kezdték figyelni a házat, hogy elkapják a sértegetések anonim szerzőjét. 1841. november 27-én éjjel 23.00 óra után a házmester illetve *Kossuth* inasa meglesték a házfalra feliratot mázoló alakot, majd az inas alaposan megverte az illetőt, amikor az áldozatról kiderült: a konzervatív *Nemzeti Újság* munkatársa, *Hindy János* volt az. (Utóbbi természetesen – mint majd látjuk – tagadta a sértegető feliratok „szerzőségét”).

A korabeli közéletben nagy port kavart az ügy.

I. *Hindy János* (1805 ?-1875) Bars megyei birtokos családból származott, 1838-ban ügyvédi oklevelet szerzett.¹ 1840-ben lett a konzervatív *Nemzeti*

---

* Készült a Széchenyi István Ösztöndíj támogatásával.

¹ *Hindy* keresztnévéként az *Iván* is elterjedt a szakirodalomban, ő maga az 1840-es években a *Jánost* használta. Születési éveként *Szinnyei* adattárában – és ennek nyomán szinte minden más későbbi munkában is – 1800 szerepel, ez minden bizonnyal téves, az 1805-ös adatot Nagy *Iván* családtörténetéből vettük át. Utóbbit inkább valószínűsíti, hogy 1841-ben készült orvosi vizsgálata (ld. alább) 35 évesnek mondta, ami már elfogadható pontatlanság (36 helyett). Vö. SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái. IV. köt. Bp., 1896. 884–885. has.; NAGY IVÁN: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Pest, 1857. V. köt. (CD-ROM, Arcanum, 1999.); KEMPELEN BÉLA: Magyar nemes családok. V. köt.

Újság munkatársa, mind a kortársak minősítéseiben, mind a sajtótörténetben több helyen is „szerkesztő”-nek nevezik, holott valójában nem volt az.² Tevékenysége inkább mai szóhasználattal az olvasószervezőhöz, korabeli kifejezéssel: segéd-szerkesztőhöz állt a legközelebb, hiszen a leghosszabb ideig állt a lap alkalmazásában, az egyes cikkek terjedelmének, hangnemenek kialakításában lehetett komoly szerepe, vélhetően néhány kommentár, lapalji jegyzet szerzőjében is őt gyaníthatjuk, bár tény, hogy nevét sehol nem írta alá, azonosítható névbetűt sem használt. Az 1840-es évek első felében levelezéséből arra következtethetünk, hogy a lap terjesztésével kapcsolatos ügyeket is ő koordinálta, elsősorban az azt anyagilag is támogató, magas rangú egyházi személyek felé.³ *Hindy* személyisége mindenestre pontosan beleillett a *Nemzeti Újság* szélsőségesen konzervatív, klerikális arculatába. (A lap a katolikus egyház érdekeinek szócsöve, a konzervatív tábor maradibb szárnyának orgánuma volt.⁴) A lapot szerkesztőként 1839-től 1842-ig Nagy Pál (1788-1859) jegyezte, aki finoman szólva nem különösebben tűnt fel tehetségével, 1842-ben azért kellett mennie, mert munkatársa, a *Nemzeti Újság* melléklapját, a *Hasznos Mulatságok*-at szerkesztő *Nagy Ferdinánd* durva támadást intézett *Kölcsey Ferenc* emléke ellen.⁵ A tulajdonosi jogokat a *Nemzeti Újság* jogelődjét alapító *Kultsár István* (1760-1828) özvegye, *Perger Anna Mária* gyakorolta. A konzervatív, Habsburg-hű *Hindy* 1845-ben túlbuzgósága miatt vált ismertté (a hivatalos közzététel előtt udvari körökből bizalmasan megszerezte és közölte az új adminisztrátorok névsorát⁶),

Bp., 1911. (CD-ROM, Arcanum, 2001.) Tévesen István-nak nevezi és születését 1820-ra (!) teszi: O'SVÁTH GYULA: Irodalom és tudomány. In: Bars megye. Szerk.: BOROVSKY SAMU. Bp., é.n. [1903] (Magyarország vármegyéi és városai)

² A korszak vezető újságíróinak jegyzékében hangsúlyosan ismerteti (a *Nemzeti Újság* „első szerkesztőjének” nevezve) *Hindy* életét, tevékenységét: PINTÉR JENŐ magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. VI. köt. Bp., 1933. 52., 74. p. Tevékenységének tisztázásáról ld.: DEZSÉNYI BÉLA: *Nemzeti Újság, 1840–1848*. In: *Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv, 1940–41*. Bp., 1941. 313–356. p. (továbbiakban: DEZSÉNYI, 1941.) 344. p. Álláspontunk szerint inkább Dezsényinek van igaza, amikor azt írja, hogy „egyéni munkásságának emlékét egyetlen cikk sem őrzi” az előző jegyzetben idézett Szinnyeivel szemben, aki szerint a „a lapban több értekezése jelent meg”.

³ Ld. pl. Liphay Endre esztergomi kanonok *Hindy*hez, mint „expeditor úr”-hoz 1844-ben intézett leveleit. Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL.) R 319. (= 1526 utáni gyűjtemény. Kisebb családi fondok.) 26. cs. *Hindy*-család. (Filmtár. 47319. sz. tek.) sz.n.

⁴ Ld. részletesen: DEZSÉNYI, 1941.; ill. KOSÁRY DOMOKOS: A kétféle *Világ* és a konzervatívok. In: A magyar sajtó története. 1. köt. 1705-1848. Szerk. KÓKAY GYÖRGY. Bp., 1981. 731-750. p. (továbbiakban: KOSÁRY, 1981.) 749-750. p.

⁵ Ld. pl. DEZSÉNYI, 1941. 314-318. p. A lap egyébként Nagy Pál szerkesztésében 1840 januárjától jelent meg *Nemzeti Újság* címen – mint egy laptársa sokat sejtetően fogalmazott – „eddig szellemében”, vagyis konzervatív modorban. *Jelenkor*, 1841. 3. sz. (január 9.) 9. p.

⁶ DEZSÉNYI, 1941. 342., 344. p.

majd 1849 után is a katolikus egyház közéleti tevékenységének szolgálatában állt, 1852-1864 között a Szent István Társulat ügynöke.⁷

Hindy Jánosnak Kossuth Lajossal éppen akkor támadt konfliktusa, amikor a közéletet jórészt amúgy is a *Pesti Hírlap* nyomán támadt belpolitikai viharok jellemezték. Történetírásunkban már sokoldalúan feltárt, hogy Kossuth szerkesztői munkája milyen alapvető hatást gyakorolt a magyar újságírás történetére, továbbá – mint az első modern értelemben vett, jól szerkesztett politikai lap – a polgári átalakulás ügyének is az egyik legfontosabb mozgatórugója lett.⁸ A Kossuth által vezércikkekben, továbbá a lap tudósításaiiban „tematizált” belpolitikai kérdések, a közélet iránti érdeklődést indukáló hatása nemcsak mozgósította az 1839–1840. évi országgyűlés részleges sikerei miatt „elfáradt” ellenzéket,⁹ hanem polarizálta az egész politikai közvéleményt. Széchenyi István: *A kelet népe* c., Kossuth-ellenes röpirata, valamint az annak nyomán megindult sajtóvita nemcsak a vármegyei közgyűlésekben nyilvánosan politizáló, valamint a véleményét újságcikkekbe, röpiratokba foglaló személyiségeket mozgósította,¹⁰ hanem azokat is, akik – a

⁷ Munkájáról ld. pl. Danielik János levelei Hindy Jánoshoz: MOL. R 319. 26. cs. sz.n.; Csajághy Károly levele Hindy Jánoshoz, 1853. április 8.: Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. (továbbiakban: OSzKkt.) Levelestár; illetve: Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése. Sajtó alá rend.: ANGYAL DÁVID. Bp., 1925. (Magyarország újabbkori történetének forrásai.) 429. p.

Megjegyezzük, Hindynek feleségétől, Nehéz Júliától született fiai közül kettő szintén ismert a sajtótörténetben. A kisebbik, Géza (1850–1895) kevésbé, Hindy Árpád (1843–1897) viszont nemcsak az 1860-as évek önkényuralom-elleni mozgalmában vállalt aktív szerepével hívta fel magára a figyelmet, hanem azzal is, hogy *A Hon* munkatársaként, az *Ellenőr*, az *Aradi Közlöny* és a *Kolozsvár* szerkesztőjeként a dualizmus korának egyik legjobb tollú újságírója lett. (Felesége, az 1848–49-es hivatalos lapot, a *Közlöny*-t szerkesztő Gyurmán Adolf lánya volt, aki – érdekes előzményként – a *Hazai s Külföldi Tudósítások*-nál, majd az 1840-es években a *Pesti Hírlap*-nál is dolgozott.) Témánk szempontjából fontos megjegyezni, hogy az 1880–1890-es években sajtótörténeti elemzéseket is közzétett a reformkori lapkészítésről, Kultsár István szerkesztői munkájáról például az *Ellenőr* és az *Erdélyi Múzeum* hasábjain. Személyéről ld. legutóbb: SZÉCHY ANDRÁS: Kossuth és Táncsics vonzásában. Gyurmán Adolf és Hindy Árpád emlékezete. In: Ezredvég, 1999. március. [Online: <http://magyarirodalom.elte.hu/ezredveg/9903> – 2005. május.]

⁸ Ld. pl.: BUZINKAY GÉZA: Kis magyar sajtótörténet. Bp., 1993. [Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://www.mek.iif.hu> – 2005. május.]; külön.: KOSÁRY DOMOKOS: Kossuth és a Pesti Hírlap. In: A magyar sajtó története. I. köt. 1705–1848. Szerk. KÓKAY GYÖRGY. Bp., 1981. 665–713. p. (A számos Kossuth-életrajz vonatkozó ismertetésétől eltekintettünk.)

⁹ Az országgyűlés utáni fáradtsággal kapcsolatos kifejezéseket maga Kossuth használta, ld.: KOSSUTH LAJOS: Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól. [1841] In: Ferenczi Zoltán (szerk.): Gróf Széchenyi István: A Kelet népe. Bp., 1925. (Gróf Széchenyi István összes művei, 5.) (Magyarország újabbkori történetének forrásai.) 411–524. p.; 481. p.

¹⁰ A Kossuth–Széchenyi-vita terjedelmes szakirodalmából ld.: Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal. I. r. (1841–1843) Szerk.: VISZOTA GYULA. Bp., 1927. (Ma-

modern közéletben távolról sem ismeretlen módon – névtelen gyalázkodással, fenyegetőzésekkel próbálják a közélet szereplőit megfélemlíteni, eltántorítani. Egyetérthetünk azokkal a történetírói megnyilatkozásokkal, melyek szerint *Széchenyi*, majd a konzervatív publicisták *Kossuth*-elleni támadása indirekt módon, de ösztönzőleg hatott *Kossuth* kicsinyes gyűlöllőinek ambícióira.¹¹

Hindy éjszakai megverése egyébként – a politikai és zsurnalisztikai vonatkozások mellett – önmagában azért is felkeltette az érdeklődést, mert erősítette a kortársak vélekedését a nagyvárossá váló Pest közbiztonságának romlásával, az urbanizáció negatívumaival kapcsolatosan. A számos tudósítás közül felidézzük a *Jelenkor* véleményét, mely szerint: „Budapest napról [napra] nagyobb fővárosi jelentőséggel kezd bírni, s az egész világ minden nagyvárosa tanúsítja, hogy nagyobb népség s nagyobb közlekedés mindenkör nagyobb salakot szokott maga után hagyni. [...] Bizonyítják ez állítást Budapesten egy idő óta nagyobb számmal előforduló gyilkosságok s lopások.” A *Victor Hugo* regényeibe kívánczoló alvilági zsványtanyák miatt napirenden voltak az éjszakai verekedések, általában a terjedő bűnözés.¹²

II. A november 27-i újságíró-verés történetéről aprólékos részletességű források állnak rendelkezésünkre.¹³ Elsőként *Patisz Károly*, Pest város kapitánya végzett nyomozást a történet kiderítésére. A városi tanácshoz intézett december 3-i jelentésében még úgy fogalmazott, hogy *Hindy* „felgyógyulásán az orvosok is kételkednek”, és röviden ismertette a felvett tanúvallomások tartalmát. Ebből kiderül, hogy *Hindy* ugyanúgy a Szép utca 3. sz. házban

---

gyarország újkori történetének forrásai.) (továbbiakban: VISZOTA, 1927.); LACZKÓ MIHÁLY: *Széchenyi és Kossuth vitája*. Bp., 1977. (Magyar História) stb.

¹¹ VARGA JÁNOS: *Keresztúzbén a Pesti Hírlap*. (Az ellenzéki és a középutas liberalizmus elválása 1841–42-ben.) Bp., 1983. (továbbiakban: VARGA, 1983.) 57. p. A *Kossuth–Hindy-affér* 1841–1842-es történéseit néhány sorban – részben egymástól átvéve – ismertették: VISZOTA, 1927. XCI–XCII. p.; DEZSÉNYI, 1941. 344–345. p.; KOSÁRY, 1981. 749. p.; (az alább idézendő sajtócikkek említésével:) *Kossuth Lajos: Szerkesztői jegyzetek a Pesti Hírlaphoz, I. (1841)* Szerk.: FAZEKAS CSABA. Miskolc, 2003. 269–270. p. (További hivatkozásuktól eltekintünk.) Legnagyobb figyelmet az ügynek – pontosabban egyes büntetőeljárás-történeti vonatkozásainak – eddig egy tanulmány szentelt: DOMBÓVÁRY GÉZA: *Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pest megyében a XIX. század első felében*. Bp., 1906. (továbbiakban: DOMBÓVÁRY, 1906.) 42–45. p.; illetve ez alapján röviden: UÓ: DOMBÓVÁRY GÉZA: *Törvénykezés*. In: *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. II. köt.* Szerk.: BOROVSZKY SAMU. Bp., é.n. [1911] (Magyarország vármegyéi és városai) (továbbiakban: DOMBÓVÁRY, 1911.) 309–325. p., 312–313. p.; UÓ: *Fenyítőeljárás és börtönügyi adalékok vármegyéinknek XIX. század eleji gyakorlatából*. Bp., 1931. (Angyal szeminárium kiadványai, 20.) 11–12. p.

¹² *Jelenkor*, 1840. 86. sz. (okt. 21.) 341. p., 1841. 13. sz. (február 13.) 49. p. stb.

¹³ MOL. C 51. (= Helytartótanácsi levéltár. Departamentum politicae in genere et civitatum.) 1842. 19. kf. 2. t.

lakott, mint *Kossuth* (megjegyezzük, ennek ellenére – mindkettejük állítása szerint – személyesen nem ismerték egymást), a háztulajdonos *László Józsefné* volt.¹⁴ Az egybehangzó vallomásokból bizonyosan látszik, hogy már régóta rendszeresen megjelentek a ház falán *Kossuthot* becsmérő falfirkák.¹⁵ A ház lakóit is nyugtalanító éjjeli falmázolások nyomán a házmester, *Moór János*, valamint a *Kossuth*-család szolgálatában álló inas, *Neuszer* (*Neuzer*) *János* éjjelenként lesben állt, hogy kiderítsék az illető kilétét. Már több éjszakát is eltöltöttek hiába a Szép utcai lakóépülettel szemközt lévő ún. *Almássy Ignác*-féle ház kertjének vaskerítése mögött, amikor november 27-én, éjjel fél tizenkettőkor (pontosabban a vallomások szerint 23.00-23.30 közötti időpontban) meglátták a rejtélyes mázolókat. Érdekes, hogy a kihallgatások után a városi rendőrkapitány beszámolójában korrekten ismertette *Hindy* ellentétes verzióját is, azonban érezhetően hitelt adott a vádlottak azon beszámolójának, hogy egyértelműen a *Nemzeti Újság* munkatársa készítette a graffitiket: „*Hindy János* úr hazajövéen, a ház kapuját elhagyta és a falra írni kezdett [sic!], a lesben lévő házmester és inas egy ideig nézték és tettét a holdvilágnál jól kivehették”, majd tetten akarták érni az illetőt. A vasrácsos kertajtó csikorgását meghallva azonban az elkövető futásnak eredt a szomszédos Zöldkert (ma: Reáltanoda) utcába, ahonnan egyébként korábban érkezett is, hiszen a *Nemzeti Újság* szerkesztősége ott volt található.¹⁶ *Neuszer*

¹⁴ Kossuth 1841 januárjában történt házasságkötése után költözött a három szobás, a szerkesztői fizetésből polgári eleganciával fenntartható otthonba feleségével Meszlényi Teréziával. A lakás kiválasztásában szerepet játszott az is, hogy a *Pesti Hírlap* szerkesztősége, kiadóhivatala és a Landerer-féle nyomda az otthonhoz nagyon közel, a Szép utca és a Hatvani (ma Kossuth Lajos) utca sarkán álló, ún. Horváth-házban alakította ki helyiségeit. Kossuth 1842 márciusában a Pest megyei Tinnyére költözött, döntésében – az életrajzaiban megörökített – anyagi gyarapodása illetve a vidéki kúria iránti vágyakozás mellett talán az is vezethette, hogy családját a *Hindy*-ügyhöz hasonló kényelmetlenségektől megkímélje. Fontos megjegyezni, hogy Kossuth első gyermeke, Ferenc nem sokkal a tanulmányunk témájául szolgáló történet előtt, 1841. november 16-án született. FÓNAGY ZOLTÁN: Évek és napok Pest-Budán. In: *Napút*, 2002. 7. sz. [Napút Online: http://www.inaplo.hu/na/2002_07/062.htm – 2005. május.]; illetve: GAVLIK ISTVÁN: Kossuth Lajos Pest-Budán. Bp., 1993. (Kossuth Lajos emléktúrák, 4.) 12., 27. p.; KOSÁRY DOMOKOS: Kossuth Lajos a reformkorban. Bp., 2002. (2. bőv. kiadás, továbbiakban: KOSÁRY, 2002.) 200., 266. p. Utóbbi monográfia érdekes módon a *Hindy*-ügyet nem említette.

¹⁵ Kossuth egy október közepén kelt hírlapi cikkében már panaszkolt az éjjeli falfirkálásokat, ami akkor már huzamosabb idő óta folyhatott, decemberi cikkében öt hónapról írt – ld. alább –, vagyis huzamosabb ideje kellett már túrnie a zaklatásokat. [KOSSUTH LAJOS:] Polemia. In: *Pesti Hírlap*, 1841. 83. sz. (október 16.) 697. p. Megjelent: Kossuth Lajos hírlapi cikkei, I. 1841-1842. Sajtó alá rend.: KOSSUTH FERENC. Bp., 1906. (Kossuth Lajos Írtai, XII.) (CD-ROM, Arcanum, 2002.) Vö. 80. sz. jegyz.

¹⁶ *Hindy* a botrány után – Kossuthhoz hasonlóan, vö. 14. sz. jegyz. – elköltözött a kinos helyszínnek bizonyult Szép utcai házból, 1842 júliusában már a Kecskeméti utca 508. sz. alatti, ún. Kosztolányi-féle házban lakott. *Hindy János* levele Horvát Istvánhoz, 1842. július 22.

János utána futott, alaposan helybenhagyta, majd visszahozta, hogy Moórral történt előzetes megállapodásuk szerint a Szép utcai házban lévő istállóba zárják, a hatóságoknak történő másnapi átadás céljából. Ekkor azonban az odaérkező házmester (és szintén a házból kijövő felesége) felismerte Hindyt a megvert férfiben, akit ezután szállására haza is engedtek.¹⁷ Hindyt a szóbeli meghallgatáson túl a rendőrkapitány írásos vallomástételre is felkérte, az áldozat azonban csak pár soros levelet küldött a tanácshoz, amelyben azt nyilatkozta („a kötelesség, sőt a békés polgárok közbátorság [= közbiztonság] ösztönéből serkentetve”), hogy a mellékelt – alább ismerttetendő – orvosi látlelet önmagáért beszél. Azért még megemlítette, hogy előző este az állapota súlyosbodott, már végleg el van gyengülve.

A történetek után másnap reggel Hindy családja bejelentést tett Pest vármegyénél, amely Zlinszky János főszolgabíró útján szintén nyomozni kezdett. Azonnal orvosi látleletet vetettek fel Hindyről, és – Bellágh Antal esküdt útján – felszólították, hogy írásban foglalja össze a történeteket.¹⁸ Hindyt megvizsgálta saját orvosa, bizonyos Stockinger Tamás, aki érvágást is végrehajtott rajta, illetve a vármegye két főorvosa (Schmidt János és Tessenyi Zsigmond) is. Az első ránézésre „gyengébb testalkotású szenvedő”-nek titulált, még másnap is véres ingében ágyban fekvő újságíró súlyos, nyilamló fejfájásról, fülzúgásról, egyik szemére zavaros látásról beszélt, ugyan eszméleténél volt, de az orvosoknak feltűnt, hogy „a tett kérdésekre csak lassan, és némely gondolkodás után felel”. A tüzetesebb vizsgálat a fején, különösen az arcán számos ütéstől származó kisebb-nagyobb zúzódást, a máj tájékán bordáinak sérülését, bal kezén és mindkét combján sebeket állapított meg. Előbbiek egyértelműen valami tompa eszköztől (bottól) származhattak, utóbbiak pedig csak attól, hogy „a megsértett arccal a kikövezett földre teretett”, melyet kisebb szerencséjére a kalap és a vastagabb téli ruházat valamelyest mérsékelte. A diagnózis már a korabeli orvostudomány szintjén is világos volt: „Akár pedig az ütések súlyát, akár a megsértett szerencsétlen esetét [= elesését] okozzuk, a fent említett belső tünetményekből az agyvelő megrázkódtatásának első fokát következtetni kell.” Az orvosi szakvélemény vége a korban megszokott fordulatokat használta, és mindez agyrázkódás

---

OSzKKt. Levelestár. Nem sokkal később lakását a Zöldkert u. 477. sz., Kulcsárné-féle házba tette át, ahol a lap szerkesztősége is működött, 1844-től 1848-ig bizonyosan ott lakott. MOL. R 319. 26. cs. sz.n.

¹⁷ MOL. C 51. 1842. 19. kf. 2. t. Patisz Károly jelentését szó szerint magáévá tette a városi tanácstól a –Tölgyessy János polgármester és valamennyi tanácsos által aláírt – helytartótanácsához intézett december 6-i beszámoló. Vagyis a tanács szintén inkább Hindyben, mint valaki másban gyanította a feliratok szerzőségét. Egyértelműen, eskü alatt tanúsította ezt Moór János december 2-i vallomásában is.

¹⁸ MOL. C 51. 1842. 19. kf. 2. t.

esetén nem is volt a betegre nézve biztatónak tekinthető: „Az agyvelő meg-rázkódtatása mindig veszedelmes és nem ritka halálos következményű lévén, a sértés miképpen kimeneteléről a tudományok szabályai szerint még eddig végképpen ítéletet nem hozhatunk, melynek hozatalát a gyógyítás alatt későbbben kifejtendő tünetények, vagy halál esetében a boncolás határozandja meg.”

A *Hindy János* által december 1-jén készített terjedelmes beszámolóból úgy tűnik, szerzője nagyon is tudatánál volt, még akkor is, ha feltehetően mások segítségére (például diktálásra) volt szorulva. Feltűnő, hogy a városi tanácshoz mennyivel szűkszavúbb beadványt küldött, ebben szerepet játszik, hogy a vármegye előtt részletesebben kifogásolhatta a pesti közbiztonságért felelős városi rendőrség munkáját, illetve az is, hogy támadója büntetőügyében a vármegye törvényszéke volt illetékes. Már írása első részében kifejtette azon álláspontját, hogy az ő esete nem egyszerű garázdaság, hanem jóval tágasabb összefüggései vannak, és már a megszólítás után bátor kritikát fogalmazott meg, miszerint „az adózók terhivel tápláltatott városi rendőrség egyénei [...] éppen ott nem mutatkoznak, hová s mivégre főképp rendeltetniük kellenék”. Ügye ekként rávilágít arra – folytatja –, hogy a közbiztonság milyen katasztrofális helyzetben van, hiszen megverése nem is egy külső sikátorban, hanem a pesti belváros utcáinak egyikén történt, az ő esete pedig így méltó arra, hogy nemcsak „ezen ikervárosi egyéb közönségnek, hanem magának a nemes vármegyének is, mint nemes hatóságnak figyelmét méltán magára vonja”. Rátérve a 27-én történtekekre, elmondja, hogy körülbelül este 11.00 óráig a *Nemzeti Újság* szerkesztőségében dolgozott, a másnapi lap-számot készítette elő, majd az alig 20-25 lépésnyire lévő szomszédos utcában lévő lakásához indult. Mielőtt hazatért volna, megállt a fal mellett, azonban vallomásában ennek indoklására a fentieknél sokkal prózaibb okot jelölt meg: vizelnie kellett. Ekkor érte a lábát egy kemény botütés, majd az „útonálló gyilkos” elől menekülni próbált. A feje több ütést kapott, a földre rogyott, el is ájult, de támadója ott is tovább ütlegette, mellére térdelt, gyomrozta stb. *Hindy* érthető okokból aprólékosan részletezte megverésének történetét, majd azt, hogy a „gonosz lelkű ember” a földön húzta be a Szép utcai ház udvarára, az istállónál ledobta a földre és ráparancsolt, hogy maradjon ott. A házmesterné ekkor közölte Neuszerrel a megvert ember kilétét, majd *Hindy* visszatérő szófordulataival a következő történt: „midőn pedig erre a gyilkos az udvarról eltávoznék, maga a házmesterné fedezte előttem rövid szóval fel, hogy ezen gyilkos vélem éppen egy házban lakó Kossuth Lajos úr inasa légyen”. A saját ágyában, vérbe fagyva tért magához, és még azt is fontosnak tartotta megemlíteni, hogy az utca kövezetén megverésének véres nyomait talán még napok múltán is látni lehet. Az orvosi látletet mel-lékelésén túl részletezte szünni nem akaró fejfájását, véres köpését, egyálta-

lán szörnyű testi állapotát. Levelének záradékában azonban nem rejtette véka alá, hogy mire számít a történetek után. Elvárta, hogy *Neuszer* mint előre megfontolt szándékból, titokban támadó „valóságos útonálló haramiát és gyilkost” állítsák bíróság elé, hiszen támadója „borzasztó tettére nézve a nyomba ítélő bíróság keze alatt az azonnali elítélését is méltán megérdemelte volna”. *Hindy* követelte az inas azonnali előzetes letartóztatását, súlyos megbüntetésén túl költségei megfizettetését, az elszenvedett sérelmekért pedig kártérítést. Hangot adott továbbá azon feltételezésének is, hogy az inas vagy „ön maga rosszlelkű indulatából”, vagy az is lehet, hogy „mint bérlett gyilkos vetemedett ezen gyalázatos tetre”, burkoltan utalva *Kossuth*-ban a felbujtó személyére.

III. Mielőtt azonban *Hindy* megverésének jogi következményeit folytatnánk, érdemes összefoglalni a történetek december eleji sajtóvisszhangját, hiszen a két ellentétes politikai táborhoz tartozó újságíró személye felértékelte a történeteket. (Megjegyezzük, Pesten amúgy is izgalmasak voltak ezek a napok. *Hindy* megverésének másnapján érkezett Pestre *Deák Ferenc*, hogy részt vegyen a büntetőjogi választmány ülésein. Az óriási népszerűségnek örvendő *Deák* fogadása jelentős ellenzéki demonstrációra adott lehetőséget Pest utcáin.¹⁹) Érdekes módon épp az érintett *Nemzeti Újság* volt az, amely ugyan címlapon, de kommentár nélkül, száraz tényközlésre szorítkozva tudósított munkatársa ügyéről.²⁰ Finoman megkerülte az ügy minden érzékeny pontját, csak beszámolt arról, hogy az amúgy rossz közbiztonság korában is feltűnést keltett *Hindy* „lesből és orozva történt megvéreztetése”. A tudósítás kínosan kerülte az állásfoglalást, egy szót sem szólt a falfirkálásokról vagy épp az áldozat magyarázatáról, a megverés előtt történetekről is csak annyit említett: *Hindy* „laka előtt egy kicsit megállván [sic!], hátulról tudtán kívül hirtelen leüttetik”, majd súlyos sebek elszenvedése után az udvarára hurcolták, és azóta hosszas ápolásra szorul. A tudósítás vége megint csak kétértelmű: „A tény a hatóságok kezei között forog.” (De nem írta meg, melyik tény, vagyis összemosta a *Hindyt* bántalmazó inassal szembeni, valamint a gyalázkodás miatt *Hindy* ellen indított eljárásokat.)

Ugyanezen a napon jelent meg a *Pesti Hírlap*-ban *Kossuth* cikke az ügyről, amely a konkrét tényközlés mellett álláspontjának összefoglalását is tartalmazza.²¹ Mindezt különösen érdekessé teszi, hogy az eredetileg közlés-

¹⁹ Ld. erről pl. egykorúan: *Deák Ferenc megítélését*. In: *Pesti Hírlap*, 1841. 96. sz. (december 1.) 806. p.

²⁰ Borzasztó eset. In: *Nemzeti Újság*, 1841. 97. sz. (december 4.) 385. p. A tudósítás megfogalmazása szerint *Hindy* lapjának „kiadója” volt, a történetek idején már 13 éve. Vö. 2. sz. jegyz.

²¹ Ld. Függelék, I. sz.

re szánt írás jelentős részét a cenzúra kihúzatta, viszont a *Kossuth* által alaposan átírt elemzést végül közölni engedte. Eredetileg *Kossuth* nevesíteni kívánta az éjjeli falfirkálót, s mivel számára nem volt kétséges, hogy *Hindy* követte el azokat (sőt, ő írogatott névtelen fenyegető leveleket szállásadónőjének, *László Józsefnének* is), tettének mozgatórugóit kívánta feltárni. *Kossuth* tisztaban volt azzal, hogy az újságíró működése (illetve általában a nyilvános közszereplés) az alantas indulatokat is felszínre hozza, és különösen nem lepődött meg azon, hogy az általa felvetett, nyilvánvalóan bizonyos réteg-érdekeket sértő reformok, kezdeményezések, éles szavakkal ostorozott bűnbarlangok stb. ilyen kicsinyes bosszút is kiválthatnak. Ugyanakkor ezúttal nem erről volt szó – írta volna *Kossuth* –, hanem a konzervatívokkal ekkoriban vívott sajtóvita sajátos epizódjáról. A kérdést még nyilvánosan feltehetette („Ki hát ez a gazember, és mi célja lehet botrányos cselekvésének?”), válasza azonban már nem jelenhetett meg. (A cenzor a név szerinti megnevezést csak az eljárás lezárulta után kívánta engedélyezni.) *Kossuth* nemcsak megnevezte volna *Hindyt*, hanem kifejtette volna bizonyosságát abban, hogy az általa ismeretlen tollforgató tettét újságírói bosszúvágy motiválta. Álláspontja szerint *Hindy* még csak nem is a *Pesti Hírlap* terjesztési sikereire volt féltékeny, bár bőszíthette vitapartnereit a két lap előfizetői közötti egyre markánsabb különbség is. A fő okot „párti düh”-ben jelölte meg, vagyis abban, hogy a konzervatívok soraiban ilyen indulatos, a reformok ügyétől felbőszült elemek is találhatók. *Kossuth* is érezhető indulattal kommentálta azt, hogy a politikai véleménykülönbség ilyen személyeskedésre, alantas eszközöket is szentesítő akciókra is rábírhatja ellenfeleit. Mély tisztelettel szólt a hazai újságírás kiemelkedő egyéniségéről, *Kultsár István*-ról, akinek emlékéhez méltatlannak tartotta *Hindyt* illetve a *Nemzeti Újság* színvonalát, utóbbi nevére csipős megjegyzést is tett, hiszen nyilvánvalóan kis példányszámú, ráadásul nem a nemzet egységét, hanem egy markáns politikai irányvonalat reprezentáló lapról volt szó. A *Kossuth* által csak körülírni kívánt „párt” pedig egyértelműen a konzervatívokon belül is a katolikus egyház társadalmi-politikai kiváltságainak fenntartására irányuló, első sorban egyházi személyekből (püspökökből, kanonokokból illetve a megyegyűléseken politizáló alsópapságból) álló csoportra vonatkozott. Ezt egyértelművé teszi az, hogy a *Nemzeti Újság* a kortársak előtt köztudottan a püspöki kar által finanszírozott, az egyházas konzervativizmusnak teret adó orgánus volt. Feltételezését *Kossuth* azzal is nyomatékosította, hogy az ismert liberális Zólyom megyei alispán, *Beniczky Lajos* esetével hozta összefüggésbe. (*Kossuth* a *Pesti Hírlap* november 20-ai számában szeretne volna közölni zólyomi tudósítója, *Révay Gusztáv* cikkét, amelyben ismertette, hogy

az alispán háza kapujára tűzve talált egy halálfejjel „díszített”, súlyos szavakkal megírt fenyegető levelet.²² A cikket a cenzúra nem engedte közölni, *Kossuth* azon jegyzetével együtt, amelyben a fenyegetést csak egyéni túlbuzgóságnak akarta tulajdonítani.) *Beniczky* azért kapott fenyegető levelet, mert megyéje élén kiállt a liberális egyházpolitikai reformok, ekkor az egész belpolitikai életben meghatározó súlyú vegyes házassági ügyek mellett. Mindezekre tekintettel jó okunk van feltételezni, hogy a liberális egyházpolitikai reformok bőszítették fel *Hindyt* és a hozzá hasonlókat, hogy *Kossuth*tal szembeni gyűlöletüket ilyen formában vezessék le. A katolikus papok püspökeik rendeletére – az ellenzéki közvélemény szerint törvénytelenül – megtagadták a vegyes házasság megáldását, amennyiben a protestáns vőlegény nem adott kötelezvényt születendő gyermekei katolikus neveléséről. A vármegyék túlnyomó többsége nemcsak elítélte ezt a gyakorlatot, hanem perbe is fogta az eljárást követő papokat. A kiváltságaihoz, valamint a felekezeti egyenlőtlenség fenntartásához ragaszkodó katolikus egyház elleni akciókról a *Pesti Hírlap* is bőségesen beszámolt, bár *Kossuth* – részben személyes érintettsége folytán, hiszen az áldás-megtagadás őt is érintette – alig szólt hozzá a belpolitikai viharhoz, és a cenzúra is gyakran rövidítette meg a vonatkozó megyei tudósításokat.²³

*Kossuth*nak a „hurokra került éji madárról” szóló cikke azonban a cenzúra által közbevetett fordulat miatt nem *Hindy* személye illetve az általa képviselt politikai irányvonal ellen irányult, hanem az eset erkölcsi tanulságaival és saját személyének védelmével foglalkozott. Bár a falmázolás vétkében bizonyos volt, inasának tettét határozottan elítélte. Érezhető, hogy magyarázata ellenére úgy vélhette, a közvélemény könnyen teheti – közvetve vagy közvetlenül – felelőssé *Hindy* bántalmazásáért, ami utóbbi vétkét is más megítélés alá helyezheti. Nyomatékosította, hogy ő volt az, aki 28-án reggel, amint tudomást szerzett a történetekről, nyomban bejelentést tett a vármegyénél, hogy ezzel is elhárítsa a gyanú árnyékát feje felől. Igyekezett is elébe menni a terjedő pletykáknak, és inkább ő akarta kimondani a kézenfekvő következtetést: a „botozás”, vagyis az elítéltek testi fenyítése ellen oly gyak-

---

²² MOL. R 101. (= 1526 utáni gyűjtemény. Kossuth-levéltár. A Pesti Hírlap szerkesztésével kapcsolatos iratok.) Korrektúrapéldányok. 3. dob. 2. cs. 93. sz. A névtelen levélben való fenyegetőzés akkoriban sem volt ritka dolog a közéletben a sajtó amúgy is érdeklődött ilyen ügyek iránt. Egy Arad megyei ügyre 1841 nyarán ld.: MOL. R 101. Korrektúrapéldányok. 3. dob. 2. cs. 61. sz.

²³ Ld. erről: FAZEKAS CSABA: Kossuth Lajos házasságkötésének ügye a vegyes házasságokkal kapcsolatos egyházpolitikai vitában (1840–1841) In: Kossuth és az egyházak. Szerk.: KERTÉSZ BOTOND. Bp., 2004. (Evangélikus Gyűjteményi Kiadványok, I.) 70–106. p.

ran kiálló,²⁴ a feudális büntetés-végrehajtási gyakorlatot ostromozó, liberális szerkesztő számára rendkívül kínos volt, hogy sérelmei megtorlására épp ilyen eszközök kerültek alkalmazásra. De határozottan tiltakozott az ellen, hogy tetteit rosszindulatú ellenfelei megpróbálják szavaival szembefordítani. Inasa mellett kiállt (egyetértve az éjjeli falmázoló kifigyelésével), és folyton visszatért *Hindy* elfogadhatatlan tetteire, vagyis a fenyegető falfirkálásokra, és arra, hogy ezért a törvény előtt felelnie kell. A visszautasítandó pesti pletykák között ebben a helyzetben Kossuthot különösen kellemetlenül érintette, hogy elterjedt: az új esztendővel otthagyja a *Pesti Hírlap*-ot majd a *Nemzeti Újság* szerkesztését fogja átvenni, és nem győzte hangsúlyozni, hogy erről szó sincs.²⁵ A cenzúra szintén törölte *Kossuth*-nak a cikk végére illeszteni kívánt jegyzetét, amelyben szintén éles szavakkal bélyegezte meg *Hindy*-t és annak a személyére hamis rágalmakat szóró híveit. Maró gúnnnyal akarta továbbá leleplezni, hogy „a fekete hős” állapota nem is olyan súlyos, mint ahogy magáról elhitetni akarja, reményét fejezve ki a törvényszék mielőbbi ítéletének megszületése iránt. (Megjegyezzük, a cenzor fellépése – ld. még alább – összefügg hivatalának véleményével, mely teljesen *Hindy*-nek adott igazat az ügyben. A verés előzményéről, vagyis a falmázolásról nem szóltak, viszont úgy vélték, *Hindy*-t „a *Pesti Hírlap* szerkesztősége [sic!] egy házmesterrel és egy szolgával megverette”. Kossuth idézett cikkét pedig úgy kommentálták, miszerint nem elég, hogy így vettek elégtételt a konkurens *Nemzeti Újság*-on, nem állottak még „csúfolódó színes”-t is közölni a szerencsétlen újságíró ügyéről.²⁶)

Kossuth jól érezte, hogy vitapartnerei élni fognak a *Hindy*-affér által kínált lehetőséggel. Először a *Nemzeti Újság* címlapján a lap kiadója utasította vissza, hogy valaha is a szerkesztés *Kossuth*-ra való átruházására gondolt volna.²⁷ Érdekes módon *Hindy* ügyéről egy szót sem szólt, ugyanakkor elítélte *Kossuth* politikai nézeteit, akit pénzsóvársággal is megvádolt. Arra célzott, hogy *Kossuth* nemcsak szerkesztőként, hanem bérlőként is meg akart

²⁴ Kossuth számos, megyegyűlési tudósítást kommentáló jegyzetben, és önálló vezércikkben szólt a témáról. Utóbbiakra ld. pl.: Bot, vessző, korbács. In: *Pesti Hírlap*, 1841. 26. sz. (március 31.) 209. p.; Bot for ever. In: *Pesti Hírlap*, 1841. 39. sz. (május 15.) 321. p. stb.

²⁵ Valóban erőteljes feltételezésről lehetett szó, mert ugyanezen lapszám címlapján a kiadó tulajdonos, Landerer Lajos is közleményben szögezte le – a következő évi előfizetési felhívása mellett –, hogy „sem nekem, sem Kossuth Lajos úrnak gondolatunkban sem volt egymástól megválni”, pedig elterjedt, hogy szerkesztője „más itteni újság szerkesztését felvállalta volna”. *Pesti Hírlap*, 1841. 97. sz. (december 4.) 813. p.

²⁶ MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR EDIT: Megbíráltak és bírálók. A cenzúrahivatal aktáiból. (1780–1867) Bp., 1985. (Nemzeti könyvtár) 206. p.

²⁷ KULTSÁR ISTVÁNNÉ: Méltatlan gyanúsítás. In: *Nemzeti Újság*, 1841. 98. sz. (december 8.) 389. p.

jelenni a *Nemzeti Újság*-nál, a nagyobb haszon reményében, és a szerkesztő-váltással kapcsolatos híresztelés épp tőle származik, hogy alkalmazásának árát ezzel növelje. (Feltételezésünk szerint valóban csak pletykáról lehetett szó, *Kossuth* számára komolytalan, kalandor vállalkozás lehetett volna csak egy politikai ellenlábasai által finanszírozott, népszerűtlen lap átvétele, főleg a *Pesti Hírlap* – számára nem utolsósorban anyagi gyarapodást is hozó – sikerei után.) *Kultsár István* özvegye nyomatékosította, hogy *Kossuth* ajánlkozása, „bármily fényes hasznót ígérő felszólítása siker nélkül lett volna”. Már csak azért is, mert néhai férje ugyan a társadalmi haladás híve volt – írta –, de hűségese is hazájához, uralkodójához (ebben indirekt feltételezés, hogy *Kossuth* nem az), és *Kultsárné* jobban tisztelte néhai férjét, „mintsem lapjaimat *Kossuth* úr bármily ügyes kezeire, s bármily hatalmas tollára bízni haszonvágyból eltántorodhatnám”. Az elhatárolódás éles hangneme a különböző irányzathoz tartozó lapok közötti viszonyra is fényt vet.

Ennél is tanulságosabb a *Világ*-nak az üggyel kapcsolatos elemző írása,²⁸ mely pontosan beilleszkedett a *Kossuth Lajos* és az újkonzervatívok vezére, *Dessewffy Aurél* közötti sajtóvitába.²⁹ A cikk szerzője nem nevezte meg magát, elképzelhető, hogy maga a konzervatív vezető írta, esetleg a szerkesztést jegyző *Jablanczy Ignác* (1808-1861), *Dessewffy* titkára készítette. (*Dessewffy* szerzőségét részben kétségbe vonja, hogy egy ekkori nyilatkozata szerint cikkeit – „holmi apróságokat kivéve” – következetesen vagy saját neve, vagy X.Y.Z. jel alatt jelentette meg.³⁰) Mindenesetre hangneme, stílusa és a *Kossuth* elleni személyeskedő támadások hangneme nem különbözött a *Világ* más cikkeiben megfogalmazottaktól. Anélkül, hogy e vitát ismertetni akarnánk, érdemes megemlíteni, hogy a *Világ* írásai nemcsak *Kossuth*nak az örökváltság, megyei bíráskodás stb. ügyében megfogalmazott koncepcióját kritizálták, nem pusztán a liberálisok „pártját” támadták, próbálták megosztással gyengíteni, hanem *Kossuth* személyét, szerkesztői stílusát is gyakran tüzték tollhegyre.³¹

²⁸ Egy éji madár hurokra került. In: *Világ*, 1841. 99. sz. (december 11.) 452. p.

²⁹ E sajtóvitát részletesen bemutatta: KOSÁRY, 1981. 739–744. p.; VARGA, 1983. 109–146. p.; DÉNES IVÁN ZOLTÁN: Közügyé emelt kiváltságörzés. A magyar konzervatívok szerepe és értékvilága az 1840-es években. Bp., 1989. 39–48. p. (Mindkét utóbbi alapos tanulmány részletesen ismertette az 1841. október eleje és december közepe között a két lapban egymáshoz intézett vitacikkek tartalmát, a Hindy-ügyben keletkezett pengéváltásról nem szóltak, pedig a két orgánum által követett politikai értékrendek és taktikák különbözőségéről, jellegéről megfogalmazott megállapításokat tanulságosan egészítik ki a nyilvánosságról és az eltérő újságírói szerepfelfogásokról cikkeink alapján levont következtetések.)

³⁰ *Dessewffy Aurél* levele Horváth Mihályhoz, 1841. december 21. OSzKKt. Levelestár.

³¹ Ld. erre például közvetlenül a Hindy-ügy előtt megjelent pengéváltást: X.Y.Z. [DESSEWFFY AURÉL]: Megyei hatóság és törvényhozási jogok fenyítő eljárás körében. In: *Világ*, 1841.

A *Hindy*-ügyet kommentáló cikk már szóhasználatával is jellemző, hiszen a támadó személyénél minduntalan hangsúlyozta, hogy „Kossuth Lajos inasáról” van szó. A *Pesti Hírlap*-pal ellentétben bő teret szentelt *Hindy* állapota részletezésének (élénk színekkel ecsetelve, hogy tíz nappal a támadás után még mindig kritikus a helyzete, „jeges vízzel oltalmaztatik feje a belső gyuladások és zúzatok következményeitől”), illetve annak, hogy *Hindy* pozitív személyiségét kidomborítsa. Hangsúlyozza többször, hogy a fővárosi társadalom tiszteletre méltó polgáráról, családapáról van szó,³² akinek közismert békés természete, toleráns gondolkodásmódja, s az „undok, botránykozató falmázolások ismert jelleméből éppen nem magyarázhatók”. Kizártnak tartotta, hogy *Hindy* lett volna a falfirkák szerzője, és tényként ismertette, hogy megtámadása előtt nem falfestéssel foglalkozott – mint támadói állítják –, hanem a ház falánál a „városban nem ritkán látható okból” állott meg. De cikkének nem is igazán a *Hindy* melletti kiállítás a célja – írja a pártos elfogultságra jellemző kommentárok tipikus fordulatával, mondván: „nem akarjuk megelőzni az igazság eláruló kezét”, csak azért ragadott tollat, hogy a *Pesti Hírlap* cikkére, „mint hírlapi tárgyra” szenteljen egy-két szót. Laptársának durván nekirontott amiatt, hogy Kossuth a bíróság ítéletének kimondása előtt bizonyos volt *Hindy* bűnösségében, holott csak támadóinak vallomása szólt ellene. Sőt, még kemény szavakkal minősítette is az áldozatot, hiszen név nélkül ugyan, de „gazember”-nek nevezte (csak találgatni tudjuk, mi lett volna a véleménye, ha az eredeti *Kossuth*-cikket nem húzza meg a cenzor...), viszont azonnal tovább is lépett következtetésében. *Kossuth*, aki a feudális büntetőeljárás reformjának egyik lehangosabb követelője – írta – saját ügyében az ártatlanság vélelmének alapelvét súlyosan megsérti: „tréfa és gúny s gazember név az ellen, kiről most még törvény s emberek előtt csak az bizonyos, hogy megvéreztetett, és ki egész könnyen ártatlannak is találtathatik. Ez az, ami nem szép, nem jó nem szabad senkinek, de legkevésbé a Pesti Hírlap szerkesztőjének, ki a büntető eljárás körül annyi kezeséget követel a vádlottak részére.” Önnön leleplezését a *Világ* szerzője mármár meg is ünnepelte, megsemmisítőnek véelve vitapartnere vereségét, mely minden közszereplőt szomorúsággal tölt el, s mely fölött „búsan töprenkedik minden emberbarát, mint új bizonyosságán tettek és szavak közti különbségnek”.

Kossuthot öntömjénezéssel, önmagának politikai vezéri szerep indokolatlan kisajátításával, és veszélyes paranoiával is vádolta: „Boldog Isten! Mily szép dolog elvmártír lenni, mily szép dolog azon dicsőítő öntudatban élni,

95. sz. (november 27.) 419–420. p.; [Kossuth Lajos:] Birtok-arisztokrácia. In: *Pesti Hírlap*, 1841. 96. sz. (december 1.) 805–806. p. stb.

³² Érdekesképpén megjegyezzük, hogy *Hindy*nek ekkor egy – Kossuthhoz hasonlóan – 1841-ben született kisleány volt, Kálmánnak hívták.

hogy egész sereg a fővárosban, s egy még nagyobb az egész országban, éjjel-nappal csak a mi fontos emlékünkebe merülve tüzet-vasat hasztalan próbál ellenünk! Mi nem hisszük, hogy ily alávaló tény, ti. falmázolás alatt valaki más állhasson, mint egy nyomorú neme egyes egyén nyilvánosságra törő haragjának, ki ocsmány hieroglifjeivel saját gyalázatát írja.” Mindezzel nemcsak azt mondta, hogy Kossuth indokolatlanul eltúlozza a falmázolási ügy jelentőségét (saját vezető szerepével együtt), hanem azt is, hogy bagatell személyes sérelmét közügyként akarja kezeltetni. A cikk utolsó részében egyre szenvedélyesebb stílusban támadta a bort ivó és vizet prédikáló Kossuthot egyfelől, illetve nagyította fel újabb adalékokkal Hindy ártatlanságát és személyes érdemeit másfelől: „Vagy nem tudja a Pesti Hírlap szerkesztője, hogy tréfálni tudott és tud, s hogy minden eszébe jutott s jut egy szerencsétlen családtya halálra verésénél, csak nem az emberiség, csak nem szelíd szájalom, csak nem a polgáriság érzete, polgárvért látván elöntve a kövön [sic!], mely öneki szent lehetne, szent, mint a tanúsított honfírzselem, s mint az oltár, melyen tanúsított! [...] Ki a legrosszabb esetben irántai megbántása miatt kettős kétség szélén állott, ti. életét fogja-e veszteni, vagy érzékeit és szellemi kevés erejét, melyekkel családjának táplálékát szerzette, s ki őirántai – még egészen bizonytalan – megbántásáért már a lehető legsúlyosabb büntetést, a halálra verést kiállotta. Midőn ily vad módon büntetett szenvedőnek kínjait még a legsúlyosabbal, becsületének bántásával halmozva találjuk, nem kell gyanúsítgatás, nem tény háta mögé álló emisszárius sereg.” Kossuthot nemcsak kritizálta a szerző, hanem mély megvetéssel is sújtotta, mondván: nemcsak érzéketlenül viszonyult a „halálra vert” családapa szenvedéseihez, hanem még becsületébe is durván beletiport. Kossuth illetve a szerző magának tulajdonított eltérő felfogását – további szenvedélyes képek kíséretében – a politikai táborok erkölcsi megkülönböztetéseként akarta olvasóinak sugalmazni: „[A *Pesti Hírlap* cikkében] egy nevezetes zsarnokot látok, ki lábbal rugdossa a félig holt polgárnak vérző fejét, s nem egyedül vagyok, ki, mialatt ön csak a megbántást és a bosszút látja, az alatt a megvérzett polgárt, a veszélyeztetett családtyát s a szenvedő embert látom.” Ebben nemcsak a konzervatívok egyik gyakori publicisztikai fordulata érdemel figyelmet (amelyben zsarnoksággal, a szolidaritás hiányával vádolják a szabadság eszméjére kényes liberálisokat), hanem az egyes – vagy máshol többes – szám második személyű megszólítás is, amelynek stilisztikai fegyverével Kossuth szintén gyakran élt, az „éji madár” elfogását kommentáló írásában is. A *Világ* utolsó mondatában is támadott, hiszen közzétette saját bizalmas értesülését, miszerint a garázda inas azért nincs még mindig lefogva, mert Kossuth – mintegy jellemző módon – kezességet vállalt érte.

A *Világ* határozott fellépése, Kossuth kínos helyzetének kíméletlen kihasználása nem is maradhatott hatástalan. Az egyébként nyilván nem elfogu-

latlan – és később Hindy ügyében is Kossuthal szembekerülő – Széchenyi István naplójában a fent ismertetett két cikk olvasása után naplóbejegyzésében úgy vélte, a *Pesti Hírlap* szerkesztője aligha fog tudni kikeveredni ebből a slamasztikából.³³ Persze a *Világ* által megtámadott szerkesztő ezt másként gondolta, és alapos hírlapi viszontválaszra is készült, ennek megjelenését azonban – egy rövid, a *Nemzeti Újság*-ra reflektáló bekezdés kivételével – Havas József (1796–1878) cenzor eltiltotta.³⁴ Széljegyzete szerint „a bírói eljárás bevégeztéig erről többé szólni nem szabad”. Pedig a kéthasábos írás tanulságos a Kossuth által alkalmazott sajtóvita-eszközök tekintetében. Maga Kossuth is a Dessewffyvel folytatott polémiaja egyik állomásaként tekintett a *Világ* cikkére, s bár érezhetően nem tudta az anonim szerzőt biztosan beazonosítani, egyértelművé tette, hogy az őt támadó cikk álláspontját joggal kéri számon a konzervatív vezéren, Dessewffy Aurélen. (Hangja ekkor már nem indulatos, inkább gunyoros: „a névben alkalmasint egész kommentárra találnánk”.³⁵) Homályosan utalt arra, hogy a gyalázkodó Hindy melletti kiállásnak akár jogi következményei is lehetnek. Ismét fontosnak tartotta hangsúlyozni, mennyire mélyen elítéli Hindy bántalmazását, ugyanakkor személye és családja védelmének jogát önérzetesen fenntartotta magának az alpári támadásokkal szemben. Nem hagyott ezúttal sem kétséget afelől, mennyire megveti általában a névtelen falfirkák készítőit, majd cikkének életét a *Világ*-ban foglaltak cáfolatára irányította. Vitapartnere nagyon élénk színekkel ecsetelte Hindy állapotát, amelyet Kossuth ezúttal is azzal akart ellensúlyozni, hogy biztos szemtanúkra hivatkozva állította: nem igaz, hogy olyan súlyos az állapota, a támadás következményeit sokkal gyorsabban kiheverte és felépült. A *Világ* szenvedélyes stílusával, vaskos jelzőivel (és saját korábbi cikkének első változatával) szemben Kossuth hangja ezúttal nagyon is mérsékelt, megfontoltan elemző, olvasói előtt ezzel is tudatosan szembelyezkedett a konzervatívok lapjával. Visszautasította, hogy elvitatta volna a bíróságtól az ítéletalkotás jogát, sértve ezzel az ártatlanság vélelmének elvét, ugyanakkor leszögezte, hogy Hindy ártatlanságát is csak az ő saját vallomása támasztja alá. Érezhető gúnnyal kommentálta ugyanakkor Hindy „alibijét”, vagyis a megtámadása előtt a házfálnál való ácsorgásának történetét. (Kitérőként megjegyezzük, hogy a fal menti vizezés és a falfirkálás tevékenysége valóban nehezen összetéveszthető, előbbit csak azért hozhatta szóba, mert egyébként nehéz lett volna más magyarázatot adnia a fal melletti megállás-

³³ VISZOTA, 1927. 795. p.

³⁴ Ld. Függelék, II. sz.

³⁵ Ezt Dessewffy nem sokkal később, halála előtt készült önéletírásában maga is vallotta: az 1841 augusztusában indult „új színű »Világ« [...] lelke én valék s vagyok”. Néhány nevezetesebb darab gróf Dessewffy Aurélnak hátrahagyott eredeti magyar munkáiból és országgyűlési beszédeiből. Sajtó alá rend.: gróf DESSEWFFY EMIL. Pesten, 1843. 24. p.

ra.) A továbbiakban Kossuth magabiztosan nyilatkozott a Hindy elleni becsületsértési perének esélyeiről, bizonyítékainak megalapozottságáról és tanúiról, valamint tisztában volt a nyilvánosság előtti felelősség súlyával is: „én mint vádoló lépek fel, s mint ilyen, minden szónak, melyet írtam, és írok, valóságáról a felelősséget minden tekintetben elvállalom, el pedig annyival inkább, mert tiszta lélekkel mondhatom, hogy az igazságnak még ott is akadván barátai, hol legkevesebbé várhattam volna, az alávalóság fonalának szálai, név szerint, megnevezhetőleg kezemben vannak”.

A *Világ* Hindyt védő szenvedélyes megfogalmazásait ugyanakkor igyekezett ellensúlyozni a névtelen gyalázkodás, az éjszakai graffitik erkölcsatlenségének, a családja és a ház lakóinak nyugalma felkavaró, folyamatosan feszültségben tartó hatásának említésével, melyet a közvélemény nyilvánvalóan mélyen elítélt. Utóbbi a falfestések miatt a *Világ*-gal ellentétben Hindyben nem megtámadott ártatlan családapát, hanem botrányos eszközöket alkalmazó, kisztílu bosszúállót látott. Kossuth határozottan fenntartotta magának az önvédelem jogát, mind a nyilvánosság (sajtó), mind a törvényesség (büntetőeljárás) eszközeivel, ha ilyen atrocitások nyugtalanítják őt és a hozzá közel állók életét, „szintoly erős, mint balgatag követelés”-nek minősítve azt az elvárást, hogy szó nélkül hagyja folyamatos zaklatásait. Kossuth – aki nem először és nem utoljára került éles támadások keresztútjába – határozottan, ars poetica-szerűen fogalmazta meg álláspontját („erős szándokot táplálok ifjúkorom óta, hogy a bosszú indulatát tényre változni magamnál soha nem engedendem”), kifejezve, hogy a közélet megpróbáltatásait az attól elválasztott magánélet terén igyekszik kipiheenni. A támadások elől való elhajlás szándéka – mutat rá ugyanakkor – nem tekinthető gyáva elvonulásnak, és „marcangolt becsülete” védelmében megteszi a szükséges ellenlépéseket, amit nem is burkoltan a *Világ* idézett cikkével szemben újra kilátásba helyezett. Cikke utolsó részében pedig részletesen indokolta, miért nevezte Hindyt (pontosabban az éjszakai falmázolót) „gazember”-nek, rámutatva, hogy nem hirtelen haragjában használta a nyilvánosság előtt a minősítést, hanem ellenkezőleg, a tett logikus következményeként. Első cikkében Hindy nevének konkrét említésétől eltekintett (bár, mint láttuk, eredetileg nem akart volna), amelyet „túláságosan gyöngéd” eljárásnak minősített, s a későbbi kilátásba helyezett leleplezést összekapcsolta bíróság elé tárandó erőteljes bizonyítékainak újbóli hangoztatásával. A *Nemzeti Újság*-nak szánt rövid riposoztja végül megjelenhetett, ebben Kossuth újra lapja iránti elkötelezettségét, Kulcsár István emléke iránti tiszteletét hangsúlyozta. Azt azért nem hagyta ki, hogy – a mindkét lap által alaptalannak minősített – szerkesztőváltási pletyka szerzőinek indítékát a *Pesti Hírlap* befolyásának csökkentésében érdekelt körökben megjelölje.

Rendkívül érzékeny, politikai állásfoglalással felérő tettek számíthatott a Hindy vagy Kossuth (pontosabban a sajtó exponálását követően) a *Világ* vagy a *Pesti Hírlap* melletti állásfoglalás. A korabeli közvéleménynek az ügy iránti érdeklődését sajátosan és jellemzően tükrözte a *Jelenkor* által követett eljárás a Hindy-ügy bemutatásakor.³⁶ A lap nem mert önálló értékelést készíteni, hanem egy pár soros, a tárgyilagosságra és elfogulatlanságra kényszerítő lead-et követően – meglehetősen módon – egymás után, kommentár nélkül közölték az ügyben napvilágot látott, fent ismertetett cikkeket. (Értelemszerűen abban a formában, ahogy nyomtatásban megjelentek.) Az eljárás indokául azt hozták fel, hogy az elmúlt két hétben Pest-Budán az egyik legtöbb beszédtemát szolgáltatotta a „sajnos eset különféle alakban és módosításokkal” (vagyis politikai pártállás, vérmérséklet stb. alapján a történet az „utca embere” által színeződött), s csak lap társai ellentétes véleményeinek szikár közlésével kerülhették el, hogy az alaptalan gyanúsítás vagy a túlzás hibájába essenek.

Az ügynek a közvéleményben kavart hullámai több érdekes adalékkal is rendelkezünk. Szűcs Miklós miskolci ügyvéd például 1841. december 23-án tartotta fontosnak megörökíteni naplójában, hogy Hindynek, „a Kossuth ellen intézett gúnyiratok és mázolások gyanújával terheltnek, és november 27-én mázolásán kapottnak s megvertnek dolga kezd nagyobb jelentőséget nyerni”.³⁷ De érdekes az is, hogy Kossuth már nemcsak ellenfeleitől, hanem (legalább) egy jóakarójától is kapott névtelen levelet.³⁸ Ennek szerzője megszerezte megjelenése előtt a *Nemzeti Újság*-ba szánt cikk korrektúra-példányát és eljuttatta Kossuthhoz. A bizalmas informátor szerint Hindy december elején ügye sikerével kapcsolatosan legalábbis kétségeket fogalmazott meg („a hurokra került éjjeli madarat bosszúsan keseregni hallom”), továbbá Kossuth „valódi tisztelője” úgy vélte, a csak Hindy „nyőstényeként” jellemzett, ravasz és számító Kultsárné, valamint a lap más munkatársai „egyenként megérdemelnék a hurokra került madár adagát”, vagyis a verést. Bár túl nagy jelentőséget e névtelen levélnek sem érdemes tulajdonítani nyilvánvaló elfogultsága miatt, az azért hihető információnak tűnik, hogy a *Nemzeti Újság*-nál tudtak Hindy sajátos, falfirkálásokban mutatkozó vélemény-nyilvánításáról, vagy legalábbis egyetértettek vele. (A levélíró szerint többen is írtak névtelen leveleket.) Kultsárné „emisszáriusai” között első

³⁶ *Jelenkor*, 1841. 101. sz. (december 18.) 413–415. p.

³⁷ Szűcs Miklós naplója, 1839–1849. Sajtó alá rend.: KILIÁN ISTVÁN. Miskolc, 1981. (Borsod-Miskolci Füzetek. Irodalomtörténet. Dokumentáció Borsodiensis III.) 128. p.

³⁸ MOL. R 90. (= 1526 utáni gyűjtemény. Kossuth-gyűjtemény, Kossuth Lajos iratainak időrendi része.) 78. sz. (Filmtár, 7083. sz. dob.) Utólag november közepére datálták, ez – mivel Hindy megverését követően keletkezett – nyilván téves, feltételezésünk szerint december 7-8. körül írható.

helyen említette a valóban munkatársként a lapnál dolgozó Walther László Imrét (1788-1866), aki az említett cikket is ténylegesen készítette, de többek között megnevezte Kovacsóczy Mihályt és Gyurmán Adolfot is.³⁹ „Segítse Isten T. Uraságodat, hogy az éjjeli pingáló társaság példásan lakolhasson” – írta Kossuthnak, és még arról is beszámolt, hogy Kulcsárné nagyon féltette tulajdonosi jogait, és mindent megmozgatott, hogy a fennálló állapotokat fenntartsa. Egyes értesüléseit más forrásaink is alátámasztják, például arról, hogy a lapnál bizalmatlanok, ellenségesek voltak Nagy Pál szerkesztővel szemben, s mindent el is követtek eltávolítására. (Mint fentebb említettük, Nagy lemondása hamarosan be is következett.) A levélíró állítása szerint Hindy Nagy Pálhoz is intézett gúnyolódó, zaklató leveleket.

Hindy János valóban nagyon rossz viszonyban lehetett szerkesztőjével. Egyik közeli barátja, az esztergomi érsekség alkalmazásában álló Soltész Dániel hozzá intézett 1842. január 2-i bizalmas levelében⁴⁰ maró gúnnyal írt Nagy Pálról, aki állítólag Soltészhez akarta adni a lányát feleségül. „Van-e Nagy Pálnál a föld hátán rókább, de egyszersmind szamarabb?” – kérdezte Hindytől, amit nyilván nem tehetett volna meg, ha nem ismerte volna utóbbinak a szerkesztőt illető lesújtó véleményét. (Nagy nem akart hozományt adni a lányával, ráadásul Soltész olyan állást töltött be az érsekségnél, ahol nősülésére akkor nem lett volna lehetősége.) A levélből több hasonló megjegyzés mellett („szeretném, ha hogy Nagy Pált ezen ostobáskodásaiért amúgy magyarosan, jó vastagon lehordani” stb.) fontos információ, hogy Hindy egészségi állapotának rohamos javulásáról a feltehetően 1841. december közepe táján Pesten járt Soltész is pozitívan nyilatkozott. Vagyis nemcsak legfőbb ellenlábasa, Kossuth lehetett meggyőződve arról, hogy Hindynek a november végi megverése sokkal súlyosabbnak látszott, mint amilyennek később valójában bizonyult – az áldozatnak persze érdekében állt az állapota súlyosságát illető vélekedés fenntartása és erősítése.

Ugyanezt megírta Deák Ferenc december 16-án kelt levelében Wesselényi Miklósnak is, amikor a *Pesti Hírlap* és a *Világ* Hindy-ügyben kelt kommentárjairól beszélt.⁴¹ („[Hindy] korántsem haldoklik, mint a Világ mondja, sőt már fent van” stb.) Deák számára is kétségtelen volt, hogy a „holmi mocskos firklásokat” hónapokon keresztül Hindy készítette, továbbá, hogy Kossuth közvetve sem játszott a megverésben felbujtó szerepet. Az egyértelműen Kossuth mellé álló Deák is sajnálkozásának adott hangot, amiért „a

³⁹ Kovacsóczy Mihály (1801–1846) ügyvéd, író, műfordító, újságíró, 1843–44-ben a *Nemzeti Újság* szerkesztője, Gyurmán Adolf (1813–1864) újságíró, több lap (*Hazai s Külföldi Tudósítások*, *Jelenkor*, 1841-től a *Pesti Hírlap*) munkatársa, vö. 7. sz. jegyz.

⁴⁰ MOL. R 319. 26. cs. sz.n.

⁴¹ DEÁK FERENC: Válogatott politikai írások és beszédek. I. köt. 1825–1849. Sajtó alá rend.: MOLNÁR ANDRÁS. Bp., 2001. (Millenniumi magyar történelem.) 331. p.

megverés mégis menthetetlenül rosszul történt”, s ez beárnyékolhatja a *Pesti Hírlap* szerkesztőjének munkásságát. Beszámol továbbá a Pest megyei törvényszék előző napon hozott határozatáról, a Hindy ellen a falfirkálással elkövetett gyalázkodás ügyében indított nyomozásról. (Ld. alább.) Deák leveléből részletesen kiderül továbbá, hogy Hindy János a falfirkálási vád ügyében nemcsak a (fal menti vizelésben, mint ellenérvben kimerülő) védekezés, hanem az előre menekülés stratégiáját is alkalmazni akarta. Deák érezhető megrökönyödéssel számolt be arról, hogy hírek szerint Hindy ugyanazért jelentette fel Kossuthot, amiért utóbbi őt, vagyis becsületsértési perbe akarta fogatni, amiért a *Pesti Hírlap*-ban Kossuth „gazember”-nek nevezte. Hindy – meghökkentő módon – 500.000 forintra akarta perelni, mégpedig azért mert a 100 forintos kártérítéssel járó becsületlenítést Kossuth (tekintettel az 5000 példányban megjelenő *Pesti Hírlap*-ra) úgymond ötezszer követte el... Deák még azt is tudni vélte, hogy az összeg kétharmadát az ügyben esetleg aktív szerepet vállaló Dubraviczky Simon megyei alispán kapta volna.

IV. Pest vármegye törvényszéki üléseinek jegyzőkönyvei és iratai sajnos pont ebből az időszakból ma már nagyon hiányosak, a lényegét viszont a törvényszék lajstromkönyvi bejegyzéseiből is meg tudjuk állapítani,⁴² illetve szerencsére Neuszer János tárgyalásának jegyzőkönyvét (néhány más, ma már lappangó irattal együtt) Pest megye büntetőeljárásának múlt század eleji monográfiája teljes egészében közzétette.⁴³

A vármegye december 13-án idézte be az inast, előzetes letartóztatásba helyezte, majd a fenyítő törvényszék 15-én hozott ítéletet ügyében. A tárgyalás jegyzőkönyve azért is fontos, mert teljes egészében rögzítette Neuszer – más forrásból nem ismert – vallomását, ebből ugyanis sok olyan részlet kiderül, ami a fentebb ismertetett vármegyei nyomozás alkalmával nem derült ki. A Nógrád megyei Bercelről származó, 31 éves vádlott nem sokkal azelőtt szerelt le tíz éves, gránátos alakulatnál töltött katonai szolgálatából, hogy a Kossuth-család alkalmazásába lépett, ami szempontunkból azért fontos, mert – Hindyvel ellentétben – nyilván erős testi felépítésű fiatalember lehetett. A Neuszer által előadott részletek közül fontos, hogy miután a Szép utcában, illetve városszerte a falakon hónapokon keresztül sértő feliratok jelentek meg, többek között Kossuth ellen, gazdája többször fejezte ki kíváncsiságát ismeretlen gyalázkodóinak kiléte iránt. Fontos viszont, hogy míg a nyilván

⁴² Pest Megyei Levéltár (továbbiakban: PML.) IV. 31-a. (= Pest-Pilis-Solt vármegye Közpon-ti Törvényszékének iratai. Törvényszéki jegyzőkönyvek.) 43. köt. 1841. 854., 872., 874. sz.

⁴³ DOMBÓVÁRY, 1906. 246-248. p. Megjegyezzük, a Kossuth-Hindy-ügy esetleges további iratait a PmL. IV. 31-f., 34. és 35. állagokban, valamint a MOL. további állagaiban is gya-nítjuk, ami további kutatásokat igényel.

elfoglalt Kossuth csak „óhajtotta tudni, ki legyen most mondott erkölcstelen botrányos rajzok és felírások készítője”, viszont Kossuth felesége, Meszlényi Teréz „kívánságára és rendeléséből” a szintén felesége által a figyelőszolgálatra megkért Moór János házmesterrel az éjszakai órákon várták a rejtélyes gyalázkodót. (Mint láttuk, Kossuth tagadta, hogy ő adott volna utasítást a figyelésre, a megverésről nem is beszélve.) Az inas és a házmester megfigyelték, hogy általában szerdai és szombati napokon jelennek meg újabb falfirkák, ezért ezekre a napokra időzítették megfigyeléseiket. (November 27. is szombatra esett 1841-ben.)

Neuszer olyan aprólékos részletességgel adta elő a megverés előtt történeteket, amelyet aligha tudott magától kitalálni, és alapjaiban rengette meg Hindynek a fal melletti vizelésre alapozott magyarázkodását: „hallván, hogy a Zöldkert utca felől valaki közelget, egészen figyelmöket az érkezőre fordították, ki is egy úriasan öltözött férfi egész a László-ház kapuján túlhaladván, figyelemmel körütekintgetve megállott, és a falhoz menvén az egész fényében ragyogó holdvilágánál⁴⁴ csálhatatlanul látta, miképp azon egyed kezét a falon jártatván, valamit a falra írt”. Neuszer már ekkor rá akart rontani, hogy elfogják, de a házmester türelemre intette, hogy megbizonyosodjanak tetteiről, amikor a titokzatos férfi befejezett egy rajzot, majd egy lépéssel odébb állt és újabbat készített, sőt egy harmadikba is belekezdett, de ezt már nem tudta befejezni. A házfalon maradt két egész és egy félbehagyott firklás elég volt a lesben állóknak, „elszalasztani nem akarván a sokáig hasztalan lesett botrányszerzőt”. Innen beszámolója részletei megegyeztek a nyomozás során már felvettekkel (a kertajtó csikorgására Hindy elszaladt, Neuszer utána futott stb.), bár a vádlott érthetően kevésbé akarta részletezni a megverést. Elismerte, hogy bottal hátulról fejbe vágta, majd a földre zuhanó áldozatot még egyszer eltalálta, de arra már nem emlékezett, hogy testének mely táján. (Hindy ugyebár sorozatos ütésekről, gyomrozásokról stb. számolt be. Az igazság álláspontunk szerint valahol a kettő között lehet, mert Hindy egyértelmű túlzása mellett is igaz, hogy az orvosi látélet több sérülésről tanúskodik. Nyilvánvaló továbbá, hogy Neuszer célja nem az áldozat megölése vagy súlyos károsodás okozása, hanem ártalmatlanná tétele volt, amelyet azután el is ért, hogy Hindy a kövezetbe beverte a fejét, bár – mintegy a „biztonság kedvéért” – még nyilván odasózott egyet-egyet.) Neuszer vallomását Moór János minden részletében eskü alatt hitelesítette, de további bizonyítékokat is megneveztek, például „egyetértőleg azt erősítvén, hogy [...] a panaszkodó állítólagos vizelésének legszorgosabb vizsgálódás után

---

⁴⁴ Megjegyezzük, amint azt egy csillagászati segédprogram segítségével megállapítottuk, az eset másnapján, 1841. november 28-án volt holdtölte. Moon Calendar Online: <http://users.ameritech.net/paulcarlisle/MoonCalendar.html> – 2005. május.

sem jöttek nyomára”. Nyilván mások tanúságára is apellálva továbbá – „mint akik már belefáradtak a hetenként, sőt gyakran naponta megújított botrányos házfalrajzok befehéritésébe” – állították, hogy Hindy megverése előtti napon és estén a szóban forgó falszakaszon semmilyen rajz nem volt, míg utána igen, amelyet a vármegye megbízásából eljáró szolgabíró hivatalosan igazolt is.

A törvényszék megállapította, hogy Neuszer-nél nem mutatható ki előre megfontolt szándék, továbbá semmi érdeke nem fűződött az általa ismeretlen Hindy megveréséhez, arra csak azért került sor, mert „a rajtakapott tettes elszaladásától félvén, azt túlzott szolgálatkészségből minden esetre kézrekeríteni törekedett”. Neuszer-t elítélték „világos megbízatásán túl vitt rendetlen tettéért” és bántalmazta Hindy-t, ugyanakkor – az áldozat terveivel ellentétben – nem adtak teret a Kossuth felbujtó szerepével kapcsolatos elképzelésnek. (Hindyről megállapították, hogy a tárgyalás idején orvosi jelentés szerint már „némiképp lábadozott”, vagyis állapota javult.) A túlbuzgóság és a bántalmazás, mint súlyosbító tényezők mellett enyhítő körülménynek minősítették, hogy Neuszer-nek évtizedes katonai szolgálata alatt semmilyen fegyelmi ügye nem volt. Végül december 14-től számított – heti két nap böjttel súlyosbított, saját költségén letöltendő – egy hónapi elzárásra, a Hindynek okozott szenvedésért ötven pengő forint megfizetésére és az orvosi költségek megtérítésére ítélték. (Utóbbit a felgyógyulás utáni összegzés alapján állapították meg.)

Kossuth a törvényszék másnapi ülésén – sikertelenül – kérte inasának szabadlábra helyezését, mivel Hindy egyértelműen rágalmazó, bűnös magatartást tanúsított. A falfirkálásban kimerülő rágalmazást és becsületsértést a vármegye törvényszéke mindazonáltal nagyon is megalapozottnak vélte és saját hatáskörben (vagyis nem Kossuth indítványára, hanem közérdekből) felszólította Egressy Sámuel megyei főügyészt, hogy folytasson vizsgálatot az ügyben, és a közgyűlésnek tegyen jelentést arról, megalapozott-e Hindy ellen a vádemelés.

V. A vármegye törvényszéke összességében méltányos, a sérelmet kizárólag Hindy megveretésében megállapító ítéletet hozott, Kossuth irányító szerepére utalni nem volt hajlandó. Hindynek Zlinszky főszolgabíró megbízása folytán Bellágh Antal esküdt december 29-én adta tudomására hivatalosan is az ítéletet. A törvényszék ülését követő két hétben Hindy bizonyosan értesült az ítéletről, és kidolgozta a követendő stratégiát.

29-én elfogadta az ítéletet, de másnap a vármegyéhez intézett hivatalos nyilatkozatában⁴⁵ hangsúlyozta, hogy azt végleg csak akkor veszi tudomásul, valamint a bíróság által megítélt kártérítést csak akkor fogadja el (és utalja át

---

⁴⁵ Közölte: DOMBÓVÁRY, 1906. 248. p.

tervei szerint a pesti vakok intézetének, illetve az árvaháznak), ha ez jogi értelemben nem jelenti a vármegye ítéletébe való végleges beletörődését, és nem akadályozza számára az ügy folytatását. Hindy sérelmezte, hogy a bíróság – nyilván megelégedve korábbi írásos nyilatkozataival – Neuszer elítélését távollétében, részletesebb vallomásának tudakolása nélkül fogatosította, és az ítéletet túlzottan enyhének, a körülmények kivizsgálását pedig nem megfelelőnek érezte, ezért további lépéseket helyezett kilátásba. Mivel – mint mondta – „különben sem lehet a kiszenvedett fájdalmakat és a megrövidített életet [sic!] megfizetni”, új eljárást kezdeményez, amelyben személyesen, saját feljelentése nyomán vesz részt. Hindy számára sérelmes volt ugyanis, hogy a vádat a korábbi perben a vármegye hivatalból képviselte, méghozzá Kossuth már említett november 28-i bejelentése alapján. De a formai sérelmek mellett leginkább az bántotta, hogy a per nem arról „szólt”, amiről akarta, és nem rejtette véka alá, hogy valódi célja Kossuth ellehetlenítése. (Az utóbbi lejárására irányuló vehemens fellépés további közvetett utalás arra, hogy Hindy mélységesen gyűlölte Kossuthot és minden eszközzel vissza akarta szorítani tevékenységét.) Így fogalmazott: „nemes Kossuth Lajos úr ellen, mint megbízó és Neuszer János és Moór János, mint béres [= felbérelt] megbízottak [...] ellen saját felperességem alatt szándékoznék a törvény útját megkísérteni”. Hindy ugyan óvatos, nem mondja ki szó szerint, de sorai mögött az a terv bujkál, hogy a perbefogással Kossuthra rá lehet sütni: ő adott megbízást a megverésére, vagyis fizikai erőszakkal igyekszik politikai ellenfeleit és a konkurens sajtót megfélemlíteni, ami pedig már több egyéni sérelemnél, hanem a közélet súlyos veszélyeztetése. Ez persze elég különös ideológiai konstrukció volt, hiszen a kortársak előtt is nyilvánvaló lehetett, hogy Kossuth és Hindy nincsenek egy „súlycsoportban” a hazai sajtóban, vagyis előbbinek semmiféle érdeke nem fűződött utóbbi fizikai erőszakkal történő megfélemlítéséhez.

Ezt a pert – kiegészítve a Deák-levél kapcsán már említett becsületsértési elemmel – tehát Hindy nemcsak ellentámadásnak szánhatta a vármegye ellen indított vizsgálatára, hanem igyekezett saját maga számára a legtöbbet kihozni belőle. Fontos és jellemző, hogy feljelentését Hindy nem az egyébként illetékes vármegyénél tette meg Kossuth ellen, hanem közvetlenül a királynál, pontosabban a helytartótanácsnál. Ezzel nemcsak a számára kedvezőtlen ítéletet hozó törvényhatóságot akarta megkerülni, hanem a történetek egészen más minősítését érzékeltetni: míg a vármegye ugyanis egyszerű garázdasággként foglalkozott az üggyel, a legfelsőbb szerveknél egyértelműen politikai indítékú bűncselekmények esetén indítottak – a királyi ügyész (jogügyigazgatóság) útján – pert a királyi táblánál. Hindy feljelentésében az alperes megnevezéseként nem is Neuszer nevét írta, hanem azt, hogy „Kos-

suth Lajos úr inasa”, hiszen számára a bűncselekményre felbujtó személye volt fontosabb.

Jellemző, hogy a nyomozás ügyében Pest vármegyéhez küldött helytartó-tanácsi leirat szövegét az első fogalmazványhoz képest végül második olvasatban élesebb formába öntötték.⁴⁶ A leirat december 21-én kelt, vagyis Hindy a helytartótanácsnál jóval korábban feljelentést tett, minthogy a vármegye ítéletéről hivatalosan értesült volna. A szöveg – Hindy álláspontjával összecsengő módon – már úgy fogalmazott, hogy a november 27-e éjjelén történtek fontos közügynek, „közcsendet és bátorságot veszélyeztető merény”-nek minősülnek, az újságíró „megtagoltatását”, „megvéreztetését” pedig „Kossuth Lajos ügyvéd emberei” („gazdájuk megbízásából”) követték el. Arra utasították a vármegyét, hogy az ilyen értelmű eljárás mellett, a már addig foganatosított intézkedésekről és azok hátteréről tegyenek kimerítő, részletes jelentést.

Hindy igyekezett jól felkészülni a Kossuth elleni perre, rokonai, barátai támogatták is törekvéseit. Tanulságos felidézni a hozzá igen közel álló öcsce, Hindy Mihály (1807-1870) piarista szerzetes sorait, aki a sátorlajújhelyi rendház lakója – így Kossuth korábbi zempléni működésének jó ismerője – volt, egyébként szintén számos írása maradt ránk, kisebb költemények, köszöntők, gyászversek mellett latin nyelvi munkái, az 1849-ben megjelent „római régiségtan”-a tették ismertté nevét. Hindy Mihály 1841. december 30-án küldött levelet sógorának, a Podolinban lakó Raffay Jánosnak, és elsősorban a piaristák által megrendelt néhány lapról írt, különösen a *Világ*-ról szólt meleg szavakkal.⁴⁷ A végén azonban szóba hozta bátyja, János Kossuth elleni perével kapcsolatos töprengéseit: „Ha a Kossuth jellemei felfedezésére lenne szükség, bizton lehet hivatkozni a zempléni protocollumra [= megyei közgyűlési jegyzőkönyvre], ökelme cigány, álnok, ravasz, tolvaj, s minthogy ily cudarul egyeztek meg jellemei tisztí hivatásával, el kellett Zemplénből sátorfáját hordani egy pár év előtt, mint státus deliquens [= itt: politikai elítélt] fogva volt.” Sorai több szempontból is érdekesek. Hindy Mihály egyrészt kész lett volna Kossuth egy évtizeddel korábbi, zavaros zempléni ügyeit feleleveníteni, hogy ezzel járuljon hozzá a lejárataához,⁴⁸ ami persze arra is utal, hogy bátyja az indítandó perben nem szorosan a pereskedés témájához tartozó, viszont az alperes jellemét negatív színben feltűntető elemekkel is nyomást akart gyakorolni az igazságszolgáltatásra. Másrészt azért is fon-

⁴⁶ MOL. C 51. 1842. 19. kf. 2. t., a vármegye vonatkozó intézkedését közölte: DOMBÓVÁRY, 1906. 111., 113. p.

⁴⁷ MOL. R 319. 26. cs. sz. n.

⁴⁸ A vonatkozó irodalomból ld. pl.: LACKÓ MIHÁLY: Kossuth zempléni válsága. In: *Medvetánc*, 1986. 2-3. sz. 165–179. p.; KOSÁRY, 2002. 92–100. p. stb.

tos, mert árnyalja Kossuth és a sátoraljaújhelyi piaristák kapcsolatát illető ismereteinket. Kossuth maga többször is tisztelettel, elismeréssel nyilatkozott a rend gimnáziumában töltött éveiről, tartalmas tanulmányaira és a tapasztalt szellemiségre szívesen emlékezett. 1844-es önéletrajzi írásában például így írt: „Én tehát hat évig az újhelyi piaristák gimnáziumának koptattam küszöbét; tanítóim szerettek, mert könnyen tanulva mind a hat éven át első eminens valék, s ha mondanám, hogy ott mégis keveset, vagy semmit sem tanultam, igazságtalan volnék. [...] Én az újhelyi kegyes szerzetesbeliek iskolájára hálával emlékezem. Sohasem vettem magam s nem vették szülőim észre, hogy vallás tekintetében vagy türelmetlenek, vagy térítgetők voltak volna.”⁴⁹ A piaristák oldaláról ugyanakkor már koránt sem volt ilyen pozitív vélemény Kossuthról, legalábbis Hindy Mihály (1849–1857 között a sátoraljaújhelyi gimnázium igazgatója) sorai azt mutatják, köreikben a konzervatív politikai fellépésnek is komoly tartalékai voltak. Megjegyezzük még, hogy az 1830-as évek eleji zempléni történetek felelevenítése (sőt, a vonatkozó akták utáni – sikertelen – kutatómunka) mindig szóba került, amikor Kossuth ellen politikai indíttatású jogi eljárást folytattak. Először már 1833-ban, a könyomatos sajtó elkobzásakor, majd 1837-es hűtlenségi pere során, sőt, 1851-ben, a távollétében lefolytatott, elítélését és befeketítését célzó eljárásban is.⁵⁰ Ebbe a sorba illeszkedik – jóllehet, ezúttal nem a kormányzat, hanem annak konzervatív politikai támogatói részéről – Hindyék törekvése is.

A királyi tábla azonban 1841 végén nagyon is vonakodott politikai pert, ráadásul sajtópert indítani (lényegében) Kossuth ellen. Nemcsak arról van szó, hogy Kossuth rendkívül népszerű lett a *Pesti Hírlap* élén, és a kormánynak különösen kényelmetlen lett volna egy újabb procedúra alig másfél évvel azután, hogy az uralkodó és a rendek kompromisszumaként kiszabadult börtönéből, ahová szintén újságírói munkája, a *Törvényhatósági Tudósítások* miatt került. A politikai per óhatatlanul azt az üzenetet hordozta volna, hogy a kormányzat újra terrorisztikus eszközökhöz nyúl az ellenzékkal, és általában a nyilvánosságával szemben. Hindy ügyét tehát nem érte meg felkarolni a kormánynak, már csak azért sem, mert Neuszer János nem védekezett azzal, hogy a verésre munkáltatója utasítására került sor. Hindyék talán apelláltak erre az amúgy nagyon is kézenfekvő fordulatra, hiszen az inas könnyen hihetően csökkenthette volna felelősségét a súlyos bántalma-

⁴⁹ Idézi: GÁL ISTVÁN: Piaristák a szabadságharcban. In: *Vigilia*, 1998. 3. sz. [Vigilia Online: <http://www.vigilia.hu/1998/3/9803gal.html> – 2005. május] A témáról ld. többek között: PERÉNYI JÓZSEF: Kossuth Lajos újhelyi diákévei. In: *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez*, 1906. 3–4. sz. 118–120. p.; KOSÁRY, 2002. 54. p.

⁵⁰ Ld. erről pl.: Kossuth Lajos: Ifjúkori iratok. Törvényhatósági tudósítások. Szerk.: BARTA ISTVÁN. Bp., 1966. (Kossuth Lajos Összes Munkái, VI.) (Kossuth Lajos Összes munkái. CD-ROM, Arcanum, 2002.); KOSÁRY, 2002. 96. p.

zásban, ha megbízásra hivatkozik. Mint láttuk, ilyesmi azonban nem történt.⁵¹ A kormányzat számára kényelmesebb volt az ügyet vármegyei szinten tartani.

A piarista Hindy Mihály egyébként olvasta a *Pesti Hírlap*-ot, arról nemcsak politikai ellenvéleményt alkotott, hanem élénken érdeklődött a pesti sajtóval kapcsolatos történések iránt. 1842 decemberében például János bátyjának írt levelében azonnal kíváncsian tudakolta az okot, amikor az jelent meg a *Pesti Hírlap*-ban, hogy a vezércikket – a szerkesztő szándékaitól függetlenül – nem közölhetik.⁵²

VI. Pest vármegye 1842. első negyedéves közgyűlésére január 28-i kezdettel került sor. A kedélyeket több napig, különösen január 31-én újra házpolitikai konfliktus borzolta, mivel a „vezérmegye” liberálisai törvénytelennek ítélték XVI. Gergely pápa Magyarországnak a vegyes házasságok ügyében küldött apostoli brévéje kihirdetését. Az ügyben élesen összeszólalkozott az esztergomi érsek megbüntetését szorgalmazó Kossuth és Szentkirályi Móríc egyfelől, valamint Széchenyi István és Dessewffy Aurél másfelől, utóbbi a *Pesti Hírlap* szerkesztője ellen nemcsak politikai – hanem a publicisztikai vitájukban már megismert – személyeskedő támadást is indított. Kossuth igyekezett kitérni a vele való szópárbaj elől.⁵³ Dessewffyt ekkor már pár napja erős lázrohamok gyötörték, a közgyűlésre (utolsó nyilvános szereplésére) orvosi tanács ellenére ment el.⁵⁴

A közgyűlés másnap foglalkozott Hindy ügyével, ezen sem Dessewffy, sem Kossuth nem tudott megjelenni, utóbbi is megbetegedett. A közgyűlésen először a vármegye által Hindy ellen indított eljárással foglalkoztak.⁵⁵ Egressy Sámuel megyei főügyész – mint említettük – az előző évi december 15-i törvényszéki tárgyaláson azt a megbízást kapta, hogy adjon hivatalos véleményt: a Hindy János terhére rótt cselekedet „közfenyíték” alá tartozik-e. Ebből a jegyzőkönyvi bejegyzésből tudjuk meg egyébként legpontosabban, hogy mik is voltak a házfalra festett „botrányos és ocsmány figurák”.

⁵¹ Ld. minderről: DOMBÓVÁRY, 1906. 43–44. p.

⁵² MOL. R 319. 26. cs. sz.n. A cenzor egyébként a 203. (1842. december 11-i) szám „Őszinte szavak” c. vezércikkét tiltotta el, a lapban csak egy sor jelenhetett meg: „Vezércikkkel – hibánkon kívül – ezúttal nem szolgálhatunk.” MOL. R 101. Korrektúrapéldányok. 3. dob. 2. cs. 203. sz.

⁵³ Ld. erről pl.: VISZOTA, 1927. 796–797. p.; BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez, 1808–1860. I. köt. Bp., 1943. 397. p.

⁵⁴ Dessewffy Aurél összes művei. Sajtó alá rend.: FERENCZY JÓZSEF. Bp., 1887. LII–LIII. p. Dessewffy Aurél február 9-én hunyt el.

⁵⁵ PmL. IV.3-a. (= Pest-Pilis-Solt Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek.) 120. köt. 1841. 291. sz. 182–184. p.

(Bár Zlinszky János főszolgabíró azonnal lemásolta a falfirkákat, amelyet a tárgyaláson felhasználtak, sajnos a jelenleg ismert ügyiratok egyike sem tartalmazza ezt mellékletként.) Eszerint valamilyen, vélhetően akasztásra utaló, a hivatalos minősítés szerint „minden jobb érzést és szemérmet botránnyosan sértő” ábra mellett a „Kossuth” nevet, illetve az „akasztófára való, húzd fel” szöveget írták a falra. Érdekes adalék, hogy a kivizsgálás során elővették a László Józsefnéhez postán küldött névtelen (a címzett köztisztelenben álló asszonyságot „a legalacsonyabb gyengédtelenséggel szándékosan”) fenyegető levelet is, és Zlinszky határozott állítása szerint a tartalomtól és az írásképtől minden kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy ugyanaz a kéz írta, mint a november 27-i éjszakai falfirkákat. A névtelen levélben egyébként azzal fenyegették a szállásadót, hogy a házát lerombolják, abból kő kövön nem marad, ha Kossuthékat továbbra is befogadja, továbbá „némi költői változtatással [...] az is, hogy Kossuth csend- és rendező, akasztófára való”. Egressy elmondta, hogy ugyan hivatali megbízatásához csak annak kiderítése tartozott, hogy az ilyen becsmérő feliratok esetén hivatalból el kell-e járni a vármegyének, beszámolójából kiderül, hogy Hindy szerzőségével kapcsolatosan neki sem voltak kétségei, Neuszer és Moór meggyőző vallomásai miatt.

Egressy jogi szakvéleménye szerint a vármegyének hivatalból el kell járni a becsstelenítés büntette ügyében, mivel a rajzok és feliratok „kétségtelenül közbotrányt okozó és vétkezen szemérmet sértők”, ezért vonatkozik rájuk a forgalomban lévő büntető törvénykönyv, a Praxis Criminalis 63. §-a,⁵⁶ illetve az 1723/12. tc. rendelkezése. A „szükséges feddhetetlenség védelmének biztosításáról” szóló paragrafus egy része pontosan Hindy esetére vonatkozott, ez ugyanis elrendelte, hogy azok, „akik gyalázkodó írással vagy képpel gonosz módon valakinek a méltóságát szidalmazzák” azon joghatóság által büntetessenek meg, amely alá tartoznak, amit jelen esetben a vármegye jelentett. (Az egyébként hűtlenségi ügyekben enyhébb elbírálást kimondó 1723/12. tc.⁵⁷ bevonására azért volt szükség, mert a Praxis Criminalis-t ön-

⁵⁶ Ld. pl.: Corpus Juris Hungarici seu decretum generale inclyti Regni Hungariae [...] quibus accedunt: Praxis Criminalis [...] Budae, 1822. 23-24. p. Megjegyezzük, a Praxis Criminalis alkalmazhatóságáról megoszlottak a vélemények. Az eredetileg osztrák örökös tartományok részére készült büntetőjogi gyűjtemény a 17. század végétől a magyar törvénytár mellékletét képezte, jóllehet, soha nem emelkedett törvényerőre. A magyarországi bíróságok azonban – más büntetőkódex nem lévén – alkalmazták a gyakorlatban, egyfajta szokásjogi alapon gyakori hivatkozási alappal bírt. CSIZMADIA ANDOR – KOVÁCS KÁLMÁN – ASZTALOS LÁSZLÓ: Magyar állam- és jogtörténet. Bp., 1995. (bővített kiadás) 253. p. Az 1842. februári pesti gyűlés pikantériája volt, hogy pont ezen a gyűlésen később tárgyalták és elfogadták Nyáry Pál híres büntetőjogi kezdeményezését.

⁵⁷ Corpus Juris Hungarici. Ezer év törvényei, 1000-2003. Online: <http://www.1000ev.hu> – 2005. május.

magában a magyarországi jogszolgáltatás nem ismerte el törvényerejűnek.) Egressy indítványa nyomán világossá vált, hogy a cselekmény elkövetése és Hindy tettessége már nem képezhetette vita tárgyát. A Hindy elleni közkereset benyújtását és vád alá helyezését Egressy ezen kívül azzal is indokolta, hogy a gyalázkodás mellé „vétkes erőszakali fenyegetőzés is járult”.

Indítványát követően heves politikai vita robbant ki, hiszen az „akció” vármegyei indítása vagy elvetése egyet jelentett volna vagy Kossuth (és a liberálisok) vagy Hindy (és a konzervatívok) erkölcsi hitelének megroppanásával. A Hindy vád alá helyezését szorgalmazók között a pesti liberálisok egyik vezéralakja, korábbi és későbbi országgyűlési követe, Szenkirályi Móric (1807-1882) állt első helyen, és feltűnést keltett még Urbanovszky Jusztin táblabíró hasonló fellépése is.⁵⁸ A heves vitát végül Széchenyi István valóban salomoni indítványa zárta le, a megye végül ezt fogadta el végzésként: nem indítottak keresetet Hindy ellen, de nem is mondták ki ártatlanságát (sőt, nyitva hagyták a kérdést), a döntésben csupán a bizonyítékok elégtelen voltára hivatkoztak.

Érdekes felidézni Széchenyinek a közgyűlésről született, viszonylag hosszú naplóbejegyzését: „Hindy ügye. [...] Kossuth és Patay nincs jelen. [...] Egyedül Szentkirályi és Urbanovszky a Hindy ellen indítandó fiskális akció mellett. Én 3-szor szólok, és jól meg kefélem Szentkirályit. Ő »konzervatívnek« nevez... én jól megszorongatom. Az ülés után közeledik hozzám... hogy jóhiszeműen-e, vagy pedig, hogy ne tudjon ellenségének, nem tudom. Végre is... én őszinte vagyok hozzá... meglátogatom... s depónálom [= otthagynom] nála a kardomat etc.”⁵⁹ A bejegyzés szinte minden részletében megérne egy alapos elemzést,⁶⁰ itt most csak arra térhetünk ki, hogy Széchenyi – bár nyilván elfogultan kommentál – heves vitába keveredett Szentkirályival. A naplóíró számára fontos – vélhetően az elfogadott határozatot is befolyásoló – tényező volt, hogy Kossuth nem jelent meg a gyűlésen, amely önmagában nyilván más irányt adott volna a vitának. (A szintén radikális ellenzéki, Patay József távolmaradása is lényeges információt jelentett.) Szentkirályi Széchenyit illető minősítése („konzervatív”) ebben a szöveggörnyezetben sértő, a Hindy és cselekedetét legitimálni igyek-

⁵⁸ Utóbbiról érdemes megemlíteni, hogy új volt Pest megyében, hiszen a Trencsén megyei eredetű család nemességét Pest csak 1840-ben igazolta. KÖSZEGHI SÁNDOR: Nemes családok Pestvármegyében. Bp., 1899. 414. p.

⁵⁹ VISZOTA, 1927. 797. p.; a fordítás: Széchenyi István: Napló. Sajtó alá rend.: OLVÁNYI AMBRUS. Bp., 1982. (2. kiadás) 968. p.

⁶⁰ E szempontból különösen inspirálónak találtuk: VELKEY FERENC: Széchenyi István és az 1846-os „Deák-lakoma”. Kommentárok egy naplóbejegyzéshez. In: Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon. Szerk.: BALOGH ELEMÉR – SARNYAI CSABA MÁTÉ. Szeged, 2005. (A Pólay Elemér Elemér Alapítvány Könyvtára, 1.) 19-82. p.

vő, erkölcstelen eszközökhöz nyúló politizálással való kapcsolatra is irányult. A közgyűlés után kettejük között történtek arra utalnak, hogy bár az 1840-es évek elején nyilvánvalóan eltérő politikai táborhoz sorolták magukat, mindketten keresték az együttműködés alternatíváját fenntartó személyes kapcsolatot. (Először Szentkirályi kereste négyszemközt Széchenyit, bár utóbbi bizalmatlan volt a közeledés motivációját illetően, majd ő látogatta meg Szentkirályit. Bár az ott történetekről nem rendelkezünk információval, e két látogatás a politikusok közötti kibékülést vagy legalábbis a közgyűlésben történtek kölcsönös lezárását eredményezhette. Fontos, hogy előző nap, a pápai bréve ügyében is ellentétes nézeteket fogalmaztak meg, bár Széchenyi ezúttal „kissé visszafogott”-nak minősítette vitapartnerét.)

A február 1-jén, nyilvánosan elhangzott beszédek szövege ugyan nem ismert, de tartalmukat egy titkosrendőri beszámolóból ismerjük.⁶¹ Széchenyi abból indult ki, hogy ez nem igazságszolgáltatási ügy, hanem a „pártok” versengését katalizáló eset, ezért leghelyesebbnek az ügy gyors lezárását és feledésbe merülését vélte. Széchenyi – általános politikai felfogásának megfelelően – igyekezett kimaradni a „pártok” viszálykodásából, és közéleti megoldást keresni. Ezért, bár élesen ellenezte Hindy vád alá helyezését, hangsúlyozta, hogy szimpatikus volt számára az a megközelítés, ahogy Kossuth az ügyet a *Pesti Hírlap*-ban kommentálta. (Ez legalábbis első hallásra kissé ellentmondott annak, ahogy 1841 decemberében naplójában kommentálta a *Világ*-gal folytatott polémiát.) A mérséklet álláspontját foglalta el, úgy vélte, az igazságszolgáltatási eljárás elrendelésekor mérlegelni kell annak társadalmi hasznosságát is. A közélet békességének helyreállítása szempontjából pedig ezúttal fontosabbnak vélte az ügy elejtését, mint a jogszabályok szigorú alkalmazását. A közismert latin szólást is idézte: „plus valet favor in iudice, quam lex in codice”.⁶² Szentkirályi ugyanakkor ezzel ellentétben úgy vélte, hogy a közélet rendjét az teremti meg, ha a nyilvánvaló bűnösöket megbüntetik, márpedig Hindy becsületsértést követett el, s fenyegetésének célpontja közszereplő, tettének indítékai pedig egyértelműen politikaiak és nem személyesek. A besúgó jelentés szerint: „Ebben a vitában mindketten – a számos hallgatóság legnagyobb szórakoztatására – a legfinomabb módon a legdurvább dolgokat vágták egymás fejéhez.” Bár Szentkirályi álláspontját a tömegben többen hangoskodva támogatták, a szavazáskor mégis Széchenyi indítványa kapott többséget. Ebben Széchenyi Szentkirályinál erélyesebb fellépése mellett szerepet játszhatott még, hogy őt támogatta még Zlinszky

⁶¹ Közzölte: Gróf Széchenyi István naplói. V. köt. (1836-1843) Szerk.: VISZOTA GYULA. Bp., 1937. (Magyarország újabbkori történetének forrásai.) 548. p., 1. sz. jegyz.

⁶² Egykorú, kifejező magyarításban: „Többet ér a bíró kegye, mint a törvény hegye.” Ld. pl.: JÓKAI MÓR: És mégis mozog a föld. – Eppur si muove. Pest, 1872. (Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu> – 2005. május.)

János főszolgabíró is, aki azt fejtegette, hogy Hindy minden bizonnyal bűnös a falfirkálásban (vagyis ő követte el), viszont súlyos megverésével már éppen eléggé meglakolt, ezért nem érdemes ellene közkeresetet indítani. A vármegye végzése végül Széchenyi javaslatára azért utasította el Egressy szakvéleményét és így Hindy perbe fogását is, mert az ellene szóló vádakát kevésnek minősítette a közkereset alá helyezéshez. (Ez nyilván csak jogértelmezési kérdés volt, hiszen mint láttuk, az ellenérdekelt tanúk vallomásai mellett néhány objektív tényező is Hindy bűnösségét valószínűsítette, más kérdés, hogy ez összességében még mindig túl kevésnek tűnhetett a bizonyíthatósághoz.⁶³) Az eset egyébként azért is tanulságos, mert a liberálisok fellegrvárának számító, „vezérmegye” szerepet játszó Pesten is előfordulhatott, hogy nem Kossuth, Szentkirályi vagy valamely más vezető ellenzéki álláspontja kapott többséget, hanem épp a csökkenő népszerűségű Széchenyié.⁶⁴

A hosszas vitatkozás után a közgyűlés tárgyalni kezdte az ellenkező irányú feljelentést is, vagyis azt, hogy Hindy kezdeményezésér a helytartótanács a vármegyének eddigi lépéseiről jelentéstételi kötelezettséget írt elő.⁶⁵ A közgyűlés ezzel már nem akart részletesebben foglalkozni, ezért úgy határozott, hogy Egressy előző napirendi pont kapcsán már felolvasott, a történeteket összefoglaló, a Neuszer János elleni törvényszéki tárgyalást részletesen ismertető jelentését továbbítja felettes hatóságainak. Széchenyi előző indítványa nyomán inkább Hindy, ez utóbbi döntéssel pedig inkább Kossuth lehetett elégedett, bár egyik fél sem maradéktalanul. Különösen Hindy számára lehetett sérelmes, hogy a vármegye nem akart foglalkozni ügyével, ráadásul a kezdeményezésére indított jogi eljárás során a közgyűlés az ő bűnösségét megállapító ügyészi jelentést tette hivatalos álláspontjává, és kísérőlevelében nyomatékosította is, hogy a helytartótanács által megrendelt tudósítást ezzel kívánja kielégíteni.⁶⁶

VII. A december elején zajlott sajtóvita után érdemes felidézni a február elején történt közgyűlés megjelenését is a legfontosabb hírlapok hasábjain.

A leggyorsabban a *Világ* reagált, hiszen már másnapi számában tudósított a pesti közgyűlésen történetekről, amelyet számos tanulságos epizódot felvonultató „a szerencsétlen hurokra került éji madár ügye, mint mázolásai kér-

---

⁶³ Az eseményeket idézett munkájában pontosan ismertető Dombóváry Géza egy másik munkájában tévesen írja, hogy Egressy indítványát fogadták volna el. DOMBÓVÁRY, 1911. 313. p.

⁶⁴ Vö. DOMBÓVÁRY, 1906. 181. p.

⁶⁵ PmL. IV.3-a. 120. köt. 1841. 292. sz. 184. p.

⁶⁶ MOL. C 51. 1842. 19. kf. 2. t.

dés”-ként jellemzett.⁶⁷ Az elfogadott határozatot csak nagyon röviden ismertette, a tudósítás többi része súlyosan elfogult kommentár, az ellenzékkel szembeni politikai publicisztikának tekinthető. A liberálisokat ezúttal is elenségesen, maró gúnnyal minősítette. Szentkirályiról, a Széchenyit leckéztetni akaró, „feltörekvő kapacitásról” például úgy vélekedett, hogy „fél fejjel már kinőtt a szabadelműség törpe soraiból”, és ha nagyobb tisztelettel viseltetik a nemzet nagyjai iránt, akár még bölcs politikus is lehet. A Hindy ellen közkeresetet kívánókat „libatojásból kelt magyarkák”-nak minősítette, akikről azt tartotta a legfontosabbnak megjegyezni, hogy bekiabálásokkal, pizszegéssel zavarták Széchenyit, szemtelennek, gyalázatosnak, fizetettnek nevezték a közkereset ellenzőit, a téma iránti felfokozott érdeklődést pedig azzal magyarázta, hogy az ellenzékiek „szívének álistene” (vagyis Kossuth) volt az ügy érintettje. Gúnyosan beszélt a „dicsőséges szabadelműekről”, akik ugyan nagyon bölcsnek tartják magukat, de máshoz nem értenek, mint a bekiabáláshoz, ordibáláshoz, s ezáltal maguk minősítik tetteiket. A kommentár szerzője kifejtette, hogy – a liberálisok jelszavának megfelelően – maga is az egyenlőség híve, de ne várja senki, hogy a liberálisokkal legyenek egyenlőek, akiknek pártját a nyers erővel való érdekérvényesítéssel, a leitatott tudatlan tömeg demagóg befolyásolásával, valamint a mérsékelt és igazságos vélemények durva lehurrogásával azonosította. (Kitérőként megjegyezzük, hogy e kritikák épp a másik oldalról fogalmazódtak meg több joggal a viharos megyegyűlési csatározások során.) Kár az ellenzéki szónokok éljenzéséért, a „repedt szájú, májból eredő »halljuk« rivallásokért” – fejtegette a szerző – majd az ekként „jellemzett” liberálisok tulajdonságairól le-sújtóan vélekedett: „E szép, és az egész szabadelmű párt nagy örömeire igaz vonásokat nemzetünk évkönyveiben nehezebb lesz bemeszelni, mint ama falmázolásokat, melyekért ők ily jellemző buzgósággal kiabálták az akciót.” Megjegyezzük még, hogy a szerző kísérletet sem tett a liberális álláspont ismertetésére, vagy igazságtartalmának, jogszerűségének elemzésére vagy bemutatására, vélhetően már csak azért sem, mert Hindyről előttük is nyilvánvaló volt, hogy elkövette a falfirkálást (eszükbe sem jutott már tagadni ezt), nyíltan védelmükbe tehát már nem vehették, így támadásuk élet másra kellett irányítaniuk.

A korábban még az eseményektől tartózkodónak bizonyuló *Jelenkor* most hosszabb és önálló, a *Világ*-tól eltérő hangvételű tudósítással jelentkezett.⁶⁸ Korrekt módon ismertette az ügyészi indítványt és az ellenérveket, sőt a Neuszer ügyében korábban hozott ítéletet is. Az ügy iránti rendkívüli ér-

---

⁶⁷ *Világ*, 1842. 10. sz. (február 2.) 74. p.

⁶⁸ *Jelenkor*, 1842. 11. sz. (február 5.) 46. p. Ehhez nagyon hasonló tudósítást közölt: *Vereinigte Ofner-Pesther Zeitung*, 1842. 12. sz. (február 10.) 107. p.

deklódésre (annak a hallgatóságot a terembe csődítő voltára) persze a *Jelenkor* kommentátora is felfigyelt, és a felhevülő tanácskozást bemutatva, kérdéssel fordult olvasóihoz: „Ki hitte volna, hogy ilyen ügy fog valaha a haza kérdéseivel mérlegre tétetni? Úgy tetszett, mintha elvek s nem szónokok küzdöttek volna egymás ellenében.” (Utóbbi megállapítással az utókor méltatói is egyetérthetnek, hiszen Hindy és Kossuth ügyében többnyire politikai pártállás szerint foglaltak állást a közszereplők, az ellenzék és a kormánypárt küzdelmének sajátos területét látva az ügyben.) A lap korábbi magatartásával ellentétben a szerző itt már leírta, hogy „a bírói eljárás és tanúvallomásokból a gyanú alaposnak látszik”, ugyanakkor azt is leszögezte, hogy Hindy bűnösségét további bizonyítékokkal és elfogulatlan vallomásokkal nem lehet igazolni. Szólt röviden Zlinszky főszolgabíró álláspontjáról, és azokról is, akik közbotránynak tekintve a falfirkálásokat, keresetet akartak. A lap szellemi irányvonalának megfelelően azonban a legnagyobb teret Széchenyi István véleményének szentelte, az elfogadott, igazságos határozatot az ő személyes sikerének könyvelve el: „A mindinkább hevülő viták közt, mint szokott, egység s béke nemtőjeként Sz. I. [Széchenyi István] a mindinkább s merőbben szemközt álló elvpártok egyé simítása tekintetéből igen óhajtnak látván az egyszer megtörtént illetlenséget örökre elfeledni, jellemző buzgósággal s nemeslelkűséggel kölcsönös bizodalom s kibékülésre kéré a rendeket, s a szerény fölhívás visszhangra talált a keblekben s így a vádlott ellen követelt tisztí kereset elmaradt.”

Érdekes módon ezúttal sem foglalt állást az ügyben a *Nemzeti Újság*, pesti közgyűlésről készült tudósítása nem érintette a Hindy-ügyet.⁶⁹ Nyilván egészen más okból, de a tárgyilagosságra törekedett a *Pesti Hírlap* is, ezért a megyei tudósításként gyakorlatilag szó szerint – Hindy nevét például „NN ügyvéd”-ként helyettesítve stb. – közölte a közgyűlés jegyzőkönyvi bejegyzését,⁷⁰ amelyhez azonban Kossuth a szöveg végére egy szerkesztői jegyzetet fűzött.⁷¹ A lap eljárása a leginkább megfelelt a tudósítás és a publicisztika műfajának kettéválasztása újságírói követelményének. Kossuth a maga részéről érezhetően le akarta már zárni a kényelmetlen, jelentőségéből folyamatosan veszítő ügyet. Sajnálta, hogy egyes lapársai – mintegy felkarolva Hindy azon véleményét, hogy az általa alkalmazott eszközök politikai véleménykülönbség artikulálására alkalmasak – „pártkérdést” csináltak az esetből. Kossuth ezt már csak Hindy ismeretlenségére és jelentéktelenségére való tekintettel sem akarta elfogadni. A lapárs említése nélkül, de egyértelműen a *Világ*-ra célozva üzent azoknak a kommentátoroknak, akik „e tárgy

⁶⁹ *Nemzeti Újság*, 1842. 13. sz. (február 12.) 51. p.

⁷⁰ Ld. 55. sz. jegyz.

⁷¹ Ld. Függelék, III. sz.

körüli kapzsi szószátyárságukkal magukat igen rútul bélyegezék”, és elvár-
nák, hogy humánus magatartása miatt minden durva sértést el kellene tűrnie.
Széchenyi álláspontjára is reflektált, mondván, hogy ő a maga részéről már
rég elfelejtette volna az ügyet (érzékeltetve ezáltal, hogy Hindynek volt fon-
tosabb kimenekedni belőle), de újra kilátásba helyezte, hogy amennyiben
politikai ellenfelei tovább bolygatják, ő is kész a közgyűlésen történeteket
részletesen ismertetni, a konzervatívok által alkalmazott eszközöket lelep-
lezni, „hogyan tudja meg a közönség, minő gyönyörű párt is van e hazában, ha
már csakugyan igaz, hogy a piszkos ügy pártkérdéssé vált”.

VIII. Hindy János egyébként még a Pest megyei közgyűlés előtt a kan-
celláriához is beadványt intézett, ebben „Kossuth Lajos cselédje által tete-
mesen lett megveretését tárgyazó vizsgálatbeli irományokat megsértett be-
csülete annak útján helyreállíthatatása tekintetéből magával közölni”
kérte. A kormányhatóság január 29-én intézett ilyen, az iratok hivatalos fel-
küldését elrendelő leiratot a megyéhez, amely azonban már a február eleji
közgyűlésen nem tudott még ezzel is foglalkozni. Később, a március 3-i
kisgyűlésen azonban elővették az ügyet, és megállapították, hogy bűnvádi
eljáráshoz magánszemélyeknek ugyan általában nem szoktak hivatali irato-
kat kiadni, ezúttal azonban kivételt tesznek, mivel Hindy ezekre akarja be-
adandó keresetét alapozni. E végzés kissé cinikusan hangzott, hiszen olyan, a
megyei eljárás során keletkezett iratokat bocsátottak Hindy rendelkezésére,
amelyből épp az ő bűnössége, és a Kossuth elleni tervezett eljárásának meg-
alapozatlansága derült ki. (Nem csoda, hogy még azt is beleírták, hogy a
„másolatban leendő kiadások ellen a megyei rendeknek semmi észrevéte-
lek” nem merült fel.) Ehhez még hozzájárult, hogy a vármegye azokat az
iratokat akarta a kancellária útján Hindyhez eljuttatni, amelyeket a helytartó-
tanács előírására a február 1-i közgyűlés határozata folytán már eljuttattak.⁷²

Ennek a megkeresésnek a helytartótanács március 8-án eleget tett,⁷³ ké-
sőbb azonban a Hindy által indított keresetnek nincs nyoma. Minden bizony-
nyal maga is belátta, hogy ebből az ügyből már nem jöhet ki jól, minél to-
vább bolygatja, mint gyalázkodó feliratokat festő „éji madár” annál inkább
lejárhatja magát, ráadásul – mint említettük – a központi hatalmi szerveknek
sem állt érdekében egy olyan Kossuth elleni per, amely csak fokozta volna
az ellenzéki lapszerkesztő amúgy is óriási népszerűségét.

⁷² PmL. IV. 3-a. 120. köt. 1841. 666. sz. 410–411. p. Vö. 65–66. sz. jegyz.

⁷³ MOL. C 51. 1842. 19. kf. 2. t.

Függelék

Kossuth Lajos cikkei a Hindy-ügyről

I.

[KOSSUTH LAJOS:] Egy éjmadár hurokra került⁷⁴

Közel öt hónap óta egy valaki tetszett magának azon gyalázatos foglalatosságban, hogy éjenként utcaszögletekre aggatott nagy cédulákra, de legtöbbször házfalakra szerteszét az egész városban, leginkább pedig e lapok szerkesztőjének lakása táján holmi undokságokat mázolgatott. Vannak az agitációnak különféle nemei, ez a derék legény falrafirkálással agitált, deliberátumai mellett – hogy ti. e lapok szerkesztője akasztassék fel, nyakasztassék le stb. – közbotrányt okozó s a közszemérem érzetét sértő mázolgatásokkal undokítván a házfalakat. Sőt a köztisztességben álló háztulajdonos asszonyságnak, kinek házában e lapok szerkesztője szállást tart, anonim leveleket firkált, őt a falramázolt ostobaságok és fajtalanságok ismétlése mellett azzal fenyegetvén, hogy háza feldúlatik, hogy kő kövön nem marad stb., ha K. L.-t [= Kossuth Lajost] házában megszenvedi.

A Pesti Hírlap szerkesztője miatt, bizony üzhette volna alávaló mesterségét akármeddig, hanem körében a fajtalan mázolások méltán közbotrányt szültek, s az anonim fenyegetések kriminalitása figyelemre kényszerített.⁷⁵ Meglehet tehát a házmester s egy szolga által az éj madara, s november 27-én éjjel tetten kapatva, horogra került. *A lesők a házzal szemközt fekvő kert vasrácsos ajtaján át nézték a napvilágosságú holdvilágnál, mikint ír s mázol, s mázolni hagyták egy ideig, s akkor feléje közelítettek, hogy – amint utasítva voltak – megfogják s elzárják, másnap reggel a hatóságnak átadandót. Erre ő futással igyekezett menekedni; minek következtében a már hetek óta süker nélkül virrasztott s azért ingerült örök egyike elszalasztástól félve (mit eléggé sajnálunk) bothoz nyúlt, s erősen megütlegelte a futamlót, ki futás közben elbukván az utcakövezeten, arcát is össze s homlokát is betörte.*⁷⁶

Az ember azt gondolná, valami éretlen fickó, haszontalan utcataposó, vagy ama vészbarlangok egyik industrie-lovagja, kiket mesterségök folytatásában a Pesti Hírlap rendőrséget figyelmeztető megrovásai kissé genieroznak, vagy legfőleg egy megsértett nemtelen individualitás magánybosszújának nyilatkozása. De nem. Ki hát ez a gazember, és mi célja lehet botrányos cselekvésének? Ezt majd akkor közölni fogjuk, mikor a hatósági eljárásnak eredménye leend. Egy érett korú férfiú, családos háziatya, diplomatikus ügyvéd, ki a Pesti Hírlap szerkesztőjével ez életben sem

⁷⁴ *Pesti Hírlap*, 1841. 97. sz. (december 4.) 814. p. A korrektúrapéldány: Az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára. FM3/10397. sz. 2. tek. Az eredeti szövegből kihúzott szövegrészeket aláhúzással, a Kossuth által a kihúzásokat követően átdolgozott és megjelent szövegrészeket kurzíválással jelöltük, egyébiránt a közlésben a szöveg hű eljárást, és a mai központozási szabályokat követtük.

⁷⁵ A mondat az eredeti cikkben más szórenddel volt fogalmazva: A Pesti Hírlap szerkesztője miatt, amennyiben csak személyét érdeklé, ha mind őt, mind körét a fajtalan mázolások által okozott közbotrány s az anonim fenyegetések kriminalitása figyelemre nem kényszeríték.

⁷⁶ Az eredetiben az utolsó tagmondat: arcát jól összetörte.

szóban, sem tettben, sem semminemű viszonyban soha nem találkozott, és – itt jó még a dolog java – egy magyar időszaki lap, a Nemzeti Újság személyzetének egyik tagja! Neve Hindy János. Ily kezek undokítják az érdemtelen, jó emlékezetű Kulcsár Istvánnak, a magyarhoni zurnalisztika atyjának hagyományát! S egy kis sajátos érzésű zurnalisztikai vetélkedés s kevesített olvasó közönség miatti bosszankodás az ok? Nem, mert hiszen tudva van, hogy a Nemzeti Újság már évek óta egy pár száz előfizető mellett haldoklásban van. Mi tehát? Párti düh, uraim, és semmi más! Mert a (tán gúnyból) úgynevezett Nemzeti Újság-nak is van egy pártja, s az ország tudja, minő párt ez. E tények ikertestvéreiként jut eszünkbe az orgvilkolással fenyegető, de a közönség elibe nem jutható névtelen levél, mely Besztercebányán, Zólyom megye lelkes másodalispánjának, Beniczky Lajosnak kapujára függesztetett.

Mi ösztönözheté ez embert ily cselekvésre – gyanúsítgatni nem akarván – nem kutatjuk, különben is a közönség ismeri a helyzeteket; mihez mi csak annyit ragasztunk, hogy személyére nézve e lapok szerkesztője elannyira semmi képzelhető érintkezésben vele soha nem volt, hogy bár egy házban laknak, még csak létezéséről sem tudott, még csak nevét sem hallotta ez életben. Megfogatván, előbb könyörgött a megfogóknak, hogy senkinek ne szóljanak, s a köpönyegbe burkoltat még a házmester is csak akkor ismerte meg, midőn bezáráshoz készülvén, megszólalt s eleresztést kért, mivel – úgymond – úgyis a háznál lakik. E lapok szerkesztőjének – ki még csak a lesbeállásról sem tudott semmit – értesítettvén a dolgról, lehetetlen volt nem rosszalnia a megverést, s reggel első dolga volt a járásbeli fősz[olga]bírónál jelentést tételni, miszerint úgy az éjmadár tényét a törvény által bünvádilag fenýítettnei rendelt közbotrány és fenyegetőzés tekintetéből, mint hasonlólag megverését is hivatalosan vizsgálja.⁷⁷ Ez megtörtént, s a törvényszék eljárand hivatásában.

Időközben azonban járnak-kelnek a tény háta mögött álló sereg emisszáriusai⁷⁸ szerte a városban, és van gyanúsítás akármennyi. Képzeliük, minő diadal énekeltetnék, ha oda lehetne csürni-csavarni a dolgot, hogy a P.[esti] Hírlap szerkesztője, a botozás hangos ellensége verette meg az éjmadarat! Nem, édes jó urak! Nem, az az örömtők soha sem lesz, hogy tényeink szavainkkal ellenkeznének. Ütlegetésre utasítást senki sem adott, sőt intést adtak, hogy ne történjék; de e lapoknak 5 hónapon át folyvást ocsmány gonoszsággal sértegetett szerkesztője még csak azt sem tudta, hogy lesetik; ámbár épp úgy helyesli a meglesetést, amint rosszalja a megverést. A közönség tudja, mit tartson a dolgról, tudja azt is, hogy e tény a maga nemében nem egyedüli az országban, s lesz hely, hol nyíltan elmondathatik ennek eredete. A megyei törvényszék eljárásának eredményit közleni el nem mulasztandjuk.

Valóban az ember lelke megundorodik, s elszomorodunk némely emberek s némely indulatok jelei fölött. A hurokra került éjmadár ténye, a törvény által bünvádilag fenýítettnei rendelt közbotrány és fenyegetőzés tekintetéből n[eme]s. Pest megye büntető törvényszékére adatott föl. Alkalmat veszünk ezúttal még egy, nem tudjuk, minő kútfőből keletkezett de – amint bizonyosan értésünkre esett – az országban szerte híresztelt költeményt megcáfolni. Azt híreszteli ugyanis, hogy e la-

⁷⁷ Invesztigál = kutat, vizsgálódik.

⁷⁸ Emisszárius = megbízott, titkos feladattal felruházott bizalmas.

pok szerkesztője a Nemzeti Újság-ot Kulcsárné asszonytól maga számára megszerezte, s jövődöben ezt és nem a P.[esti] Hírlapot fogja szerkeszteni. Furcsa kis takatika, s éppen most új esztendő közelgésekor!

Kijelentjük, hogy a dolog merő költemény, eredt legyen bár akárkitől. E lapok szerkesztőjének ilyesmi éppúgy nem jutott eszébe, mint – meg vagyunk győződve – Kulcsárné asszonynak sem. Mi bizony már csak – tessék, ne tessék egy vagy másnak – a Pesti Hírlapnál maradunk, amint az előfizetési hirdetményben is olvasható.

[A cikk végére Kossuth lapalji jegyzetet is fűzött:]

A csapdába került éji madárrali esetről különféle balga, s nem annyira tudatlanságot, mint emisszáriusi konkolyhitegetők gonosz szándékait ügyetlenül elpalástoló hírek szárnyalnak a városban. Utolsó kenetről, sőt halálról is épületeskednek. Ha a látogatókról a látogatott állapotjára kellene következtetést húzni, úgy tán ezen botor hírek nem volnának egészen alaptalanok. Azonban a fekete hős él, s nem sok baja, hacsak gaztette nem hat kínosan lelkiületére. Pár nap múlva ítélőszék elébe kerülend, hol – mint hisszük – ártatlanságát, minden konferenciák dacára, nehezen lesz bemutatnia. Ennyit a gyanúsítgatók gyáva seregének.

II.

[KOSSUTH LAJOS:] Válasz.⁷⁹

A Világ 99. számában ismét áll egy cikk a P.[esti] Hírlap szerkesztőjének szemé-lye ellen intézve, szokott modorban. A cikk anonim. Ha írója megnevezné magát, a névben alkalmasint egész kommentárra találnánk. Ha meg nem nevezi, igen természetes, hogy az erkölcsi s törvényes felelősséget a Világ szerkesztője vállalja el. Lehet, hogy talán szükség lesz rá.

A névtelen válasza nem méltatnám, célját nem érte, ha azt gondolá, hogy felbosszant, de a közönség előtt lépett fel, s ennek tisztelettel tartozom. Azon tényről van szó, érdemes olvasó, melyet a P.[esti] Hírlap 97. számában „Egy éji madár hurokra került” cím alatt közlöttem. Előre kell bocsátanom, hogy a tetten kapott egyén megverését mindjárt rosszalltam, rosszallom most is, s fogom mindig a leghatározottabban rosszallni, s ha tudtam volna valamit a dologról, bizonyosan nem történt volna, s nem azért, mintha nem érezném magamat feljogosítva minden bántalmat férfiasan visszatorlani, hanem mivel oly alávaló tény, mint amely e megverésre okot szolgáltatott, az én keblemben megvetésnél egyebet nem ébreszthet.

Azonban miután megtörtént, a sajnálatos miatt, ami közbejött, bizonyosan nem leszek oly gyávává, hogy jogomat, igényemet, kötelességemet megtagadjam. Arról, mit a névtelen „halálíg verés”-nek nevez, majdan ítéland a törvényszék. Keblemben az emberi érzetet megnyugtatja az, hogy amint szemtanúk bizonyítása után tudom, a megveretett nemcsak semmi veszélyben nincs, de sőt fenn van, s szobájában dohá-nyozgat is. Olvassa meg, kinek kedve telik ez egyszerű körülmény ellenében a Vi-lág-bani cikk frázisait, s vastag rétegekben feltalálandja a színt, melyben a kérdéses

⁷⁹ MOL. R 101. Korrektúrapéldányok. 3. dob. 1. cs. 100. sz. 112-113. lap.

cikk írva van. A ténynek a megverettre alkalmazásáról szólni nem akarok, ez a bíró dolga lesz. Hogy ő magát ártatlannak állítja, az igen természetes, az ily magános állítások súlyát pozitív tanúk, kéziratok, s előző, kísérő s követő körülmények bizonyítványai ellenében szintűgy a bíró fogja felmérni, ő fogja meghatározni mit nyomjon azon állítás is, hogy a ház falánál (mikint a haragbosszús névtelen írja), „városban nem ritkán látható okból” állott meg. Szólhatnék itt igen pozitív tanúbizonyságokról, de én bizony a mívelt közönségnek ily tisztátlanságokkali untatásában a Világ példáját követni magamban ingert nem érzek.

Nyomozás és ítélet, mint mondtam, a bíró dolga, én mint vádoló lépek fel, s mint ilyen, minden szónak, melyet írtam, és írok, valóságáról a felelősséget minden tekintetben elvállalom, el pedig annyival inkább, mert tiszta lélekkel mondhatom, hogy az igazságnak még ott is akadván barátai, hol legkevesebbé várhattam volna, az alávalóság fonalának szálai, név szerint, megnevezhetőleg kezemben vannak. Mennyire fogom használni, mennyire nem? Az tőlem függ. Nemtelen bosszú bizonyosan nem lesz vezérem.

No, már a Világ névtelenje legelőbb abban akad fenn, hogy a „hurokra került éjmadár” címből az olvasó vidám hiedelemmel tréfát vár, de csalatkozik, mert gúnyra talál egy megkínzottnak ellenében. Erre azt felelem, hogy a Pesti Hírlap olvasói a kérdéses címtől sem tréfát nem várhattak, sem benne gúnyt nem találhattak, mert már október 16-án, a Pesti Hírlap 83. számában, midőn a falmázoló s botrányos levélfirkáló individualitásáról álmomban sem képzelegtem, ezeket olvasták: „Egy pár sötétben kullogó betyár, lakásunk táján mázolósaival a házfalakat undokítgatja, míg azok kevesebb türelemmel bírnak, mint mi magunk, csitítgatásunk ellenére az éjmadarakat hurokra nem kerítik.”⁸⁰ A Pesti Hírlap olvasói tehát, kik ezt már két hónap előtt olvasták, igen jól tudták, minő tényről van szó, midőn később csakugyan egy éjmadár hurokra kerültnek mondatott, s e címtől tréfát éppúgy nem vártak, mikint gúnyt benne nem találhattak. Tréfát, uram? Avagy tréfa volt-e a gyalázatos tett, mely családomnak hónapokon át annyi keserű érzést okozott, mely miatt a háznak egy derék becsületes lakosa már elköltözni készült, mert leánya van, kinek az ablaka alatt örökké megújuló fajtalan mázolások arcát piríthatnak, s női gyöngédségét sérthették volna, de tán egyéb kellemetlenséget is okozhattak? Tréfának nézte-e azt a megbotrántkozott közvélemény, mely – midőn az éjmázolások reggelenként lemeszeltettek – minden elmenőnek ajkairól rangállapot, nyelvkülönbség nélkül az undok mázoló ellen hangos szitkokban tört ki nem egyszer? Tréfa volt-e az, aminek felfedezése fölött – kivéven a maga helyén majd név szerint is megemlíthető emisszáriusokat, s mindazokat, kik, mint a Világ névtelenje, a cselekvőben nem látnak egyebet, mint egy „szegény, szenvedő, szerencsétlen családtyát” – mindenki városszerte örömet, helyeslést nyilvánított?

Én rosszallom a megverést és sajnálom a megverést, nemcsak szenvedéséért, de botlásáért is sajnálom, annyival inkább, mert az emberi indulat azt hiteti velem, hogy nem tudja, mit cselekedett. De ha valaki úgy vélekedik, hogy mivel lapjaimban a humanitás mellett emelem szózatomat, énrajtam minden inhumanitást büntetlen el lehessen követni, hogy mivel a büntetőeljárás körül annyi kezességet követelek,

---

⁸⁰ Ld. 15. sz. jegyz.

családom békés nyugalma undok alávalósággal lehessen kísérteni, s én csak ne is szóljak, s napvilágosságú próbákkal kezeim közt ne higgyem a napnak, hogy világít – ez mégiscsak szintoly erős, mint balgata követelés. Van egy szójárás, mely azt mondja, hogy egy ostoba barát többet árt, mint száz ellenség. Erős szándokot táplállok ifjúkorom óta, hogy a bosszú indulatát tényre változni magamnál soha nem engedem, s a társaság zajától elvonulva élt csendes házi köröm békés örömeiben szeretek felejteni minden méltatlanságot, mellyel polgári életem göröngyös útjain találkozom. És most is, sem én, sem emisszáriusaim nem járnak házról házra, mint mások járnak, de ha ily cikkek, mint ez a Világ-bani, rákényszerítenek, hogy alávaló módon marcangolt becsületem miatt, a sértett kebel minden energiájával nyomozásokhoz nyúlni el nem kerülhetem, az eredményeknek oka nem leszek.

És így még csak egy szám van hátra, kérdem én: azon falmázolási s vele rokon tény nem egy alávaló gazcselekedet-e? Úgy gondolom, nincs, s nem is lehet ember, ki erre igennel ne felelne. Így felel maga a Világ anonim írója is, ő is „undoknak”, „botrányoztatónak” nevezi a kérdéses falamázolásokat, s nyíltan és kereken alávaló ténynek nevezi. És így kérdem, lehet-e gazembernek nem nevezni, ki ily undok, botrányoztató tényt elkövet? Ki az, aki elkövette? Erről a bíró majd ítéland, s ártatlant bizonytalannal nem fog sújtani. De hogy az, aki elkövette, alávaló gáztett tőn, s ki ilyest elkövet, az gazember, e logikának úgy hiszem, igazolásra nincs szüksége, legkevésbé annak ellenében, ki a tényt maga is undok botrányoztató alávaló ténynek nevezi. Egyébiránt én így szólottam: „Ki hát ez a gazember, és mi célja lehet botrányos cselekvésének? Ezt majd akkor közölni fogjuk, mikor a hatósági eljárásnak eredménye leend.” És ezt tán túlságos gyöngédséggel mondtam így, mert az individuális alkalmazásról, nem gyanúm, de a legpozitívumabb adatokra épített csatlástan meggyőződése van. Azonban az én itt idézett szavaimra tessék reá olvasni a Világ-bani anonim alkalmazását, s lehetetlen, hogy eszébe ne jöjjön mindenkinek e szó: „Te mondd.”

Ezzel a közönségnek tartoztam, ami a Világ-i cikk személyes piszkolódásait illeti, nagyobb tisztelettel viseltetem lapjaim olvasói iránt, mintsem türelmüket viszonozással fárasztanám. Azon felelősségnek, melynek itt helye van, útját és módját jól ismerem.

Még Kulcsárné asszonyság neve alatt megjelent „méltatlan gyanúsítás” című tirádákra is kellene talán felelnem, de biz én azt gondolom, hogy arra mindenki maga magának is megfelel. S így én csak ennyit mondok: tessék, ne tessék, kívánjon szerencsét, ne kívánjon, nagyobb jutalomdíjjal vagy kisebbséggel – bizony csak a Pesti Hírlapnál maradok. Kulcsárné asszonyságra nézve csak annyit jegyezve meg, hogy boldogult férje emlékezetét magam is illő tiszteletben tartom, s a nevezett asszonyság ellen, hírcáfoló tudósításomban egy betű gyanúsítás sincs, sőt ellenkező van. A „furcsa taktika” azoknak szólott és szól, kik dolgokról, mikről úgy Kulcsárné asszonyság, mint én, soha sem álmodtunk, pletykát költenek, de alkalmasint nem avégett, hogy a Nemzeti Újság-nak publikumot szerezzenek, hanem hogy a P.[esti] Hírlapnál

publikumot csökkentsenek. „Azt hallottuk felőle, semmi sem lesz belőle” – szól a közmondás.⁸¹

III.

[KOSSUTH LAJOS: Kommentár az 1842. február 1-i pesti közgyűléshez.⁸²]

E lapok szerkesztője, kit e napon úgy, valamint a közgyűlés következő napjain is, a köztanácskozásokról részvétől betegség eltartóztatott, csudálkozással hallotta s olvasta a hírlapokból, hogy e piszkos kérdés pártkérdéssé lőn.

Csudálkozással, mert igazán teljes joggal kérdezhetni, ha vajon oly párt is van-e már az országban, melynek szinte egy individuum képviselje, kit tetten kapott éjjeli falmázolóknak állít két tanú (bár egyik, minthogy őt megveré, mit tenni semmi esetre sem szabad, criminalis praxisunk szerint a körülmények minden összehangzása mellett is tanúnak nem vétetett), s kinek szerény egzisztenciája ekkor, valamint e lapok szerkesztője előtt úgy alkalmasint az ország 0,999999 része előtt is nem sejtett titok vala? Mi legalább pártügy névére részünkről ily piszkos ügyet érdemesíteni soha sem fogunk; hacsak némely lapok, melyek – úgy hisszük – e tárgy körüli kapzsi szószátyárságukkal magukat igen rútol bélyegezik, azon tant nem akarandják a publikumra kényszeríteni, hogy mivel mi a humanitás elveit szeretjük hirdetni, nekünk kötelességünkké válik minden inhumanitást [= embertelenséget] elszenvetni.

Ezúttal is tehát szándékosan a jegyzőkönyv szavainál maradtunk, s azon urakat, kik – mint halljuk – a gyűlésen elfelejtést emlegettek, bizonyosokká tehetjük, hogy mi bizony az egész piszkos dolgot már igen régen elfelejtettük, s reá legalább a nagy publikum előtt bizonyosan soha sem fogunk visszaemlékezni, hacsak mások inhumanitása nem kényszerít. De ha kényszerít, akkor mindennek előtt a törvényszéki s gyűlési pertractatio [= tárgyalás, vitatás] alatt volt petáknak [sic!] s némely egyebeknek közhírré tételével utána leszünk, hogy tudja meg a közönség, minő gyönyörű párt is van e hazában, ha már csakugyan igaz, hogy a piszkos ügy pártkérdéssé vált.

Szerk.

⁸¹ A cikknek az utolsó része önállóan, „Kulcsárné asszonyság” címen jelent meg a lapban. *Pesti Hírlap*, 1841. 100. sz. (december 15.) 837-838. p.

⁸² *Pesti Hírlap*, 1842. 116. sz. (február 10.) 95. p.; MOL. R 101. Korrektúrapéldányok. 3. dob. 1. cs. 116. sz.

RÁKOSI JENŐ KULTUSZA

Rákosi Jenő – mint ismert – az Osztrák–Magyar Monarchia sikeres hírlapírója, sajtófejedelme és színházi embere volt: nemességet kapott, a főrendiház tagja és az Írók és Hírlapírók Otthon Körének elnöke, a „Magyarország vármegyéi és városai” sorozat állandó munkatársai központi bizottságának elnöke lett, színműveit kiadták és játszották, lapja, a *Budapesti Hírlap* pedig igazi „nagyhatalom” volt, amely komoly szerepet vitt a politikai és az irodalompolitikai küzdelemben. Ám pontosan (irodalom)politikai szerepvállalásai, például *Ady Endre* és a *Nyugat* című folyóirat elleni fellépése miatt, vagy azért, mert – ezzel összefüggésben – az első világháború alatt a végletekig „pacifizmusellenes” volt, rajongóinak és támadóinak tábora egyaránt jelentősnek mondható. Ugyanakkor határozott irodalmi álláspontja növelte személyének jelentőségét és emlékezetessé is tette: már 1915-ben megjelent *Szirkib Antal* könyve, „A legmodernebb aesthetika, a régi és az újmódi költészet: Rákosi Jenő, Ady Endre és táboraik a fiziológia szögéből nézve”, 1940-ben pedig Debrecenben kiadták „Az Ady–Rákosi vita: egy irodalmi per aktái 1915–1916-ból” című dokumentumgyűjteményt. Mindez azért fontos, mert az elmúlt évtizedekben ábrázolását ez ellentét határozta meg – valamint a harmincmillió magyar ismert jelszava.

Rákosi Jenő azonban 1919 után igazi „sztár”, „szimbólum” lett, aki köre élete utolsó évtizedében majd halála után néhány évig kultuszt építettek. A kritikai megjegyzések száma és aránya ekkor lecsökkent, kisszámú és mérsékelt kritikusa (kivéve azokat a szélsőjobboldali politikusokat, aki majd az 1930-as évek legvégén újra próbálkozhattak a „valódi ellenforradalom” megvalósításával) pedig minden alkalommal elismerte *Rákosi* személyes nagyságát. Személye – túlzás és ironia nélkül állítható – az ő szemükben is megnemesedett. Jól mutatják ezt az általános elfogadottságtól a rajongásig terjedő vélemények, amelyeket a halálakor fogalmaztak meg. Egyrészt azért, mert ez a pillanat csak „elméletileg” nem alkalmas a kritikai értékelésre, másrészt azért, mert önmagában az a tény is figyelemreméltó, hogy a legkülönbözőbb pártállású és fölfogású lapok, személyek nekrológjairól, részvétnyilvánításairól van szó. A *Nyugat* például egy számon belül három írással búcsúztatta. *Schöpflin Aladár* így írt róla: „A forradalom utáni ellenforradalmi zűrzavarban neki is, mint mindenkinek, revideálni kellett egész eszmévilágát, a roppant atmoszféraváltozásban nem maradhatott ő sem a háború előtti pozícióban. S ekkor csodálatraméltó látványban volt részünk. A 80-ik

felé járó öreg ember az elsők között volt, akik az ellenforradalom zűrzavarában tájékozódtak s jóformán az első naptól kezdve az egyedül helyes pozícióba lépett. [...] Ez utóbbi években népszerűsége szinte példátlan, a Kossuthéval vetekszik, írása a közérzés egyetemének kifejezője. Így távozott a hadszíntérről az örök nyugalomba, egy nagy eszme glóriájától körülsugárzottan. Szép pályájának befejezése volt a legszebb.” *Feleky Géza* is az 1919 utáni szerepét hangsúlyozta: „Tessék végiggondolni: mi történt volna, vagy mi történhetett volna 1919 vége és 1922 között, ha *Rákosi* és *Apponyi* nem vesznek fel a harcot a véres hullámok ellen.

Voltak, akik mosolyogtak a Rákosi-ünneplések végeláthatatlan sorozatán. De bizonyára senki nem mosolygott azok közül, akik részt vettek *Rákosi Jenő* első ünneplésén „in illo tempore”. *Apponyi Albert* volt az ünnepi szónok és nyolc vagy kilenc év után is él még emlékezetemben két mondata. *Elvész ez a nemzet, ha az összeomlás és a forradalmak megpróbáltatásaiból nem vezet le mást, mint a megtorlás gondolatát* [...] a másik mondat így hangozhatott: *Ha két öregember, akik ott állottunk a tegnap Magyarországnak megalapozásánál, nem esik kétségbe, akkor senkinek sincsen joga kétségbeesni...* Válaszában *Rákosi Jenő* először kalapálta ki ezeket a nagy szavakat: *Most pedig a magyarság lelki integritását kell visszaállítani, mert amíg ez nem történt meg, addig hiába minden.*” A *Népszava* így írt róla, a „kitűnő újságíróról”, aki „egész újságíró-nemzedékeket nevelt föl” 1929. február 9-i számában: „Nem a mi sorainkból került ki ez a bölcs aggastyán, sőt nem is állt közel hozzánk. *De ritka egészember volt, aki meggyőződésével áll vagy bukik.*” A túloldali *Új Nemzedék* többek között azt közölte, hogy „a magyar újságírás mentora meghalt [...] a halál hatása érezhető a társadalom minden rétegében.” *Rákosi* halálhírének vételekor a kormány úgy döntött, hogy az „ország halottja”, és állampénzen temetik el. *Horthy Miklós* kormányzó, *Bethlen István* miniszterelnök, a kabinet több tagja, *Serédi Jusztinián* hercegprímás, *József* és *Albrecht* főherceg egyaránt részvétáviratot küldött a családnak. A temetést követően Budapesten megnyílt a „*Rákosi Jenő* művészi hagyatéka” című kiállítás.

A közvetlen gyász időszak – hangsúlyozza *Tverdota György* a „Komor föltámadás titka. A József Attila kultusz születése” című könyvében – nem alkalmas a „köztes beszédmód kialakítására, amely ugyan a kegyelet keretei között marad, de helyet szorít a józanabb, kritikaibb, távolságtartóbb ítéletek megfogalmazásának”. Ezért nem jelenthet meglepetést, hogy a szerkesztő *Márkus Miksa*, aki a Magyar Újságírók Egyesületének elnöke volt, február 8-án így sóhajtott: „Meghalt a mi jó apánk, *Rákosi Jenő!*”. És az sem, hogy az író *Harsányi Zsolt* február 17-i kijelentette: „*Rákosi* tollával a lelkekbe írt [...] ezt [...] hordjuk lelkünkben gyermekkorunktól”. És abban sincs – első látásra – semmi meglepő, hogy a temetésen beszélő *Klebensberg Kunó* fel-

rajzolta a magyar sajtó „nagy vonulatát”, ami előadásában a három nagy publicistát jelentett: *Kossuth Lajost*, *Kemény Zsigmondot* és *Rákosi Jenőt*.

És a „Rákosi Jenő élete és művei” című dekoratív emlékalbum vagy a „Rákosi Jenő, a publicista” című kötet 1930-as megjelenésekor sem jött el a „köztes beszéd” ideje. Az utóbbi kiadványról meg is jegyezte *Schöpflin Aladár* a *Nyugatban*: „Az ilyen abszolút magasztalásnak az a következménye, hogy Rákosi publicisztikai alakja a körvonalak nélkül szétfoszlik, mint a túlzott fénybe állított tárgy.”

Az 1933-as Rákosi–Apponyi-emlékünnap szónoka még mindig így fogalmazott: a politikai idealizmus és a politikai etika gondolatával, „ha semmit sem produkáltak volna egész életükben, [akkor is] örök időkre emléket állítottak volna a magyar közéleti géniusznak. Kérem az Istent, hogy Rákosi Jenőnek tüzes fajszeretete, politikai idealizmusának és etikájának a gondolata hasson át mindnyájunkat.”

*

Rákosi Jenő azért volt alkalmas arra, hogy köréje kultusz épüljön, mert tevékenysége három területet is kínált az azonosulásra: a *Budapesti Hírlapban*, majd a *Pesti Hírlapban* vezető publicistája volt a revizionista gondolatnak/mozgalomnak, akinek hitelességét erősítette, hogy a nacionalista programot már jóval Trianon és a világháború előtt meghirdette. *Lord Rothermere* fellépése és a vele való szoros kapcsolat nyomán jelentősége még tovább nőtt, részben azért is, mert a *Pesti Hírlap* kiadója, *Légrády Ottó* hajlandó volt erre a célra komoly összeget áldozni. *Zeidler Miklós* „A magyar irredenta kultusz a két világháború között” című könyve nyomán fogalmazhatunk úgy is, hogy *Rákosi – Herczeg Ferenc* mellett – az irredenta kultusz egyik „harcosa” volt (e kultusz „hőse” volt *Apponyi Albert* és *Endresz György* pilóta, vezére *Horthy* és *Bethlen*).

A Rákosi-kultusz és az irredenta kultusz tehát összeforrt. Ennek megfelelően az 1931-ben a New York Palotával szemben felállított szobra a „revizionista mozgalom dicsőségét” hirdette: a talapzaton a „Trianontól elgyötört Rákosi Jenő áll” (írta *Kisfaludi-Stróbl Zsigmond* alkotásának kritikusa), a két dombormű egyikén, a „Helyet Magyarországnak a nap alatt!” címűn, *Lord Rothermere*-rel együtt szerepel. A lord és *Rákosi* kezét fogják, a lord a napra mutat, a bal alsó sarokban egy anya karjában tartja gyermekét, és mindketten az angol revizionistára néznek fel.

Apponyi Albert 1933. február 7-én, egy nap híján négy évvel *Rákosi* után halt meg: természetesnek tűnik, hogy ettől kezdve közös Apponyi–Rákosi-emlékünnapélyeket is szerveztek. Természetesnek tűnik azért is, mert azt a tényt, hogy *Rákosi* temetésén a „grand old man” megjelent, a korabeli napi-

lapok egyaránt úgy értelmezték: a revizionizmus egyik apostola búcsúzik a másiktól. A *Pesti Hírlap* előadásában: ők ketten örökifjak voltak, akik egymással versengve próbáltak minél többet tenni a hazáért.

A temetés után öt nappal *Apponyi* tartotta az Otthon Kör Rákosi-ünnepén a szónoklatot. Azt mondta: *Rákosi Jenő*ben „a magyar hírlapírás csúcspontjára jutott, mert politikai jelentősége mellett irodalmi értéket is képviselt”.

A Rákosi-kultusz másik oka, és e kultusz másik területe, *Rákosi Jenő* jelentős újságírói és lapkiadói tevékenysége volt.

Rákosi a dualizmus korának és az 1920-as évtizednek egyaránt nagyhatású publicistája volt. Kiadóként legnagyobb sikerének a *Budapesti Hírlapot* tekintették, amely lap idővel (*Tisza István* révén) a kormány fennhatósága alá került: 1921-től *Bethlen István* élni is kívánt ezzel a lehetőséggel, és ezért bizalmi embere *Rákosi* cikkeinek „revizoraként” lépett fel – ő meg e revíziók miatt elhagyta a *Budapesti Hírlapot*, s a *Pesti Hírlap* kötelékébe lépett. *Rákosi* ugyanis „rendőrállamnak” tartotta a kiépült politikai rendszert, cikkezett a „hamis keresztény kurzus” ellen és liberális alapról bírálta azt. Jól mutatja ezt az 1926-os „Emlékezések” című kötethez készített *Klebelsberg Kuno* előszó, amelyben a miniszter arról írt: *Rákosi* nem vonta le 1918–1919 eseményeiből a megfelelő tanulságot, és helyesnek az 1867-es liberálizmushoz való visszatérést tartotta – szemben a *Bethlen*-kormánnyal. Az 1930-as *Rákosi*-emlékalbum egyik szerzője, *Hegedűs Lóránt* rajongó értékelésében pedig azt írta: míg mások öreg korukra konzervatívok lesznek, *Rákosi* éppen ellenkezőleg: konzervatívból vált liberálissá – egy antiliberális korszakban. Ahogy a *Népszava* cikkírója fogalmazott: úgy tűnhetett, mintha a rendszer baloldali ellenfele lett volna, holott nem ő változott, „csak az ország társadalmi, gazdasági és politikai viszonyainak nagy forgó színpada fordult egyet”.

A kormány azonban – népszerűsége miatt – nyíltan nem kívánt fellépni vele szemben, sőt *Klebelsberg* minden jeles alkalommal (így például 1922-ben, 80. születésnapján) képviselte is a kabinetet. Másfelől viszont amikor 1930-ban felmerült, hogy *Rákosi Jenő*nek szobrot kellene állítani a szegedi fogadalmi templomban, *Klebelsberg* azt mondta az országgyűlésben: ugyan „a magyar publicisztikában előkelő helye van, de úgy gondoltuk, hogy [ehhez] bizonyos időnek kell eltelni a halál után”. Amit a *Népszava* úgy kommentált: ez „Nagyon természetes. [...] Még a feledés pora nem temette be azokat a cikkeket, amikben *Rákosi Jenő* a kurzusnak kellemetlenkedett”.

Politikai meggyőződése és szerepvállalása, illetve „lelki integritása” miatt *Rákosi Jenő*t az 1920-as években a szociáldemokrata és a liberális lapok mellett a *Nyugat* szerzői is „sokra tartották” (bár ez nem jelentett rajongást), ami a folyóirat korabeli cikkeiben érződött is. (Nem véletlenül írták a fajvé-

dők – akik életében egyedülként léptek fel ellene –, hogy azok a lapok, amelyek korábban ezerszer szapulták őt, most ezerszer dicsérik.)

A folyóirat szerzői már korábban is elismerték *Rákosi* bizonyos erényeit, bár ebben nem mindig volt köszönet. *Fenyő Miksa* azt írta például: „Rákosi Jenő bírálati is telve vannak elfogultsággal, meg nem értéssel, értéktelen értékelésekkel, de azokban legalább temperamentum van, azokban politikai hit van, azokon megérzik, hogy valaki, aki írta”. Viszont újságíróként (általában) becsülték. *Halász Imre* 1910-ben azt írta, hogy ő „még ma is díszé” az újságírásnak, *Ignotus* pedig azon sajnálkozott 1917-ben, hogy „újságírói ifiuraink közt is legkülönb, legtehetségesebb, legfrissebb és legmanapibb újságírónk [...] még mindig Rákosi Jenő”.

1919 után ez a kettősség kevésbé nyilvánult meg a *Nyugatban*. *Kosztolányi Dezső* 1920-ban, *Rákosi* írói munkássága félévszázados fordulójára írt esszéjét így kezdte: „A »Nyugat«, melynek megindulása óta szívós és nem baráti ellenfele volt, szót kér ez alkalommal, mert a folyóiratnak, mely az irodalom hitével indult, s az értékek tiszteletét hirdette, kötelessége és jussa megállapodni előtte. [...] Nézzük őt, ki ura vitázó prózáknak, mestere a vívásnak – melyben a szúrás is meg van engedve –, csodáljuk, milyen élesre köszörülte a kardot, mellyel hadakozott, mennyire megedzette fegyvereit, s egy életmunka láttán elfog minket, az írás munkáit, a szakmabeli bámulat, a céhbeli lelkesedés és a szerszámok tökéletességét figyelve egy pillanatra arról is elfeledkezünk, hogy társaink közül éppen a legnagyobbak és legtisztábbak felé suhintott velük a viadal során.” *Ignotus* négy évvel későbbi, „Apponyi és Rákosi” című írásában pedig azt írta: „Rákosi világéletében ösztönember volt [...] ezért tudta mindig megcsinálni és elérni, amit akart, ha nem is volt mindig olyan igaza, mint Apponyinak majd mindig, ha nem sokszor volt oly megejtő figura, mint Apponyi mindig. Rákosi sokat ártott is, nem csupán használt [...] Apponyi se nem ártott, se nem használt, csak jól esett.

Ez volt a két férfiú képe körülbelül 1917-ig. [...]

Ma azonban – istenem, mindenkinek, akinek valami köze van a magyarsághoz, minden nap tízszer hálát kel adnia az Istennek, hogy ez a drága két öreg még él. Mert életüknek, egészségüknek, nívójuknak ténye olyan nemzeti kincs, mely, ha az idő öfolettük is betelik egyszer, irtózatosan pótolhatatlan lesz.”

*

A Rákosi-kultuszt a revizionista mozgalom hívein, illetve a Bethlen-rendszer liberális és demokrata opponensein kívül az újságíró-szervezetek vezetői ápolták. Ábrázolásukban *Rákosi Jenő* a meggyőződéséért mindig

harcoló, soha meg nem alkuvó zszurnaliszta volt, aki a sajtószabadság mellett 1919-ben és utána is kiállt, és aki „végigcsinálta” a magyar sajtó modernizációját – ami a *Sebestyén Arnold* felett tartott 1933-as emlékbeszédben *Rákosi* és mások „nagy hagyományaként” szerepelt.

Rákosi Jenő kultusza ebben az összefüggésben az újságíró-társadalom összetartozás-érzésének, csoporttudatának volt egy eszköze. Azért lett kitüntetett szereplője a magyarországi újságíró-társadalomnak, mert „miközben” nemzeti elkötelezettsége megkérdőjelezhetetlen volt, a sajtószabadságnak „is” híve maradt. Ezért nevezték el a visegrádi újságíró-üdülőt még életében *Rákosi Jenőről*, ezért tartottak az 1930-as években *Rákosi*-emlékünnepeket, jelentették meg az életművét földicsérő könyveket és ezért kapott az újságíró-társadalom identitásépítése során kiemelt szerepet (*Kossuth* és *Jókai* mellett), és ezért borították koporsóját a *Jókai*-lepelletel. Ezt a törekvést fejezik ki *Sziklay János*nak, az Otthon Kör alelnökének 1929-es szavai is: „A magyar hírlapírásnak *Rákosi Jenő* legkimagaslóbb fényessége [...] neve a magyar hírlapirodalomban olyan mély nyomot hagyott, hogy azon kell haladni minden ambiciózus, minden becsületes szándékú, nemzeti érzésű hírlapírónak.”

Természetesen nem minden újságíró és nem mindenki csatlakozott ehhez a kultuszhoz: azok a szélsőjobboldaliak, akik *Rákosi*nak nem tudták megbocsátani, hogy szembeszállt az antiszemita hullámmal (1920-ban például „A zsidókérdésről” címmel röpiratot írt, *Szabó Dezső* és *Kosztolányi* ekkori ajánlatát egy keresztény írószervezet alapítására visszautasította), illetve akik nehezményezték liberális álláspontját, azok vagy elfeledkeztek *Rákosi* pályájának egy-egy állomásáról, vagy valamilyen formában kifejezték ellenszenvüket. Kezdjük ez utóbbival! 1933-ban megjelent *Schiller Józseftől* az „Egy magántitkár feljegyzései” című kötet, amely *Rákosi*t a kultusz „előírásainak” megfelelően ábrázolta. E kötet kapcsán *Bangha Béla Magyar Kultúra* című folyóiratában az szerepelt: „a nagy újságíró emlékének a zsidófiúval való szeretlen barátkozás bizony szomorú és kellemetlen eszmefuttatásokat rögzített meg”. (Ezzel szemben a *Supka Géza* szerkesztésében megjelent *Literatúrában* – amely többek között az Írók Gazdasági Egyesületének volt a lapja – azt írták: „Schiller dr. nem az az ember, aki szordínót tegyen a szájára, ha úgy véli, hogy elmondandójával plasztikusabbá, keményebbé faraghatja a *Rákosi*ről készülő szobrát”.)

Ami *Rákosi* pályájának értékelését illeti, itt az 1945 előtt ismert, majd méltán elfeledett irodalomtörténészre, *Pintér Jenő*re utalnék, aki róla csupán mint az „előkelően szerkesztett konzervatív-nacionalista” *Budapesti Hírlap* 19. század végén tevékeny publicistájáról emlékezett meg. *Pintér* a halála után, 1943-ban megjelent „A magyar irodalom a XX. század első harmadában” című (8.) kötetben csak annyit írt *Rákosi*ről, hogy „pályájának nagyobb

fele a tizenkilencedik századra esik”. (Igaz, a 7. kötetben ő is felrajzolta a Kossuth–Kemény–Rákosi-hármast).

A Rákosi-kultuszhoz azonban ettől függetlenül ellentétes irányultságú csoportok, különböző fölfogású emberek csatlakozhattak: emiatt történt, hogy halálakor a Magyar Fasiszta Párt, a Demokrata Kör és Cobden Szövetség egyaránt megrendülését fejezte ki. És emiatt történt, hogy ugyanekkor a *Pesti Hírlap* „Rákosi Jenő az igazi felsőházban” címmel közölt rajzot Rákosi és Szent Péter „találkozásáról” – arra utalva, hogy bár a főrendiházban Rákosi képviselte az újságírókat, a felsőházba nem őt, hanem *Hoitsy Pált*, majd *Vészi Józsefet* nevezte ki a kormányzó. Rákosi hívei ugyanis egymás ellen is felhasználták ezt a kultuszt.

*

A Rákosi-kultusznak (pontosabban ápolásának) még kiüresedése előtt vége lett. Az 1930-as, 1940-es évek fordulóján politikai szerephez jutottak azok is, akik 1919 és 1922 között hiába próbálkoztak sikerre vinni az ellenforradalmat. A *Kolosváry-Borcsa Mihály* által vezetett sajtókamara által kívánt újságíróképhez nem illeszkedett az 1919 utáni *Rákosi Jenő*. A revíziós sikerek és a háborúba lépést követően, születésének 100. évfordulóján, 1942 novemberében már nem tartottak hivatalos emlékünnepeket. Míg halálakor és szobrának felavatásakor szinte minden lap megemlékezett róla (az *Új Nemzedék* 1929-ben különszámban), ekkor már csak elvétve. A *Pesti Hírlap* két nagyobb írást is közölt róla, amelyekből az „derül ki”: *Rákosi Jenő*, aki pályáját a sajtó elnyomása idején kezdte, „nem találná a helyét” egy „ugyanilyen” korszakban. Rákosi újságírói képességeit a fiatalok nem örökölték meg, így „hagyatéka elkallódott” – írta *Szüllő Géza*.

Kérdés azonban, hogy lehet-e Rákosi-kultusztól beszélni – többek között azért is, mert a *Horthy*-elnevezett korszakban „mindenkinek” a nevét felhasználták ilyen célra (például volt ekkor Apponyi Albert Társaság, Apponyi-serleg, Apponyi-szobor, Apponyi-emléktábla, vagy Móra Ferenc Társaság is, amely Móra-emlékünnepeket szervezett). Ráadásul *Rákosi* pályáját sokan kritikával szemlélték – például azok is, akik 1919 utáni tevékenysége miatt hódoltak neki, lévén ők az 1919 előtti munkássága kapcsán hajdani fenntartásaikról is megemlékeztek.

Viszont Balatonalmádiban már 1930-ban Rákosi-emlékpadot állítottak fel (*Rákosi* és *Rothermere* portréjával), 1931-ben szobrot kapott, majd Nagy-Budapest területén két teret és öt utcát neveztek el róla, valamint megalapították az újságírók 1000 pengős Rákosi-díját, *László Fülöp* megfestette portréját, könyveket jelentettek meg róla, és sokáig megemlékeztek haláláról. Azokra, akik ezt tették, pedig illik *Dávidházi Péter* „Isten másodszülöttje”.

A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza” című könyvének meghatározása. „*A kultusz mint beállítódás* bizonyos szellemi vagy anyagi értékek rajongó, mértéket nem ismerő, mindenekfölötti tisztelete, tehát teljes és mértéket nem ismerő odaadás, mely imádata tárgyát minden szóba jöhető vád alól eleve felmenti; *mint szokásrend* szentnek tekintett helyek fölkereséséből, ereklyék gyűjtéséből, szövegek áhítatos gondozásából, szent idők megünnepléséből, szertartásokon való részvételből [...] áll; *mint nyelvhasználat* [...] túlnyomórészt olyan (magasztaló) kijelentésekben ölt testet, melyeket sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet [...]”. Ráadásul a „Rákosi-szekta” tagjai: a revizionisták, a liberálisok és az újságírók, önmagukat – is – ünneplhették az ő személyét felhasználva, illetve a liberálisok és az újságírók ezen keresztül is próbálták pozíciójukat megerősíteni.

*

SAJTÓTÖRTÉNET A TÁRSADALOMTÖRTÉNÉSZ SZEMPONTJÁBÓL

„A sajtótörténet mostoha területe a társadalomtudománynak. Maga a definíció, a sajtótörténet státusának meghatározása sem könnyű. Elegánsan interdiszciplináris területnek, kevésbé finoman segédtudománynak mondják, és akként kezelik. Manapság még annak sem.”¹

Széchenyi Ágnes némileg keserűen ható megjegyzése a sajtótörténet-írás egyik meghatározó dilemmáját fogalmazza meg, nevezetesen: hová forduljon segítségért, illetve honnan és onnan pedig mit merítsen a sajtótörténész maga épülésére. Ez a gond mindenekelőtt a kíváncsú anyagi támasz keresését jelenti, legalábbis erről szól *Széchenyi* leghosszabban, kijelentve: „A kutatásokhoz pénz kell. A ‘külső’ pénz azonban ma a média és a nyomdák tulajdonosainál van.”² Szakmai segítséget azonban onnan nem lehet várni. De akkor vajon honnan?

Erre az utóbbi kérdésre igyekszem a következőkben választ adni egy bizonyos diszciplináris nézőpont nevében latolgatva a 20. századi magyar sajtótörténet-írás előtt álló lehetőségeket. Ez a nézőpont pedig a társadalomtörténeté, amely eddig szinte teljesen idegen maradt a honi sajtótörténet-írástól. Az írott sajtó múltját ugyanis rendszerint a politika- és az irodalomtörténet kereteibe volt szokás illeszteni, mintegy a velük kapcsolatos diszciplinák „segédtudományaiként” volt szokás azt művelni. Ez a szemlélet hatotta át az akadémiai sajtótörténeti vállalkozás eddigi két kötetének a szerkesztőit és szerzőit is. Ami, önmagában, nem baj, nehezen tartható fenn viszont akkor, amikor a 20. századi (már nem csak írott) sajtó (médiák) történeti vizsgálata kerül sorra. Részint azért, mert e században megnőtt a távolság a sajtószöveg és az irodalmi fikciós szöveg esztétikuma között, s ez a tény erős kétségeket ébreszt a szorosan irodalomtörténeti megközelítés jogossága vagy haszna iránt. Másrészt, a tömegpolitika korában változik a sajtó (a tömegközlés) és a politika viszonya is, mely újfajta kapcsolatot nem jellemezhetjük többé a „klasszikus liberalizmus” idejének közvélemény-teremtő és közvélemény-formáló sajtójának a szem előtt tartásával.

---

¹ SZÉCHENYI ÁGNES: A huszadik század hiányzó sajtótörténete – adósságlista és javaslat. *Magyar Tudomány*, 2004. 10. sz. 1159. p.

² Uo. 1161. p.

Ezek a kérdések akkor vethetők fel és vitathatók meg teljes mélységükben, ha kiegészítjük, netán felcseréljük az eddigi szemléleti (és tematikai) kereteket valamely új megközelítéssel. Ennek egyik lehetőségeként kínálja magát a *társadalmi kontextus* fogalma, melynek előtérbe helyezését a társadalomtörténeti paradigma ma általános térnyerése szintén indokolhatja. S nem is csak afféle homályos ígéretről, de kézzelfogható nyereségről is beszélhetünk a társadalomtörténeti látószög alkalmazása kapcsán; elég, ha utalok a *Briggs-Burke* szerzőpáros által írt és szinte azon nyomban magyarul is kiadott összefoglaló médiatörténeti munkára.³

A sajtó, mint sajátos társadalmi szervezet vagy intézmény fogalma számos új kérdés vizsgálatára teremt számunkra lehetőséget. Közülük néhány megnevezésére és kissé részletesebb tárgyalására szorítok úgy, hogy folyton utalok a honi sajtótörténet-írás e tekintetben már most hozzáférhető egynémely eredményére és biztató kezdeményeire. A szóhajó első kutatási probléma a sajtó előállításának és készítésének gazdaság- és társadalomtörténete; további égetően fontos kérdés lehet az újságírók társadalomtörténete; nem kevésbé méltó a figyelemre a sajtó, mint a tömegkultúra médiuma kutatása; ez az utóbbi kérdés közvetlenül is érinti a sajtónak, valamint a politikai kultúrának (és nem csak a pártpolitikai életnek) a szoros érintkezését és belső összefüggését, amely szintén érdemi kutatások tárgya lehet a jövőben. Lássuk elsőként a sajtóüzem, mint lehetséges kutatási probléma világát.

Az utóbbi másfél- két évtized kifejezetten virágzó vállalkozás- és polgárságtörténeti kutatásai⁴ során háttérben maradt a sajtóvállalkozás és a sajtóvállalkozó szférája. Noha már a hatvanas évek elején is akadt olyan, igaz elszórt próbálkozás, amely ezt a kérdést vette górcső alá esettanulmány formájában. *Lengyel Géza* könyvéről van szó, egy olyan munkáról, amely sajátos keveréke a tudományos és a személyes (újságírói) tapasztalatokon nyugvó történeti beszámolónak.⁵ A *Légrády-féle Pesti Hírlap*, a *Rákosi Jenő*höz kötődő *Budapesti Hírlap*, az *Est-lapok*, valamint a *Vészi-féle Budapesti Napló* állt a szerző érdeklődésének homlokterében, amikor a szerző némi betekintést adott a sajtóvállalkozások üzletmenetébe is. Nem követték túl sokan az általa megkezdett utat, így jószerivel ma még megíratlan a modern sajtóüzem, mint vállalkozás hazai története. A kivételek közül való *Lipták Do-*

³ ASA BRIGGS–PETER BURKE: *A média társadalomtörténete Gutenbergtől az internetig*. Napvilág, Bp., 2004.

⁴ Pusztán jelzésül említek meg néhány reprezentatív munkát: KÖVÉR GYÖRGY: *A felhalmozás íve. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok*. Új Mandátum, Bp., 2002.; SEBŐK MARCELL, szerk.: *Sokszínű kapitalizmus. Pályaképek a magyar tőké fejlődés aranykorából*. KFKI–HVG, Bp., 2004.

⁵ LENGYEL GÉZA: *Magyar újságmágnások*. Akadémiai, Bp., 1963.

rottya közép-európai sajtóvállalkozó esettanulmánya, amiben Légrády Károly és a prágai Jan Otto párhuzamos vállalkozói élettörténetét vázolta a szerző sok primer adat felhasználásával.⁶

Mire kellene irányulnia a sajtótörténeti vállalkozás- és vállalkozótörténeti stúdiumnak? Mindenekelőtt gondos rekonstrukcióra vár a tömegsajtó, mint tőkés vállalkozási forma 20. századi felívelésének a története, mely vállalatforma integráns részét képezte a modern (részvénytársasági) vállalkozások ez időben kibontakozott hálózatának. Külön nagy teret kell vagy kellene szentelni a sajtóvállalkozásban érdekelt személyek (beruházók és menedzserek) szűk körének, akik betagozódtak a kor (a két háború között már multipozicionális) elitjébe.

Bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy ez az egyébként nem igen népes elit, mind a vállalkozói karrierminta, mind pedig vagyoni és pozicionális helyzete folytán sajátos szintet képviselt; ami abból eredt, hogy gyakori volt körükben a self-made-man típusú tőkés karrier, s ugyanakkor – más elit csoportokkal egybevetve – kevésbé jellemezte a vállalkozók e csoportját a multipozicionalitás attribútuma.⁷

Nem egy szálon érintkezik az előbbivel, mégis külön témát képez az újságírók társadalomtörténete, aminek eddig jószerivel csak futó pillantást szentelt hazai sajtótörténetírásunk. A kivételek között (a teljesség igénye nélkül) említhető Buzinkay Géza és Sipos Balázs néhány írása.⁸ A téma szerves része az értelmiség társadalomtörténetének, amely rendszerint a professzionalizáció folyamatának a vizsgálatát tartja kiemelkedően fontos elemzési szempontnak. Érdekes problémát jelent továbbá az is, hogy miként alakult át az egzisztenciálisan független („önálló”, ahogy a statisztika megnevezi) értelmiség alkalmazotti („tisztviselő”, ahogy a statisztika sommásan

---

⁶ LIPTÁK DOROTTYA: Vállalkozás és kultúra. Esettanulmány a vállalkozói elit társadalomtörténeti vizsgálatához Prágában és Budapesten. In: Lipták Dorottya - Ring Éva, szerk.: *Tradíciók és modernitás. Közép- és kelet-európai perspektívák*. Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központ, Bp., 1996. 216–249. p. [Gazdaság- és társadalomtörténeti füzetek IV.] A korai „sajtóvállalkozás” érdekes példáját dolgozta fel: KOVÁCS I. GÁBOR: *Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig. A magyar kalendáriumok történeti és művelődésszociológiai vizsgálata*. Akadémiai, Bp., 1989. 113–147. p.

⁷ Az egész problémához vö. GYÁNI GÁBOR: Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korban. In: Gyáni Gábor–Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris, Bp., 2004. 247–258. p.

⁸ BUZINKAY GÉZA: „A haladás közvitézéi”. A magyar újságírók öntudatra ébredése a 19. század végén. *Magyar Média*, 2000. 1. sz. 26–35. p.; SIPOS BALÁZS: Az újságírói hivatás a két háború között Magyarországon. In: Pölöskei Ferenc - Stemler Gyula, szerk.: *Múltból a jövőbe*. ELTE BTK, Bp., 1997. 102–114. p.; Uő: *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Napvilág, Bp., 2004. különösen 133–215. p.

számon tartja) értelmiséggé az idők folyamán; ami döntően módosított az értelmiségi szerepek külső és belső meghatározásán, az identitás és az imázs tartalmán is. Mindez és még számos ehhez kapcsolódó probléma különösen relevánsnak tűnik az újságírói hivatás (majd egyre inkább funkcionális ismervekkel jellemzett szakma) belső világának az alakulása szempontjából.

Sajnálatosan elhanyagolta sajtótörténet-írásunk ez utóbb említett kérdés társadalomtörténeti tanulmányozását, holott a nem túl népes újságírói szakma (ezres nagyságrendű csoportról van csupán szó) akár még az olyan mikrotörténeti vizsgálódást is megengedné, amely prosopográfiai (kollektív biográfiai) szinten, ilyen eszközök mozgósításával folyik. Az eddigi ez irányú szerény próbálkozások tapasztalatai sejtetni engedik, hogy a két háború közt az újságíró elit (főszerkesztők, lapszerkesztők) karriermintáját nagy mértékben az önrekrutáció (a szakma dinasztikus hagyományozása) jellemezte, de éppúgy jellemző volt rá a gyors ütemű fluktuáció, továbbá a zsidó túlsúly folytonos propagandisztikus súlykolása ellenére sem kimagaslóan magas (legfőljebb egyharmados) izraelita képviseleti arány, a többlábbon állás (multipozicionalitás) hiánya, a városi származás dominanciája és nem utolsósorban a többi értelmiségi foglalkozáshoz mért mérsékeltebb iskolázottsági mutató (az egyetemi diplomások nem igazán magas aránya). Mindezt és a még számos egyéb fontos karakterisztikumot egy 148 fős mintán elvégzett prosopográfiai jellegű vizsgálat derítette ki.⁹

Az újságíró „társadalom” történet-szociológiai elemzése azért is elengedhetetlenül szükséges lenne, hogy tisztábban lássuk magunk előtt az újságírói szerepfelfogás változásának háttérében megbújó társadalmi mozgatórugókat. Melyek fényében jobban megérthetnénk, hogy a szüntelen státuszbizonytalanság, ami oly mértékben megszabta e hivatás űzőinek napi életét, mi módon hatott munkájukra, az újságírássra; és egyúttal tisztábban láthatnánk magunk előtt a politikai önállóság, valamint a politikai kiszolgáltatottság ideálja és valósága közti állandó dilemma valós súlyát, az arra esetenként adott válaszok eredőit.

Ez utóbbi kérdés szorosan összefügg azzal, hogy a 20. század elejétől már folyton napirenden van a két háború közt kiteljesedő folyamat, melynek eredményeképpen a sajtó valódi tömegkulturális médiummá alakult át. Nyilvánvaló, e folyamatnak egyszerre volt oka és következménye az alfabetizáció (az írás-olvasás tömegessé válása), valamint a tömegpolitika korának az eljövetele, mely utóbbi a politikai választójog, ha még nem is teljes körű, de a felnőtt népesség már igen tekintélyes részére (35–40%-ára) történő kiterjesztésével valósult meg. Merőben más politikai súlyra és jelentőségre

---

⁹ BALÁZS BÁLINT: *Sajtóelit a két háború között* (Történet-szociológiai alap kutatás). Egyetemi szakdolgozat, ELTE Szociológiai Intézet, 2000.

teszt szerint az immár sokak által forgatott (fogyasztott) sajtó akkor, ha a választói magatartás formálásában is múlhatatlanul nagy lesz a szerepe, hiszen olyan olvasókhoz is eljut, akik híján vannak valamely határozott politikai véleménynek. Ez az, amit a kultúrkritikai hangoltságú gondolkodás a negatív csengésű *manipuláció* kifejezésével szokott illetni, ám aminek a pontos mechanizmusa tárgyszerű vizsgálatokra készíti a sajtótörténet-írást.

Ennek során elsőként ki kell vagy ki kellene kutatni, hogy kik, mit és hogyan olvastak; és az sem utolsó kérdés, hogy hol, milyen környezetben jutottak hozzá az olvasók a sajtótermékekhez. Igaz, a kifejezetten sajtótörténeti keretben felmerülő olvasásshociológia forrásnehézségei mondhatni számosak – így gyakorta még az sem tudható biztosan, hogy mekkora példányszámban jelentek meg bizonyos lapok, s mennyi jutott el belőlük nem előfizetés útján az olvasókhoz (az előfizetési lajstromok sem állnak viszont mindig a kutatók rendelkezésére). Különösen rosszul dokumentált továbbá az, hogy kik milyen lapokat olvastak és mit hogyan dolgoztak fel belőlük. Talán a mostoha történeti forrásadottságok is okai, hogy alig folyt kutatás e téren ez ideig, a dicséretes kivételek alapján pedig felettébb nehéz általánosan érvényes képet alkotni a szóban forgó kérdésről.¹⁰

Szólni kell arról is, hogy milyen nagy (volt) a vizuális információ hatalma az olvasók fölött; ez okból kivált nagy (lenne) a jelentősége az írott sajtó képanyagát (a fényképeket, rajzokat) illető önálló és elmélyült vizsgálatának, melyek persze a szöveggel együtt alkotnak összefüggő információs kontextust.¹¹ A sajtótörténet és a mentalitástörténet, valamint a tömegkultúra története közti szálak szorosra fűzését szorgalmazva sem feledkezhetünk meg azon lehetséges értelmezési kontextusokról, melyek a nem közvetlenül a sajtóhoz kötött, de hasonló funkciót betöltő médiumok (az utcai plakát, a pletyka, a híresztelés, illetve a nem írott sajtó – a rádió, tévé, internet) által is

---

¹⁰ Néhány fontos és úttörő tanulmány, KOVÁCS I. GÁBOR: i. m. 147–205. p.; BUZINKAY GÉZA: Mit olvastak egy bécsi kávéházban 1913-ban? In: *Somogy Megye Múltjából*. Szerk. Szili Ferenc. Kaposvár, 1992. 327–331. p. [Levéltári Évkönyv 23.]; Uő: Bulvárlapok a pesti utcán. *Budapesti Negyed*, 16–17, 1997 Nyár–Ősz, 31–45. p.; LIPTÁK DOROTTYA: A sajtó szerepe a nagyvárosi tömegkultúrában a 19. század második felében. In: Gyimesi Sándor, szerk.: *Gazdaság, politika, kultúra. Tanulmányok Kelet-Közép-Európa történetéből*. Bp., 1992. 175–199. p. [Gazdaság- és Társadalomtörténeti Füzetek II.]; Uő: *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában*. Bécs–Budapest–Prága. L'Harmattan, Bp., 2002. különösen 115–179. p.

¹¹ E kérdés fontosságát hangsúlyozta, VÖRÖS KÁROLY: Látvány és mentalitás a napisajtó képanyagában a XIX. század második felében. In: Hofer Tamás, szerk.: *Történeti antropológia*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Bp., 1984. 206–217. p.

generált és közvetlenül formált tömeghangulat és tömegérzés összefüggésében értékeli a napi- heti és havilapok társadalmi hatását.¹²

A véleményformálás intézményes története, magyarul a sajtótörténet, nem elégedhet meg történetileg állandóvá tett, időtlen és konstans analitikus fogalmak mechanikus alkalmazásával. Ezért gondoljuk úgy, hogy hasztalan próbálkozás lenne azt a (liberális) közvélemény kategóriát tekinteni egyedül mérvadónak a 20. század sajtótörténete szempontjából, melyet még *Jürgen Habermas* rekonstruált (és konstruált) évtizedekkel ezelőtt.¹³ Nem csak azért, mert *Habermas* normatív fogalma – alkalmazásának korában, vagyis a 18. és a 19. század vonatkozásában – némi kiegészítésre, sőt netán korrekcióra is szorul.¹⁴ Indokolja ezt továbbá az is, hogy merőben más színben tűnik fel a 19., mint a 20. század. Igaza van *Lukácsnak*, amikor kijelenti: „A közvélemény klasszikus kora nem a XX., hanem a XIX. század – pontosabban a XIX. század első fele, amely egyben a politikai gondolkodás utolsó aranykora. A közvélemény akkoriban Nyugat-Európában, és bizonyos mértékig az Egyesült Államokban is egy politikailag tudatos kisebbség véleményét jelentette.”¹⁵ Ez alapon tesz éles különbséget *közvélemény* és *néphangulat* közt, megállapítva: „A klasszikus értelemben vett közvélemény a XIX. század elején hágott delelőre, amikor kézenfekvőnek látták, hogy a köz a nép világosabb fejű hányada; hogy szinte mindig kisebbség; hogy a közvélemény egyszerűen nyilvánosságra hozott vélemény; és hogy tagolt, tevőleges, tényleges, míg a néphangulat inkább lehetséges, mint tényleges, kifejeződése pedig rendszerint a közvéleménytől nyert eszmék függvénye.”¹⁶

A tömegpolitika korában, a csak minap elmúlt században a közvéleményt részben vagy egészben a néphangulat váltotta fel hasonló, vagyis a politikai nyilvánosság szerepkörében; ez ugyan továbbra is közvéleményként hirdeti magát, ellenben sokkal inkább néphangulatként működik és hat. Ebben az összefüggésben döntően megváltozik a sajtó, mint a véleményformáló médium értelme és hatóköre. „A napisajtó története már nem kapcsolódik olyan szorosan a közvéleményhez, mint egy évszázaddal ezelőtt” – vonja le a kö-

¹² Néhány példa: VIGH ANNAMÁRIA: Nemzeti motívumok a magyar plakátokon (1900–1914). In: Hofer Tamás, szerk.: *Magyarok Kelet és Nyugat közt. A nemzettudat változó jelképei*. Néprajzi Múzeum - Balassi, Bp., 1996. 251–267 p.; B. NAGY ANIKÓ: Alkalmi művészet a nyomtatványokon. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* XXVII. Bp., 1998. 175–187. p.

¹³ JÜRGEN HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban*. Gondolat, Bp., 1971.

¹⁴ A kiegészítéshez ld. Sennett nyilvánosság fogalmát: RICHARD SENNETT: *A közéleti ember bukása*. Helikon, Bp., 1998. A korrekcióhoz vö. CRAIG CALHOUN, ed.: *Habermas and the Public Sphere*. MIT, Cambridge, Mass., 1994.

¹⁵ JOHN LUKACS: *A történelmi tudat avagy a múlt emlékezete*. Európa, Bp., 2004. 123. p.

¹⁶ Uo. 125. p.

vetkeztetést *Lukacs*.¹⁷ Hiszen az újfajta, a mindinkább magában a néphangulatban feloldódó, ilyenformán a tömegtársadalom igényeinek is megfelelő közvélemény eleve nem a társadalomban, a sajtót fogyasztó olvasóközön-ségben már meglévő tudás és vélemény megszólaltatására, hanem egy efféle tudás és vélemény beléjük csepegtetésében és annak, mint saját véleményüknek a kifejeződésében találja meg igazi hivatását. Ezért is jelentheti ki *Lukacs*, hogy: „Sokak szemében a publicitás [napjainkban] azonos a reklámmal. Ez [azonban] indokolatlanul leszűkített értelmezés, mert a publicitás ma sokkal tágabb kört fog át, mint a hirdetés. A népszerűsítés értelmét vette föl, mindenféle népszerűsítést, beleértve a többség képzetének megeremtését.”¹⁸

Ha magunkévá tesszük a közvélemény/néphangulat imént vázolt fogalmi kettősségét, hogy nyomban alkalmazzuk is e fogalompárt a 20. század radikálisan módosuló sajtóviszonyaira, akkor alaposan újra fogjuk értékelni a sajtóinformáció társadalmi funkciójáról, és hatásának a következményeiről vallott korábbi nézeteinket. Ami nem csak a sajtó politikai funkcióit érinti közvetlen közletről, de egyaránt felöleli a hirdetés, mint közvetlen piaci befolyásolási eszközt is. Ezért tarthat számot komoly tudományos érdeklődésre a piaci, vagyis mind a vásárlói, mind pedig a befektetői döntések befolyásolását célzó, azt hatékonyan sikerre vivő sajtó-kommunikáció önálló vizsgálata, mely kérdésnek nemigen akadt még nálunk aktív kutatója a történészek között.¹⁹

Mindaz, amiről ez utóbbi kérdés kapcsán röviden szó esett, része a politikai kultúra tág fogalmával jelölni szokott jelenségnek, amin belül a sajtót kivételesen nagy súly szokta megilletni. Ha ebben a kontextusban kezdenek el vizsgálni a sajtótörténet-írás művelői, akkor nem árt, ha előbb széttekintenek a téma egészében, hogy teljes biztonsággal kijelölhessék benne saját helyüket, valamint, hogy kérdéseiket is a megfelelő szemléleti keretekhez igazíthassák.²⁰

*

---

¹⁷ Uo. 136. p.

¹⁸ Uo. 138. p.

¹⁹ A kivételek, SZABÓ DÁNIEL: Hirdetési kultúra a századfordulón. *Budapesti Negyed*, 16–17, 1997. Nyár–Ősz, 71–101. p.; SZAKÁL GYULA: *Vállalkozó győri polgárok 1870–1940. Sikeres történelmi modellváltás*. L'Harmattan, Bp., 2002. 215–263. p.

²⁰ A politikai kultúra dualizmus kori historikumáról hasznos szakirodalmi szemlével szolgál, CIEGER ANDRÁS: Magyarország politikai kultúrája a dualizmus időszakában (Módszertani áttekintés). *Múltunk*, 2000. 3. sz. 3–52. p.

Az áttekintett és persze még hosszan sorolható témák s fogalmi keretek újszerűsége megkívánja, hogy a sajtótörténész a számára megszokottól eltérő forrásokat vegyen a kezébe, és hogy a múltbelitől elütő módon faggassa őket. A pusztán csak magát a sajtót olvasó történész nem felelhet meg ugyanis ezen új kívánalmaknak, mivel az említett és hasonló témák s problémafelvetések másféle forrásokat is igényelnek: a történésznek kézbe kell tehát vennie a compasszokat, az anyakönyveket, az adókönyveket, a statisztikákat vagy az olyan személyes dokumentumokat (napló, memoár, sőt irodalmi fikció), melyek nem csak anekdotikus életképek felidézésére szolgálnak majd számára. De túl ezen, a források megszólaltatásának a módja, az elemzés mikéntje is különbözni fog a múltban követett gyakorlattól; elodázhatatlan például a sajtó szövegeinek, valamint a sajtó vizuális információinak a retorikai elemzése. Vagy, miután a sajtó információi olykor mint életmódmintákat, életvezetési stratégiákat megfogalmazó, azokat hatásosan terjesztő médiumok kerülnek elő, vagy mint amelyek a politikai viselkedés (választói magatartás) befolyásolásában játszanak közvetlenül nagy szerepet, szimbólumokként fogjuk fel és így is elemezzük őket. A hermeneutikai belátást sem nélkülöző ez utóbbi megközelítés során külön is vizsgálni kell a korabeli befogadói attitűdöket, olvasói értelmezői kódokat és érzékenységeket, hogy azok kellő tekintetbe vételével „olvashassuk” el mi magunk is a sajtó üzeneteit.

Mindezen kívánatos (vagy inkább csak ajánlott) sajtótörténeti kutatási programoknak el kell távolodni saját korábbi szokásszerűen követett gyakorlatától, attól, amely alig követelt többet az egyes sajtótermékek, a lapok tartalmi leírásánál és jellemzésénél, formai bemutatásánál (rovatbeosztás, tipográfia), valamint a politikai és az irodalmi összefüggések felvillantásánál. Ha úgy döntünk, hogy előnyben részesítjük a sajtó társadalomtörténeti narratíváját, vagy legalábbis ezt a megközelítési módot (látószöveget) is beiktatjuk a sajtótörténet-írás szokványos gyakorlatába, akkor amellet is határozunk, hogy a használat kontextusában kezdjük el értékelni a sajtó közeli és távolabbi múltját. Ennek során arra keresünk feleletet, hogy mire szolgált vajon a sajtó a maga korában. Az általunk javasolt eme nézőpontváltás eredményeként kerül vagy kerülhet előtérbe a „nyelvhasználat” módjának történetírói megismerése, miután olyan intézmény működése vonja magára a történész figyelmét, amely a valóságot teremtő diskurzusok egyik legfontosabb megnyilvánulása és tárgyi hordozója.

Tartalom

Előszó	3
Újságírói szerepfelfogások ma és holnap	7
Földes Anna: Újságírói szerepfelfogások változása	9
Martin József: Politikai befolyásolás és gazdasági prér a mai magyar újságírásban	15
Zöldi László: Holdudvaronc vagy közvetítő? A magyar újságírók változó szerepfelfogása a mediatizálódott politika korában	22
Bernáth László: Az újságírás jövője	28
Szerepek születése	31
Buzinkay Géza: A bűnügy és az újságíró: a riporter születése	33
Tomsics Emőke: Újságíró álruhában. A tényfeltáró riport kezdetei Magyarországon	42
Saly Noémi: A mi hazánk egy kerek asztal... ..	53
Pályák és közegek	61
Ujvári Hedvig: Magyar újságíró európai közegben: Max Nordau publicisztikai tevékenysége Bécs, Berlin és Párizs között	63
Vitéz Ferenc: Mi az újságíró? Móra Ferenc publicista etikája	71
Az újságíró, a jog és az etika	93
Koltay András: A sajtó önkorlátozása esély és hiány	95
Nagy Zoltán: Szerkesztői szabadság és újságírói felelősség	102
Vidéki újságíró, helyi/regionális média	107
Barna Béla: Újságíró-szerkesztőből anyagbeszerző: Kapor Elemér újságírói pályája	109
Herzog Csilla: A jövő elektronikus újságíróinak érték- és vezérlőelvei ...	123
Bajnai Zsolt: Lapkészítők a végeken	134
A társadalom képe az újságíróról	141
Fazekas Csaba: Az első hazai újságíróverés nyomában	143
Sipos Balázs: Rákosi Jenő kultusza	181

*

Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából	185
--	-----

